KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

S.o.m.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1922:12
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG
TILL
LAG ANGÅENDE KULTURMINNESVÅRD
SAMT
ORGANISATION AV KULTURMINNESVÅRDEN

AVGIVET AV
EN DÄRTILL FÖRORDNAD KOMMITTÉ

II
FÖRSLAG OCH MOTIV

STOCKHOLM
1922

Statens offentliga utredningar 1922.

Kronologisk förteckning.

Januari—Mars.

1. Skolkommissionens betänkande. 4. Det högre skolväsendet i utlandet (tr. 1921). Norstedt. 387 s. **E.**
2. Betänkande och förslag till förändrade grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner samt till nya reglementariska bestämmelser för samma förvaltning. Hæggström. 106 s. **Jo.**
3. Städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten. Av T. Nothin. Marcus. 246 s. **Fi.**
4. Betänkande med förslag till livsmedelslag m. m. (tr. 1921). Almqvist & Wiksell. xij, 295 s. **S.**
5. Bihang 1 till betänkande med förslag till livsmedelslag m. m. Förslag till föreskrifter rörande undersökning av smör och margarin, ost och margarinost. ättika och vatten (tr. 1921). Almqvist & Wiksell. 52 s. **S.**
6. Bihang 2 till betänkande med förslag till livsmedelslag m. m. Biologiska och kemiska undersökningar och andra utredningar. Av H. Huss och T. Sandberg (tr. 1921). Almqvist & Wiksell. 101 s. **S.**
7. Förslag till om- och tillbyggnad av Kungl. biblioteket. Handlingar 1918—1921 (tr. 1921). Almqvist & Wiksell. (4), 72 s. 18 pl. **E.**
8. Jordkommissionens betänkande. 1. Förslag till lag med bestämmelser angående rätt att förvärva och besitta fast egendom. Thule. (6), 425 s. 4 kart. **Ju.**
9. Utredning och förslag rörande beredande av understöd åt änkor efter manskap vid armén och marinen. Beckman. 29 s. **Fö.**
10. 1921 års pensionskommittés betänkande. 1. Betänkande med förslag till författningar ang. dyrtidstillägg och pensionstillägg åt vissa pensionärer (tr. 1921). Hæggström. 83 s. **Fi.**
11. Betänkande med förslag till förordning angående tillverkning och beskattning av maltdrycker m. m. Hæggström. 96 s. **Fi.**
12. Betänkande 2, avg. av 1919 års sakkunniga för Chalmerska institutets omorganisation. Omorganisation av Chalmers tekniska instituts högre avdelning till teknisk högskola och dess lägre avdelning till tekniskt gymnasium med tekniska fackskolor samt förslag till nybyggnader för högskolan. Norstedt. ix, 122 s. 11 pl. **E.**
13. Till herr statsrådet och chefen för k. finansdepartementet. [Utlåtande från sakkunniga för utredning ang. kontrollen över sockertillverkningen.] Marcus. 30 s. **Fi.**
14. Betänkande och förslag angående officerskårens vid flottan rekrytering och utbildning m. m. 4. Antagning och utbildning av befäl i flottans reserv. Beckman. 192 s. **Fö.**
15. Kommunalförfattningssakkunnigas betänkande. 3. Ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag. Norstedt. 162 s. **S.**
16. Bilaga till kommunalförfattningssakkunnigas betänkande. 3. Statistisk redogörelse för utgående ersättningar åt innehavare av förtroendeuppdrag inom primärkommunerna. Norstedt. ij, 80 s. **S.**
17. Förmögenhetsbrotten. Andra delen. Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. 4. Av J. C. W. Thyrén. Lund, Berling. vj, 217 s. **Ju.**
18. Betänkande i fråga om plan för utförande av ostkustbanan m. m. Beckman. ix, 315 s. 1 kart. **K.**
19. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 8. Utlåtande i valutafrågan. Marcus. 24 s. **Fi.**
20. Underdånigt betänkande rörande löneregulering för befattningshavare vid lots- och fyrstaten m. m. Marcus. 71, 14 s. **H.**
21. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 9. Utlåtande ang. järnvägsfrakternas reglering. Tullberg. 46 s. **Fi.**
22. Ortnamnen i Värmlands län. 7. Karlstads härad. Uppsala, Appelberg. (4), 35 s. **E.**
23. Järnvägsstyrelsens skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 mars 1922 med yttrande över ostkustbanekommitténs betänkande. Beckman. (2), 36 s. **K.**
24. Utredning angående inrättandet av ett svenskt statslotteri. Av C. V. L. Charlier. Malmö, Röhr. (4), 109 s. **H.**
25. Lekmannaelementets användande och ställning inom civilprocessen i skilda länder. Av G. Fahlcrantz. Norstedt. vij, 583 s. **Ju.**
26. Betänkande och förslag rörande internering av farliga återfallsförbrytare. Lund. Berling. 115 s. **Ju.**
27. Ostkustbanekommitténs promemoria med anledning av järnvägsstyrelsens yttrande den 9 mars 1922 över kommitténs betänkande den 3 februari 1922. Beckman. 23 s. **K.**
28. Betänkande angående statens övertagande i viss omfattning av förädlingsverksamheten beträffande avkastningen från statens skogar. Centraltr. (10), 243 s. **Jo.**
29. Skolkommissionens betänkande. 2. Historiska översikter och särskilda utredningar. Norstedt. 309 s. **E.**
30. Utredning och förslag angående vården av blinda. Hæggström. ix, 184 s. **E.**
31. Järnvägsstyrelsens erinringar med anledning av ostkustbanekommitténs promemoria av den 23 mars 1922. Beckman. 21 s. **K.**
32. Skolkommissionens betänkande. 3. Statistiska utredningar. Av E. Göransson. Norstedt. vj, 244 s. **E.**
33. Skolkommissionens betänkande. 1: 1—2. Grunder för en ny läroverksorganisation. Norstedt. xxvij, 803 s. **E.**
34. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 10. Utlåtande med förslag till förordning om åtgärder till skydd mot så kallad valutadumping. Marcus. 135 s. **Fi.**

April—Juni.

1. Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmannaval. Av E. v. Heidenstam. Norstedt. 20 s. **Ju.**
2. Byggnadsarbetarsakkunnigas betänkande. 2. Arbetsstatistisk undersökning rörande husbyggnadsverksamheten i Sveriges städer och stadsliknande samhällen. Av B. Nyström. Norstedt. 208 s. **S.**
3. Järnvägsstyrelsens skrivelser till Kungl. Maj:t den 28 april 1922 med förslag till taxeändring samt den 5 maj 1922 med yttrande över Tull- och traktatkommitténs utlåtande m. m. Sv. Tr.-aktieb. 22 s. **K.**
4. Klimatets inverkan på byggnader vid västkusten. Kungl. Byggnadsstyrelsens meddelande n:r 1. Marcus. 13 s. **K.**
5. Betänkande med förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation inom de till Kristianstads och Malmöhus län hörande delarna av Lunds stift. Hæggström. 392 s. **E.**
6. Tillägg till betänkande med förslag beträffande förrådsverksamheten vid marinen. Tullberg. vj, 92 s. **Fö.**
7. Betänkande rörande fiskerinäringens främjande. Hæggström. 95 s.. **Jo.**
8. Utredning angående statsunderstöd för idrottens främjande. Tullberg. vj, 124 s. 1 kart. **E.**
9. Patentlagstiftningskommitténs betänkande. 7. Förslag till lag om rätt till tidnings eller tidskrifts titel m. m. Marcus. 54 s. **H.**
10. Om lappskattelandsinstitutet och dess historiska utveckling. Av Åke Holmbäck. Almqvist & Wiksell. 95 s. **S.**

11—12. Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården. 1. Historik, memorial ang. minnesvårdens nuvarande ståndpunkt, utländsk lagstiftning samt bilagor. viij, 483 s. 3 kart. 2. Förslag och motiv. xxiij, 197 s. Centraltr. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Från den 1 april, då kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) trädde i kraft, utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

BETÄNKANDE

MED

FÖRSLAG

TILL

LAG ANGÅENDE KULTURMINNESVÅRD

SAMT

ORGANISATION AV KULTURMINNESVÅRDEN

AVGIVET AV

EN DÄRTILL FÖRORDNAD KOMMITTÉ

II

FÖRSLAG OCH MOTIV

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1922.

FÖRSLAG TILL LAG ANGÅENDE KULTURMINNESVÅRD.

1 Kap.

Om lagens omfattning.

1 §.

Den vård, denna lag avser att bereda, omfattar kulturminnesmärken av följande slag:

a) fasta fornlämningar;

b) fornfynd;

c) kyrkor, deras rörliga gods och därmed jämförliga föremål; samt

d) andra fasta eller lösa föremål, som äro av det kulturhistoriska värde, att deras bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse.

2 Kap.

Om fasta fornlämningar.

2 §.

Fasta fornlämningar äro dels byggnader och anläggningar eller kvarlevor därav från förhistorisk tid, dels avfallsplatser från tiden intill 1500-talets slut, dels sådana helt eller delvis ännu bestående byggnader och anläggningar från historisk tid intill 1500-talets slut, vilka tillkommit i syfte att tjäna till åminnelse, dels ock lämningar av byggnader och anläggningar från sistberörda tid, som upphört att för sitt ursprungliga eller därmed jämförligt ändamål vidare användas.

Till fasta fornlämningar äro alltså att hänföra bland annat: lämningar av bostäder och boplatser; avfallsplatser; kult- och offerplatser; tingshögar; gravar och gravhögar, ovan eller under jordytan belägna, jämte de högar av sten, jord m. m., varmed de kunna vara täckta; bergytor, klippblock samt lagda eller resta stenar med bilder, inskrifter eller andra märkliga spår av mänsklig bearbetning (hällristningar, run- och gravstenar, älvkvarnar, sliprännor); andra lagda eller resta stenar (bautastenar o. d.); domarringar och andra stensättningar; stenkors och andra vårdar; rester av vägar, broar, hägnader, befästningar o. d. ävensom ruiner och andra lämningar (grunder m. m.) av övergivna borgar, slott, kyrkor, kloster och andra byggnader.

3 §.

Fasta fornlämningar, vilka äro ovan jordytan synliga eller därå med särskilt kännemärke betecknade, ävensom andra fasta fornlämningar, därest de äro allmänt kända, få icke utan vederbörligt tillstånd, utom i de fall då fråga är om utförande av företag, undersökningar eller anordningar, varom i 6 och 7 §§ förmäles, begagnas, ändras, rubbas, flyttas, överhöljas eller göras till föremål för åtgärder, varigenom fornlämningarna skadas eller förstöras; dock att fast fornlämning, som av ålder nyttjats till åker, äng eller betesplats eller eljest vid tiden för denna lags trädande i kraft lovligt brukas för sådant eller annat ändamål, fortfarande må för samma ändamål begagnas till den omfattning och det djup, förut skett.

4 §.

Vill någon å jord, där fast fornlämning, varom i 3 § förmäles, är belägen, för tillämnat odlings- eller byggnadsföretag eller av annan orsak, i vidsträcktare mån än i samma paragraf medgives, begagna eller ändra, rubba, flytta eller överhölja fornlämningen eller vidtaga åtgärd, varigenom densamma skadas eller förstöres, göre därom skriftligen ansökning hos vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, som efter inhämtande av riksantikvarieämbetets utlåtande avgör, huruvida och under vilka villkor ansökningen må bifallas.

Därest ansökningen avser flyttning eller överhöljning av fornlämning eller

åtgärd, varigenom fornlämningen skadas eller förstöres, skall vid berörda utlåtande vara fogat av riksantikvarieämbetet infordrat yttrande över ansökningen, beträffande fornlämning å landet från kommunalfullmäktige eller, där sådana icke finnas, kommunalstämma i den socken och beträffande fornlämning i stad från stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, allmänna rådstugan i den stad, där fornlämningen är belägen.

Därest akademien emot riksantikvarieämbetets, kommunalfullmäktiges, kommunalstämmas, stadsfullmäktiges eller allmän rådstugas avstyrkande bifallit ansökning, avseende flyttning eller överhöljning av fornlämning eller åtgärd, varigenom fornlämning skadas eller förstöres, skall akademiens beslut underställas Konungens prövning.

5 §.

Har till riksantikvarieämbetet för utlåtandes avgivande inkommit ansökning, varom i 4 § förmäles, och finner ämbetet vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens beslut i ansökningsärendet ej kunna utan avsevärd olägenhet för sökanden avvaktas, äge ämbetet, därest ansökningen ej avser flyttning eller överhöljning av märklig fornlämning eller åtgärd, varigenom sådan fornlämning skadas eller förstöres, utan att över ansökningen infordra yttrande från kommunalstämma, kommunalfullmäktige, stadsfullmäktige eller allmän rådstuga, utöva den akademien jämlikt 4 § tillkommande beslutanderätt, dock med skyldighet för riksantikvarieämbetet att omedelbart till akademien anmäla vad i ärendet förekommit.

6 §.

Uppstår fråga om anläggning av allmän väg, järnväg, kanal, hamn eller annan allmän kommunikationsanstalt, skall, innan slutlig plan för företaget utarbetas, från riksantikvarieämbetet inhämtas yttrande, huruvida och i vad mån fasta fornlämningar, som i 3 § avses, kunna komma att beröras av företaget, sådant det i förberedande förslag angivits. Med ledning av bland annat riksantikvarieämbetets yttrande, vilket i fråga om märkliga dylika fornlämningar skall innehålla särskild uppgift om belägenheten och beskaffen-

heten av varje sådan fornlämning, som må finnas inom de områden, vilka kunna av företaget beröras, skall vid utarbetandet av slutlig plan för företaget tillses, att sådana fasta fornlämningar, som i 3 § avses, i möjligaste mån, där sådant utan stor olägenhet kan ske, komma att lämnas orubbade.

Innan riksantikvarieämbetet i ärendet avgivit yttrande, må plan för företaget icke fastställas.

Riksantikvarieämbetet äger förordna ombud att närvara vid utmärkandet å marken av företagets slutliga sträckning; och åligger det förty företagets ledning att i god tid underrätta ämbetet, när sådant utmärkande skall äga rum. Befinnes vid dylikt utmärkande företagets utförande enligt fastställd plan komma att beröra fast fornlämning, som i 3 § avses, må företaget i denna del ej utföras, förrän riksantikvarieämbetet beretts tillfälle att undersöka fornlämningen; dock må ej genom nämnda undersökning oskäligt uppehåll i arbetet å företaget orsakas.

7 §.

Riksantikvarieämbetet skall äga tillträde till varje fast fornlämning, som i 3 § avses, samt är berättigat, att, efter det ägaren eller innehavaren av den jord, där fornlämningen är belägen, blivit därom underrättad, sådan fornlämning genom grävning eller annorledes undersöka ävensom att inhägna densamma eller utföra andra anordningar, som må finnas nödiga för dess skyddande; dock att jordens ägare eller innehavare skall, där han sådant fordrar, åtnjuta ersättning för skada och kostnad, som möjligen därigenom förorsakas honom. Den vårdnadsrätt, riksantikvarieämbetet sålunda tillkommer, innefattar jämväl befogenhet att bortflytta och annorstädes bereda vård åt fast fornlämning, som i 3 § avses, eller del därav, när fornlämningens eller delens bibehållande på platsen i oförändrat skick oundgängligen skulle leda till dess skadande eller förstörande, och erforderligt skydd på platsen ej kan åvägabringas utan oskälig kostnad.

Riksantikvarieämbetet äger rätt på ansökning bevilja person utom ämbetet tillstånd att, i enlighet med de närmare föreskrifter, ämbetet meddelar, för vetenskapligt ändamål undersöka viss uppgiven fast fornlämning, varom i 3 § förmäles.

Efter det av riksantikvarieämbetet eller annan utförd undersökning av sådan fornlämning blivit avslutad, skall fornlämningen, såvitt möjligt är, i det yttre återställas i sitt förra skick.

8 §.

Anträffas vid grävning eller annat arbete eller annorledes fast fornlämning av annan beskaffenhet än i 3 § sägs, skall påbörjat arbete i vad det kan beröra fornlämningen genast avbrytas och anmälan om fornlämningens upptäckt, under vilka omständigheter den än må hava skett, ofördröjligen göras hos riksantikvarieämbetet.

Efter upptäckten vare fornlämningen att anse såsom sådan fast fornlämning, varom i 3 § förmäles.

Önskar ägare eller innehavare av den jord, där fornlämningen är belägen, att fullfölja genom upptäckten avbrutet arbete eller eljest fritt förfoga över den mark, som av fornlämningen upptages eller del därav, göre därom inom ett år, från det han om upptäckten erhöll kännedom, anmälan hos riksantikvarieämbetet, som har att snarast möjligt, och sist å fjärde dagen efter det dylik anmälan inkommit, igångsätta undersökning av fornlämningen, i den mån den är belägen inom det område, som i berörda anmälan avses, ävensom undersökningen så bedriva, att oskäligt uppehåll ej förorsakas i arbete, som på grund av fornlämningens upptäckt avbrutits, eller som jordens ägare eller innehavare eljest önskar utföra. Vid denna undersökning äger ämbetet, om sådant lämpligen kan ske, bortflytta och tillvarataga fornlämningen eller del därav.

Sker dylik anmälan inom tid, som nyss är sagd, och har ej ämbetet efter verkställd undersökning förklarat fornlämningen böra fortfarande likställas med sådan fast fornlämning, varom i 3 § förmäles, vare ägare eller innehavare av jord, där fornlämningen är belägen, berättigad att med det område, som i berörda anmälan avses, förfara på sätt honom gott synes.

Förklarar ämbetet upptäckt fornlämning böra fortfarande likställas med sådan fast fornlämning, varom i § 3 förmäles, vare vederbörande jordägare eller jordinnehavare, där han sådant fordrar, berättigad att åtnjuta ersättning för skada och kostnad, som därigenom må förorsakas honom.

3 Kap.

Om fornfynd.

9 §.

Hittar någon nedgrävd skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, och utgöres fyndet av föremål från tiden intill 1500-talets slut eller är fyndet, därest det utgöres av föremål från tiden därefter intill 1700-talets slut, helt eller delvis av guld, silver, koppar, brons eller mässing, skall upphittaren, till fullgörande av den hembudsskyldighet, som omförmäles i lag innefattande vissa bestämmelser angående jordfynd med mera, vartill ägare ej finnes, ofördröjligen, utan att genom brytning, filning, skurning eller på annat sätt skada fyndet, överlämna detsamma i oförändrat skick till riksantikvarieämbetet, närmaste landsantikvarie eller riksantikvarieämbetets ombud i orten eller till museum, som enligt tillstånd av riksantikvarieämbetet är berättigat att till vård emottaga fynd av dylik beskaffenhet, eller till Kungl. Maj:ts befallningshavande eller närmaste kronobetjänt, med noggrann uppgift om fyndstället, sättet huru fyndet blivit anträffat, med vad mera kan till upplysning i ämnet tjäna.

Har fyndet överlämnats till Kungl. Maj:ts befallningshavande eller kronobetjänt, skall detsamma genast till riksantikvarieämbetet insändas; har det åter överlämnats till sådant museum, varom ovan förmäles, skall anmälan därom av museets föreståndare genast göras hos riksantikvarieämbetet.

Anses fyndet böra för statens räkning förvärvas, skall upphittaren vara skyldig att avstå detsamma mot ersättning med dess fulla värde, beräknat med hänsyn till såväl fyndets vetenskapliga betydelse som dess beskaffenhet i övrigt, vilken ersättning icke i något fall må sättas lägre än fyndets materialvärde med en fjärdedels förhöjning; dock att, om fyndet anträffats i fast fornlämning, vars tillvaro upphittaren dessförinnan känt eller bort känna, ersättning för fyndet icke skall till upphittaren utgå, där ej denne gitter göra sannolikt, att fyndet av honom anträffats utan sammanhang med åtgärder, som bort kunna förutses vara av beskaffenhet att kunna leda till fynds anträffande.

Uppgivet fyndställe äger riksantikvarieämbetet undersöka mot skyldighet att ersätta vederbörande jordägare skada och kostnad, som därigenom må förorsakas honom.

Hembjudet fynd, för vilket upphittaren varit berättigad till ersättning, därest detsamma från honom i ovan stadgad ordning förvärvats, men som ej ansetts vara av beskaffenhet att böra från upphittaren inlösas, skall, därest upphittaren sådant fordrar, utan kostnad för upphittaren till denne återställas; och äger upphittaren, som därefter må förfoga över fyndet efter eget gottfinnande, erhålla ersättning av allmänna medel för nödig kostnad, han haft för fyndets hembjudande.

Är anträffat fynd, varom ovan sägs, av den storlek eller eljest av den beskaffenhet, att det ej utan svårighet kan i oförändrat skick av upphittaren från fyndstället flyttas, skall upphittaren ofördröjligen göra anmälan om fyndet hos riksantikvarieämbetet, närmaste landsantikvarie eller riksantikvarieämbetets ombud i orten eller hos Kungl. Maj:ts befallningshavande eller närmaste kronobetjänt, vilken anmälan, där den gjorts hos Kungl. Maj:ts befallningshavande eller kronobetjänt, genast skall till riksantikvarieämbetet vidare befordras, och äger ämbetet vidtaga alla för fyndets undersökning och tillvaratagande nödiga åtgärder mot skyldighet att ersätta vederbörande jordägare skada och kostnad, som därigenom må förorsakas honom. Om fyndet skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad här ovan stadgats.

4 Kap.

Om kyrkor, deras rörliga gods och därmed jämförliga föremål.

a) *Fasta kyrkliga minnesmärken.*

10 §.

Minst femtio år gammal församlingskyrka av kulturhistoriskt värde, som användes för i kyrkolagen avsett ändamål och ej är uppförd efter ritning av levande person, skall, där Konungen så förordnar, såsom fast kyrkligt minnesmärke registreras.

*

Förslag till registrering av kyrka såsom fast kyrkligt minnesmärke avgives av riksantikvarieämbetet.

Närmare föreskrifter om registrets förande samt om registrerings kungörande och därmed sammanhängande förhållanden meddelas av Konungen.

11 §.

Registrerad kyrka med dess fasta inredning, vartill enligt denna lag räknas altaranordning, dopfunt, predikstol, orgel, nummertavlor, belysningsanordningar, bänkar med mera dylikt, som är av beskaffenhet att utöva en väsentlig inverkan på kyrkans inre utseende, må ej avyttras, lämnas öde, rivas, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras utan Konungens tillstånd eller på andra villkor än Konungen bestämmer.

Har genom särskild inträffad händelse eller annorledes någon del av kyrkan eller dess fasta inredning blivit utsatt för överhängande fara att skadas, skall tillfällig reparations- eller skyddsåtgärd, som oundgängligen är av nöden för samma faras undanröjande, av vederbörande underhållsskyldig omedelbart vidtagas, varom anmälan genast skall göras hos riksantikvarieämbetet.

Tillfällig reparations- eller skyddsåtgärd, som erfordras för undanröjande av överhängande fara för beståndet av det kulturhistoriska värdet hos registrerad kyrka med dess fasta inredning eller del därav, må, därest underhållsskyldig ej på anmaning av riksantikvarieämbetet ofördröjligen verkställer densamma, av riksantikvarieämbetet på den underhållsskyldiges bekostnad ombesörjas.

12 §.

Intill dess fem år förflutit från det denna lag trätt i kraft, skall vad i 11 § är stadgat om registrerad kyrka äga tillämpning å varje minst femtio år gammal församlingskyrka, som vid tiden för denna lags trädande i kraft användes för i kyrkolagen avsett ändamål och ej är ett verk av levande person; dock ej beträffande kyrka, som Konungen vid prövning av registreringsförslag må hava funnit ej böra registreras.

13 §.

Anträffar någon vid arbete eller eljest i församlingskyrka till fast egendom hänförlig okänd anordning, målning eller lämning av kulturhistoriskt värde, skall påbörjat arbete, i vad det kan beröra nämnda anordning, målning eller lämning, genast avbrytas och anmälan om förhållandet omedelbart göras hos vederbörande pastorsämbete, som har att ofördröjligen meddela riksantikvarieämbetet innehållet av samma anmälan.

Riksantikvarieämbetet har att utan uppskov vidtaga erforderlig undersökning, och må arbetet ej åter upptagas, förr än dylik undersökning blivit avslutad.

14 §.

Riksantikvarieämbetet är berättigat att även i andra fall, än i 13 § sägs, efter det vederbörande pastorsämbete blivit därom underrättat, å församlingskyrka verkställa de undersökningar, riksantikvarieämbetet kan finna nödiga; dock att härigenom kyrkans användande för dess ändamål ej må onödigtvis försvåras eller förhindras; och skall riksantikvarieämbetet vara skyldigt att omedelbart efter avslutad undersökning återställa kyrkan i dess förra skick, där ej Konungen annorlunda förordnar, dock må genom sådant Konungens förordnande kostnad ej åsamkas församlingen.

15 §.

Vad här ovan om församlingskyrka stadgas skall i tillämpliga avseenden gälla jämväl i fråga om del av sådan kyrka eller av dess fasta inredning, i fråga om till sådan kyrka hörande klockstapel, kyrkogårdsmur, kyrkogårdsport, gravkor, gravkapell, kyrkbod, kyrklada och annan dylik byggnad eller del därav; dock att, där i fråga om nu nämnd byggnad underhållsskyldig ej finnes, sådan reparationsåtgärd, som riksantikvarieämbetet jämlikt 11 § äger ombesörja, må på statsverkets bekostnad vidtagas, efter det känd ägare till byggnaden blivit i ärendet hörd, och att riksantikvarieämbetets undersökningsrätt i fråga om byggnad, tillhörande annan än församling, må utövas först efter det känd ägare eller, där flera sådana finnas, någon av dem blivit om den tillämnade undersökningen underrättad.

b) *Lösa kyrkliga minnesmärken.*

16 §.

Rörligt gods av kulturhistoriskt värde, som överlämnats till församlingskyrka eller annan i 15 § omförmäld byggnad för ständig användning eller ständigt förvarande därstädes, och antingen finnes kvar i sådan byggnad eller, om så ej är fallet, dock äges eller disponeras av vederbörande församling, skall, där föremålet är minst femtio år gammalt och ej är ett verk av levande person, såsom löst kyrkligt minnesmärke registreras.

Förordnande om sådan registrering meddelas av riksantikvarieämbetet.

Närmare föreskrifter om registrets förande samt om registrerings kungörande och därmed sammanhängande förhållanden meddelas av Konungen.

17 §.

Registrerat löst kyrkligt minnesmärke må ej avyttras utan Konungens tillstånd, där ej minnesmärket, med riksantikvarieämbetets samtycke, överlåtes till statens historiska eller annat offentligt museum, ej heller flyttas från den byggnad, dit det hör, förändras eller repareras utan riksantikvarieämbetets tillstånd eller på andra villkor än samma ämbete bestämmer. Anhålles hos riksantikvarieämbetet om tillstånd till omgjutning av såsom löst kyrkligt minnesmärke registrerad ringklocka, är riksantikvarieämbetet berättigat att för statens historiska eller annat offentligt museum inlösa klockan för dess metallvärde; sker ej sådan inlösen och är klockan så skadad, att den icke utan oskälig kostnad kan tillfredsställande repareras, må tillstånd till klockans omgjutning ej vägras.

18 §.

Befinnes registrerat löst kyrkligt minnesmärke vara utsatt för överhängande fara att skadas, äger riksantikvarieämbetet, där ej vederbörande underhållsskyldig eller, där sådan ej finnes, ej minnesmärkets kände ägare och ej heller den församling, där minnesmärket är förvarat, på anmaning av riksantikvarieämbetet ofördröjligen vidtager av ämbetet föreskrivna, för farans undanröjande nödiga åtgärder, låta på den underhållsskyldiges eller, i saknad

av sådan, på statsverkets bekostnad ombesörja nämnda åtgärder. Allenast i fråga om minnesmärke, som ej vidare är eller lämpligen kan vara i bruk för sitt ändamål, må dessa åtgärder, mot ägarens eller församlingens bestridande, bestå i minnesmärkets flyttande från den byggnad, där det finnes, till annan sådan i församlingen befintlig byggnad, varom i 15 § förmäles, eller i brist på fullt tjänlig sådan byggnad till statens historiska eller annat offentligt museum.

19 §.

Intill dess tjugufem år förflutit från det denna lag trätt i kraft, skall vad i 17 och 18 §§ är stadgat om registrerade lösa kyrkliga minnesmärken äga tillämpning å allt rörligt gods, oavsett dess kulturhistoriska värde, om beträffande godset i övrigt äro för handen i 16 § angivna förutsättningar för registrerande av rörligt gods såsom löst kyrkligt minnesmärke, dock ej i fråga om föremål, som riksantikvarieämbetet vid registreringsförrättning ej funnit böra registreras.

20 §.

Anträffar någon okänt rörligt gods, beträffande vilket kunna antagas vara för handen i 16 § angivna förutsättningar för registrerande av rörligt gods såsom löst kyrkligt minnesmärke, skall anmälan därom av honom genast göras hos vederbörande pastorsämbete, som har att ofördröjligen meddela riksantikvarieämbetet innehållet av samma anmälan.

Förvärvas för församlingskyrka eller annan i 15 § omförmäld byggnad rörligt gods, som kan antagas vara av kulturhistoriskt värde, skall ock därom anmälan omedelbart göras hos riksantikvarieämbetet av vederbörande pastorsämbete eller, där byggnaden är i enskild ägo, av byggnadens ägare.

21 §.

Riksantikvarieämbetet är berättigat att, efter det vederbörande pastorsämbete blivit därom underrättat, å registrerat löst kyrkligt minnesmärke samt å rörligt gods, beträffande vilket kunna antagas vara för handen i 16 §

angivna förutsättningar för registrerande av rörligt gods såsom löst kyrkligt minnesmärke, verkställa de undersökningar, riksantikvarieämbetet kan finna nödiga; dock att härigenom ifrågavarande föremåls användande för dess ändamål ej må onödigtvis försvåras eller förhindras, och skall riksantikvarieämbetet vara skyldigt att omedelbart efter avslutad undersökning återställa föremålet i dess förra skick.

I fråga om föremål tillhörigt annan än församling må riksantikvarieämbetets undersökningsrätt utövas först efter det känd ägare eller, där flera sådana finnas, en av dem blivit om den tillämnade undersökningen underrättad. Likkista må ej mot bestridande av någon av den avlidnes fränder av riksantikvarieämbetet för undersökning öppnas, utan att Konungen giver tillstånd till öppnandet.

5 Kap.

Om andra fasta eller lösa föremål, som äro av det kulturhistoriska värde, att deras bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse.

a) *Fasta kulturminnesmärken.*

22 §.

Staten icke tillhörig, minst femtio år gammal byggnad eller byggnadsdel, som ej är ett verk av levande person och ej är att anse såsom fast fornlämning samt ej heller är av beskaffenhet att kunna såsom fast kyrkligt minnesmärke registreras, men som är av det kulturhistoriska värde, att dess bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse, skall, där Konungen så förordnar, såsom fast kulturminnesmärke registreras. Tillhör byggnaden eller byggnadsdelen annan än kommun eller landsting, skall registrering ske allenast, då den är av synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

Förslag till registrering av byggnad eller byggnadsdel såsom fast kulturminnesmärke avgives av riksantikvarieämbetet.

Närmare föreskrifter om registrets förande samt om registrerings kungörande och därmed sammanhängande förhållanden meddelas av Konungen.

23 §.

Registrerat fast kulturminnesmärke, tillhörigt kommun eller landsting, må ej avyttras, rivas, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras utan Konungens tillstånd eller på andra villkor än Konungen bestämmer; dock att, om genom särskild inträffad händelse eller annorledes någon del av minnesmärket blivit utsatt för överhängande fara att skadas, tillfällig reparationsåtgärd, som oundgänligen är av nöden för samma faras undanröjande, må av kommunen eller landstinget omedelbart vidtagas, varom anmälan genast skall göras hos riksantikvarieämbetet. Utan hinder av vad ovan sagts må dock avyttring, rivning eller flyttning av annat i kommuns eller landstings ägo befintligt registrerat fast kulturminnesmärke än ödekyrka företagas, så snart beslut om åtgärden fattats, därest riksantikvarieämbetet minst nittio dagar förut erhållit meddelande om den ifrågasatta åtgärden och vid företagen omröstning till beslutet bidragit minst fem sjättedelar av de i omröstningen deltagandes röster. Om sådant besluts fattande skall anmälan omedelbart göras hos riksantikvarieämbetet.

På framställning av riksantikvarieämbetet må Konungen meddela bestämmelser i fråga om användning, vård och underhåll av såsom fast kulturminnesmärke registrerad, kommun tillhörig ödekyrka; dock må kommunen ej mot sitt bestridande förpliktas vidtaga åtgärder för ödekyrkas vård och underhåll, där ej i särskilt fall skyldighet att vårda och underhålla ödekyrkan åligger kommunen.

Riksantikvarieämbetet är berättigat att, efter anmälan hos vederbörande, som under sin vård har minnesmärke, varom i denna paragraf förmäles, av minnesmärket låta verkställa avbildning och uppmätning; dock att minnesmärkets användning för sitt ändamål icke härigenom må onödigtvis försvåras eller förhindras.

24 §.

Anträffar någon i kommun eller landsting tillhörig fastighet till fast egendom hänförlig okänd anordning, målning eller lämning av kulturhistoriskt värde, skall anmälan därom genast göras hos riksantikvarieämbetet.

Förvärvar kommun eller landsting registrerat fast kulturminnnesmärke, skall anmälan därom ofördröjligen göras till riksantikvarieämbetet.

25 §.

Registrerat fast kulturminnesmärke tillhörigt annan än kommun eller landsting må ej utan riksantikvarieämbetets tillstånd rivas, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras, förrän, i fråga om någon av först nämnda fyra åtgärder, minst nittio dagar och, i fråga om reparation, minst trettio dagar förflutit från det anmälan om den ifrågasatta åtgärden gjorts hos riksantikvarieämbetet; dock att, om genom särskild inträffad händelse eller annorledes någon del av minnesmärket blivit utsatt för överhängande fara att skadas, tillfällig reparationsåtgärd, som oundgängligen är av nöden för samma faras undanröjande, må av minnesmärkets ägare omedelbart vidtagas, varom anmälan genast skall göras hos riksantikvarieämbetet.

Efter det anmälan, varom här ovan först sägs, till riksantikvarieämbetet inkommit, skall ämbetet beredas tillfälle att, innan åtgärden vidtages, undersöka och avbilda minnesmärket i de delar, som av åtgärden beröras.

b) *Lösa kulturminnesmärken.*

26 §.

Staten icke tillhörigt minst femtio år gammalt löst föremål, som ej är ett verk av levande person och icke är av beskaffenhet att kunna såsom löst kyrkligt minnesmärke registreras, men som är av det kulturhistoriska värde, att dess bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse, skall, där Konungen så förordnar, såsom löst kulturminnesmärke registreras. Tillhör föremålet annan än kommun eller landsting, skall registreringen ske allenast då föremålet är av synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

Förslag till registrering av föremål såsom löst kulturminnesmärke avgives av riksantikvarieämbetet.

Närmare föreskrifter om registrets förande samt om registrerings kungörande och därmed sammanhängande förhållanden meddelas av Konungen.

27 §.

Registrerat löst kulturminnesmärke, tillhörigt kommun eller landsting, må ej utan Konungens tillstånd föras ur riket eller avyttras till annan än museum, som i varje särskilt fall av riksantikvarieämbetet godkännes, ej heller förändras eller repareras utan riksantikvarieämbetets tillstånd eller på andra villkor än samma ämbete bestämmer.

28 §.

Registrerat löst kulturminnesmärke tillhörigt annan än kommun eller landsting må ej utan riksantikvarieämbetets tillstånd föras ur riket, förändras eller repareras, förrän minst sextio dagar förflutit från det anmälan om den ifrågasatta åtgärden gjorts hos riksantikvarieämbetet.

Efter det sådan anmälan till riksantikvarieämbetet inkommit, skall ämbetet beredas tillfälle att, innan åtgärden vidtages, undersöka och avbilda minnesmärket.

6 Kap.

Allmänna bestämmelser.

29 §.

Den, som olovligen ändrar, rubbar, flyttar, överhöljer, skadar eller förstör fast fornlämning, vars tillvaro såsom sådan han dessförinnan känt eller bort känna, straffes med böter från och med tjugu till och med ettusen kronor eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse från och med en till och med sex månader; och må på hans bekostnad fornlämningen genom riksantikvarieämbetets försorg, i den mån möjligt är och lämpligt prövas, i det yttre återställas i sitt förra skick.

30 §.

Begagnar någon olovligen fast fornlämning, vars tillvaro såsom sådan han dessförinnan känt eller bort känna, utan att fornlämningen genom begagnandet ändras, rubbas, flyttas, överhöljes, skadas eller förstöres,

eller underlåter den, som vid grävning eller annat arbete eller annorledes anträffat fast fornlämning av annan beskaffenhet än i 3 § sägs, att ofördröjligen efter det han insett eller bort inse, att han upptäckt en sådan fornlämning, därom göra anmälan hos riksantikvarieämbetet,

straffes med böter från och med fem till och med etthundrafemtio kronor.

31 §.

Underlåter upphittare av fornfynd, vilket han inser eller bör inse vara av beskaffenhet, som i 9 § sägs, att i den ordning, som i nämnda paragraf stadgas, genom hembud bereda staten tillfälle att förvärva fyndet, straffes med böter från och med fem till och med etthundrafemtio kronor.

Har upphittare, vilken gjort sig skyldig till underlåtenhet, varom här ovan sägs, helt eller delvis dolt, omarbetat, förändrat eller avyttrat fyndet, vare straffet böter från och med tjugu till och med ettusen kronor eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, fängelse från och med en till och med sex månader.

Upphittare, som gjort sig förfallen till straff efter denna paragraf, skall ock förpliktas att utan ersättning till staten avstå fyndet eller vad han därav äger kvar.

32 §.

Den, som, med vetskap om att upphittare åliggande hembudsskyldighet ej fullgjorts, emottagit, dolt, köpt, omarbetat, förändrat eller avyttrat fornfynd eller del därav, skall för sålunda med fyndet tagen brottslig befattning straffas med böter från och med tjugu till och med ettusen kronor eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse från och med en till och med sex månader; vare ock pliktig att utan ersättning till staten avstå vad han kan äga kvar av fyndet.

33 §.

Underlåter någon att fullgöra något av vad honom enligt 4 kapitlet åligger, eller bryter någon eljest mot vad i samma kapitel finnes stadgat,

eller underlåter någon med avseende å registrerat fast eller löst kulturminnesmärke, om vars registrering han har kännedom, att fullgöra något av vad honom enligt 5 kapitlet åligger, eller bryter någon eljest med avseende å sådant kulturminnesmärke emot vad i sistnämnda kapitel finnes stadgat, straffes med böter högst tiotusen kronor.

34 §.

Vederbörande allmänna åklagare skola med noggrannhet tillse efterlevnaden av denna lag samt, då anledning är att antaga, att förseelse emot densamma ägt rum, ofördröjligen anmäla förhållandet hos riksantikvarieämbetet.

35 §

Förseelse, som är straffbar enligt denna lag, må, där icke förseelsen består i gärning, som innebär brott, varom i 25 kap. allmänna strafflagen förmäles, ej åtalas av allmän åklagare, utan att riksantikvarieämbetet därom förordnat.

36 §.

Förseelse, varom i 3 § förmäles, skall åtalas vid allmän underrätt i den ort, där fyndet anträffats.

37 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmänna strafflagen.

Genom denna lag upphäves förordningen den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande jämte de stadganden, som innefatta ändring i nämnda förordning, så ock vad i övrigt finnes stadgat emot denna lag stridande.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 192 .

FÖRSLAG TILL LAG,

INNEFATTANDE VISSA BESTÄMMELSER ANGÅENDE JORDFYND MED MERA, VARTILL ÄGARE EJ FINNES.

Av nedgrävd skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, tage jordägaren hälften och hälften den som hittade, där det ej utgöres av fornfynd, varmed förstås föremål från tiden intill 1700-talets slut. Dessa falle upphittaren ensam till; vare han dock skyldig beträffande fynd från tiden intill 1500-talets slut samt beträffande annat fornfynd, därest detsamma helt eller delvis är av guld, silver, koppar, brons eller mässing, att, i den ordning, som i 9 § av lagen angående kulturminnesvård stadgas, genom hembud bereda staten tillfälle att förvärva fyndet.

Om fynd i vissa fall av fartyg och skeppsvrak samt till fartyg hörande redskap och gods är särskilt stadgat.

Genom denna lag upphäves förordningen den 30 maj 1873 angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 192 .

FÖRSLAG TILL LAG

ANGÅENDE FREDANDE AV SÅDANA OMRÅDEN OCH TILL FASTIGHET HÖRANDE NATURFÖREMÅL, VID VILKA MÄRKLIGA ÅLDRIGA SÄGNER ELLER BKUK ÄRO FÄSTADE.

Härigenom förordnas, att vad i lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande stadgas skall äga tillämplighet jämväl å sådana områden och till fastighet hörande naturföremål, vid vilka märkliga åldriga sägner eller bruk äro fästade, dock med följande ändringar och tillägg:

a) Riksantikvarieämbetet skall beträffande ifrågavarande områden och naturföremål utöva den befogenhet samt fullgöra de uppgifter och åligganden, som enligt lagen angående naturminnesmärkens fredande tillkomma vetenskapsakademien.

b) Över jämlikt denna lag fridlysta områden och naturföremål skall hos Konungens befallningshavande föras register, enligt de närmare bestämmelser, som meddelas av Konungen. Avskrift av vad i detta register för varje år införts skall inom en månad efter årets utgång insändas till riksantikvarieämbetet, som äger sammanföra sålunda inkomna uppgifter till ett riksregister över ifrågavarande slag av områden och naturföremål.

c) Av böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla två tredjedelar åklagaren och en tredjedel kronan. Finnes särskild angivare, tage han hälften av åklagarens andel. Brister tillgång till gäldande av böter, som nu sagts, förvandlas de enligt allmän strafflag.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 192 .

FÖRSLAG TILL LAG

OM ÄNDRAD LYDELSE AV 1 OCH 75 §§ I LAGEN DEN 12 MAJ 1917 OM EXPROPRIATION.

Härigenom förordnas, att 1 och 75 §§ i lagen den 12 maj 1917 om expropriation skola erhålla följande ändrade lydelse.

1 §. Fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt;

1. för befästning, övnings- eller förläggningsplats för krigsmakten, skjutbana, som äger betydelse för den allmänna skjutskicklighetens utveckling, eller eljest för rikets försvar;

2. för allmän väg på landet eller i stad, järnväg eller spårväg för allmän trafik, bro, hamn, lastningsplats, kanal eller annan farled, flottled, telegraf- eller telefonanläggning eller annan anläggning för den allmänna samfärdselns främjande;

3. för allmän byggnad;

4. för ändamål, som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose;

5. för att förse en ort med vatten eller förhindra förorenande av vattenledning, som är anlagd för sådant ändamål;

6. för annat ändamål, som är jämförligt med något under 1, 2, 3, 4 eller 5 angivet och äger väsentlig betydelse för det allmänna;

7. för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden;

8. för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag i allmänna frå-

gor eller åsyftande religiös uppbyggelse, folkbildning, nykterhetens främjande eller annat därmed jämförligt ideellt ändamål av synnerlig vikt;

9. för åstadkommande på det allmännas bekostnad av skogsåterväxt å skogsmark, som är genom kalhuggning eller på annat sätt ödelagd och ej utgör nödig betesmark;

10. för kronans övertagande av flygsandsfält, varom ägaren försummat att taga föreskriven vård;

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet eller vid vilket synnerligen märkliga åldriga sägner eller bruk äro fästade för dess avsättande såsom naturminnesmärke, eller ock synnerligen märklig fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, jämte därför erforderlig mark; eller

12. för linbana, som är behövlig för ett företag av större gagn för orten.

Särskild rätt, som i avseende å fastighet tillkommer annan än kronan, må ock exproprieras, om Konungen prövar det nödigt för ändamål, som nu är sagt; och må expropriation enligt Konungens förordnande jämväl äga rum för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark.

75 §. Fråga om att jordområde skall exproprieras för att avsättas såsom naturminnesmärke må väckas, beträffande jordområde av märklig naturbeskaffenhet endast av vetenskapsakademien och beträffande jordområde, vid vilket märkliga åldriga sägner eller bruk äro fästade, endast av riksantikvarieämbetet.

Fråga om att för bevarande av fast fornlämning denna skall jämte därför erforderlig mark exproprieras må väckas endast av riksantikvarieämbetet.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 192 .

INLEDNING.

Av den historiska redogörelsen för den statliga minnesvårdens utveckling framgår, att det statliga minnesvårdsintresset tagit sig uttryck dels i skapandet av vissa rättsregler, avsedda att skydda de olika minnesmärkena mot skadliga ingripanden från vederbörande ägares eller andras sida samt att möjliggöra för det allmänna att utan hinder av enskilda intressen, som kunna vara bundna vid minnesmärkena, med dessa vidtaga åtgärder, nödiga för deras bevarande och för tillgodogörande av deras vetenskapliga betydelse, dels ock i en omedelbart minnesvårdande verksamhet. Mellan dessa bägge sidor hos minnesvården består det inbördes förhållandet, att lagstiftningen skapar förutsättningarna för och bestämmer området för den omedelbart vårdande verksamheten.

Uti den historiska redogörelsen har emellertid jämväl påvisats, att, framför allt, den moderna kulturhistoriska vetenskapens landvinningar medfört, att själva minnesvårdsintresset vidgats att omfatta ett flertal grupper av föremål, vilka icke inbegripits under den statliga vården. Då minnesvårdslagstiftningen av helt naturliga skäl icke förmått hålla jämna steg med det växande minnesvårdsintresset, har den anmärkta utvidgningen av detta intresse medfört, att vissa grupper av minnesmärken hittills varit utan skydd från statens sida. Dessa föremål hava visserligen i viss mån omhändertagits av en på enskilt initiativ vid sidan av den statliga vården tillkommen minnesvårdande verksamhet, men denna har, så betydelsefull den än i övrigt varit, givetvis icke tillnärmelsevis varit i stånd att tillförsäkra minnesmärkena en i alla avseenden fullt effektiv vård. För åstadkommandet av en dylik krävas nämligen de resurser, som stå endast staten till buds genom dess lagstiftningsmakt och förvaltande organ.

Vad som karaktäriserar kommitténs föreliggande förslag är därför i första hand en utvidgning av minnesvårdslagstiftningen till att omfatta jämväl de föremålsgrupper, vilka hittills icke varit inordnade under den statliga vården, ävensom en av denna utvidgning föranledd omdaning av de minnesvårdande organen.

Med hänsyn till det ovan angivna förhållandet mellan minnesvårdslagstift-

ningen och statens omedelbart vårdande verksamhet har kommittén ansett det lämpligt att först framlägga förslag till sådan förändrad och utvidgad minnesvårdslagstiftning, som kommittén funnit av förhållandena påkallad, för att därefter ingå på frågan om beskaffenheten av den organisation, åt vilken den statliga minnesvården i dess förändrade och utvidgade gestalt bör anförtros.

Vid sidan härav innefattar dock förslaget även inom den nuvarande minnesvårdens gränser icke oväsentliga förändringar med avseende å såväl lagstiftning som organisation.

MOTIVER

TILL

FÖRSLAG TILL LAG ANG. KULTURMINNESVÅRD.

Allmänna synpunkter.

Något som all minnesvårdslagstiftning har att taga den strängaste hänsyn till är den konflikt, som så lätt uppstår mellan det allmänna minnesvårdande intresset och de enskilda intressen av olika slag, vilka kunna vara bundna vid de fasta eller lösa föremål, som omfattas av lagstiftningen, minnesmärkena. Nämnda konflikt har sin grund i minnesvårdens krav, att enskilda ägare av minnesmärken samt andra, som över minnesmärken hava förfoganderätt, skola i möjligaste mån vara *dels* förhindrade att med minnesmärkena vidtaga åtgärder, vilka, om de ock ur den enskildes synpunkt kunna förefalla fullt motiverade, dock äro skadliga för föremålen i deras egenskap av minnesmärken, *dels ock* pliktiga att från det allmännas sida å föremålen tåla ingripanden, som äro av nöden för deras bevarande såsom minnesmärken ävensom för vetenskaplig undersökning av desamma.

Av den historiska redogörelse, som i det föregående lämnats, framgår, att minnesvårdslagstiftningen i Sverige har gamla anor. Givetvis har även för vårt lands lagstiftare den anmärkta konflikten mellan det allmänna och det enskilda intresset vid lagstiftningsarbetet förelegat. För klarläggande av, huru denna konflikt med hänsyn till skilda slag av minnesmärken lösts, torde det vara lämpligt att här i korthet erinra om de principer, som uti ifrågavarande avseende kommit till uttryck i den svenska minnesvårdslagstiftningen. Därvid bör först framhållas, att samma lagstiftning allt efter de av densamma omfattade föremålen utvecklat sig efter tre linjer, avseende fasta fornlämningar, fornfynd och kyrkor med deras rörliga gods.

I fråga om den första gruppen, fasta fornlämningar, har lagstiftningen redan från början d. v. s. från tillkomsten av 1666 års plakat tillerkänt det allmänna intresset ett avgjort försteg framför det enskilda, i det att, å ena sidan, jordens ägare eller innehavare och givetvis alla utomstående förbjudits att med fast fornlämning vidtaga för densamma skadliga åtgärder och, å andra sidan, staten tillerkänts rätt att, med undanskjutande av jordens ägare

eller innehavare, vidtaga anstalter till de fasta fornlämningarnas iståndsättande och bevarande.

Inom denna sålunda redan från början fixerade ram har hela den följande lagstiftningen på området utvecklat sig.

I detta sammanhang bör emellertid påpekas, att ett dylikt försteg kunde tillerkännas det allmänna intresset framför det enskilda allenast genom en begränsning av begreppet fasta fornlämningar till sådana föremål, som saknade mera avsevärd praktisk betydelse för de enskilda. Denna begränsning av begreppet kom ock till tydligt uttryck i 1666 års plakat med dess uppräkning av vilka föremål vore att hänföra till de i plakatet avsedda »uhrgambla Antiquiteter» etc. Särskilt betonades i plakatet, att föremålen för att åtnjuta skydd såsom fasta fornlämningar skulle hava uppnått en synnerligen hög ålder. Begränsningen av begreppet stod f. ö. i full överensstämmelse med den omfattning, själva minnesvårdsintresset ägde vid tiden för plakatets tillkomst. Sedermera vidgades, allt eftersom den arkeologiska vetenskapen utvecklades, området för minnesvårdsintresset; och därmed ökades också antalet av de föremål, man önskade indraga under begreppet fasta fornlämningar. Åldersmomentet kom icke längre att äga samma dominerande betydelse som förut. Samtidigt ändrades också minnesvårdsintressets ställning till fornlämningarna i så måtto, att intresset riktade sig icke allenast såsom förut på fornlämningarnas skyddande och upprätthållande utan jämväl på att genom undersökning av desamma bringa i dagen deras för vetenskapen betydelsefulla innehåll.

Lagstiftningen följde så småningom denna utveckling i spåren. De vittomfattande ingripanden på den enskildes område, som skulle bliva en följd av en fullkomlig eftergift åt det allmänna minnesvårdsintresset i dess berörda utvecklade form, väckte dock till en början hos lagstiftaren vissa betänkligheter, som kommo till uttryck i 1828 års förordning, vilken, såsom förut antytts, i vissa avseenden innehöll bestämmelser, i någon mån avvikande från de principer, som legat till grund för stadgandena i 1666 års plakat. I 1867 års lagstiftning gjorde sig däremot i nu ifrågavarande hänseende nämnda principer i allt huvudsakligt åter gällande; dock har lagstiftaren tillgodosett vederbörande jordägares eller jordinnehavares berättigade intresse genom att öppna möjlighet för honom att under vissa villkor få fritt förfoga över mark, därå fast fornlämning finnes, samt genom att bereda honom ersättning för skada eller kostnad, som kan förorsakas honom genom att å hans mark befintliga fasta fornlämningar göras till föremål för vetenskapliga undersökningar eller vårdnadsåtgärder. Kravet på synnerligen hög ålder hos ett föremål,

för att detsamma må såsom fast fornlämning anses; har väl i någon mån mildrats, men fortfarande gäller i det stora hela, att till fasta fornlämningar äro att hänföra allenast sådana föremål, som sakna mera avsevärd praktisk betydelse för de enskilda.

Vad härefter beträffar den svenska minnesvårdslagstiftningens ställning till sådana lösa minnesmärken, som ej hava något samband med våra kyrkor, bör framhållas, att av dylika minnesmärken endast de, som komma under begreppet fornfynd, hava ryckts in under lagstiftningen. I fråga om andra lösa, icke-kyrkliga minnesmärken hava nämligen de enskilda intressen, som kunna vara förenade med desamma, hittills visat sig övermäktiga det allmänna minnesvårdsintresset, vartill kommer att sistnämnda intresse med särskild intensitet riktat sig på fynden, i det att ett föremåls egenskap av fynd i och för sig kommit att få synnerligen stor betydelse för dess värde som minnesmärke. Med de enskilda vid fynden bundna intressena har ock sedan urgamla tider konkurrerat ett statligt ekonomiskt intresse, och minnesvårdslagstiftningen har helt naturligt anknutit sig till de gamla allmänna fyndbestämmelserna samt allenast anpassat dessa för sitt ändamål.

Denna tendens att anknyta minnesvårdslagstiftningen till förut gällande, i annat syfte tillkomna stadganden har fått ett ännu mera påtagligt uttryck i de bestämmelser, som avse den tredje gruppen av minnesmärken, nämligen kyrkorna med deras rörliga gods. Om dessa bestämmelser kan med fullt fog sägas, att de på ingen punkt gå utanför ramen av den förfoganderätt över den kyrkliga egendomen, som redan i kyrkolagen och 1776 års förordning tillerkänts staten. Ty väl hava vissa detaljbestämmelser, reglerande utövningen av statens ifrågavarande förfoganderätt, föranletts av minnesvårdsintresset, men dessa detaljbestämmelser stå i full samklang med de grundsatser, som kommit till uttryck uti kyrkolagen och nyssnämnda förordning.

Genom att på detta sätt i fråga om såväl fornfynd som kyrkliga minnesmärken binda minnesvårdslagstiftningen vid redan hävdvunna rättsprinciper har vunnits, att den konflikt mellan allmänt och enskilt intresse, som ligger i minnesvårdslagstiftningens väsen, beträffande dessa slag av minnesmärken icke behövt bliva aktuell, något som för en verksamhet som minnesvården, vilken, all lagstiftning till trots, måste söka sitt starkaste stöd uti en mot densamma sympatiskt stämd folkmening, varit till synnerligen stort gagn.

Att emellertid den svenska minnesvårdslagstiftningen i det hela taget kunnat undvika eller åtminstone avsevärt mildra konflikter med enskilda intressen torde i huvudsakligaste mån vara att tillskriva en viss, ända från dess uppkomst hos densamma förefintlig moderation med avseende på medel och

mål, vilken i sin ordning sammanhänger därmed, att minnesvården här i landet i begynnelsen framträdde endast som ett led uti en allmän strävan till väckande och vidmakthållande av fosterlandskärleken, bl. a. genom hänvisning till vad stort förfädren uträttat och lämnat i arv efter sig. I sådant hänseende hade minnesvården till uppgift närmast att bereda anknytningspunkter för de känslor, nämnda allmänna strävan avsåg att framkalla hos vårt folk. För denna uppgift låg det visserligen vikt uppå, att dylika anknytningspunkter funnes tillgängliga, och att alltså föremål, ägnade att framhålla förfädrens förtjänster, bleve bevarade, men å andra sidan innebar icke den ifrågavarande sidan hos minnesvården, att alla minnesmärken av beskaffenhet att kunna vittna om förfädrens tid och om gångna tiders kultur borde skyddas.

Med minnesvårdens utveckling har emellertid uppfattningen om dess betydelse för det allmänna väsentligt fördjupats. Denna fördjupning har föranletts av och följt med uppblomstringen av den arkeologiska vetenskapen. Det har nämligen varit denna vetenskap förbehållet att uppvisa, vilket rikt givande material för vinnande av ingående kännedom om svunna tiders förhållanden, de från dessa tider bevarade föremålen erbjuda, och därigenom fördjupa insikten om minnesmärkenas och minnesvårdens betydelse för det allmänna.

För vetenskapen, som till sin natur är internationell, göres genom minnesvården forskningsmaterial tillgängligt, och härigenom blir minnesvården jämväl ett led uti det samfällda stora arbetet för klarläggandet av den mänskliga kulturutvecklingen i dess helhet. Det är för visso berättigat att anse det såsom en plikt för varje kulturnation i dess egenskap av delaktig i det gemensamma kulturarvet att bidraga till detta arbetes fortgång, framför allt genom tillvaratagandet och tillgodogörandet av det vetenskapliga innehållet hos nationens egna minnesmärken. Även ur denna synpunkt utgör alltså minnesvårdens befrämjande ett allmänt intresse.

Av de båda moment, vilka, såsom av det ovan sagda framgår, låta urskilja sig hos minnesvården, pietetsmomentet och det vetenskapliga momentet, har det förra sina rötter uti de känslor, minnesmärkena förmå väcka och vidmakthålla, under det att det senare bottnar i vetenskapens krav, att för forskningen må göras tillgängligt allt det kunskapsmaterial av vetenskaplig betydelse, som minnesmärkena innehålla. Dessa båda moment äro emellertid icke strängt åtskilda utan gripa tvärtom i allmänhet in på varandras område, därvid dock det vetenskapliga momentet under utvecklingens gång kommit att få den mera framträdande betydelsen.

Utvecklingen av minnesvården har, såsom förut antytts, medfört en i viss mån förändrad värdesättning av minnesmärkena. Allt flera föremål hava dragits inom minnesvårdens intressesfär. Ur vetenskaplig synpunkt är, principiellt sett, varje föremål, som bär vittne om mänsklig verksamhet och som stammar från ett svunnet kulturskede, förtjänt av uppmärksamhet från minnesvårdens sida. Att det emellertid är praktiskt ogenomförbart att giva minnesvården en så vid omfattning torde utan vidare vara uppenbart. En begränsning är därför av nöden. En sådan har man ock, såsom framgår av den vid kommitténs betänkande fogade, av kommitténs sekreterare utarbetade redogörelsen för vissa främmande länders minnesvårdslagstiftning, i de stora europeiska kulturstaterna genomfört i fråga om vissa grupper av minnesmärken genom anordnande av ett registreringsförfarande, vid vilket efter verkställda undersökningar avskiljas alla de till ifrågavarande grupper hörande minnesmärken, som sakna egentlig betydelse ur minnesvårdssynpunkt, medan åter de övriga, som av vetenskapliga eller andra grunder anses böra bevaras, genom att upptagas i särskilda register indragas under det statliga skyddet.

Principiellt sett skulle väl ett dylikt registreringsförfarande vara det mest tilltalande i fråga om alla slag av minnesmärken, men vidkommande de längre tillbaka i tiden liggande kulturepokerna, från vilka inga eller helt obetydliga skriftliga urkunder förefinnas, äga givetvis minnesmärkena en så dominerande betydelse såsom kunskapskällor, att ett genomförande av registreringsprincipen beträffande minnesmärkena från dessa epoker skulle komma att få till resultat, att de alla med ytterst få undantag bleve registrerade. Praktiska skäl tala med anledning härav för, att lagstiftaren anteciperar detta förhållande och redan från början lägger samtliga minnesmärken från ifrågavarande epoker under statens kontroll. Detta är så mycket angelägnare som flertalet och just de ur minnesvårdssynpunkt kanske viktigaste av berörda minnesmärken oftast förekomma på ett eller annat sätt i samband med jorden, och det måste betraktas såsom för minnesvården av väsentlig betydelse, att detta samband bibehålles, eller att förefintligheten av detsamma kan av myndigheterna kontrolleras och undersökas. Skulle emellertid skyddet beträffande sådana minnesmärken inträda först efter skedd registrering, kan bibehållandet eller undersökningen av berörda samband lätt äventyras. Det är därför av vikt, att samtliga ifrågavarande minnesmärken redan från konstaterandet av deras tillvaro göras till föremål för skydd.

Berörda förhållande har också av de utländska lagstiftare, som i allmänhet upptagit registreringsprincipen, genomgående ansetts böra föranleda undantag från samma princip.

Den gällande svenska minnesvårdslagstiftningen är ju ej till någon del byggd på registreringsprincipen, som, enligt kommitténs åsikt, av ovan anförda grunder ej heller bör komma till tillämpning beträffande de minnesmärken, som falla under begreppen fasta fornlämningar och fornfynd. Väl räknas till dessa grupper av minnesmärken även föremål stammande från senare kulturepoker, om vilka även andra kunskapskällor finnas, vadan ett registreringsförfarande i fråga om sådana föremål skulle kunna anses påkallat, men har kommittén emellertid funnit praktiska skäl tala för, att samtliga till berörda grupper av minnesmärken hörande föremål uti ifrågavarande avseende behandlas lika, och att således inga av dem göras till föremål för ett registreringsförfarande.

De principer, som ligga till grund för den beträffande fasta fornlämningar och fornfynd i vårt land gällande lagstiftningen med dess gamla traditioner, har kommittén ansett fortfarande böra vidhållas, och har kommittén i dessa delar byggt sitt förslag på berörda principer samt inom ramen för desamma i gällande bestämmelser föreslagit allenast vissa mindre genomgripande ändringar, avsedda att bringa lagstiftningen på ifrågavarande område i överensstämmelse med den utveckling, som arkeologien, kulturhistorien och det allmänna minnesvårdande intresset under senare tider undergått.

Om alltså förslaget i vad det har avseende å fasta fornlämningar och fornfynd kunnat uppbyggas på den bestående lagstiftningens grund, har detta endast till viss del kunnat ske beträffande övriga grupper av föremål, som äro indragna inom minnesvårdens intressesfär och därmed tilltvinga sig beaktande av lagstiftaren. I fråga om dessa minnesmärken har kommittén, såsom framdeles kommer att utvecklas, byggt sitt förslag på registreringsprincipen.

I ett avseende har förslaget ej följt den utveckling, det allmänna minnesvårdsintresset särskilt i vissa främmande länder undergått, nämligen den utveckling, som inriktat sig på bevarandet av själva den kulturhistoriska stämningen och särprägeln hos vissa områden. Uttryck för en dylik strävan återfinnas uti en särskilt i Tyskland ivrigt bedriven verksamhet för bibehållande av till exempel själva stadsbilden hos medeltida städer eller den säregna grundprägeln hos en dittills av den moderna utjämningen oberörd landsbygd med gammal fortlevande bondekultur.

I Tyskland har lagstiftningen följt denna rörelse tätt i spåren, och där har ock ett stort antal förordningar, merendels av lokal natur, avseende att hindra »Verunstaltung» av kulturhistoriskt intressanta områden genom uppförande i deras närhet av störande byggnader och anläggningar under senare

tider sett dagen. I Sverige står visserligen rörelsen ännu i sin början, men har dock redan förmått tillvinna sig ett avsevärt intresse och åstadkommit en livlig verksamhet särskilt bland den stora landsbefolkningen, vilken verksamhet i främsta rummet tagit sig uttryck uti bildandet av s. k. hembygdsföreningar och uti dessas arbete. Rörelsen är också, enligt kommitténs förmenande, att betrakta såsom en av senare tiders mest glädjande företeelser inom minnesvården. Detta oaktat anser kommittén densamma ännu icke hava ernått tillräcklig mognad och fasthet för att redan nu kunna av lagstiftningen beaktas. Dock torde genom kommitténs organisationsförslag ökade möjligheter till utveckling på detta område vara givna.

Rubriken.

Formen för rubriken till den föreslagna lagen har valts med hänsyn till önskvärdheten att på ett koncentrerat sätt ej mindre angiva den nya lagstiftningens huvudkaraktär än även antyda dess såväl samband som olikhet med hittills gällande rättsregler på området. I samtliga dessa avseenden synes ordet »kulturminnesvård» fylla de uppställda fordringarna. Ty dels framhäver detta ord såväl minnes- som vårdsmomentet hos lagen, alltså de sidor, den har gemensamma med den gällande lagstiftningen, och dels har genom första sammansättningsledet i ordet antytts den huvudsakliga olikheten mellan den gällande lagstiftningen och den nu föreslagna, en olikhet, som sammanhänger med fornminnesvårdens utveckling till kulturminnesvård.

Förslagets upphöjande till rättsnorm bör ske i den ordning, som för tillkomsten av allmän civillag är stadgad.

All lagstiftning av den art, förslaget betecknar, innefattar, såsom ofta anförts, ett moment av ingrepp i enskild rätt.

För den hittillsvarande svenska fornminneslagstiftningens vidkommande har dock denna dess karaktär varit i mindre mån framträdande, då lagstiftningen varit begränsad till sådana områden, där åtminstone intet mera utpräglat, särskilt betydelsefullt enskilt intresse kunnat av densamma beröras. Med hänsyn till detta förhållande hava heller inga betänkligheter hittills förefunnits mot att lagstiftningen i ämnet i dess helhet legat i Kungl. Maj:ts händer.

På grund av det avsteg från inom fornminnesvårdslagstiftningen hittills gällande principer, som det föreliggande förslaget betecknar därutinnan, att under lagstiftningen dragits jämväl andra områden än sådana, som kunna anses såsom i äganderättsavseende, i stort sett, mindre betydelsefulla, torde det emellertid vara riktigast, att vid förslagets upphöjande till rättsnorm ändring uti det hittills tillämpade förfaringssättet vidtages i så måtto, att berörda upphöjande sker i den ordning, som för tillkomsten av allmän civillag är stadgad.

1 Kap.

Om lagens omfattning.

1 §. För ernående av nödig överskådlighet hos den föreslagna lagen har det synts lämpligt att i början av densamma angiva, huru den uppställts, d. v. s. dess uppdelning efter de olika grupper av föremål, å vilka densamma är avsedd att erhålla tillämpning.

I fråga om själva uppdelningen i och för sig torde här endast böra anmärkas, att indelningen i grupper icke betingas av en motsvarande principiell olikhet mellan de särskilda grupperna inbördes. Fastmera är det så, att samma grundförutsättning gäller för alla under lagstiftningen hörande föremål, till vilken grupp de än hänföras, den förutsättning nämligen, som kommit till uttryck uti beskrivningen av de under moment d) ingående minnesmärkena, eller att de skola vara av det kulturhistoriska värde, att deras bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse.

Att trots detta en uppdelning av minnesmärkena i olika grupper företagits, har sin grund, förutom i historiska skäl, jämväl däri, att den konflikt, som alltid mer eller mindre gör sig gällande mellan det allmänna minnesvårdsintresset och de icke statliga intressen, som gemenligen äro bundna vid de särskilda minnesmärkena, i förslaget lösts på olika sätt i fråga om de till de uppräknade grupperna hörande minnesmärkena.

Rörande innehållet i detta kapitel torde f. ö. endast vara att ytterligare framhålla, att begreppet »kulturhistoriskt värde» här liksom då det på andra ställen i förslaget förekommer, är avsett att fattas i vidsträcktaste bemärkelse. Detta förtjänar att särskilt anmärkas, enär i allmänna språkbruket begreppen kulturhistoriskt värde och konsthistoriskt värde ofta sidoordnas, under det att det förra begreppet principiellt och såsom uttrycket här användes innefattar det senare.

2 Kap.

Om fasta fornlämningar.

Huvudprinciperna uti gällande lagstiftning rörande fasta fornlämningar.

Av den förut lämnade redogörelsen för den historiska utvecklingen av de lagstadganden, som hava avseende å fasta fornlämningar, framgår, att redan från denna lagstiftnings tillkomst ett bestämt företräde tillerkänts det allmänna minnesvårdsintresset framför den enskilde jordägarens intresse. Förhållandet mellan det allmänna och det enskilda intresset torde kunna an-

givas sålunda, att det senare principiellt får stå tillbaka, i den mån och så länge fornlämningen har betydelse för minnesvården, samt att varje åtgärd, som ur allmän minnesvårdssynpunkt kan betecknas som oundgängligen nödvändig, är för det allmänna tillåten. Å andra sidan gäller, att förfogandet över fornlämningarna för minnesvårdsändamål icke får erhålla större omfattning eller utsträckas över längre tid än som för tillgodoseendet av minnesvårdens krav är av nöden.

Det föreliggande förslaget rörande fasta fornlämningar grundat på redan hävdvunna principer.

De förslag till förändringar i gällande lagstiftning, som det föreliggande lagförslaget på nu ifrågavarande område innehåller, beteckna ej några avvikelser från nämnda principer. Detta innebär, att de utvidgade föreskrifter angående statens förfogande över de fasta fornlämningarna, som i lagförslaget lämnats och vilka betingats av kravet på rationell vård av det betydelsefulla kulturhistoriska material, fornlämningarna innehålla, icke skjuta över gränserna för den förfoganderätt över fornlämningarna, som sedan gammalt principiellt tillkommer staten. Å andra sidan har det fulla utnyttjandet av denna rätt i sin ordning synts böra förutsätta noggrannare beaktande än hittills i vissa fall skett därav, att inskränkningar uti den enskildes rättigheter med avseende å fornlämningarna och den mark de upptaga icke böra företagas i större omfattning eller utsträckas över längre tid än tillgodoseendet av det allmänna minnesvårdsintresset med nödvändighet kräver.

Uppdelningen av de fasta fornlämningarna betingad av minnesvårdsintressets olikartade innehåll.

Det är just nämnda hänsyn, som föranlett den i kapitlet gjorda uppdelningen av de fasta fornlämningarna i två grupper: *1:o)* fasta fornlämningar, vilka äro ovan jordytan synliga eller därå med särskilt kännemärke betecknade, ävensom andra fasta fornlämningar, därest de äro allmänt kända, samt *2:o)* fasta fornlämningar av annan beskaffenhet än under 1:o) sägs. De båda grupperna må här för korthets skull benämnas kända och okända fasta fornlämningar. Den hittillsvarande ensartade behandlingen av samtliga fasta fornlämningar har fört med sig, att en del sådana kommit i åtnjutande av ett skydd, i vissa avseenden gående längre än som betingas av deras betydelse för minnesvården. Detta sammanhänger med den omständigheten, att det intresse, som är knutet till fornlämningarna, icke är enhetligt utan sammansatt av två moment, ett vetenskapligt och ett pietetsmoment. Det förra riktar sig uteslutande på att åstadkomma, att den fond av kulturhistorisk kunskap, som kan hämtas ur fornlämningarna, kommer vetenskapen till godo, och är, sedan detta skett, till fullo tillgodosett. Pietetsmomentet åter, som hämtar sin näring ur den stämning, fornlämningarna förmå skapa, hänger fast vid dem under hela deras bestånd.

Fasta fornlämningar av uteslutande vetenskapligt intresse.

Nu finnas emellertid vissa fasta fornlämningar, vilka äro av uteslutande vetenskapligt intresse. Dessa fornlämningar förlora följaktligen all betydelse i och med att deras vetenskapliga innehåll kommer forskningen tillgodo. Att även i fortsättningen göra en dylik fornlämning till föremål för inskränkningar i den enskilde jordägarens rätt står således ej väl tillsammans med en riktig tillämpning av den ovan uttalade principen, att statens förfogande över fornlämningarna icke bör utsträckas i vidare mån än som kan betecknas såsom ur minnesvårdssynpunkt nödvändigt.

Till de nu angivna synpunkterna kommer ock, att de båda grupperna av fornlämningar — kända och okända — i förhållande till den enskilde jordägaren intaga en väsentligt olika ställning. De kända fornlämningarna, alltså de, som i allmänhet äro bärare av såväl vetenskapligt intresse som pietetsintresse, har jordägaren, från det han förvärvade fastigheten, där de äro belägna, haft reda på eller åtminstone med normal aktsamhet bort känna till. Den inskränkning i den enskilde jordägarens rätt, som följer med tillvaron av en dylik fornlämning å en egendom, kan därför icke, med den sekelgamla lagstiftning på ifrågavarande område, som funnits i Sverige, anses innebära någon ekonomisk förlust i egentlig mening för egendomens nuvarande ägare.

Helt annat är förhållandet med de fasta fornlämningarna av den andra gruppen — de okända. Upptäckten av en sådan fornlämning å en egendom måste nämligen alltid med nu gällande lagstiftning komma att medföra en av jordägaren fullkomligt oberäknad inskränkning uti hans fria förfoganderätt över den egendom, å vilken fornlämningen är belägen, och kan i vissa fall leda till allvarliga ekonomiska påkänningar för honom.

Ser man till den historiska utvecklingen av lagstiftningen rörande fasta fornlämningar, finner man lätt, att icke vare sig 1666 års plakat eller 1828 års förordning och knappast heller 1867 års förordning i dess ursprungliga lydelse varit avsedda att tillämpas på nyupptäckta, förut okända fasta fornlämningar. Detta framgår i första hand av berörda författningars beskrivningar å begreppet fasta fornlämningar men dessutom även därav, att det intresse, som föranlett författningarnas tillkomst, till sitt huvudsakliga innehåll var av pietetsnatur och följaktligen icke omfattade andra fasta fornlämningar än sådana, som kunde nås av folkets pietetskänslor, d. v. s. hade över sig åtminstone något sedan äldre tider förnimbart, till vilket känslorna kunde knytas. Då emellertid det vetenskapliga momentet så småningom mängdes in i minnesvårdsintresset, ändrades detta förhållande, så att även nyupptäckta, förut okända fasta fornlämningar drogos inom sfären för

intresset på grund av deras betydelse som kunskapskällor. På samma gång utsträcktes gällande bestämmelser rörande fasta fornlämningar till att omfatta jämväl sådana, vid vilka något pietetsintresse icke var knutet. Denna förändring av själva intressets innehåll kom, såsom av den förut lämnade historiska redogörelsen framgår, till positivt uttryck i lagstiftningen genom de ändringar i 1867 års förordning, som år 1886 genomfördes. Som kompensation åt jordägarna tillkom samtidigt en bestämmelse av innehåll, att fast fornlämning, som redan nyttjades till åker, äng eller betesplats, fortfarande finge för sådant ändamål brukas, dock ej till större djup än dittills skett. Detta stadgande var väl vid nyssnämnda tid, i stort sett, tillräckligt för att neutralisera de väsentligaste olägenheterna för jordägarna av den företagna utvidgningen av begreppet fasta fornlämningar. Men sedan år 1886 har vårt land genomlupit en betydande utveckling från åkerbruks- till industristat. Denna utveckling har medfört uppkomsten av en mångfald tätt bebyggda samhällen runt omkring i landet, något som i sin ordning förorsakat, att värdesättningen av jorden allt mer sker även ur andra synpunkter än efter dess betydelse för åkerbruket. I och med denna utveckling har den år 1886 företagna utvidgningen av begreppet fasta fornlämningar kommit att medföra fara för verklig kränkning av mången markägares berättigade intressen. Ty upptäckten av en fast fornlämning på till exempel en byggnadstomt kan innebära, att hela tomten blir värdelös för ägaren. Den ovannämnda rätten att på visst sätt bruka fornlämningen medför ofta icke någon egentlig mildring i den tunga, som genom upptäckten av fornlämningen kommer att vila på jorden.

Dessutom är att märka, att det i flertalet fall är just i till byggnadstomter avsedd mark okända fornlämningar upptäckas, något som f. ö. är helt naturligt, då bebyggandet av en tomt merendels förutsätter djupgående grundgrävningar.

Också hava under det senaste årtiondet förekommit flera fall, då ett rigoröst hävdande av fornminnesförordningens föreskrifter uti ifrågavarande avseende skulle medfört så betydande förluster för enskilda, att vederbörande myndigheter icke ansett sig rimligtvis kunna framställa alla de yrkanden, vartill de enligt förordningens ordalydelse varit befogade.

I detta sammanhang må erinras om riksdagens uttalande i dess tidigare refererade skrivelse av den 20 maj 1911, att de i gällande fornminnesförordning upptagna föreskrifter om fasta fornlämningar syntes vara i behov av ändring i så måtto, att ersättning borde beredas den, som i god tro förvärvat mark, å vilken fornlämning funnes, för förlust, som tillskyndats honom genom

av vederbörande myndighet för fornlämnings skyddande utfärdat förbud mot bearbetande av sådan mark.

Vid sina överläggningar har kommittén funnit de ovan angivna oegentligheterna hos gällande bestämmelser böra föranleda införandet av skilda stadganden rörande kända och okända fasta fornlämningar; och har kommittén vid utformandet av lagförslagets bestämmelser tagit hänsyn till de synpunkter, som i det föregående anförts.

2 §. Redan förut har framhållits, att lagförslaget i fråga om fasta fornlämningar är grundat på redan hävdvunna principer. Detta innebär givetvis i första rummet, att under lagstiftningen såsom fasta fornlämningar i huvudsak icke indragits andra minnesmärken än sådana, som redan jämlikt nu gällande bestämmelser äro att såsom dylika anse. Den i förevarande paragraf lämnade beskrivningen innebär heller icke någon egentlig utvidgning av begreppet utan har till huvudsakligt syftemål att giva en klar och tydlig definition av detsamma. Avsaknaden av en sådan har nämligen varit en av de mera framträdande bristfälligheterna hos nu gällande fornminnesförordning, en bristfällighet, som i lagtillämpningen föranlett en viss osäkerhet.

Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår hava innebörden och omfattningen av begreppet fasta fornlämningar i äldre författningar liksom i den nu gällande angivits dels genom uppräkning av de mera allmänt kända typerna av dylika minnesmärken dels ock genom vissa allmänna bestämmelser, åsyftande närmast att framhålla, det lagstiftarens avsikt varit, att begreppet icke skulle anses uttömt genom uppräkningarna, utan att under detsamma skulle föras jämväl andra föremål av huvudsakligen samma art som de uppräknade. Man skulle väntat, att omförmälda allmänna bestämmelser skulle innehålla en principiell bestämning av begreppet, men en undersökning visar, att så icke är fallet.

Lagstiftaren har uppenbarligen heller icke avsett att åstadkomma en sådan definition, utan han har endast velat angiva en huvudsaklig egenskap hos de fasta fornlämningarna, vilken egenskap emellertid icke ifrågasatts vara av beskaffenhet att fullkomligt avgränsa begreppet. Sålunda hänföras enligt den allmänna bestämmelsen i 1828 års förordning till fasta fornlämningar »andra större eller mindre föremål, som till åminnelse av forntidens heliga bruk eller någon märklig historisk bedrift, person eller ort kunna bidraga.» Denna bestämning angiver utan tvivel en betydelsefull egenskap hos vissa fornlämningar, men kan å andra sidan lagstiftaren ju icke hava avsett att med samma bestämning uttömmande angiva innebörden av begreppet fasta fornlämningar.

I 1867 års förordning åter talas om »andra likartade minnesmärken av den ålder, att de numera icke kunna anses tillhöra enskild ägare». Oavsett att denna allmänna bestämmelse genom sitt eget innehåll antyder, att den icke avser att definitivt bestämma begreppet fasta fornlämningar, står den icke i överensstämmelse med allmänna rättsregler. Ett föremåls ålder saknar ju i och för sig all betydelse i äganderättsavseende. Med ifrågavarande allmänna bestämmelse har lagstiftaren uppenbarligen endast velat antyda, att ett minnesmärke, för att kunna hänföras till begreppet fasta fornlämningar, ej bör vara ett sådant, vid vilket mera betydelsefulla enskilda ekonomiska intressen äro bundna.

Såsom synes, kan ur omförmälda allmänna bestämmelser icke någon uttömmande bestämning av begreppet fasta fornlämningar utvinnas. För begreppets fastställande måste man närmare undersöka de uppräknade typerna av dylika minnesmärken.

En sådan undersökning giver vid handen, att hos flertalet av de uppräknade minnesmärkena vissa egenskaper återfinnas, egenskaper, som i allmänhet krävas hos ett föremål för att detsamma må såsom fast fornlämning anses. Dessa egenskaper torde kunna i korthet angivas sålunda: Föremålet skall vara bundet vid jorden, d. v. s. hava i viss mån fastighetskaraktär, det skall vara avgränsat mot den omgivande marken, så att det i förhållande till denna framstår som något självständigt, och det skall hava tillkommit genom mänsklig verksamhet. Föremålet skall vidare och främst vara av kulturhistoriskt intresse.

Det är denna sistnämnda förutsättning, som erhållit ett, om också med den uppfattning, man numera har om minnesvårdens medel och mål, ofullkomligt uttryck genom den allmänna bestämmelsen i 1828 års förordning, att föremålet skulle kunna bidraga till åminnelse av forntidens heliga bruk eller någon märklig historisk bedrift, person eller ort. Utom i denna allmänna bestämmelse, vilken f. ö. icke inflöt i 1867 års förordning, har ifrågavarande förutsättning kommit till uttryck uti det uppställda kravet på hög ålder hos föremålet. Uti de äldre författningarna var detta kraf synnerligen strängt, så att endast föremål från allra äldsta tider (»uhrgambla», »alt ifrån Hedendomen», 1666 års plakat) behandlades såsom fasta fornlämningar. Att ålderskravet till en början så starkt betonades var ju helt naturligt med hänsyn till minnesvårdens dåvarande ståndpunkt. Så småningom mildrades emellertid detta krav väsentligt, huvudsakligen beroende därpå, att med vetenskapens utveckling och inmängande i minnesvården minnesvårdsintresset utsträcktes även till föremål från senare tider än den egentliga forntiden.

Någon viss åldersgräns har icke i gällande förordning och knappast heller genom tillämpningen av densamma fixerats; dock torde praxis i så måtto vara bestämd, att till fasta fornlämningar hänföras även föremål från långt senare tider än den egentliga forntiden.

En annan och sista förutsättning för att ett minnesmärke må såsom fast fornlämning anses är, såsom förut antytts, den, att vid minnesmärket ej äro bundna några mera betydelsefulla enskilda ekonomiska intressen. Denna förutsättning finnes väl ej direkt uttalad av den svenske lagstiftaren, men uti nu gällande liksom uti de äldre fornminnesförfattningarna kommer alltid på ett eller annat sätt till uttryck, att lagstiftaren utgått ifrån, att de minnesmärken, vilka borde såsom fasta fornlämningar skyddas, skulle vara av sådan beskaffenhet, att statens förfogande över dem i minnesvårdande syfte i själva verket icke komme att innebära någon kränkning av vederbörande markägares mera betydelsefulla ekonomiska intressen. Det är, såsom ovan framhållits, denna ståndpunkt, som föranlett tillkomsten av den förut citerade allmänna bestämmelsen i 1867 års förordning. Ty, även om denna bestämmelse rörande minnesmärken »af den *ålder* att de numera icke kunna anses tillhöra enskild egare», i och för sig är allt annat än oantastlig, giver den dock uttryck åt den riktiga tanke, som ligger till grund för uppställandet av den nu förevarande sista förutsättningen för att ett minnesmärke må såsom fast fornlämning anses. Denna tanke riktar sig emellertid icke, såsom själva innehållet i den anförda bestämmelsen skulle låta förmoda, å det objektiva äganderättsförhållandet såsom sådant utan å ägarens subjektiva ställning till sin egendom. Lagstiftaren förutsätter nämligen, i vissa fall, ett upphörande helt eller till huvudsaklig del av varje på ett minnesmärke såsom sådant riktad aktuell äganderättsvilja på grund av vissa hos minnesmärket förefintliga egenskaper, därvid dock äganderättsvilja i avsevärd mån synes hava identifierats med ekonomiskt intresse.

Den anförda allmänna bestämmelsen i 1867 års förordning tager i sådant hänseende endast sikte på en av de egenskaper hos ett minnesmärke, som kunna föranleda ett dylikt upphörande av äganderättsviljan beträffande detsamma, nämligen avsevärt hög ålder hos minnesmärket. Ställas de i författningarna såsom fasta fornlämningar angivna minnesmärkena i belysning ur den nu angivna synpunkten, befinnes det, att i fråga om dem alla den angivna frånvaron av aktuell äganderättsvilja måste hava förutsatts, men också att denna frånvaro kan hänföras till olika orsaker.

En av dessa orsaker är, såsom nyss anmärkts, minnesmärkenas höga ålder; lagstiftaren har uppenbarligen i fråga om föremål härstammande från den

egentliga forntiden ansett deras höga ålder i och för sig utgöra presumtion för, att ägaren icke vid dem kan fästa ett mera avsevärt ekonomiskt intresse. Med de nyssnämnda äro uti ifrågavarande avseende jämförliga sådana minnesmärken, som utgöras av avfallsplatser från äldre tider.

En tredje grupp av minnesmärken, vilka förutsatts ej heller vara föremål för något aktuellt ekonomiskt intresse från ägarens sida, äro de, som tillkommit för att tjäna till åminnelse, runstenar, minnesvårdar o. d. Dessa hava givetvis på grund av det ändamål, de äro ämnade att fylla, antagits vara allt från sin tillkomst undandragna varje spekulationsintresse. Härstamma de dessutom från mera avlägsna tidsepoker, har ett ingripande i minnesvårdande syfte från statens sida ansetts så mycket mindre kunna såra vederbörande markägares rätt, som endast i ytterst sällsynta fall ett pietetsintresse av personlig art kan förutsättas hos honom och, där ett sådant på grund av någon hans personliga ställning till minnesmärkets skapare eller den person eller händelse, vars minne detsamma är avsett att hugfästa, verkligen skulle föreligga, detta måste vara så förtunnat, att man icke har anledning att räkna med detsamma.

En fjärde grupp av minnesmärken, med vilka ej heller äro förenade några mera betydelsefulla enskilda ekonomiska intressen, äro sådana, vilka väl ursprungligen tillkommit för att fylla ett ekonomiskt-praktiskt ändamål men sedermera förlorat denna uppgift. Exempel på sådana minnesmärken äro i uppräkningen i 1867 års förordning: »lemningar af forntida och sedan äldre tider öfvergivna bostäder» etc. samt »lemningar af fordom öfvergivna borgar» etc.

Resultatet av den sålunda verkställda undersökningen av de förutsättningar, gällande lagstiftning uppställer i fråga om minnesmärken för att de skola anses som fasta fornlämningar, blir alltså, att minnesmärkena skola vara bundna vid jorden men dock i förhållande till den omkringliggande marken framstå såsom självständiga, vara tillkomna genom mänsklig verksamhet, hava uppnått så hög ålder, att de äga kulturhistoriskt intresse, samt slutligen att de icke skola omfattas av någon aktuell äganderättsvilja, riktad på minnesmärkena såsom sådana.

Kommittén, som ju utgått ifrån, att begreppet fasta fornlämningar i den nya lagstiftningen borde erhålla i allt väsentligt samma omfattning, som begreppet nu äger, har försökt att av de nämnda förutsättningarna skapa en enhetlig definition å begreppet men därvid funnit, att en sådan, särskilt med hänsyn till innebörden av den sista av ifrågavarande förutsättningar, skulle bliva alltför teoretisk för att kunna fylla sin uppgift att tjäna den stora all-

mänheten till rättesnöre. Av detta skäl har kommittén i stället, i viss mån med ledning av gällande lagstiftning, i första stycket av förevarande paragraf ordnat de fasta fornlämningarna i vissa grupper, vilka var för sig uppfylla de förutsättningar, som, enligt vad ovan angivits, böra uppställas beträffande ett minnesmärke för att detsamma må såsom fast fornlämning anses. Gruppindelningen har sin grund i de skilda egenskaper hos minnesmärkena, vilka kunna antagas vara orsaken till att de icke omfattas av någon aktuell äganderättsvilja, riktad på minnesmärkena såsom sådana. Kommitténs förfaringssätt innebär, att, där gällande lagstiftning genom angivande av ett typiskt exempel givit uttryck åt lagstiftarens mening, lagförslaget i stället generaliserat exemplet i en definitiv beskrivning.

Ur de i 1867 års förordning angivna typiska exemplen å fasta fornlämningar uppstå osökt fyra huvudgrupper av minnesmärken, vilka alla karaktäriseras därav, att de icke omfattas av någon aktuell äganderättsvilja, riktad på minnesmärkena såsom sådana, nämligen 1:o) minnesmärken av mycket hög ålder, beträffande vilka kommittén ansett, att tidsgränsen ej kan sättas senare än vid den förhistoriska tidens slut, enär endast en så avsevärt hög ålder är av beskaffenhet att i och för sig garantera utevaron av äganderättsvilja av omförmäld beskaffenhet, 2:o) minnesmärken, som utgöras av avfallsplatser från äldre tider, 3:o) äldre minnesmärken, tillkomna i syfte att tjäna till åminnelse, samt 4:o) äldre minnesmärken, vilka upphört att för sitt ursprungliga eller därmed jämförligt ändamål vidare användas och därjämte kunna karaktäriseras som lämningar.

Att minnesmärken för att kunna såsom fasta fornlämningar anses skola vara bundna vid jorden men dock i förhållande till den omkringliggande marken framstå såsom självständiga samt vara tillkomna genom mänsklig verksamhet, har — med undantag för gruppen »avfallsplatser», vilket ord torde få anses angiva, att till gruppen hörande minnesmärken äga nämnda egenskaper — kommittén velat uttrycka med orden »byggnader och anläggningar». I fråga om denna del av definitionen må ytterligare endast anmärkas, att avsikten icke varit att så framhäva sammanhanget mellan minnesmärket och jorden, att även fortvaron av detta sammanhang skulle utgöra en nödvändig förutsättning för att ett minnesmärke må såsom fast fornlämning anses, utan allenast att utmärka, att vid föremålets tillkomst detsamma bör hava varit bestämt att upptaga ett visst område av jordytan. Sålunda bibehåller t. ex. en runsten, även om flyttad, givetvis sin egenskap af fast fornlämning. Häremot torde möjligen kunna anmärkas, att, då ett minnesmärke flyttats från en plats till en annan, anledning till in-

skränkning uti den fria dispositionsrätten till den mark, varå minnesmärket numera är beläget, icke förefinnes i samma grad, som då minnesmärket står kvar å sin ursprungliga plats, enär den anledning till ifrågavarande inskränkning, som utgöres av angelägenheten att bibehålla det historiska sambandet mellan jorden och minnesmärket, bortfallit. Mot en sådan anmärkning skall endast framhållas, dels att själva flyttandet av ett minnesmärke i och för sig i vissa fall kan utgöra ett kulturhistoriskt moment av samma betydelse som frambringandet av detsamma, dels ock att den plats, ett dylikt flyttbart minnesmärke upptager, i allmänhet är av alltför obetydlig beskaffenhet, för att det angivna förhållandet skulle föranleda särskilda undantagsbestämmelser.

Beträffande gruppen »avfallsplatser» vill kommittén vidare betona, att ordet »avfallsplats», då det här användes, betecknar ett område, där kulturrester hopats, men ett område, som i förhållande till den omgivande marken framstår såsom något avgränsat och självständigt, varför s. k. kulturlager, d. v. s. skikt av den under ytan liggande jorden, vilka i större eller mindre mängd innehålla lämningar från en svunnen kulturperiod, och vilka ofta, dock utan att äga några bestämda gränser, förefinnas i stor utsträckning å platser, som sedan gamla tider varit bebyggda, icke kunna hänföras till avfallsplatser.

Vad beträffar den förutsättning för att minnesmärken må såsom fasta fornlämningar anses, som i det föregående uttryckts så, att minnesmärkena skola hava uppnått så hög ålder, att de äga kulturhistoriskt intresse, har kommittén funnit det ur flera synpunkter vara nödigt att fixera bestämda åldersgränser. Var dessa skola dragas är ju i viss mån beroende på subjektivt omdöme, men har kommittén emellertid vid sina överläggningar enats om de åldersgränser, förslaget utvisar. Dessa torde, på samma gång de uppfylla de fordringar, som av det allmänna fornminnesvårdsintresset med fog kunna framställas, tillika, enligt kommitténs förmenande, vara dragna så, att de ej med skäl kunna anses kränka vid minnesmärkena bundna, mot nyssnämnda allmänna intresse stridande berättigade enskilda intressen.

Oaktat i första stycket av förevarande paragraf innebörden av begreppet fasta fornlämningar sålunda uttömmande angivits, har kommittén emellertid ur synpunkten av den blivande lagens tillgänglighet för den stora allmänheten, vilkens intressen ju så ofta beröras av bestämmelserna i fråga, ansett det icke vara ur vägen att även lämna en exemplifiering å vad som är att till fasta fornlämningar hänföra genom att i andra stycket av paragrafen intaga en uppräkning av de mera allmänt kända arterna av fasta fornlämningar.

3 §. Såsom förut påpekats hava de fasta fornlämningarna av kommittén uppdelats i två grupper, vilka i det föregående för korthetens skull benämnts »kända» och »okända» fasta fornlämningar. Förevarande paragraf innehåller de huvudbestämmelser, som hava avseende å »kända» fasta fornlämningar. Att i själva lagen använda benämningarna »kända» och »okända» fasta fornlämningar skulle emellertid medföra stor oklarhet i fråga om innebörden av den uppdelning av de fasta fornlämningarna, som av kommittén verkställts. Bland annat skulle uttrycket »kända» fornlämningar lätteligen kunna tolkas såsom liktydigt med uttrycket »allmänt kända» fornlämningar och därmed åt begreppet »kända» fasta fornlämningar komma att givas en icke avsedd begränsning. Kommitténs avsikt har nämligen, såsom ock framgår av paragrafens avfattning, varit, att under begreppet skulle falla icke allenast de minnesmärken, vilkas egenskap av fasta fornlämningar är för en större krets av personer bekant, utan även sådana fasta fornlämningar, som, ehuru ej »allmänt kända», dock äro ovan jordytan synliga eller därå med särskilt kännemärke betecknade och vilka följaktligen böra ådraga sig uppmärksamhet av den, som t. ex. ämnar förvärva sig den mark, å vilken fornlämningarna äro belägna, eller å samma mark utföra några arbeten. Att med ovan jordytan synliga fasta fornlämningar likställts sådana fasta fornlämningar, som ej äro synliga ovan jord, men vilkas befintlighet finnes å jordytan betecknad med något särskilt kännemärke, torde ligga i sakens natur.

Förut har framhållits, att anledningen till uppdelningen av de fasta fornlämningarna i två grupper, »kända» och »okända», är att söka icke allenast i en strävan att befria vederbörande jordägare från den ekonomiska förlust, som med nu gällande bestämmelser kan drabba honom, därest å hans mark upptäckes en fast fornlämning, om vars tillvaro han förut ej kunnat vara medveten, utan även i den omständigheten att en viss olikhet råder beträffande värdesättningen ur minnesvårdssynpunkt av de två gruppernas minnesmärken. I sistnämnda avseende är utgångspunkten den, att tillvaron av de »kända» fasta fornlämningarna i allmänhet sedan lång tid tillbaka ingått i folkmedvetandet, och att samma fornlämningar därigenom vid sig häftat vissa känslor av pietet, vilka icke äro förbundna med nyupptäckta, förut »okända» fasta fornlämningar.

Ehuru i förevarande paragraf begreppet »kända» fasta fornlämningar erhållit sin utformning mera ur synpunkten av fornlämningarnas förmåga att i det särskilda fallet ådraga sig uppmärksamhet än med tanke på att angiva omfattningen av de fornlämningar, till vilka ett omedelbart pietetsintresse knyter sig, täcker begreppet »kända» fasta fornlämningar, sådant det i pa-

ragrafen fixerats, praktiskt taget begreppet fasta fornlämningar av pietetsintresse.

Denna omständighet har betydelse vid avfattandet av skyddsbestämmelserna rörande »kända» fasta fornlämningar. Nämnda skyddsbestämmelser böra ju lämpas så nära som möjligt efter det föreliggande behovet, så att, å ena sidan, inskränkningar uti den enskildes äganderätt icke göras i andra fall eller i större omfattning än tillgodoseendet av minnesvårdens intresse med nödvändighet kräver, men, å andra sidan, lagstiftningen också medgiver ett fullt tillvaratagande av hela det innehåll hos fornlämningarna, som är av betydelse för minnesvården. Då, såsom förut framhållits, vid de »kända» fasta fornlämningarna i allmänhet är knutet såväl ett vetenskapligt intresse som ett pietetsintresse, måste det skydd, som genom lagstiftningen beredes dessa fornlämningar, inriktas på tillvaratagandet av fornlämningarna ur båda de angivna synpunkterna. Pietetsintresset kräver emellertid, att minnesmärkena för all framtid bevaras i okränkt helgd. I enlighet med det anförda har kommittén beträffande till ifrågavarande grupp hörande fornlämningar bibehållit och delvis utvecklat nu gällande förordnings stadganden om förbud mot sådana ingrepp å fasta fornlämningar, som kunna äventyra deras vetenskapliga värde eller pietetsvärde. Ingrepp av dylikt slag äro i första hand åtgärder, varigenom fornlämningarna skadas eller förstöras. Då emellertid fornlämningarna ofta äro av så ömtålig beskaffenhet, att varje av icke sakkunnig person med dem vidtagen åtgärd, även om den icke är avsedd att åstadkomma skada, kan medföra sådan, har bland förevarande paragrafs bestämmelser intagits jämväl ett allmänt förbud mot att begagna, ändra, rubba, flytta eller överhölja fasta fornlämningar av i paragrafen angiven beskaffenhet. Vad särskilt de fyra sistnämnda slagen av åtgärder beträffar, hava de inrangerats bland de förbjudna åtgärderna icke endast på grund av den fara för fornlämningarnas skadande, som de innebära, utan även därför att de i och för sig lätt såra de vid fornlämningarna bundna pietetskänslorna, vilka ofta knyta sig lika mycket till de platser, där fornlämningarna av ålder befinna sig, som till själva fornlämningarna såsom sådana.

Gällande fornminnesförordning stadgar i sin 1 §, att de fasta fornlämningarna icke få annat än under vissa villkor »förändras, rubbas eller förstöras». Nämnda paragraf innehåller däremot ej något allmänt förbud mot begagnande av fasta fornlämningar, men 4 § 2 mom. av nyssnämnda förordning förutsätter för rätt att begagna en fast fornlämning bifall av vederbörande myndighet till därom gjord ansökning. Förslagets allmänna förbud mot

begagnande av »kända» fasta fornlämningar innebär således ej någon nyhet i sak.

I förslagets förevarande paragraf förutsättes, att de i allmänhet förbjudna åtgärderna må vidtagas efter vederbörligt tillstånd, och bestämmes tillika, att det i paragrafen stadgade allmänna förbudet ej äger tillämpning i de fall, då fråga är om utförande av offentliga arbeten av angiven beskaffenhet samt av vissa undersökningar och anordningar, som företagas i vetenskapligt eller minnesvårdande syfte. Beträffande innebörden av dessa undantagsbestämmelser hänvisas till den redogörelse, som i det följande lämnas för innehållet i 4—7 §§ av förslaget.

Från det i förevarande 3 § av förslaget stadgade allmänna förbudet mot begagnade av fornlämningar innehåller paragrafen även det undantaget, att fast fornlämning, som av ålder nyttjats till åker, äng eller betesplats eller eljest vid tiden för den föreslagna lagens trädande i kraft lovligt brukas för sådant eller annat ändamål, fortfarande må för samma ändamål begagnas till den omfattning och det djup förut skett. Förebilden till denna undantagsbestämmelse återfinnes i 4 § 1 mom. av gällande fornminnesförordning, däri stadgas, att fast fornlämning, som »redan» nyttjas till åker, äng eller betesplats, fortfarande må för sådant ändamål brukas, dock ej till större djup än »hittills» skett. Sistnämnda stadgande tillkom år 1886 i sammanhang med den då företagna, förut omnämnda utvidgningen av begreppet fasta fornlämningar, genom vilken utvidgning även nyupptäckta, förut okända fasta fornlämningar blevo delaktiga av samma skydd, som förut tillkommit allenast de »kända», och avsåg stadgandet i fråga närmast att förhindra, att genom berörda utvidgning berättigade ekonomiska intressen blevo kränkta. Genom stadgandet fixerades förhållandena, sådana de gestaltade sig vid tiden för tillkomsten av den ifrågavarande utvidgningen. Då därför stadgandet talar om, att en fornlämning »redan» nyttjas på visst sätt, och att densamma fortfarande må brukas, dock ej till större djup än »hittills» skett, avses den år 1886 föreliggande situationen. Genom den avfattning, som gavs åt stadgandet, erhöllo emellertid vederbörande jordägare rätt att på angivet sätt fortfarande bruka *varje* fast fornlämning, som år 1886 nyttjades till åker, äng eller betesplats. Om således t. ex. en jordägare före år 1886 utan att söka tillstånd därtill och följaktligen olovligen lagt en »känd» fast fornlämning under plogen, erhöll han genom stadgandet i fråga rätt att fortfarande bruka fornlämningen till åker. Antagligen var sådant en av lagstiftaren ej avsedd följd av stadgandet, men stadgandets egen ordalydelse medgiver ej annan tolkning, och har också denna tolkning städse kommit till tillämpning.

Med stöd av merberörda stadgande i gällande fornminnesförordning brukas numera ett stort antal »kända» fasta fornlämningar till åker, äng eller betesplats. Att nu förbjuda ett dylikt användande av de »kända» fornlämningarna, där det *av ålder* praktiserats, skulle enligt kommitténs förmenande vara synnerligen obilligt. Ett sådant förbud skulle f. ö. icke vara av något större gagn för minnesvården. Gagnet skulle i varje fall icke på långt när uppväga de förluster, förbudet skulle medföra för vederbörande jordägare. Den skada å fornlämningarna, nyttjandet kan medföra, har ju i regel redan inträffat och skulle ej kunna avhjälpas därigenom att fornlämningarna för framtiden ej vidare brukades på sätt förut skett. Av dessa skäl har i förevarande paragraf av förslaget medgivits, att fast fornlämning, som *av ålder* och således lovligen nyttjats till åker, äng eller betesplats, fortfarande må för samma ändamål begagnas till den omfattning och det djup förut skett, varjämte kommittén ansett i paragrafen böra angivas, att fast fornlämning, som eljest vid tiden för den föreslagna lagens trädande i kraft lovligt (d. v. s. efter erhållet tillstånd) brukas för sådant eller annat ändamål, fortfarande må för samma ändamål begagnas, likaledes till den omfattning och det djup förut skett.

4 och 5 §§.

I förslagets 3 § förutsättes, att de i allmänhet med avseende å »kända» fasta fornlämningar förbjudna åtgärderna må vidtagas efter vederbörligt tillstånd. Omständigheterna kunna ju mången gång vara sådana, att ett strängt uppehållande av förbudet skulle vara till ringa nytta för minnesvården men orsaka vederbörande jordägare, jordinnehavare eller annan, som eljest har rätt att använda mark, där »känd» fast fornlämning är belägen, oproportionerligt stor olägenhet och förhindra honom att på ett för honom och andra synnerligen lämpligt och fördelaktigt sätt använda marken. I förslagets förevarande 4 och 5 §§ meddelas nu bestämmelser om, hur undantagsvis tillstånd må vinnas till vidtagande av sådana åtgärder, som i allmänhet förbjudas i 3 §. Tydligt är, att sådant tillstånd bör lämnas allenast efter det ansökning om tillståndet blivit prövad av sakkunnig myndighet och allenast där särskilda viktiga skäl tala för bifall till ansökningen. Förslaget står i denna del i huvudsaklig överensstämmelse med gällande fornminnesförordning och den praxis, som vid tillämpningen av samma förordning utvecklat sig. Den föreslagna administrativa behandlingen av ansökningsärenden av förevarande art är dock en annan än den, som nu är föreskriven. Grunden till denna skiljaktighet ligger dels uti de förändringar med avseende å organisationen av de fornminnesvårdande myndigheterna, som kommittén funnit böra genomföras, dels ock däri, att före avgörandet av

ansökningsärenden, som äro av mera vittgående betydelse för fornlämningarna i fråga, målsmän icke allenast för det vetenskapliga intresset och det allmänna pietetsintresset utan även för det så att säga lokala pietetsintresse, som må vara bundet vid fornlämningarna, ansetts såsom regel böra beredas tillfälle att framlägga sina synpunkter.

Den naturliga representanten för det vetenskapliga intresset och det allmänna pietetsintresset är, enligt kommitténs förmenande, riksantikvarieämbetet. Då varje ansökningsärende av nu ifrågavarande slag är av beskaffenhet att beröra en fornlämnings vetenskapliga betydelse ävensom det allmänna pietetsintresset, är det alltså endast i konsekvens med den angivna utgångspunkten, att i förslaget föreskrivits, att riksantikvarieämbetet skall höras rörande alla dylika ärenden.

Pietetssynpunkterna av mera lokal natur åter hava erhållit sitt tillbörliga beaktande genom bestämmelsen i 4 §, att yttrande över en gjord ansökning av ifrågavarande art skall före ansökningens avgörande inhämtas, beträffande fornlämning å landet från kommunalfullmäktige eller kommunalstämman i den socken och beträffande fornlämning i stad från stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, allmänna rådstugan i den stad, där fornlämningen är belägen. Att inhämtande av sådant yttrande emellertid icke föreskrivits i fråga om ansökningar, som avse endast begagnande, ändring eller rubbning av fornlämningar, har sin grund däri, att dylika åtgärder i allmänhet icke ansetts vara av beskaffenhet att i högre grad beröra det lokala pietetsintresset.

Såväl på traditionella grunder som emedan vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien genom sin sammansättning synts väl skickad att skilja såväl mellan jordägare- och minnesvårdsintressena som mellan de två olika momenten i detta senare intresse, har föreslagits, att avgörandet av ansökningsärenden av förevarande slag, liksom hittills varit förhållandet, skall ligga hos akademien.

Detta stadgande har emellertid försetts med det tillägget, att, därest akademien mot riksantikvarieämbetets, kommunalfullmäktiges, kommunalstämmans, stadsfullmäktiges eller allmänna rådstugans avstyrkande bifallit ansökning, avseende flyttning eller överhöljning av fornlämning eller åtgärd, varigenom fornlämning skadas eller förstöres, akademiens beslut skall underställas Konungens prövning, detta med hänsyn till de oersättliga värden, som genom åtgärdernas vidtagande kunna gå förlorade. Då ett dylikt beslut av akademien, i avsaknad av behörig rättsägare, icke genom besvär kan bringas under Konungens prövning, har underställningsvägen varit den, som naturligt erbjudit sig.

I fråga om förslagets 4 § bör ytterligare framhållas, att kommittén utgår ifrån, att i paragrafen avsedda ansökningsärendens förberedande behandling, d. v. s. mottagandet av ansökningar, dessas utställande för yttrande av vederbörande samt mottagandet av ifrågavarande yttranden skall å akademiens vägnar handhavas av den tjänsteman i riksantikvarieämbetet, som bör hava att å tjänstens vägnar besörja dylika angelägenheter. Att i nämnda hänseende utrusta akademien med självständig expeditionshavande har synts kommittén onödigt samt dessutom verka delvis förryckande på akademiens hela uppgift, som i varje fall icke ligger inom området för ett expedierande ämbetsverks.

I sammanhang med redogörelsen för kommitténs förslag till förändrad organisation av de minnesvårdande myndigheterna framhålles, att nämnda förslag i icke oväsentlig mån föranletts utav behovet av en myndighet med snabbare expeditionssätt än akademien äger. Då likväl i fråga om behandlingen av nu ifrågavarande slag av ärenden föreslagits, att den nuvarande organisationen skulle bibehållas i huvudsak oförändrad och framför allt med akademien som beslutande myndighet, har detta sin grund icke endast i en önskan att fortfarande få dessa viktiga ärenden avgjorda av en sådan auktoritet som akademien utan även i den omständigheten, att ärenden av nu ifrågavarande art i regel icke kräva det snabba avgörande, som med skäl kan anses påkallat i fråga om ärenden rörande minnesmärken, vilka äga större praktisk-ekonomisk betydelse än de fasta fornlämningarna. Emellertid kunna givetvis även på nu förevarande område fall förekomma, som kräva ett snabbare avgörande. För dessa fall har bestämmelsen i förslagets 5 § tillkommit. Någon betänklighet mot att för i paragrafen omförmält fall frångå den i 4 § föreskrivna ordningen för behandlingen av däri avsedda ansökningsärenden torde icke förefinnas vid det förhållandet att akademien beretts möjlighet till effektiv kontroll såväl över sättet, på vilket riksantikvarieämbetet utövar sin befogenhet, som ock däröver att ämbetet griper in endast där ett uppskov med ärendet skulle vålla avsevärd olägenhet för sökanden.

Såsom av det föregående framgår, intager kommitteförslaget den ståndpunkten, att »kända» fasta fornlämningar i allmänhet böra åtnjuta skydd oberoende av vilka intressen, som kunna konkurrera om förfogandet över den mark, dylika fornlämningar upptaga. Från denna huvudprincip har emellertid ett undantag gjorts till förmån för vissa offentliga anläggningar, vilka ansetts vara av den betydelse för det allmänna, att deras genomförande icke bör förhindras av tillvaron å den mark, som måste av dem disponeras, 6 §.

av en eller flera fasta fornlämningar. Det är detta undantag från huvudprincipen, som genom bestämmelserna i förevarande paragraf regleras. Paragrafen utgör en motsvarighet till 5 § i gällande fornminnesförordning, från vilken den dock företer ganska väsentliga avvikelser. Dessa avvikelser hava föranletts av en strävan hos kommittén att skapa en säkrare garanti, än berörda 5 § medgiver, mot att omförmälda undantag tillämpas i andra fall än då verkligt vägande skäl därför förefinnas. För sådant ändamål har i första hand området för de anläggningar, till vilkas förmån undantaget är avsett att gälla, väsentligt inskränkts. Enligt gällande förordning kunna alla offentliga arbetsföretag bliva delaktiga av ifrågavarande förmån. Då emellertid flertalet sådana företag icke äro på det sätt beroende av belägenheten, att den jämkning med avseende på platsen för desamma, som kan föranledas av tillvaron utav en fast fornlämning, äventyrar företagens utförande, har kommittén, med utgångspunkt ur ovan anmärkta strävan, ansett undantaget från de allmänna skyddsbestämmelserna böra begränsas till sådana fall, där själva belägenheten av anläggningen är av mera avgörande betydelse. Med anlitande av denna måttstock har kommittén funnit de av undantaget berörda allmänna anläggningarna böra begränsas till allmänna kommunikationsanstalter. För dessa spelar ju belägenheten ofta en avgörande roll, och en jämkning med avseende å platsen för en sådan anläggning eller del av densamma kan återverka på hela trafiksystemet.

I detta sammanhang torde böra anmärkas, att under det i förevarande paragraf använda uttrycket allmän kommunikationsanstalt innefattas icke allenast statlig sådan anläggning, utan varje anläggning av ifrågavarande slag, som står under offentlig kontroll och för vars utförande kräves offentlig myndighets medverkan. Uttrycket kommunikationsanstalt är vidare att fatta i vidsträckt bemärkelse. Dit äro således att hänföra jämväl t. ex. vattenledningar, kraftledningar, telegraf- och telefonledningar m. m.

Emellertid har förslaget begränsat omfattningen av nu ifrågavarande undantag icke endast med hänsyn till själva arten av anläggningarna. Icke heller inom den under undantaget ingående gruppen av anläggningar är undantagsbestämmelsen avsedd att i alla förekommande fall utan vidare komma till tillämpning. Förevarande paragraf förutsätter nämligen en prövning in casu rörande undantagets nödvändighet. I viss mån kan paragrafens stadgande härutinnan anses beteckna en överensstämmelse med innehållet i 5 § av gällande förordning, enligt vilken paragraf undantagsbestämmelsen får beträffande märkligare fast fornlämning komma till tillämpning, endast om fornlämningens rubbning icke kan utan stor olägenhet undvikas. Då

emellertid inga närmare föreskrifter lämnats rörande utredningen av frågan, huruvida för ett offentligt arbetsföretag hinderliga fornlämningars rubbning kan utan stor olägenhet undvikas, har omförmälda garanti mot att ingrepp onödigtvis sker å en fast fornlämning fått endast en mera platonisk innebörd. Detta missförhållande avser emellertid förslaget att undanröja.

För sådant ändamål innehåller förslagets förevarande paragraf föreskrift, att vid utarbetandet av slutlig plan för företag, varom nu är fråga, skall tillses, att »kända» fasta fornlämningar i möjligaste mån, där sådant utan stor olägenhet kan ske, komma att lämnas orubbade. Givetvis är det av synnerlig vikt, att den myndighet, som har att fastställa planen, har tillgång till en fullständig utredning rörande förefintligheten av »kända» fasta fornlämningar, som kunna komma att av det tillärnade företaget beröras. För att denna utredning skall bliva av största möjliga tillförlitlighet, har föreskrivits, att densamma skall verkställas av riksantikvarieämbetet.

Förslaget förutsätter, såsom redan antytts, att den myndighet, som har att fastställa planen för en anläggning av ifrågavarande slag, skall väga mot varandra det intresse, den offentliga anläggningens utförande enligt den utarbetade planen representerar, och det minnesvårdsintresse, som är bundet vid den eller de fasta fornlämningar, vilkas tillvaro av anläggningen hotas. Några mera svårartade konflikter mellan de stridiga intressena torde dock vid planens prövning i allmänhet ej föreligga till avgörande för vederbörande myndighet, om blott, såsom i förevarande paragraf föreskrives, vid utarbetandet av den slutliga planen för företaget tillsetts, att sådana fasta fornlämningar, som i 3 § av förslaget avses, i möjligaste mån, där sådant utan stor olägenhet kan ske, komma att lämnas orubbade.

Uti förslaget har åt riksantikvarieämbetet förlänats ställningen såsom målsman för minnesvårdsintresset gent emot representanterna för det vid företaget knutna praktiska intresset. Med riksantikvarieämbetets ifrågavarande ställning lärer, enligt kommitténs förmenande, följa rätten att i de fall, då över huvud den planen prövande myndighetens beslut får överklagas, draga ärendet under högre myndighets skärskådan för vinnande av ur minnesvårdssynpunkt önsklig ändring i den lägre myndighetens beslut.

Fastställandet av plan för en anläggning av den art, som här avses, innebär emellertid i allmänhet ett fixerande av anläggningens belägenhet endast i stora drag. Först omedelbart före själva utförandet av anläggningen kan vid utmärkandet å marken av dess slutliga sträckning med säkerhet avgöras, vilka »kända» fasta fornlämningar verkligen komma att av anläggningen beröras. Ett fullt berättigat krav, som av minnesvårdsintresset beträffande

sådana fornlämningar uppställes, är emellertid, att, innan fornlämningarna för utförande av anläggningen i fråga rubbas, tillfälle beredes representant för den statliga minnesvården att undersöka desamma, så att vad de kunna innehålla av vetenskapligt intresse må i orubbat och oskadat skick komma forskningen till godo. För sådant ändamål föreskrives redan i gällande fornminnesförordning, att, innan rubbning i dylikt fall av märkligare fast fornlämning sker, ritning av fornlämningen jämte beskrivning skall till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien insändas och tillfälle beredas akademien att, om så anses behövligt, genom därtill förordnad person undersöka fornlämningen, utan att likväl arbetet å det offentliga företaget må därigenom obehövligt uppehållas. Denna föreskrift har emellertid mången gång visat sig otillräcklig. Ofta har nämligen akademien erhållit meddelande om en förestående rubbning av fornlämningar först sedan arbetet å det företag, som nödvändiggör rubbningen, fortskridit så långt, att ett mera avsevärt uppehåll i arbetet å företaget ej kan utan synnerligen stor olägenhet äga rum. På grund härav hava stundom mera ingående vetenskapliga undersökningar av fornlämningarna i fråga — huru önskliga de än varit — i anledning av sin tidsödande beskaffenhet ej kunnat komma till stånd. Akademien, som ju arbetar under former, vilka ej möjliggöra ett snabbt avgörande av inkomna ärenden, är till följd härav ej heller väl skickad att handhava undersökningar, som ofta ej tåla något uppskov. Av denna anledning har i förslaget riksantikvarieämbetet uti ifrågavarande avseende satts i akademiens ställe; och för att ämbetet ofördröjligen må erhålla kännedom om vilka fornlämningar böra undersökas och i tid kunna vidtaga anstalter för undersökningen, föreskrives i förevarande paragraf, att ämbetet äger förordna ombud att närvara vid utmärkandet å marken av företagets slutliga sträckning, varjämte det ålagts företagets ledning att i god tid underrätta ämbetet, när sådant utmärkande skall äga rum. För att den vetenskapliga undersökningen av fornlämningarna må kunna ostört fortgå stadgas vidare i förevarande paragraf, att, om vid dylikt utmärkande företagets utförande enligt fastställd plan befinnes komma att beröra fast fornlämning, som i 3 § av förslaget avses, företaget i denna del ej må utföras, förrän riksantikvarieämbetet beretts tillfälle att undersöka fornlämningen, dock att genom nämnda uudersökning oskäligt uppehåll i arbetet å företaget ej må orsakas.

7 §. I fråga om de »kända» fasta fornlämningarna kräver det allmänna minnesvårdsintresset med all rätt icke allenast att obehöriga ingrepp å fornlämningarna av vederbörande jordägare och andra, som kunna önska förfoga över dem eller den mark de upptaga, förhindras genom förbudsbestämmelser

av förberörd art, utan även att rättighet tillförsäkras minnesvårdande statsorgan att — även mot vederbörande jordägares eller jordinnehavares bestridande — såväl undersöka fornlämningarna, på det att det kulturhistoriskt betydelsefulla material, de kunna innehålla, må varda framdraget i ljuset och komma den vetenskapliga forskningen till godo, som ock med fornlämningarna vidtaga sådana åtgärder, vilka må finnas nödiga för deras skyddande mot varje slag av skada, t. ex. skada, som kan tillskyndas dem genom beträdande eller uteslutande genom tidens egen inverkan (konserveringsåtgärder).

I förevarande 7 § av förslaget tillförsäkras riksantikvarieämbetet såsom representant för det allmänna minnesvårdsintresset en sådan rättighet. I sådant hänseende stadgas först, att riksantikvarieämbetet skall äga tillträde till varje fast fornlämning, som i 3 § avses. Det lider intet tvivel, att en dylik rätt redan nu tillkommer den minnesvårdande myndigheten, men den omständigheten att sådant icke i gällande forminnesförordning uttryckligen utsagts har vid förordningens tillämpning mången gång visat sig föranleda missuppfattning hos vederbörande jordägare rörande förordningens rätta tolkning i denna del. Det har synts kommittén angeläget att genom införande i lagen av nu ifrågavarande stadgande undanröja möjligheten av en sådan missuppfattning.

Att den riksantikvarieämbetet i förevarande paragraf tillförsäkrade undersöknings- och vårdnadsrätten med avseende å »kända» fasta fornlämningar ej får utövas, förrän ägaren eller innehavaren av den jord, där en fornlämning är belägen, blivit underrättad om de åtgärder, ämbetet ämnar vidtaga med fornlämningen, är något,. som kräves av god ordning jämte behörig hänsyn till vederbörande jordägares eller jordinnehavares berättigade intressen och därför föreskrives i paragrafen.

Genom grävning eller annat arbete, som företages för undersökning av fornlämningar, samt genom inhägnande av desamma eller utförande av andra anordningar till deras skyddande kunna i vissa fall skada och kostnad förorsakas vederbörande jordägare eller jordinnehavare. Att denne bör, där han sådant fordrar, åtnjuta ersättning härför, om skadan och kostnaden uppkommit såsom en följd av åtgärder, vilka vidtagits av riksantikvarieämbetet med stöd av den ämbetet i förevarande paragraf tillförsäkrade undersöknings- och vårdnadsrätten, finner kommittén ligga i sakens natur.

Fast fornlämning bör av pietetsskäl i allmänhet ej flyttas från den plats, fornlämningen upptager; dock har kommittén i förevarande paragraf av praktiska skäl funnit åt riksantikvarieämbetet böra inrymmas befogenhet att bort-

flytta och annorstädes (t. ex. i något museum) bereda vård åt fast fornlämning, som i 3 § av förslaget avses, eller del därav, när fornlämningens eller delens bibehållande på platsen i oförändrat skick oundgängligen skulle leda till dess skadande eller förstörande och erforderligt skydd på platsen ej kan åvägabringas utan oskälig kostnad.

De i vårt land befintliga men ännu ej undersökta »kända» fasta fornlämningarnas stora antal gör det omöjligt för riksantikvarieämbetet att genom dess egna tjänstemän inom överskådlig tid undersöka alla eller ens större delen av berörda fornlämningar. I stort sett bör väl också en viss återhållsamhet med anordnandet av vetenskapliga undersökningar iakttagas och sådana icke igångsättas annat än i de fall, då en fornlämning, oavsett undersökningen, skulle bliva borttagen eller då ett visst aktuellt vetenskapligt problem kan väntas genom undersökningen finna sin lösning. Trots all återhållsamhet kunna dock förhållandena göra en undersökning påkallad utan att erforderliga arbetskrafter för densamma stå till den minnesvårdande centralmyndighetens förfogande. För dylika fall föreslås bemyndigande för riksantikvarieämbetet att på ansökning bevilja person utom ämbetet tillstånd att, i enlighet med de närmare föreskrifter ämbetet meddelar, för vetenskapligt ändamål undersöka viss uppgiven fast fornlämning, varom i 3 § av förslaget förmäles; detta i huvudsaklig överensstämmelse med stadgandet i 4 § 4 mom. av gällande fornminnesförordning. Att i förslaget berörda bemyndigande lämnas åt riksantikvarieämbetet i stället för — såsom i nyssberörda lagrum — åt vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien sammanhänger med den förändrade organisation, som kommittén funnit böra givas åt de minnesvårdande myndigheterna.

Sista punkten i förevarande 7 § av förslaget, som har sin motsvarighet i sista punkten i 3 § av gällande fornminnesförordning, innehåller ett stadgande, som avser att fylla ett av det allmänna pietetsintresset med fullt fog framställt krav.

8 §: Denna paragraf har avseende å nyupptäckta, fasta fornlämningar av annan beskaffenhet än i 3 § av förslaget sägs samt har av skäl, för vilka i det föregående redogjorts, tillkommit i ändamål att, i den mån sådant är förenligt med minnesvårdens berättigade krav, bereda vederbörande jordägare eller jordinnehavare tillfälle att befria sig från den ekonomiska förlust, som med nu gällande bestämmelser ofta synnerligen tungt kan drabba honom, därest å den mark, som av honom äges eller innehaves, upptäckes en fast fornlämning, som före upptäckten ej varit ovan jordytan synlig eller därå med särskilt kännemärke betecknad och ej heller allmänt känd.

En sådan fornlämning äger ju tydligen samma betydelse för den arkeologiska vetenskapen som de i 3 § av förslaget avsedda fornlämningarna och bör därför ej under några förhållanden få i minsta mån rubbas av jordens ägare eller innehavare, förrän den blivit vetenskapligt undersökt. Därför stadgas ock i förevarande paragraf, att, om fornlämningen anträffats vid grävning eller annat arbete, samma arbete genast skall avbrytas i vad det kan beröra fornlämningen, samt att fornlämningen efter upptäckten av densamma skall anses såsom sådan fast fornlämning, varom i 3 § av förslaget förmäles, dock med rätt för ägaren eller innehavaren av den jord, där fornlämningen är belägen, att under vissa i förevarande paragraf angivna villkor förfara på sätt honom gott synes med den mark, som av fornlämningen upptages. För att riksantikvarieämbetet må beredas tillfälle att utöva nödig kontroll, har kommittén i förevarande paragraf funnit sig böra intaga ett stadgande av innehåll att anmälan om fornlämningens upptäckt, under vilka omständigheter den än må hava skett, ofördröjligen skall göras hos riksantikvarieämbetet.

Det skydd, som oberoende av dylik anmälan tillkommer den nyupptäckta fornlämningen såsom en följd därav att densamma efter upptäckten är att anse såsom sådan fast fornlämning, varom i 3 § av förslaget förmäles, kan emellertid under vissa villkor bortfalla. För skyddets bortfallande bör till en början krävas, att ägaren eller innehavaren av den jord, där fornlämningen är belägen, hos riksantikvarieämbetet anmäler, att han önskar fullfölja genom upptäckten avbrutet arbete eller eljest fritt förfoga över den mark, som av fornlämningen upptages, eller del därav. Av praktiska skäl har det synts lämpligt att begränsa den tid, inom vilken anmälan av nyssberört slag må göras. Stode det nämligen vederbörande jordägare eller jordinnehavare öppet att under obegränsad tid genom en sådan anmälan utverka skyddets bortfallande, skulle ofta uppkomma avsevärda svårigheter att hålla de i förevarande paragraf avsedda fornlämningarna åtskilda från sådana, som omförmälas i 3 § av förslaget; och ju längre tid en nyupptäckt fast fornlämning av annan beskaffenhet än i sistnämnda paragraf sägs är föremål för skydd, desto mera jämställes den dessutom i folkmedvetandet med sådana fasta fornlämningar, vilka i det föregående upptagits under benämningen »kända», varför det utan tvivel skulle befinnas oförenligt med det allmänna rättsmedvetandet, om jordägaren eller jordinnehavaren åratal efter det han erhållit kännedom om upptäckten av fornlämningen skulle äga att bestämma om dess vara eller icke vara. Den tid, inom vilken jordägaren eller jordinnehavaren har att bestämma sig för, om han vill fritt förfoga över den

mark, som av den nyupptäckta fornlämningen upptages, eller del därav och, i händelse han sådant önskar, därom hos riksantikvarieämbetet göra anmälan, har kommittén funnit skäligen böra sättas till ett år, från det jordägaren eller jordinnehavaren om upptäckten erhållit kännedom.

I fråga om bestämmelsen att året skall räknas, från det jordägaren eller jordinnehavaren om upptäckten erhållit kännedom, vill kommittén särskilt betona, att, då kännedom om upptäckten av en fornlämning, enligt vad erfarenheten givit vid handen, i allmänhet sprider sig synnerligen hastigt inom orten, en jordägare eller jordinnehavare, som påstår, att han först avsevärd tid efter upptäckten om densamma erhållit kännedom, enligt kommitténs förmenande är bevisskyldig för detta sitt påstående, där ej särskilda skäl tala för påståendets sannolikhet.

Efter det jordägaren eller jordinnehavaren inom föreskriven tid hos riksantikvarieämbetet anmält, att han önskar fullfölja genom upptäckten avbrutet arbete eller eljest fritt förfoga öven den mark, som av fornlämningen upptages, eller del därav, må han med det område, som i berörda anmälan avses, förutom i visst undantagsfall, förfara på sätt honom gott synes, dock — av skäl som ovan anförts — först efter det fornlämningen i den mån den är belägen å samma område blivit av riksantikvarieämbetet undersökt.

Tydligt är, att, om ett mera vittomfattande arbete tillfälligtvis måste avbrytas på grund av en upptäckt av ifrågavarande slag, avbrottet kan tillskynda vederbörande jordägare eller jordinnehavare stundom högst avsevärd ekonomisk förlust, ävensom att skada i allmänhet kan förorsakas en jordägare eller jordinnehavare därigenom att han ej får fritt förfoga över den mark, som upptages av en nyupptäckt fornlämning, förrän densamma blivit vetenskapligt undersökt. För sådan förlust och skada har dock kommittén funnit ersättning till jordägaren eller jordinnehavaren icke böra under några omständigheter utgå. Jordägarens eller jordinnehavarens berättigade intresse har nämligen enligt kommitténs förmenande vunnit tillbörligt beaktande genom att honom beretts tillfälle att i förut nämnd ordning föranstalta om bortfallande av det skydd, som tillkommer den nyupptäckta fornlämningen från och med upptäckten av densamma.

För att ej genom onödigt uppskov med den vetenskapliga undersökningen ytterligare förlust och skada må tillskyndas jordägaren eller jordinnehavaren har det emellertid synts lämpligt att i förslaget intaga vissa föreskrifter, ägnade att förebygga dylikt uppskov. I sådant hänseende stadgas i förevarande paragraf, att riksantikvarieämbetets omförmälda undersökning bör igångsättas snarast möjligt efter det av jordägaren eller jordinnehavaren gjord

anmälan, att han önskar fritt förfoga över mark, som av fornlämningen upptages, till riksantikvarieämbetet inkommit och sist å fjärde dagen därefter samt sedermera bedrivas så, att oskäligt uppehåll ej förorsakas i arbete, som på grund av upptäckten av fornlämningen avbrutits eller som jordens ägare eller innehavare eljest önskar utföra.

Därest arbetskrafter i den utsträckning, kommittén funnit sig böra föreslå, komma att ställas till riksantikvarieämbetets förfogande, kan, om hänsyn tages jämväl till den utveckling, kommunikationerna i vårt land numera vunnit särskilt i de trakter, där fornlämningar av ifrågavarande beskaffenhet kunna väntas bliva upptäckta, den tid, inom vilken riksantikvarieämbetet fått sig förelagt att igångsätta sådan undersökning, varom i förevarande paragraf förmäles, icke anses vara för knappt tillmätt.

Då den sakkunnige förrättaren av undersökningen i regel torde kort efter undersökningens påbörjande kunna fastställa fornlämningens omfång och därmed också gränserna för det område, varöver den enskilde jordägaren eller jordinnehavaren tills vidare och till dess undersökningen avslutats icke äger fritt förfoga, kan det tydligen ofta bliva av stor betydelse för jordens ägare eller innehavare att själva igångsättandet av undersökningen äger rum snarast möjligt, så att den kostnad och skada, som kan tillskyndas honom genom upptäckten av fornlämningen, ej onödigtvis ökas därigenom att han i okunnighet om fornlämningens rätta utsträckning avhåller sig från att förfoga över mark, som i själva verket ej upptages av fornlämningen.

Stadgandet i förevarande paragraf att riksantikvarieämbetet vid undersökningen äger, om sådant lämpligen kan ske, bortflytta och tillvarataga den nyupptäckta fornlämningen eller del därav betingas av sakens egen natur. Här föreligga i regel ej några särskilda pietetsskäl, som kräva fornlämningens bibehållande på den plats, där densamma upptäckts. Kan riksantikvarieämbetet lämpligen annorstädes bereda skydd åt t. ex. en vid grundgrävningsarbete djupt under jordytan påträffad förut okänd runsten, vore det väl synnerligen orimligt, om ämbetet ej skulle äga rätt bortflytta stenen från fyndplatsen, där den måhända hotas med fullkomlig undergång. Det torde vara obehövligt att påpeka, att jordens ägare eller innehavare ej under några omständigheter kan vara berättigad till ersättning för fornlämning eller del därav, som sålunda av riksantikvarieämbetet bortflyttas och tillvaratages.

Den jordens ägare eller innehavare tillkommande rätt att efter avslutandet av riksantikvarieämbetets undersökning på sätt honom gott synes förfara med det område, som avses i den anmälan, vilken föranlett undersökningen, har kommittén emellertid funnit icke böra göras ovillkorlig. Undantagsvis

torde nämligen en nyupptäckt fornlämning av ifrågavarande beskaffenhet, som ej lämpligen kan bortflyttas och annorstädes tillvaratagas, av en eller annan anledning befinnas vara av den vikt och betydelse, att den bör, även efter det densamma blivit på det mest omsorgsfulla sätt vetenskapligt undersökt, för framtiden skyddas mot varje åverkan. Med hänsyn till sådana undantagsfall lämnas därför i förevarande paragraf bemyndigande åt riksantikvarieämbetet att vid undersökningen förklara fornlämningen böra fortfarande likställas med sådan fast fornlämning, som i 3 § av förslaget sägs.

Har dylikt förklarande av riksantikvarieämbetet gjorts, måste dock tydligen, för att hela ändamålet med förevarande paragraf ej skall äventyras, vederbörande jordägare eller jordinnehavare, vilken fordrar ersättning för skada och kostnad, som genom förklarandet må förorsakas honom, vara berättigad till sådan ersättning; och har kommittén av denna anledning i paragrafen intagit ett stadgande härom.

Expropriationslagen.

I gällande lag om expropriation stadgas, att fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt, bland annat för att i kronans ägo överföra synnerligen märklig fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, jämte därför erforderlig mark. Att tillgripa expropriation för att trygga bevarandet av en fast fornlämning i och för sig torde, därest de av kommittén till de fasta fornlämningarnas skyddande föreslagna bestämmelserna varda godtagna, ytterst sällan om ens någonsin komma att bliva nödvändigt.

I vissa fall förekomma emellertid fornlämningar under sådana omständigheter, att ett utövande av jordäganderätten väl icke till fornlämningarna, men till deras omgivningar skulle, utan att något egentligt brottsligt ingripande å själva fornlämningen kan påvisas, sätta dennas bestånd i allvarlig fara. Det viktigaste exemplet härå bilda gravfälten, där väl varje grav för sig utgör en fast fornlämning, men däremot den mellanliggande marken icke har dylik karaktär. För dylika fall kan expropriationslagen, därest en jordägare skulle visa tendenser att på ett för gravfältet såsom sådant vandaliserande sätt utnyttja området mellan de olika gravarna, med fördel tillgripas. Med hänsyn härtill har kommittén funnit ovanberörda stadganden i expropriationslagen böra oförändrade bibehållas. — Rätt att väcka fråga om att för bevarande av fast fornlämning denna skall jämte därför erforderlig mark exproprieras bör givetvis, då de minnesvårdande funktionerna i allmänhet överflyttats från vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien till riksantikvarieämbetet, tillkomma detta.

Skall skifte av jord företagas och finnes därå fast fornlämning, åligger det enligt § 6 i gällande fornminnesförordning skiftesförrättaren att uppmana samtliga delägare att låta den mark fornlämningen upptager såsom en skiftes-lagets gemensamma tillhörighet från skiftet undantagas.

Vid skifte av jord, därå fast fornlämning finnes, bör ej den mark fornlämningen upptager såsom en skiftes-lagets gemensamma tillhörighet från skiftet undantagas.

Denna bestämmelse, som lett till att vid ett stort antal skiften efter överenskommelse mellan delägarna områden, därå fasta fornlämningar finnas, lämnats oskiftade, har emellertid icke varit till gagn för minnesvården. Tvärtom har det kunnat konstateras, att fasta fornlämningar, belägna å områden, som vid skiften undantagits såsom gemensam tillhörighet, merendels blivit i högre grad än andra fornlämningar utsatta för åverkan. Då således det antagande, som ligger till grund för bestämmelsens tillkomst, eller att skiftesdelägares samäganderätt till det område en fornlämning upptager skulle utgöra en viss garanti mot fornlämningens ofredande, som oftast befunnits oriktigt, återfinnes ej i kommitténs förslag någon motsvarighet till ifrågavarande bestämmelse.

3 Kap.

Om fornfynd.

De stadganden, kommittén funnit sig böra föreslå i fråga om fornfynd (fynd av fornsaker), återfinnas, förutom i förevarande paragraf, i ett av kommittén utarbetat förslag till lag, innefattande vissa bestämmelser angående jordfynd med mera, vartill ägare ej finnes. För korthetens skull må samma förslag i det följande benämnas förslaget till lag angående jordfynd. Då samtliga ifrågavarande stadganden mycket nära sammanhänga med varandra, har det befunnits lämpligt att här under 9 § i förslaget till lag angående kulturminnesvård lämna redogörelse icke allenast för bestämmelserna i samma paragraf utan även för innehållet i förslaget till lag angående jordfynd.

9 §.

Anledningen till att ej samtliga föreslagna bestämmelser angående fornfynd intagits i förslaget till lag angående kulturminnesvård är densamma, som föranlett att gällande bestämmelser i ämnet äro att söka i två särskilda författningar, fornminnesförordningen och förordningen den 30 maj 1873 angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, och orsaken härtill är den, att vissa av bestämmelserna äro av rent civilrättslig natur och således icke höra hemma i en författning, som har till uppgift att bereda skydd åt minnesmärken och i allmänhet reglera den statliga minnesvården samt följaktligen har offentligrättslig karaktär.

I allmänhet gäller nu beträffande ett fynd, vilket som helst, att detsamma bör lysas i den ordning, som i 16 § 2 mom. av promulgationslagen till strafflagen stadgas, på det »den, som mist haver» må beredas tillfälle att få sitt åter. Är fyndet emellertid att hänföra till vad i 1873 års förordning benämnes »nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt», och är det alldeles uppenbart, att fyndet varit fördolt så länge, att någon ägare till detsamma rimligtvis ej kan antagas finnas, skulle ju lysning vara fullkomligt ändamålslös och bör ej heller äga rum. Härutinnan har kommittén ej funnit skäl föreslå förändrade bestämmelser. Ej heller har kommittén funnit anledning att under minnesvården indraga fynd, som ej äro att hänföra till begreppet: »nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes». Väl kan t. ex. en på en väg upphittad fornsak (ett gammalt guldmynt eller dylikt), som tydligen kort förut mot dess ägares vilja kommit ur dennes besittning och vars ägare oaktat lysning ej giver sig tillkänna, äga en viss betydelse ur minnesvårdssynpunkt, men att för ett sådant och liknande undantagsfall meddela särskilda stadganden har ej synts nödigt, särskilt med hänsyn till det förhållandet att fyndomständigheterna, vilka ju eljest i fråga om fornfynd spela en så stor roll, i dylika fall ej äro av någon som helst betydelse.

Då ändring i lagstiftningen rörande fornfynd sättes i fråga, är det en omständighet, som framför andra kräver beaktande, nämligen att det, med hänsyn till den omvärdering fynden ur minnesvårdssynpunkt numera undergått, måste, rent principiellt sett, anses vara oegentligt, att, såsom nu är fallet, det material, varav ett fynd består, i regel skall vara avgörande för frågan om med fyndet är förenad hembudsskyldighet eller ej. Nu åligger det upphittare av fornfynd att till staten hembjuda fyndet allenast om det är av guld, silver eller koppar. Skälen till att hembudsskyldigheten sålunda inskränkts till fynd av dyrbarare metaller hava i det föregående berörts. Men dessa skäl kunna i fråga om fynd från äldre tider ej längre anses hållbara. Den omvärdering fynden ur minnesvårdssynpunkt undergått har föranletts av den arkeologiska vetenskapen, som värdesätter ett fynd ej efter dyrbarheten hos det material, av vilket det är förfärdigat, utan efter dess förmåga att skänka inblick i svunna tiders kultur. Då en sådan förmåga tydligen ej är beroende av ett fynds material och den förändrade värdesättningen av fynden givetvis med fullt fog kan göra anspråk på att komma till uttryck i en förändrad lagstiftning angående fornfynd, har kommittén funnit sig böra föreslå en högst avsevärd utsträckning uti ifrågavarande avseende av hembudsskyldigheten beträffande fynd från äldre tider.

En annan omständighet av synnerlig betydelse vid utformandet av nya bestämmelser rörande fornfynd är att hänsyn givetvis måste tagas därtill att, såsom i det föregående påpekats, den allmänna minnesvården i fråga om fynd under senare tider allt mer vidgat sin intressesfär i så måtto, att inom densamma dragits, förutom fynden från den egentliga forntiden, jämväl fynd från långt senare kulturskeden, vilka i tiden ej ligga så synnerligen långt bakom det, i vilket vi nu leva. När lagstiftaren i 1873 års förordning talar om »forntida mynt, vapen, redskap, prydnader eller kärl eller andra fornsaker», avser han väl ej andra föremål än sådana, som stamma från mycket avlägsna tider, men minnesvårdens nyssberörda utveckling har redan påverkat tillämpningen av gällande bestämmelser om fornfynd i så måtto, att åt begreppet fornsaker i praxis givits en synnerligen vid tolkning, varigenom även föremål från ganska sen tid i verkligheten kommit att indragas under begreppet. Det är därför i huvudsak endast ett lagfästande av vedertagen praxis, som kommittén förordar, när i förslaget till lag angående jordfynd förklaras, att med fornfynd förstås föremål från tiden intill 1700-talets slut.

När i förslaget till lag, innefattande vissa bestämmelser angående jordfynd med mera, vartill ägare ej finnes, vilken lag är avsedd att ersätta 1873 års förordning, lagen givits denna rubrik i stället för en med nämnda förordnings överensstämmande, må redan här påpekas, att detta innebär allenast en redaktionsändring, föranledd av önskan att i rubriken till en ny lag undvika sådana uttryck som nedgrävd skatt och bottenfynd. I själva lagen hava emellertid dessa uttryck, vilka ej kunna föranleda missförstånd, av historiska skäl ansetts böra bibehållas.

Stadgandena i 1873 års förordning av civilrättslig natur återfinnas i förslaget till lag angående jordfynd, dock att den ålderdomliga formen »nedgraven» utbytts mot den med nutida språkbruk överensstämmande formen »nedgrävd» och att uttrycket »forntida mynt, vapen, redskap, prydnader eller kärl eller andra fornsaker» ersatts med det enda ordet »fornfynd», varjämte av förut anförda skäl i förslaget angivits, att med fornfynd förstås föremål från tiden intill 1700-talets slut.

Minnesvårdens krav, att fornfynd, som kunna lämna upplysning om förgångna tiders kultur, ej förfaras utan för all framtid på bästa sätt skyddas och bevaras samt göras tillgängliga för den stora kulturhistoriskt intresserade allmänheten och den vetenskapliga forskningen, har i förslaget till lag angående jordfynd liksom i 1873 års förordning tillgodosetts genom att viss hembudsskyldighet ålagts fyndens upphittare. Något annat effektivt sätt att tillgodose berörda krav torde ej vara praktiskt genomförbart. Såsom redan

i det föregående nämnts, har kommittén funnit sig böra föreslå utsträckning av hembudsskyldigheten i visst avseende. Principiellt borde ju dylik skyldighet vara förenad med varje fynd av kulturhistoriskt intresse. Att emellertid allenast efter denna principiella grund uppdraga gränserna för hembudsskyldigheten låter sig av praktiska skäl ej göra. Hembudsbestämmelserna äro ju avsedda att tillämpas av lekmän. Men att åt dessa överlämna avgörandet av frågan, huruvida ett fynd är bärare av kulturhistoriskt intresse eller ej, är tydligen ej tillrådligt. Att ålägga upphittare av fornfynd hembudsskyldighet i fråga om *varje* fynd skulle väl ej möta något hinder av principiell natur men skulle, då en mängd fynd från nya tiden givetvis ej kunna äga något som helst kulturhistoriskt värde, ofta komma att medföra gagnlöst uppoffrande av tid och arbete samt onödiga kostnader. Då emellertid i stort sett alla fynd från den förhistoriska tiden, från medeltiden och från början av nya tiden kunna betecknas såsom för minnesvården mer eller mindre omistliga, i det varje sådant fynd kan i sig gömma nyckeln till någon för forskningen förborgad kunskap, har kommittén föreslagit hembudsskyldighet beträffande varje fynd från tiden intill 1500-talets slut av vad material fyndet än må vara.

Beträffande åter fynd, som utgöras av föremål från 1600- och 1700-talen, kunna de i allmänhet ej anses vara för minnesvården omistliga. I fråga om sådana fynd har föreslagits hembudsskyldighet allenast därest fynden helt eller delvis äro av guld, silver, koppar, brons eller mässing. Såsom i det föregående framhållits, är det väl i och för sig utan betydelse för ett fynds värde ur minnesvårdssynpunkt av vad material fyndet är förfärdigat, men den omständigheten, att ett fynd helt eller delvis består av dyrbarare metall och således äger ett visst mer eller mindre högt materialvärde, vilket omedelbart bör falla upphittaren i ögonen, berättigar till fullo uppställandet av den fordran på honom, att han hembjuder fyndet, på det att genom sakkunnig person må bliva utrett, huruvida fyndet icke på samma gång är bärare jämväl av ett kulturhistoriskt värde.

Förslaget till lag angående jordfynd innehåller i fråga om hembudsskyldighetens fullgörande samt upphittarens rätt till ersättning och vad därmed sammanhänger ej några närmare bestämmelser utan allenast en hänvisning till 9 § av förslaget till lag angående kulturminnesvård, i vilken paragraf sådana bestämmelser hava sin naturliga plats. Ändamålet med hembudet av ett fynd eller att bereda staten eller museum, varom i berörda 9 § förmäles, tillfälle att förvärva fyndet har dock ansetts lämpligen böra i förstnämnda lagförslag angivas.

Vid utformandet av föreskrifterna rörande hembudsskyldighetens fullgörande, vilka, såsom ovan antytts, återfinnas i förevarande 9 § av förslaget till lag angående kulturminnesvård, har kommittén sökt göra hela hembudsförfarandet så inbjudande som möjligt för hittaren. Det kan nämligen icke frånkommas, att en väsentligt bidragande orsak till den brist på effektivitet hos gällande hembudsbestämmelser, som kunnat konstateras, är att söka i det för hittaren mindre tilltalande sätt, varpå det nuvarande hembudsförfarandet är anordnat, särskilt i det hänseendet att en hittare, som till fullgörande av sin hembudsskyldighet inlämnar ett fynd antingen till närmaste kronobetjänt eller omedelbart hos Kungl. Maj:ts befallningshavande, i allmänhet måste beräkna att först efter mycket lång väntetid erhålla lösen för fyndet eller, eventuellt, underrättelse om att detsamma ej anses böra för statens samlingar inlösas. En sådan lång väntetid önska hittarna naturligt nog merendels undgå, och bliva de därför, särskilt på landsbygden, ofta ett lätt byte för kringresande antikvitetsuppköpare, vilka uppsöka hittarna i deras hem och för fynden bjuda belopp, som kanske ofta ej uppgå till vad hittarna kunna påräkna i lösen, därest fynden vederbörligen hembjudas, men som hittarna *omedelbart* få till sig utbetalade.

Förslaget söker råda bot på det antydda missförhållandet genom att stadga, att upphittare av med hembudsskyldighet förenat fynd kan till fullgörande av sin hembudsskyldighet överlämna fyndet icke allenast till Kungl. Maj:ts befallningshavande eller närmaste kronobetjänt utan även direkt till riksantikvarieämbetet eller ock till dess ombud i orten eller till museum, som enligt tillstånd av riksantikvarieämbetet är berättigat att till vård emottaga fynd av ifrågavarande beskaffenhet. Angående de av kommittén till nyinrättande föreslagna statliga lokala minnesvårdsorganen — landsantikvarierna och riksantikvarieämbetets ortsombud — samt angående de villkor, som böra uppställas för att ett museum må av riksantikvarieämbetet erhålla tillstånd av nyss angivet slag, lämnas redogörelse i de delar av kommitténs betänkande, i vilka avhandlats de minnesvårdande statsorganens och de icke-statliga kulturhistoriska museernas organisation. Här må endast framhållas, att kommittén vid avfattandet av förevarande stadganden utgått ifrån, att riksantikvarieämbetet skall till sin disposition erhålla icke endast de förut nämnda landsantikvarierna, utan jämväl ett större antal ombud spridda runt om i landet, vart och ett med ett mindre lokalt verksamhetsområde, så att en upphittare av fornfynd utan större svårighet skall kunna komma i förbindelse med ombudet i orten. Det förutsättes, att dessa ombud skola besitta åtminstone så stor sakkunskap, att åt dem kan av riksantikvarieämbetet

anförtros bland annat att i första hand hava tillsyn över att de för den moderna arkeologien synnerligen betydelsefulla uppgifter angående fyndställen, fyndomständigheter m. m., som upphittare av med hembudsskyldighet förenade fynd enligt förslaget skola, i likhet med vad för närvarande är förhållandet, lämna i sammanhang med fynds hembjudande, bliva i de fall, då fynden av upphittarna överlämnas till ortsombuden, av så fullständig och uttömmande beskaffenhet som möjligt. Vad ombuden hava att iakttaga, när fynd till fullgörande av hembudsskyldighet till dem av upphittare överlämnas, bör lämpligen angivas i särskilda för de olika ombuden av riksantikvarieämbetet utfärdade instruktioner. Därför har ej i förslaget lämnats en allmän föreskrift, att fynd, som överlämnats till ett riksantikvarieämbetets ortsombud, skall, såsom föreslagits i fråga om fynd, vilket överlämnats till Kungl. Maj:ts befallningshavande eller kronobetjänt, genast insändas till riksantikvarieämbetet. Man kan nämligen utgå ifrån, att ämbetet i ett stort antal fall skall kunna allenast efter uppgifter meddelade ämbetet per telefon av det i viss mån sakkunniga ortsombudet omedelbart avgöra, huruvida ett hembjudet fynd skall för statens räkning inlösas eller ej, och eventuellt genast tillsända ombudet vederbörligt lösenbelopp, så att upphittaren utan något avsevärt dröjsmål kan erhålla antingen besked att fyndet ej för statens räkning inlöses eller ock den honom tillkommande ersättningen för fyndet. Vad sålunda yttrats i fråga om fynd, som överlämnats till riksantikvarieämbetets ortsombud, torde i tillämpliga delar såsom regel gälla i fråga om med hembudsskyldighet förenade fynd, som av upphittare överlämnats till museer, vilka enligt tillstånd av riksantikvarieämbetet äro berättigade att till vård emottaga fynd av dylik beskaffenhet. Den önskvärda snabbheten i avgörandet av inlösningsfrågor torde emellertid i första rummet vinnas genom att åt den nya minnesvårdande centralmyndigheten, riksantikvarieämbetet, gives en fullt ändamålsenlig organisation, som möjliggör för myndigheten att utan oskäligt dröjsmål fatta beslut i alla dylika ärenden. Härtill har ock av kommittén tillbörlig hänsyn tagits vid utarbetandet av förslaget till förändrad organisation av de minnesvårdande statsorganen.

Ur synpunkten av hembudsbestämmelsernas effektivitet är det givetvis av synnerlig vikt att deras fullgörande för en upphittare ställer sig så ekonomiskt fördelaktigt som möjligt. Härtill har ock i förslaget tagits behörig hänsyn, då i förevarande paragraf till den däri upptagna allmänna regeln att för hembjudet fynd, som inlöses, skall till upphittaren utgå ersättning med fyndets fulla värde, beräknat med hänsyn till såväl fyndets vetenskapliga betydelse som dess beskaffenhet i övrigt, med utgångspunkt i gällande lagstift-

ning fogats det tillägget, att berörda ersättning icke i något fall må sättas lägre än fyndets materialvärde med en fjärdedels förhöjning. För att dessa ersättningsbestämmelser ej må fresta någon att plundra fasta fornlämningar på deras innehåll, stadgas vidare, att, om hembjudet fynd anträffats i fast fornlämning, vars tillvaro upphittaren dessförinnan känt eller bort känna, ersättning för fyndet icke skall till upphittaren utgå, där ej denne gitter göra sannolikt, att fyndet av honom anträffats utan sammanhang med åtgärder, som bort kunna förutses vara av beskaffenhet att kunna leda till fynds anträffande. En sådan bevisningsskyldighet bör ju lätt kunna fullgöras av en upphittare, som verkligen med fog kan göra anspråk på ersättning för ett fynd, som av honom anträffats i en fast fornlämning, vars tillvaro han dessförinnan känt eller bort känna. Uppgiver t. ex. en upphittare, att ett fynd, som av honom anträffats i en allmänt känd fast fornlämning, kommit i dagen genom fornlämningens lovliga brukande, genom inverkan av betande kreatur, genom inträffat vattenflöde, genom att å fornlämningen växande träd blåst omkull eller genom annan dylik händelse, bör det, om uppgiften överensstämmer med verkliga förhållandet, ej möta något större hinder för upphittaren att visa sannolikheten av uppgiften. Att i ett fall sådant som det nu ifrågavarande utan vidare taga en upphittares uppgift om fyndomständigheterna för god skulle ju lätteligen kunna leda till att fasta fornlämningar ofredas av vinningslystna »skattgrävare» och är därför tydligen ej tillrådligt.

För att nödig kontroll må kunna utövas samt för att ett fynds vetenskapliga innebörd, som ofta på det mest intima sätt sammanhänger med de omständigheter, under vilka fyndet påträffats, må kunna vederbörligen fastställas, har i förevarande paragraf intagits en bestämmelse om rätt för riksantikvarieämbetet att undersöka uppgivet fyndställe, dock mot skyldighet att ersätta vederbörande jordägare eller jordinnehavare skada och kostnad, som därigenom må förorsakas honom.

Då hembudsskyldighetens fullgörande jämväl ur synpunkten av hembudsbestämmelsernas effektivitet givetvis ej under några förhållanden bör ådraga upphittarna några kostnader, för vilka upphittarna ej äro berättigade till ersättning, stadgas vidare i nu ifrågavarande paragraf, att hembjudet fynd, som ej ansetts vara av beskaffenhet att böra från upphittaren inlösas, skall, därest upphittaren sådant fordrar, utan kostnad för upphittaren till denne återställas, samt att upphittaren, som därefter kan förfoga över fyndet efter eget gottfinnande, äger erhålla ersättning av allmänna medel för nödig kostnad, han haft för fyndets hembjudande, allt detta dock under förutsättning att

det hembjudna fyndet varit ett sådant fynd, för vilket upphittaren varit berättigad till ersättning, därest detsamma från honom i förut i paragrafen stadgad ordning förvärvats, d. v. s. verkligen varit ett med hembudsskyldighet förenat fornfynd, som ej, annat än i visst förut angivet undantagsfall, anträffats i fast fornlämning, vars tillvaro upphittaren dessförinnan känt eller bort känna.

Är ett fynd, i fråga om vilket hembudsskyldighet åligger upphittaren, av den storlek eller eljest av den beskaffenhet att det ej utan svårighet kan i oförändrat skick av upphittaren från fyndstället flyttas — fyndet kan ju t. ex. utgöras av ett vikingaskepp eller något låt vara till sin omfattning helt obetydligt men synnerligen bräckligt föremål —, skulle det ju ur flera synpunkter vara synnerligen orimligt att kräva, att upphittaren till fullgörande av hembudsskyldigheten skulle i vanlig ordning överlämna fyndet till viss myndighet eller till något museum. Därför stadgas ock i sista stycket av förevarande paragraf, att upphittaren till fullgörande av hembudsskyldigheten i dylikt fall allenast har att ofördröjligen göra anmälan om fyndet hos riksantikvarieämbetet eller dess ombud i orten eller hos Kungl. Maj:ts befallningshavande eller närmaste kronobetjänt, vilken anmälan, där den gjorts hos Kungl. Maj:ts befallningshavande eller kronobetjänt, genast skall till riksantikvarieämbetet vidare befordras. Vilka åtgärder riksantikvarieämbetets ortsombud har att vidtaga, för den händelse anmälan om ett dylikt fynd göres hos ombudet, torde lämpligen bestämmas i den för ombudet av riksantikvarieämbetet utfärdade instruktion. — Att det ej lämnats upphittaren öppet att i ett fall sådant som det nu ifrågavarande till fullgörande av hembudsskyldigheten göra anmälan om fyndet hos sådant museum, varom förut i paragrafen förmäles, sammanhänger därmed att ett fynd av förevarande beskaffenhet ofta kan påkalla synnerligen ingående arbeten och undersökningar på fyndplatsen, vilka, då de lätt kunna i avsevärd grad beröra vederbörande jordägares eller jordinnehavares intressen, torde böra verkställas uteslutande genom försorg av riksantikvarieämbetet, vilket ock i paragrafen uttryckligen tillerkänts rätt att vidtaga alla för ett dylikt fynds undersökning och tillvaratagande nödiga åtgärder mot skyldighet att ersätta vederbörande jordägare eller jordinnehavare skada och kostnad, som därigenom må förorsakas honom. — Om fynd av nu ifrågavarande beskaffenhet bör i övrigt i tillämpliga delar gälla vad förut i förevarande paragraf stadgats om med hembudsskyldighet förenade fornfynd i allmänhet.

4 Kap.

Om kyrkor, deras rörliga gods och därmed jämförliga föremål

samt

5 Kap.

Om andra fasta eller lösa föremål, som äro av det kulturhistoriska värde, att deras bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse.

Såsom förut framhållits, avser det föreliggande lagförslaget att bereda skydd åt minnesmärken, som äro av det kulturhistoriska värde, att deras bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse. I fråga om fasta fornlämningar och vissa fornfynd har det synts befogat att utgå ifrån att de samtliga äga ett dylikt värde. Vidkommande åter övriga minnesmärken har kommittén — i anseende till deras mångskiftande beskaffenhet men framför allt i anseende därtill att ett minnesmärkes kulturhistoriska värde till sin upprinnelse icke är enhetligt, utan ett resultat av flerfaldiga sinsemellan olikartade faktorers samverkan — kommit till den uppfattningen, att man bland dem icke kan urskilja vissa grupper, beträffande vilka utan vidare kan presumeras att de äga kulturhistoriskt värde överhuvudtaget, utan att det måste efter prövning i de särskilda fallen avgöras, vilka av dessa minnesmärken skola ställas under lagens hägn genom att upptagas i särskilda offentliga register.

Det registreringsförfarande, vars inrättande kommittén sålunda funnit sig böra föreslå, har sin motsvarighet i flertalet främmande författningar angående kulturminnesvård. Utmärkande för berörda författningar är, att den avsedda garantien för de minnesvårdande synpunkternas tillbörliga beaktande måste sökas mera däri, att det eller de statsorgan, åt vilka handhavandet av registreringsförfarandet anförtrotts, äga alla allmänna och speciella förutsättningar för att på ett fullt tillfredsställaude sätt kunna rätt fylla sin ifrågavarande uppgift, än uti några i själva författningarna givna detaljerade föreskrifter, som registreringsmyndigheterna hava att slaviskt följa vid avgörandet av registreringsfrågor.

Detta är också den synpunkt, som varit bestämmande för innehållet i det föreliggande lagförslaget.

Men om sålunda å ena sidan några detaljbestämmelser rörande de förutsättningar, som skola förefinnas hos ett minnesmärke, för att detsamma genom registrering må kunna göras delaktigt av statligt skydd, icke lämp-

ligen böra inflyta i lagen, måste dock givetvis å andra sidan däri komma till uttryck de för minnesmärkens registrering bestämmande grundprinciperna, bland dem i första rummet den förut angivna, som kräver att ett minnesmärke för att kunna registreras skall vara av det kulturhistoriska värde, att dess bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse. I detta hänseende kunna möjligen de för kyrkor, deras rörliga gods och därmed jämförliga föremål föreslagna bestämmelserna synas beteckna ett undantag. Så är dock ej fallet. Kommittén har nämligen ansett sig kunna presumera, att, därest ett föremål av angivet slag besitter kulturhistoriskt värde överhuvudtaget, dess bevarande ock utgör ett allmänt intresse. Med den centrala ställning i vårt andliga liv, kyrkan såsom institution sedan gammalt innehar, äro kyrkans yttre attributer, kyrkobyggnaderna och deras rörliga gods samt därmed jämförliga föremål, omfattade med ett så allmänt intresse, att uppställandet av den ifrågavarande presumptionen kan anses fullt befogat.

Den särställning, de kyrkliga minnesmärkena sålunda och i övrigt intaga, ävensom gällande lagstiftning hava givit kommittén anledning att särskilt för sig behandla nämnda minnesmärken.

Själva registreringen såsom bestämmande faktum för ett minnesmärkes inordnande under minnesvårdslagstiftningen samt de moment, som kunna betecknas såsom väsentliga för registreringsförfarandet i allmänhet, äro emellertid gemensamma för alla de minnesmärken, vilka avses i förslagets 4 och 5 kap.

Enligt det föreliggande förslaget är det med visst nedan angivet undantag Kungl. Maj:t som har att förordna om registrering av minnesmärken. Det torde böra framhållas, att kommittén, då den givit förslaget ett sådant innehåll, varit väl medveten om angelägenheten ur allmänt administrativ synpunkt att med hänsyn till den arbetsbörda, som påvilar Kungl. Maj:t undvika, det Kungl. Maj:t betungas med omedelbar handläggning av en hel grupp nya ärenden. Kommittén har ock därför tagit i ingående övervägande möjligheten att uppdraga registreringsärendenas avgörande åt riksantikvarieämbetet. Då emellertid vid dylika ärenden sinsemellan olikartade intressen givetvis komma att bryta sig mot varandra, minnesvårdsintressen och praktiskt ekonomiska intressen, och man ej kan förvänta, att de senare alltid skulle vinna tillbörligt beaktande av det minnesvårdande statsorganet, samt det ur ren minnesvårdssynpunkt är av synnerlig vikt, att ifrågavarande ärenden erhålla en så allsidig och auktoritativ prövning som möjligt, har kommittén ansett det icke kunna undvikas, att med visst undantag alla registreringsärenden ävensom viktigare ärenden rörande registrerade minnesmärken i allmänhet hänskjutas till Kungl. Maj:ts eget avgörande.

För att emellertid Kungl. Maj:ts arbetsbörda icke må bliva större än nödigt är, bör hela den förberedande behandlingen av ärendena i fråga uppdragas åt riksantikvarieämbetet. Ofta lärer i fråga om byggnadsverk utredningen komma att kräva samarbete mellan byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet; och torde förutsättningarna och formerna för sådant samarbete böra närmare bestämmas i myndigheternas arbetsordningar.

Från förslagets huvudregel, att registreringsärenden och viktigare ärenden rörande registrerade minnesmärken i allmänhet skola tillhöra Kungl. Maj:ts avgörande, beteckna förslagets bestämmelser rörande lösa kyrkliga minnesmärken en avvikelse, i det att åt riksantikvarieämbetet anförtrotts ej mindre att förordna om registrering av dylika minnesmärken än även att avgöra de flesta angående registrerade lösa kyrkliga minnesmärken uppkommande ärenden. Denna avvikelse har föranletts av den särställning, de lösa kyrkliga minnesmärkena intaga särskilt i det avseendet att beträffande dem minnesvårdsintresset i allmänhet ej kan komma i strid med några mera beaktansvärda praktiskt ekonomiska intressen. Då vid sådant förhållande hänskjutandet av avgörandet av ifrågavarande ärenden, vilkas antal med all säkerhet kommer att bliva synnerligen stort, till det på området sakkunniga riksantikvariatämbetet i regel ej möter något hinder, har kommittén begagnat sig av denna möjlighet för att ej onödigtvis öka Kungl. Maj:ts arbetsbörda.

För att Kungl. Maj:t ej må besväras med en mängd mer eller mindre obefogade framställningar om registrering av minnesmärken, har kommittén ansett nödigt att i lagförslaget intaga vissa bestämmelser, enligt vilka det tillkommer allenast riksantikvarieämbetet att avgiva underdåniga förslag till registrering av minnesmärken. Givetvis står det emellertid en var fritt att för nämnda myndighet framlägga de skäl, som, enligt hans förmenande, tala för ett minnesmärkes registrering.

Såsom av lagförslagets avfattning framgår, har kommittén kommit till den uppfattningen, att över registrerade minnesmärken böra föras fyra särskilda register, omfattande: *ett* fasta kyrkliga minnesmärken, *ett* lösa kyrkliga minnesmärken, *ett* fasta minnesmärken av profan natur *och ett* lösa minnesmärken av profan natur.

Erforderliga närmare föreskrifter om registrens förande samt om registrerings kungörande och därmed sammanhängande förhållanden, vilka föreskrifter uppenbarligen icke hava sin plats i en lag av den natur, som den föreslagna lagen angående kulturminnesvård äger, böra enligt kommitténs förmenande meddelas av Kungl. Maj:t i administrativ väg; och hava även i enlighet härmed i lagförslaget inryckts bestämmelser härom.

Något förslag till nämnda administrativa föreskrifter, vilkas innehåll ju måste bliva helt beroende av den ställning, Kungl. Maj:t och riksdagen kunna komma att intaga till det föreliggande lagförslaget och till kommitténs förslag till organisation av statens minnesvårdande organ, har kommittén ej ansett sig böra avgiva. Endast några synpunkter, som, därest sistberörda båda förslag i huvudsak vinna bifall, enligt kommitténs förmenande förtjäna beaktande vid ifrågavarande administrativa föreskrifters utarbetande, har kommittén här velat angiva. I sådant hänseende anmärkes till en början, att förandet av registren, vilka tillsammans skulle utgöra en index över samtliga i vårt land befintliga, till fasta fornlämniugar eller fornfynd icke hänförliga, mera betydelsefulla minnesmärken, lämpligen torde uppdragas åt riksantikvarieämbetet, som ju skall hava till speciell uppgift att handhava vården av rikets minnesmärken. Såsom registerförare bör det tillkomma ämbetet att inhämta och i registren anmärka alla de uppgifter rörande de registrerade minnesmärkena, som kunna vara av betydelse för deras identifierande samt för fastställande av deras kulturhistoriska värde. Under varje särskilt nummer i registren bör således intagas en kortfattad beskrivning över det under samma nummer registrerade minnesmärket, upptagande jämväl minnesmärkets historik och hänvisningar till befintlig litteratur angående detsamma samt kompletterad, i den mån sig göra låter, med avbildningar av och måttuppgifter angående minnesmärket. Givetvis böra också i beskrivningen inflyta fullständiga uppgifter om minnesmärkets belägenhet eller förvaringsplats ävensom om dess ägares eller innehavares namn och adress.

Genom riksantikvarieämbetets försorg bör vidare, så snart ett minnesmärke registrerats, förhållandet på lämpligt sätt bringas till allmänhetens kännedom samt särskild underrättelse om registreringen lämnas minnesmärkets ägare eller innehavare.

Bland ifrågakomna administrativa föreskrifter torde ock böra beredas rum för stadganden, ägnade att underlätta uppehållandet för framtiden av den nödiga kontakten mellan riksantikvarieämbetet, å ena, samt de inregistrerade minnesmärkena och deras ägare eller innehavare, å andra sidan.

För att ett minnesmärke — kyrkligt eller profant, fast eller löst — överhuvudtaget må kunna registreras, kräver det föreliggande lagförslaget vidare, att minnesmärket är minst 50 år gammalt, och att det icke är ett verk av levande person. Bestämmande för uppställandet av dessa krav har varit den omständigheten att ett minnesmärkes kulturhistoriska värde ej kan slutgiltigt bedömas utan att ett icke allt för obetydligt tidsperspektiv förefinnes och utan att personliga hänsyn till minnesmärkets skapare förhindras att göra

sig gällande. Erfarenheten giver ofta vid handen, att ett nyskapat minnesmärke, som av dagens opinion omfattas med beundran och vilket av samtiden tillerkännes beståndande värde, sedermera, efter det den flyktiga stämningen för dagen förtonat, icke anses i någon mån hålla måttet, liksom å andra sidan, att minnesmärken, som vid tiden för deras skapande lämnats obeaktade eller mottagits med opposition, så småningom växa sig in i folkmedvetandet och inför eftervärldens dom framstå såsom fullödiga uttryck för sin tids kulturella ståndpunkt. Då meningen med registreringen just är att bereda skydd åt de minnesmärken, som för det lidelsefria, av dagens tillfälliga uppfattning opåverkade omdömet framträda såsom verkliga kulturminnesmärken, har det synts vara av vikt att genom positiva bestämmelser skapa garanti för, att ett dylikt omdöme kommer till uttryck vid registreringsfrågors förberedande behandling och slutliga avgörande. Ty även om det är det väsentliga att alla de verkligen skyddsvärda minnesmärkena bliva registrerade och därigenom skyddade, är det dock synnerligen angeläget, att icke i det allmänna medvetandet registreringens betydelse förringas därigenom att mindervärdiga föremål varda registrerade.

Bland de fasta kyrkliga minnesmärkena intaga givetvis själva kyrkorna första rummet. Enligt förevarande paragraf kunna endast församlingskyrkor, som användas för i kyrkolagen avsett ändamål, registreras såsom fasta kyrkliga minnesmärken. Från dylik registrering äro således uteslutna dels kyrkor, vilka ej kunna betecknas såsom församlingskyrkor i egentlig mening t. ex. vissa brukskyrkor och andra enskilda kyrkobyggnader, dels alla ödekyrkor, dels ock alla främmande trossamfunds kyrkobyggnader. Uteslutningen har sin grund i den omständigheten att de nu nämnda byggnaderna — i olikhet med församlingskyrkor, som användas för i kyrkolagen avsett ändamål — ej i förhållande till fasta minnesmärken i allmänhet intaga någon administrativ särställning, som kan anses motivera deras registrerande såsom fasta kyrkliga minnesmärken och därmed tillämpning å dem av de stränga skyddsbestämmelser, som enligt kommitténs förmenande böra gälla i fråga om registrerade fasta kyrkliga minnesmärken. Äro berörda, från registrering jämlikt förevarande paragraf uteslutna kyrkobyggnader av särskilt intresse ur minnesvårdssynpunkt, vilket ofta är fallet ifråga om ödekyrkor, kan emellertid ett enligt kommitténs åsikt tillfredsställande skydd beredas desamma *10 §.*

genom att de registreras såsom fasta kulturminnesmärken jämlikt bestämmelserna i lagförslagets 22 §.

Åligger skyldigheten att underhålla viss församlingskyrka annan än församlingen (i en del patronella pastorat åligger underhållsskyldigheten vederbörande patronus), är detta en omständighet, som tydligen ej bör vara och enligt det föreliggande lagförslaget ej heller är av betydelse för frågan, huruvida kyrkan må såsom fast kyrkligt minnesmärke registreras eller ej.

Såsom förut anförts har kommittén, på sätt förevarande paragraf ock utvisar, funnit det böra uppdragas åt riksantikvarieämbetet att avgiva underdånigt förslag till registrering av kyrka såsom fast kyrkligt minnesmärke.

11 §. Denna paragraf innehåller de skyddsbestämmelser, som enligt kommitténs förmenande böra gälla i fråga om jämlikt nästföregående paragraf registrerade kyrkor, samt har sin motsvarighet i 9 § av gällande fornminnesförordning. Vad man vill vinna är ju i främsta rummet förhindrandet av sådana åtgärder, som kunna innebära fara för tillintetgörande eller förringande av de registrerade kyrkornas kulturhistoriska värden. Uppenbarligen kan det med avseende å en registrerad kyrka ej överlåtas åt vederbörande församling eller, där skyldigheten att underhålla kyrkan åligger annan än församlingen, denne underhållsskyldige att i något fall avgöra, huruvida en ifrågasatt åtgärd med kyrkan är av beskaffenhet att utöva inverkan på dess kulturhistoriska värde, utan måste, såsom i det föregående framhållits, avgörandet alltid tillkomma Kungl. Maj:t. I förevarande paragraf stadgas ock i enlighet härmed, att registrerad kyrka ej må avyttras, lämnas öde, rivas, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras utan Kungl. Maj:ts tillstånd eller på andra villkor än Kungl. Maj:t bestämmer. Tillfredsställande ur minnesvårdssynpunkt, är berörda stadgande fullt förenligt med gällande bestämmelser och stadgad praxis rörande kyrkor i allmänhet. I ett avseende är det emellertid ej möjligt att göra stadgandet till en undantagslös regel, nämligen i vad det angår vidtagandet av reparationsåtgärder. Vissa tillfälliga sådana äro ju undantagsvis av den brådskande natur att med deras utförande ej utan skada för kyrkan kan anstå i avvaktan på Kungl. Maj:ts tillstånd och närmare föreskrifter beträffande sättet för deras utförande. När ett dylikt fall föreligger, bör givetvis den, vilken skyldigheten att underhålla kyrkan åligger, vara pliktig att utan dröjsmål ombesörja den erforderliga reparationsåtgärden. I överensstämmelse härmed har i förevarande paragraf inryckts den bestämmelsen, att, om genom särskild inträffad händelse eller annorledes någon del av kyrkan blivit utsatt för överhängande fara att skadas, tillfällig reparationsåtgärd, som oundgängligen är av nöden för samma faras undan-

röjande, skall av vederbörande underhållsskyldig omedelbart vidtagas, varjämte tillagts, att anmälan härom genast skall göras hos riksantikvarieämbetet, detta för att ämbetet må beredas tillfälle till nödig kontroll.

Då oersättliga kulturhistoriska värden lätt kunna förspillas, om icke reparations- eller skyddsåtgärd, som erfordras för undanrödjande av överhängande fara för beståndet av det kulturhistoriska värdet hos kyrka med dess fasta inredning eller del därav, utan uppskov kommer till utförande, har kommittén sökt förhindra onödigt uppskov genom att uti ifrågavarande paragraf intaga den visserligen i den underhållsskyldiges rättsområde ingripande men ur effektivitetens synpunkt nödvändiga och enligt kommitténs tanke med hänsyn till de stora intressen, som här stå på spel, fullt berättigade bestämmelsen, att riksantikvarieämbetet äger, där underhållsskyldig ej på anmaning av ämbetet ofördröjligen verkställer sådan åtgärd, låta på den underhållsskyldiges bekostnad ombesörja åtgärden. I detta sammanhang torde böra anmärkas, att kommittén utgått ifrån att riksantikvarieämbetet genom ofta återkommande inspektioner skall hålla sig noga underrättat om, i vilket skick de registrerade kyrkorna befinna sig, så att ämbetets ingripanden må kunna äga rum i tid. I ett flertal fall torde berörda inspektioner kunna verkställas av landsantikvarierna och i enklare sådana jämväl av riksantikvarieämbetets ortsombud, bland vilkas allmänna åligganden för övrigt bör ingå att till ämbetet avgiva berättelser, vart ombud i vad hans lokala verksamhetsområde vidkommer, angående de förhållanden, som kunna vara av vikt för riksantikvarieämbetet att känna vid utövandet av dess minnesvårdande verksamhet.

Tydligt är att i fråga om registrerad kyrkas fasta inredning — vartill i minnesvårdsavseende bör räknas altaranordning, dopfunt, predikstol, orgel, nummertavlor, belysningsanordningar, bänkar med mera dylikt, som, även om det ej är fast förenat med själva kyrkobyggnaden, är av beskaffenhet att utöva en väsentlig inverkan på kyrkans inre utseende — måste gälla vad i förevarande paragraf stadgas om registrerad kyrka. Bestämmelser härom hava ock i förslaget upptagits.

Om än beträffande vissa kyrkor tvekan ej kan råda om att de böra registreras och beträffande andra att registrering av desamma ej kan ifrågasättas, så förhåller det sig dock så, att de flesta av de många kyrkorna i vårt land måste underkastas en ganska ingående och tidskrävande undersökning av sakkunnig person, innan det blir möjligt att avgöra vilka av dem böra registreras. *12 §.*

Vinner det föreliggande lagförslaget i vad det innehåller bestämmelser om registrering av kyrkor bifall, bör en sådan undersökning omedelbart efter

lagens ikraftträdande igångsättas samt med all skyndsamhet fortsättas och avslutas. Undersökningen bör ske genom försorg av riksantikvarieämbetet, som, där sådant erfordras och i synnerhet när en kyrkas kulturhistoriska värde kan tänkas huvudsakligen vara konsthistoriskt, lämpligen bör samråda med byggnadsstyrelsen.

Det ligger i sakens natur att berörda undersökning kommer att kräva ganska avsevärd tid. Kommittén har dock, under förutsättning att till riksantikvarieämbetets förfogande komma att ställas de arbetskrafter, vilka finnas angivna i den del av kommitténs betänkande, som angår organisationen av statens minnesvårdande organ, funnit sig kunna utgå ifrån att undersökningen i fråga, bearbetandet av det därvid insamlade materialet samt uppsättandet och motiverandet av underdåniga förslag till registrering av de kyrkor, som finnas registreringsvärda, kunna verkställas ävensom Kungl. Maj:ts beslut i anledning av de avgivna registreringsförslagen meddelas allt inom en tid av fem år, räknat från det lagen angående kulturminnesvård trätt i kraft.

Det torde ej behöva särskilt framhållas, att även efter de fem årens förlopp underdåniga förslag till registrering av kyrkor kunna komma att avgivas t. ex. i fråga om kyrkor, vilka först efter utgången av samma tid uppnå den föreskrivna åldern av femtio år eller vilkas kulturhistoriska värde förut av en eller annan anledning icke uppmärksammats av riksantikvarieämbetet.

För att icke under berörda femårsperiod några registreringsvärda kyrkor må vara i avsaknad av erforderligt skydd, har kommittén ansett nödigt att i förevarande 12 § av förslaget upptaga en föreskrift av innehåll att vad i förslagets 11 § är stadgat om registrerad kyrka skall under samma fem år äga tillämpning å *varje* minst femtio år gammal församlingskyrka, som vid tiden för lagens angående kulturminnesvård trädande i kraft användes för i kyrkolagen avsett ändamål och ej är ett verk av levande person; dock givetvis ej beträffande kyrka, som Kungl. Maj:t vid prövning av registreringsförslag må hava funnit ej böra registreras.

13 §. Såsom bekant hava i församlingskyrkorna vid flerfaldiga tillfällen anträffats till fast egendom hänförliga okända anordningar, målningar och lämningar av kulturhistoriskt värde t. ex. vägg- och takmålningar, som varit dolda under putsen. En mängd dylika fynd komma ock säkerligen att göras vid de förut omförmälda ingående undersökningar, som erfordras för avgörande av vilka kyrkor böra registreras. Många kulturhistoriska värden av ifrågavarande slag torde dock för framtiden liksom hittills komma att bringas i dagen allenast genom en eller annan tillfällighet. För att riksantikvarieämbetet må bliva i tillfälle att i varje dylikt fall, där sådant erfordras, ingripa och i tid

kunna vidtaga nödiga åtgärder i minnesvårdande syfte, är det tydligen av största vikt att ämbetet snarast möjligt erhåller underrättelse om varje fynd av omnämnd beskaffenhet, i vilket avseende ämbetets ortsombud hava att fylla en betydelsefull uppgift. Emellertid kan det ju lätt inträffa, att ett gjort fynd ej kommer till ortsombudets kännedom, med huru stor uppmärksamhet han än följer de ur minnesvårdssynpunkt betydelsefulla företeelserna inom sitt lokala verksamhetsområde. — Det mål, man vill vinna, eller att riksantikvarieämbetet skall snarast möjligt erhålla underrättelse om varje fynd av ifrågavarande beskaffenhet, torde säkrast nås genom att man ålägger dels den, som vid arbete eller eljest i församlingskyrka gjort fyndet, att därom genast göra anmälan hos vederbörande pastorsämbete dels ock det sistnämnda att ofördröjligen meddela riksantikvarieämbetet innehållet av samma anmälan.

Då något hinder av principiell eller praktisk natur ej kan uppresa sig mot ett dylikt tillvägagångssätt, har detsamma i förslaget tillämpats och i förevarande paragraf kommit till uttryck.

I den allmänna minnesvårdens intresse och av praktiska skäl har ifrågavarande anmälningsskyldighet, vars fullgörande ju ej kan vara förenat med något avsevärt besvär, ej inskränkts till att avse fynd av omförmält slag i allenast sådana församlingskyrkor, som äro av beskaffenhet att kunna registreras.

Den stora betydelsen av, att fynd av nu ifrågavarande slag icke bliva tillspillogivna eller skadade, har synts kommittén betinga ett stadgande av innehåll, att, innan riksantikvarieämbetet verkställt undersökning av fyndet, allt arbete, som kan beröra detta, inställes. I gengäld har föreslagits skyldighet för ämbetet att påskynda sin undersökning.

En nödvändig förutsättning för att riksantikvarieämbetet skall kunna med avseende å församlingskyrkorna fylla sin vetenskapliga och minnesvårdande uppgift är att ämbetet äger obetingad rätt att å dem verkställa de undersökningar, ämbetet kan finna nödiga. Ej annat än rent undantagsvis har det blivit bestritt, att en sådan, i sakens egen natur grundad undersökningsrätt redan nu tillkommer riksantikvarien. Ett uttryckligt stadgande om riksantikvarieämbetets befogenhet uti ifrågavarande hänseende har emellertid ansetts behövligt och i denna paragraf upptagits. *14 §.*

Att riksantikvarieämbetet skall om förestående undersökning å församlingskyrka underrätta vederbörande pastorsämbete överensstämmer med vad god ordning kräver. I förevarande paragraf har ock fått inflyta en bestämmelse härom, varjämte, då bland annat en undersökning i vissa fall kan nödvändiggöra ganska omfattande och ingripande åtgärder såsom t. ex. fallet

ofta är när undersökningen gäller äldre kulturhistoriskt betydelsefulla anordningar, målningar etc., som dolts vid under senare tider företagna om- och tillbyggnads- eller reparationsarbeten, i paragrafen tillagts, dels att genom riksantikvarieämbetets undersökningsarbete å en kyrka dennas användande för sitt ändamål ej må onödigtvis försvåras eller förhindras, dels ock att riksantikvarieämbetet skall vara skyldigt att omedelbart efter avslutad undersökning återställa den undersökta kyrkan i dess förra skick. I fråga om denna senare bestämmelse har kommittén icke kunnat förbise, att föreskrivandet av en ovillkorlig skyldighet för riksantikvarieämbetet att återställa kyrkan i dess förra skick i vissa fall kan medföra, att värdefulla kulturhistoriska minnesmärken, som vid undersökningen bragts i dagen, meningslöst skulle döljas och t. o. m. i vissa fall, såsom i fråga om kalkmålningar, genom överstrykandet förstöras. Vid sådant förhållande har kommittén ansett, att församlingens intressen icke skulle trädas för nära genom att åt Kungl. Maj:t inrymdes rätt att förordna om inhiberandet av åtgärder för kyrkans återställande, särskilt om denna rätt supplerades med ett stadgande, att genom dylikt förordnande kostnad icke finge åsamkas församlingen.

15 §. Mången gång kan en tornbyggnad, ett vapenhus, en predikstol eller annan del av en kyrka eller av dess fasta inredning äga synnerligen stort kulturhistoriskt värde utan att därför kyrkan såsom helhet betraktad är av någon egentlig betydelse ur minnesvårdssynpunkt. Att i ett dylikt fall registrering av kyrkan i dess helhet såsom fast kyrkligt minnesmärke ej kan komma i fråga ligger i sakens natur. Erforderligt skydd bör dock givetvis beredas det kulturhistoriskt värdefulla partiet; och har i sådant syfte i förevarande paragraf intagits den bestämmelsen att vad förut i förslaget om församlingskyrka stadgas skall i tillämpliga avseenden gälla jämväl i fråga om del av sådan kyrka eller av dess fasta inredning. Härav följer, bland annat, att del av kyrka eller av kyrkas fasta inredning kan under samma förutsättningar och i samma ordning, som förslaget uppställer för registrering av kyrkor, såsom fast kyrkligt minnesmärke registreras, och att genom registreringen åt det registrerade partiet, vilket tydligen bör såväl i beslutet om registreringen som i vederbörande register till sin omfattning noga angivas, förlänas samma skyddade ställning, som enligt förslaget tillkommer registrerade kyrkor.

Förevarande paragraf bestämmer vidare, att vad i förslaget om församlingskyrka stadgas skall i tillämpliga avseenden gälla jämväl i fråga om till sådan kyrka hörande klockstapel, kyrkogårdsmur och kyrkogårdsport, gravkor, gravkapell, kyrkbodar, kyrklador och andra dylika byggnader eller delar därav.

Anledningen till denna bestämmelse är att söka i det förhållandet att det råder en synnerligen intim gemenskap i kulturhistoriskt hänseende mellan de nu nämnda fasta minnesmärkena och vederbörande församlingskyrka, med vilken minnesmärkena i fråga historiskt och naturligt bilda ett helt, vars alla delar av kulturhistoriskt värde i minnesvårdsavseende tydligen böra behandlas lika. Den omständigheten att vissa av dessa minnesmärken kunna hava tillkommit i enskilt intresse och befinna sig i rent enskild ägo, såsom förhållandet ofta är med gravkor, sammanbyggda med själva kyrkan eller ej, har kommittén, med hänsyn till de ändamål, minnesmärkena äro avsedda att fylla, ansett ej böra föranleda något allmänt undantag från den ifrågavarande bestämmelsen, som ju har till syfte allenast att bereda det bästa möjliga skydd åt de kulturhistoriska värden, minnesmärkena kunna äga.

Är icke vare sig vederbörande församling eller annan *skyldig* att underhålla viss byggnad av nu ifrågavarande slag, bör enligt kommitténs förmenande, med hänsyn till de oersättliga kulturhistoriska värden, som kunna stå på spel, riksantikvarieämbetet vara berättigat att på statsverkets bekostnad med avseende å byggnaden vidtaga sådan reparationsåtgärd, som ämbetet jämlikt 11 § i förslaget äger ombesörja. I förevarande paragraf har ock upptagits ett stadgande härom, med tillägg att, innan reparationsåtgärden vidtages, känd ägare till byggnaden skall i ärendet höras.

I överensstämmelse med vad god ordning kräver stadgas slutligen i denna paragraf, att riksantikvarieämbetets undersökningsrätt (jämlikt 14 §) i fråga om byggnad av nu ifrågavarande art tillhörande annan än församling må utövas först efter det känd ägare eller, där flera sådana finnas, någon av dem blivit om den tillämnade undersökningen underrättad.

Denna paragraf, vilken inleder den avdelning av lagförslaget, som behandlar de lösa kyrkliga minnesmärkena, innehåller bland annat bestämmelser om vilka föremål skola såsom minnesmärken av nyssberörd art registreras. Det är här fråga om lös egendom eller, för att använda förslagets ordalag, rörligt gods, detta uttryck hämtat från 10 § i gällande fornminnesförordning. *16 §.*

För att kyrkligt rörligt gods må kunna registreras såsom löst kyrkligt minnesmärke, skall detsamma, såsom i det föregående framhållits, äga kulturhistoriskt värde samt vara minst femtio år gammalt och ej ett verk av levande person.

Under begreppet kyrkligt rörligt gods faller enligt förslaget icke allenast sådan lös egendom, som har avseende å själva kulten och alltså kan betecknas såsom kyrklig i inskränkt bemärkelse, utan överhuvudtaget varje löst föremål, som överlämnats till församlingskyrka eller annan i 15 § omförmäld byggnad för ständig användning eller ständigt förvarande därstädes.

Många av de lösa minnesmärken av kulturhistoriskt värde, som finnas i våra församlingskyrkor och andra i 15 § omnämnda byggnader, kunna väl ägas, ej av församlingarna, utan av enskilda, men hava minnesmärkena överlämnats till byggnaderna för ständig användning eller ständigt förvarande därstädes, vilket, där ej annat förhållande ådagalägges, torde få presumeras, har kommittén ansett hinder ej möta för minnesmärkenas registrering och därmed för beredande av nödigt skydd åt desamma, oberoende av i vilkas ägo de befinna sig.

Finnes löst minnesmärke, som överlämnats till församlingskyrka eller annan i 15 § omförmäld byggnad för ständig användning eller ständigt förvarande därstädes, ej längre kvar i sådan byggnad, bör minnesmärket, där det ej äges eller disponeras av vederbörande församling, enligt kommitténs förmenande ej kunna registreras såsom löst *kyrkligt* minnesmärke, detta enär i dylikt fall något sådant medelbart eller omedelbart samband mellan minnesmärket och den kyrkliga byggnaden, som eljest motiverar registreringen i fråga, ej längre kan anses förefinnas.

I enlighet med de nu uttalade åsikterna hava av kommittén avfattats och i förevarande paragraf upptagits bestämmelser om vilka föremål skola såsom lösa kyrkliga minnesmärken registreras.

Denna paragraf innehåller vidare de redan i det föregående omtalade stadgandena att förordnande om registrering av ifrågavarande slag meddelas av riksantikvarieämbetet, ävensom att närmare föreskrifter om registrets förande samt om registrerings kungörande och därmed sammanhängande förhållanden meddelas av Kungl. Maj:t.

17 §. Genom bestämmelserna i denna paragraf, som delvis har sin motsvarighet i 10 § av gällande fornminnesförordning, har kommittén velat skapa säkerhet för att de såsom lösa kyrkliga minnesmärken registrerade föremålen ej utan verkliga skäl lösbrytas ur den miljö, dit de höra, samt för att de ej skadas genom förändringar eller reparationer.

I förstnämnda avseende stadgas sålunda först och främst att registrerat löst kyrkligt minnesmärke ej må avyttras utan Kungl. Maj:ts tillstånd, där ej minnesmärket, med riksantikvarieämbetets samtycke, överlåtes till statens historiska eller annat offentligt museum.

I det föregående har anmärkts, att kommittén funnit avgörandet av frågor rörande lösa kyrkliga minnesmärken i regel böra anförtros åt riksantikvarieämbetet. Från denna allmänna princip betecknar det nu ifrågavarande stadganget ett avsteg, i det att tillstånd till avyttrande av registrerat löst kyrkligt minnesmärke till annan än statens historiska eller annat offentligt mu-

seum kan meddelas endast av Kungl. Maj:t. Detta avsteg har föranletts av frågans vikt, som kräver att avgörandet i dylika fall, i huvudsaklig överensstämmelse med vad gällande fornminnesförordning innehåller, tillkommer Kungl. Maj:t.

Är det däremot fråga om avyttring av ett såsom löst kyrkligt minnesmärke registrerat föremål till statens historiska eller annat offentligt museum, där föremålet kan förväntas för all framtid erhålla tillbörlig vård, bör avgörande-rätten liksom i allmänhet i frågor rörande lösa kyrkliga minnesmärken ligga hos riksantikvarieämbetet, som ju har alla förutsättningar för ett rätt bedömande av frågan, om verkliga skäl förefinnas för minnesmärkets lösbrytande ur den miljö, dit det hör och där ensamt alla dess egenskaper i allmänhet kunna komma till sin fulla rätt. Såsom en författare framhållit, är det ju av väsentlig betydelse ej blott för det religiösa men också för det historiska sinnet, att i det gamla templet, där släkten efter släkten vandrat fram, den nya tiden växer samman med den gamla i de ting, denna lämnat i arv. Förhållandena kunna dock stundom vara sådana att tillstånd till avyttring av minnesmärken av ifrågavarande art ej bör vägras, om ifrågasatt blivit att avyttrandet skall göras till statens historiska museum eller ock till annat offentligt museum, som enligt riksantikvarieämbetets beprövande i det särskilda fallet besitter de nödiga förutsättningarna med avseende på organisation, tjänstemän och lokaler, för att museet må kunna tillåtas förvärva kyrkliga minnesmärken. Givetvis bör ock, innan dylikt tillstånd av riksantikvarieämbetet meddelas, ämbetet med museet — där detta ej utgöres av statens historiska museum — träffa sådana överenskommelser, att säkerhet vinnes för, att ett av museet jämlikt tillståndet förvärvat kyrkligt minnesmärke för all framtid behörigen vårdas och icke av museet till annan avyttras.

De invändningar, som ur synpunkten av det samband, som för närvarande förefinnes mellan den minnesvårdade centralmyndigheten, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och dess sekreterare, riksantikvarien, kunna resas däremot, att vid konkurrens om ett löst kyrkligt minnesmärke mellan statens historiska museum och annat offentligt museum avgörandet lagts hos riksantikvarieämbetet, bortfalla vid det förhållandet att enligt den av kommittén ifrågasatta nyorganisationen av de minnesvårdande myndigheterna statens historiska museums ställning till riksantikvarieämbetet är en helt annan än den museet nu intager till akademien och dess sekreterare.

För bibehållandet av sambandet mellan ett registrerat löst kyrkligt minnesmärke och den byggnad, dit det hör, är det emellertid icke tillräckligt att

stadga förbud mot dess avyttrande, utan det kräves även ett förbud mot dess flyttande från byggnaden i fråga. Detta krav har ock i förevarande paragraf tillgodosetts. Mången gång står dock upprätthållandet av sambandet mellan minnesmärket och byggnaden — vanligen kyrkan — ej väl tillsammans med vad tillbörlig hänsyn till minnesmärkets skyddande och vård fordrar. Det har hänt och kommer tvivelsutan att hända i framtiden — alla åtgärder till trots — att till exempel en församling av likgiltighet eller av annan orsak icke tager behörig vård om sina reliker, vilka därigenom komma i fara att förstöras.

Såsom en nödfallsutväg har hittills anlitats det s. k. depositionssystemet. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien har meddelat licenser åt vissa museer att på begäran av församlingarna mottaga och bevara kyrkligt rörligt gods. Det lider intet tvivel, att genom detta förfarande från undergång räddats många kyrkliga minnesmärken. Emellertid har det å andra sidan, i den form det hittills tillämpats, varit behäftat med en del svagheter. Ytterst torde dessa hava sin grund däruti, att akademien medelat licens generellt utan att taga kännedom om, hur den i det särskilda fallet använts, och utan att skaffa sig garantier för, att den brukats endast där ett verkligt behov av bättre skydd för minnesmärken förefunnits. Det torde förtjäna återgivas vad den ovan citerade författaren anfört om ett dylikt felaktigt bruk av en depositionslicens: »Så snart ett museum nybildats, har det sökt att förvärva ett depositionspatent och med detta, jag skulle helst vilja kalla det kaparebrev, i hand har man sedan gjort sin razzia genom provinsens kyrkor. På ej så få ställen har man på grund av obekantskapen med lagen trott sig vara tvungen av ett sådant brev och den icke så sällan pockande tonen i de ansökningar, som blivit en följd av detsamma, att utlämna sina bilder».

Nu torde väl ett dylikt användande av licenser endast i undantagsfall hava förekommit, men redan den omständigheten, att det *kan* förekomma, visar på behovet av ändringar i systemet. Att helt avskaffa det har, med hänsyn till den fara för minnesmärkena, som deras behållande i kyrkorna i vissa fall kan utgöra, icke ansetts tillrådligt.

Såsom förut anmärkts, torde de anförda mindre tilltalande verkningarna av depositionssystemet hava berott på, att den kulturvårdande myndigheten icke prövat det särskilda fallet utan nöjt sig med en undersökning av kvalifikationerna hos dem, som ansökt om tillstånd att emottaga depositioner. Att systemet så anordnats, har givetvis haft sin grund uti den uppfattningen hos vederbörande, att församlingarna själva icke skulle släppa ifrån sig sina reliker utan verkliga skäl. Då emellertid denna uppfattning visat sig felaktig,

har det varit nödigt att i anmärkta delar bättra systemet. Detta har av kommittén ansetts åstadkommet genom stadgandet att registrerat löst kyrkligt minnesmärke ej må flyttas från den byggnad, dit det hör, utan riksantikvarieämbetets tillstånd eller på andra villkor än samma ämbete bestämmer. Genom detta stadgande har riksantikvarieämbetet satts till vaktare såväl gent emot församlingarnas iver att komma ifrån ansvaret för sina lösa kyrkliga minnesmärken som mot museernas strävan att erhålla så många kyrkliga minnesmärken som möjligt bland sina samlingar. Att riksantikvarieämbetet vid meddelande av tillstånd till deposition behåller kontrollen över det deponerade minnesmärket, är utan vidare klart och framgår dessutom av de bestämmelser, som kommittén i detta hänseende funnit böra meddelas i sammanhang med ordnandet av frågan om landsortsmuseernas ställning

Förevarande paragraf innehåller vidare det stadgandet att registrerat löst kyrkligt minnesmärke ej må förändras eller repareras utan riksantikvarieämbetets tillstånd eller på andra villkor än samma ämbete bestämmer. Detta stadgande har väl icke någon direkt motsvarighet i gällande lagstiftning men måste betecknas såsom absolut nödvändigt, om över huvud taget den nya lagstiftningen rörande lösa kyrkliga minnesmärken skall erhålla någon verklig effektivitet. I fråga om den närmare motiveringen till stadgandet hänvisas till redogörelsen för motsvarande bestämmelse rörande de fasta kyrkliga minnesmärkena.

För det fall att hos riksantikvarieämbetet anhålles om tillstånd till omgjutning av såsom löst kyrkligt minnesmärke registrerad ringklocka har kommittén, med föranledande av vad riksdagen i dess i det föregående omförmälda skrivelse av den 20 maj 1911 i ämnet anfört, funnit sig böra föreslå det i förevarande paragraf upptagna stadgandet att riksantikvarieämbetet i dylikt fall är berättigat att för statens historiska eller annat offentligt museum inlösa klockan för dess metallvärde; och böra för detta ändamål nödiga medel av vederbörande museum ställas till riksantikvarieämbetets förfogande. Sker ej sådan inlösen, och är klockan så skadad, att den icke utan oskälig kostnad kan tillfredsställande repareras, må, enligt vad kommittén ansett böra i förslaget inflyta, tillstånd till klockans omgjutning ej av riksantikvarieämbetet vägras, detta uteslutande av hänsyn till vederbörande församlings stora ekonomiska intresse av att få tillgodogöra sig för sin nya klocka det ofta synnerligen värdefulla material, varav den gamla klockan är tillverkad.

Innehållet i denna paragraf utgör i fråga om lösa kyrkliga minnesmärken *18 §.*
en motsvarighet till vissa bestämmelser i 11 och 15 §§ rörande fasta kyrkliga minnesmärken. Så stadgas här av samma skäl, som legat till grund för

motsvarande bestämmelser i 11 och 15 §§, att, om registrerat löst kyrkligt minnesmärke befinnes vara utsatt för överhängande fara att skadas, riksantikvarieämbetet äger, där ej vederbörande underhållsskyldig eller, där sådan ej finnes, ej minnesmärkets kände ägare och ej heller den församling, där minnesmärket är förvarat, på anmaning av riksantikvarieämbetet ofördröjligen vidtager av ämbetet föreskrivna, för farans undanröjande nödiga åtgärder, låta på den underhållsskyldiges eller, i saknad av sådan, på statsverkets bekostnad ombesörja nämnda åtgärder.

Hänsyn till det för överhängande fara utsatta minnesmärkets ägare och till vederbörande församling har föranlett det i denna paragrafs sista punkt intagna stadgandet att nyssberörda åtgärder till farans undanröjande allenast i fråga om minnesmärke, som ej vidare är eller lämpligen kan vara i bruk för sitt ändamål, må, mot ägarens eller församlingens bestridande, bestå i minnesmärkets flyttande från den byggnad, där det finnes, till annan sådan i församlingen befintlig byggnad, varom i 15 § förmäles, eller i brist på fullt tjänlig sådan byggnad till statens historiska eller annat offentligt museum.

19 §. Denna paragraf utgör en motsvarighet till 12 §. Kommittén har utgått ifrån, att riksantikvarieämbetet skall medhinna genomgåendet av inventarierna till något över 100 kyrkor med tillhörande byggnader om året. Då antalet kyrkor i riket uppgår till omkring 2,500, har den i paragrafen angivna tidrymden, 25 år, synts skälig som övergångsperiod. Att lägga märke till är att, så snart inventarierna till en kyrka med tillhörande byggnader varit föremål för undersökning vid av riksantikvarieämbetet företagen registreringsförrättning, de av dem, som därvid icke blivit registrerade, omedelbart äro undantagna från allt tvång. För att man skall kunna konstatera, vilka föremål vid en förrättning undersökts, bör därför vid denna en fullständig förteckning över alla inventarierna föreligga. Den omständigheten att ett å denna förteckning upptaget föremål icke registrerats innebär alltså att detsamma är fritaget från varje kontroll i minnesvårdsavseende.

20 §. Den i första stycket av denna paragraf stadgade anmälningsskyldighet utgör i fråga om lösa kyrkliga minnesmärken en motsvarighet till den anmälningsskyldighet, som enligt 13 § av lagförslaget åligger den, som i församlingskyrka anträffar till fast egendom hänförlig okänd anordning, målning eller lämning av kulturhistoriskt värde. Stadgandet i förevarande stycke är föranlett av skäl analoga med dem, som ligga till grund för innehållet i 13 § och för vilka i det föregående lämnats redogörelse. Av likartade skäl har kommittén funnit sig böra föreslå upptagandet i lagen av den anmälningsskyldighet, varom förmäles i andra stycket av förevarande paragraf.

Bestämmelserna i förevarande paragraf om riksantikvarieämbetets rätt att å registrerat löst kyrkligt minnesmärke samt å rörligt gods, beträffande vilket kunna antagas vara för handen i 16 § angivna förutsättningar för registrerande av rörligt gods såsom löst kyrkligt minnesmärke, verkställa de undersökningar, riksantikvarieämbetet kan finna nödiga, ävensom om villkoren för undersökningsrättens utövande hava sin grund i de i det föregående berörda förhållanden, vilka föranlett motsvarande bestämmelser i 14 och 15 §§ rörande fasta kyrkliga minnesmärken. *21 §.*

Tillägget i sista punkten av förevarande paragraf att likkista ej må mot bestridande av någon av den avlidnes fränder av riksantikvarieämbetet för undersökning öppnas utan att Kungl. Maj:t giver tillstånd till öppnandet har föranletts därav att den största hänsyn tydligen bör tagas till de enskilda pietetsintressen, som i dylika fall lätt kunna bryta sig mot det allmänna intresse, som påkallar öppnandet.

Förslagets 22 § inleder det kapitel av lagförslaget, som behandlar de i de föregående kapitlen ej omnämnda fasta och lösa föremål, vilka äro av det kulturhistoriska värde, att deras bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse, och vilka därför, såsom i det föregående framhållits, böra skyddas genom att registreras såsom fasta eller lösa kulturminnesmärken. Registreringsbestämmelserna återfinnas beträffande fasta föremål i 22 § och i fråga om lösa i 26 §. *22 och 26 §§.*

För att en byggnad eller byggnadsdel resp. ett löst föremål må kunna såsom fast resp. löst kulturminnesmärke registreras, skall, jämlikt förevarande paragrafer, byggnaden eller byggnadsdelen, resp. det lösa föremålet, i enlighet med kommitténs förut avgivna och motiverade uppfattning äga det kulturhistoriska värde, att dess bevarande må anses utgöra ett allmänt intresse, samt äga en ålder av minst femtio år och ej vara ett verk av levande person.

Såsom fast resp. löst kulturminnesmärke kan ej registreras byggnad eller byggnadsdel, som är att anse såsom fast fornlämning eller är av beskaffenhet att kunna såsom fast kyrkligt minnesmärke registreras, resp. löst föremål, som är av beskaffenhet att kunna såsom löst kyrkligt minnesmärke registreras.

Från registrering jämlikt ifrågavarande paragrafer har kommittén undantagit staten tillhörig egendom, detta uteslutande av den anledning att bestämmelser, avseende att tillförsäkra staten — vari givetvis inbegripas jämväl statens olika institutioner — tillhöriga minnesmärken av beskaffenhet, varom i förevarande paragrafer förmäles, nödigt skydd, uppenbarligen böra meddelas

icke i lag utan i av Kungl. Maj:t utfärdad förordning. Förslag till dylik förordning har jämväl av kommittén i betänkandet framlagts.

Av hänsyn till de enskilda ägarna av kulturhistoriskt värdefulla minnesmärken och, då sådant ur minnesvårdssynpunkt kan anses tillfredsställande, stadgas vidare i förevarande paragrafer, att, om ett minnesmärke tillhör annan än kommun eller landsting, registrering skall ske allenast då minnesmärket är av synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

Paragraferna i fråga innehålla slutligen de redan i det föregående omtalade stadgandena, *att* förordnande om registrering av förevarande slag meddelas av Kungl. Maj:t, *att* förslag till registrering såsom kulturminnesmärken av byggnadsverk eller lösa föremål avgives av riksantikvarieämbetet, *ävensom att* närmare föreskrifter om ifrågavarande registers förande samt om registrerings kungörande och därmed sammanhängande förhållanden meddelas av Kungl. Maj:t.

25 och 28 §§. Förslagets tjugufemte och tjuguåttonde paragrafer innehålla stadganden rörande registrerade kulturminnesmärken, tillhöriga annan än kommun eller landsting. I fråga om sådana minnesmärken torde det ej vara förenligt med den i vårt land rådande allmänna rättsuppfattningen att i mera avsevärd grad göra inskränkningar i de enskilda ägarnas rätt att efter eget omdöme få fritt förfoga över dem tillhöriga fasta och lösa kulturskatter. Kommittén har därför ock endast ansett sig böra föreslå bestämmelser, enligt vilka minnesmärkenas ägare förbjudas att utan riksantikvarieämbetets tillstånd vidtaga vissa åtgärder, som medföra eller kunna medföra minnesmärkenas undergång eller skadande eller deras förande utom den svenska minnesvårdens intressesfär, förrän viss tid förflutit från det anmälan om den ifrågasatta åtgärden av minnesmärkets ägare gjorts hos riksantikvarieämbetet. Avsikten med dessa bestämmelser är att sätta ämbetet i tillfälle att på övertygelsens väg påverka ägaren att antingen avstå från den ifrågasatta åtgärden eller vidtaga densamma på ett sätt, som icke äventyrar minnesmärkets kulturhistoriska värde. I nödfall bör riksantikvarieämbetet söka träffa anstalter, varigenom minnesmärket efter godvillig överenskommelse med dess ägare kan förvärvas av något museum eller av annan intresserad, i vars ägo detsamma kan beräknas komma i åtnjutande av tillbörlig vård.

Det torde kunna sättas i fråga, huruvida icke i sådana fall, då ägaren motsätter sig varje godvillig uppgörelse, såsom en sista utväg för statsmakterna ett expropriationsförfarande i fråga om fasta kulturminnesmärken och beträffande lösa sådana ett motsvarande tvångsförfarande borde införas. Ehuru kommittén anser, att en dylik bestämmelse icke skulle stå i motsättning mot

det allmänna rättsmedvetandet i vårt land, har kommittén dock icke i sitt förslag upptagit densamma. Skälen härtill hava varit av uteslutande praktisk art, i det att, enligt kommitténs förmenande, svårigheten att åstadkomma en objektiv värdesättniug av ett minnesmärke och en utan tvivel därav föranledd tendens hos de personer, åt vilka värderingen skulle anförtros, att, för att vinna förvissning, att icke vid värderingen den enskilde ägaren tillfogas orätt, ekonomiskt överskatta minnesmärket, skulle medföra, att lösesumman vid expropriation merendels skulle fastställas till så högt belopp, att i flertalet fall minnesmärket skulle kunnat utan expropriation förvärvas till lägre pris. Dessutom kan det befaras, att tillvaron av bestämmelser om expropriation skulle kunna fresta en ägare av ett registrerat minnesmärke, vilken ju genom registreringen erhållit bekräftelse på den registrerade egendomens värde för det allmänna, att vid tillfällen av penningbehov genom att hota med vidtagande av för minnesmärket skadliga åtgärder frampressa ett expropriationsförfarande med därav följande tvångsinlösen.

I överensstämmelse med vad sålunda anförts stadgas i förevarande paragrafer beträffande registrerat *fast* kulturminnesmärke, tillhörigt annan än kommun eller landsting, att detsamma ej må utan riksantikvarieämbetets tillstånd rivas, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras, förrän, i fråga om någon av först nämnda fyra åtgärder, minst nittio dagar och, i fråga om reparation, minst sextio dagar förflutit, från det anmälan om den ifrågasatta åtgärden gjorts hos riksantikvarieämbetet; dock att, om genom särskild inträffad händelse eller annorledes någon del av minnesmärket blivit utsatt för överhängande fara att skadas, tillfällig reparationsåtgärd, som oundgängligen är av nöden för samma faras undanröjande, må av minnesmärkets ägare omedelbart vidtagas, varom anmälan genast skall göras hos riksantikvarieämbetet. Beträffande registrerat *löst* kulturminnesmärke, tillhörigt annan än kommun eller landsting, föreskrives att detsamma ej må utan riksantikvarieämbetets tillstånd föras ur riket, förändras eller repareras, förrän minst sextio dagar förflutit, från det anmälan om den ifrågasatta åtgärden gjorts hos riksantikvarieämbetet.

Det tvång, som genom ifrågavarande bestämmelser pålägges minnesmärkenas ägare, är ju synnerligen litet betungande och ur allmän minnesvårdssynpunkt fullt försvarligt. De fastställda tiderna äro ej längre än som kräves, för att riksantikvarieämbetets ingripande i allmänhet ej må bliva utan påföljd. Gäller det till exempel reparation av ett minnesmärke, kan riksantikvarieämbetet som oftast ej inskränka sig till en förklaring till ägaren, att reparationen, utförd på sätt ägaren tänkt sig saken, måste skada minnesmärket.

Skall med riksantikvarieämbetets ingripande verkligen vinnas något, lärer det utan tvivel i allmänhet bliva nödvändigt, att ämbetet bjuder ägaren ett utarbetat motförslag. Den för uppgörande av ett sådant tillmätta tiden är givetvis ofta synnerligen knappt tilltagen men torde dock vara tillräcklig, under förutsättning att riksantikvarieämbetet till sitt förfogande erhåller de kvalificerade arbetskrafter, varom kommittén funnit sig böra göra hemställan. Enahanda är uppenbarligen förhållandet med den för vissa fall bestämda fristen av nittio dagar.

Att riksantikvarieämbetet, såsom i förevarande paragrafer slutligen stadgas, skall beredas tillfälle att, innan en ifrågasatt åtgärd av omförmäld beskaffenhet vidtages, undersöka och avbilda det lösa minnesmärket, resp. det fasta minnesmärket i de delar, som av åtgärden beröras, ligger i sakens natur och tarvar ej särskild motivering.

23 §. I fråga om registrerade fasta kulturminnesmärken, tillhöriga kommuner eller landsting, måste det, enligt kommitténs uppfattning, anses berättigat att fastställa mera ingripande skyddsföreskrifter och att göra betydande inskränkningar i kommunernas och landstingens rätt att fritt förfoga över dem tillhöriga fasta kulturskatter, detta med hänsyn till den särställning, kommunerna och landstingen intaga i samhället såväl genom sin beskattningsrätt som i övriga avseenden. Registrerade fasta kulturminnesmärken, tillhöriga kommuner eller landsting, böra därför, enligt kommitténs förmenande, intaga en ställning mellan registrerade fasta kyrkliga minnesmärken och sådana minnesmärken, varom i 24 § av förslaget förmäles. Att ålägga kommunerna och landstingen särskild av minnesvårdshänsyn betingad *underhållsskyldighet* beträffande dem tillhöriga registrerade fasta kulturminnesmärken skulle väl ur minnesvårdssynpunkt vara synnerligen fördelaktigt och önskligt, men då en sådan underhållsskyldighet ej torde med fog kunna utkrävas av kommunerna och landstingen, vilka ju hava till ändamål att fylla uppgifter inom helt andra områden, har berörda önskemål, som för övrigt ej torde kunna hämta stöd i den allmänna uppfattningen, ansetts ej kunna komma till uttryck i föreliggande lagförslag.

Kommittén har därför beträffande registrerade fasta kulturminnesmärken, tillhöriga kommun eller landsting, inskränkt sig till den i förevarande paragraf intagna allmänna bestämmelsen, att sådant minnesmärke ej må avyttras, rivas, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras utan Kungl. Maj:ts tillstånd eller på andra villkor än Kungl. Maj:t bestämmer dock med det av sakens natur betingade tillägg att, om genom särskild inträffad händelse eller annorledes någon del av minnesmärket blivit utsatt för överhängande fara att

skadas, tillfällig reparationsåtgärd, som oundgängligen är av nöden för samma faras undanröjande, må av kommunen eller landstinget omedelbart vidtagas, varom anmälan dock genast skall göras hos riksantikvarieämbeiet.

Från berörda allmänna bestämmelse har dock kommittén i förevarande paragraf gjort det undantaget, att, därest ett av kommunen eller landstinget fattat beslut om avyttring, rivning eller flyttning av i dess ägo befintligt registrerat fast kulturminnesmärke har stödet av en allmän mening inom kommunen eller landstinget, för konstaterande varav förslaget innehåller vissa, enligt kommitténs mening fullt betryggande bestämmelser, beslutet må gå i verkställighet utan att tillstånd till åtgärden sökes hos Kungl. Maj:t, men har ur kontrollsynpunkt samt för att riksantikvarieämbetet må beredas tillfälle att yttra sig i frågan tillagts, ej mindre att riksantikvarieämbetet minst nittio dagar förut erhållit meddelande om den ifrågasatta åtgärden än även att anmälan om beslutet skall omedelbart efter detsammas fattande göras hos nämnda ämbete.

Kommittén har vid undantagets avfattande haft för ögonen det förhållandet, att synnerligen väsentliga ekonomiska intressen ofta kunna vara förbundna med rättigheten att fritt utnyttja det område, varå ett minnesmärke av ifrågavarande slag är beläget. En kommun kan sålunda till exempel hava för en dryg köpeskilling förvärvat detsamma just i avsikt att genomföra en stadsplanereglering. Att utsätta en kommun för risken att efter dylika förvärv och andra av motsvarande art ej få genomföra det syftemål, som föranlett förvärvet, skulle tydligen innebära ett alltför hårt ingripande uti kommunens ekonomi och dessutom rent av kunna motverka minnesvårdens egna syften. Icke sällan torde nämligen fall förekomma, då en kommun av enskilda förvärvar en kulturhistoriskt värdefull byggnad visserligen i tanke att i framtiden ekonomiskt utnyttja tomtområdet men på samma gång med närmaste avsikt att låta byggnaden stå kvar, intill dess samhällets utveckling eller andra förhållanden göra frågan om tomtområdets användande aktuell. I sådana fall betyder säkerligen ofta det kommunala förvärvet, att byggnaden, som i enskild ägo kanske löper fara att omedelbart förintas för att bereda ägaren den ekonomiska vinst, han kan draga av tomten, åtminstone för tillfället räddas åt minnesvården. Skulle kommunen för framtiden ej äga obetingad rättighet att bringa till verkställighet ett av densamma fattat, av den allmänna meningen inom kommunen stött beslut om byggnadens avyttring, rivning eller flyttning i och för tomtens utnyttjande vore det fara värt, att kommunen i ett dylikt fall icke förvärvade fastigheten, förrän byggnaden av föregående ägare rivits, så att den ovan antydda risken för kommunen bortfallit.

Är det åter fråga om att tillbygga, förändra eller reparera ett kommun eller landsting tillhörigt registrerat fast kulturminnesmärke, förefinnes ej någon anledning att stadga undantag från den allmänna regeln, att dylik åtgärd ej må vidtagas utan Kungl. Majt:s tillstånd eller på andra villkor än Kungl. Maj:t bestämmer.

En särskild grupp av minnesmärken, nämligen ödekyrkorna, vilka ofta äro av synnerligen stort kulturhistoriskt värde, intaga ur synpunkten av ve derbörande kommuns ekonomiska intresse en egenartad ställning, som närmar sig de i bruk varande kyrkobyggnadernas, i det kommunerna icke torde få förutsättas hava vid ödekyrkornas tomtområden bundit några ekonomiska intressen, som förtjäna ovillkorligt beaktande, när de komma i strid med det allmänna minnesvårdsintresset. I anslutning härtill har kommittén i förevarande paragraf intagit en bestämmelse, som har till följd att kommun eller landsting tillhörig ödekyrka, vilken är registrerad såsom fast kulturminnesmärke, ej under några omständigheter får avyttras, rivas eller flyttas utan Kungl. Maj:ts tillstånd eller på andra villkor än Kungl. Maj:t bestämmer.

För att såsom fast kulturminnesmärke registrerad, kommun tillhörig ödekyrka ej må kunna komma att tjäna mot dess ursprungliga uppgift stridande ändamål eller te sig i ett ovärdigt skick, vilket riksantikvarieämbetet bör söka hindra genom till kommunen gjorda föreställningar, stadgas till sist i denna paragraf — då riksantikvarieämbetets föreställningar ej alltid kunna beräknas medföra åsyftad påföljd — att Kungl. Maj:t äger på framställning av riksantikvarieämbetet meddela bestämmelser i fråga om användning, vård och underhåll av såsom fast kulturminnesmärke registrerad, kommun tillhörig ödekyrka; dock att kommunen ej må mot sitt bestridande förpliktas vidtaga åtgärder för ödekyrkans vård och underhåll, där ej i särskilt fall skyldighet att vårda och underhålla ödekyrkan åligger kommunen. Sådan skyldighet kan kommunen till exempel hava åtagit sig i sammanhang med det kyrkan gjordes till ödekyrka.

24 §. Förslagets 25 § utgör i sin första del i fråga om kommuner eller landsting tillhöriga fasta minnesmärken en motsvarighet till de bestämmelser, som beträffande kyrkor återfinnas i 13 §. Grunden till stadgandet torde också vara tillfyllestgörande angiven under motiveringen till sistnämnda paragraf.

Vad åter beträffar paragrafens andra del, har denna för sin tillkomst att tacka olikheten uti de bestämmelser, som enligt lagförslaget skola gälla för kommunal och enskild egendom. För att den minnesvårdande centralmyndigheten skall erhålla kännedom om, när ett kulturhistoriskt minnesmärke övergått i kommunal ägo och alltså kan registreras efter de i förevarande

kapitel för dylik egendom föreslagna strängare bestämmelserna, har det synts befogat att införa anmälningsplikt rörande kommunala förvärv av ifrågavarande slag.

Denna paragraf innehåller skyddsbestämmelser i fråga om registrerade lösa kulturminnesmärken, tillhöriga kommuner eller landsting. Bestämmelserna hava sin grund i samma omständigheter, som föranlett tillkomsten av skyddsbestämmelserna i 23 § av förslaget. Här gäller det i första rummet att förhindra, att de nu ifrågavarande minnesmärkena komma ur kommunernas eller landstingens ägo utan fullt betryggande garanti för att de alltjämt komma att i oförvanskat skick utgöra en del av svenska folkets kulturarv. *27 §.*

I sådant syfte stadgas, att minnesmärkena i fråga ej må utan Kungl Maj:ts tillstånd föras ut ur riket eller avyttras till annan än statens historiska museum. För att minnesmärkenas kulturhistoriska värde ej må förringas eller tillintetgöras genom osakkunniga eller pietetslösa förändrings- eller reparationsarbeten, innehåller förevarande paragraf vidare den bestämmelsen, att minnesmärke av ifrågavarande art ej må förändras eller repareras utan riksantikvarieämbetets tillstånd eller på andra villkor än samma ämbete bestämmer.

Den omständighet, som föranlett den i det föregående omtalade undantagsbestämmelsen, att ett av kommun eller landsting fattat beslut om avyttring av i dess ägo befintligt registrerat fast kulturmärke under vissa förhållanden må gå i verkställighet utan att tillstånd till avyttrandet sökes hos Kungl. Maj:t, har uppenbarligen ej någon motsvarighet i fråga om registrerade lösa kulturminnesmärken; och har därför något undantag ej stadgats från bestämmelsen i förevarande paragraf, att kulturminnesmärke, som däri avses, ej må utan Kungl. Maj:ts tillstånd avyttras till annan än statens historiska museum.

6 Kap.

Allmänna bestämmelser.

Det ligger i sakens natur, att de skyddsbestämmelser, som i föreliggande lagförslag upptagits, måste, för att erhålla nödig effektivitet, vara förenade med stadganden om straffpåföljd för brytande av desamma. Dessa stadganden om straffpåföljd ävensom vissa i sammanhang med dem stående bestämmelser hava intagits i det sjätte kapitlet av lagförslaget.

Den erfarenhet, som vunnits rörande gällande bestämmelser om straff för kränkning av den integritet, minnesvårdslagstiftningen avser att bereda de *29 och 30 §§.*

fasta fornlämningarna, har givit vid handen, att dessa bestämmelser i ingen mån varit effektiva.

I 7 § av gällande fornminnesförordning heter det bland annat: Envar, som genom sprängning, nedrivning, grävning, plöjning eller på annat sätt olovligen rubbar, undanröjer, förstör eller på annat sätt ofredar fast fornlämning, straffas, efter omständigheterna, med böter från fem till femhundra kronor, om det befinnes, att han känt eller bort känna, att det var en fornlämning, och vare pliktig att, såvitt möjligt är, återställa densamma i dess förutvarande skick. Tredskas han att sådant fullgöra, må återställandet på hans bekostnad verkställas.

Med penningvärdets fall och det stigande priset på antikviteter hava dessa bestämmelser, vilka redan från sin tillkomst visat sig vara mindre effektiva, alltmer förlorat förmågan att avskräcka »skattsökare» och andra från att ofreda fornlämningarna, ofta till obotlig skada. Det har därför befunnits nödvändigt att stadga strängare straff för den, som olovligen ändrar, rubbar, flyttar, överhöljer, skadar eller förstör fast fornlämning, vars tillvaro såsom sådan han dessförinnan känt eller bort känna; och har straffet av kommittén ansetts böra sättas till böter från och med tjugu till och med ettusen kronor eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, till fängelse från och med en till och med sex månader. Då en ofredad fornlämning av pietetsskäl bör, i den mån möjligt är och lämpligt prövas, i det yttre återställas i sitt förra skick, men återställandet av praktiska skäl tydligen ej bör anförtros åt den, som ofredat fornlämningen, föreskrives i 29 § av förslaget, att återställandet må verkställas genom riksantikvarieämbetets försorg men på bekostnad av den, som förgripit sig på fornlämningens integritet.

Att jämväl den person, som olovligen begagnar fast fornlämning, vars tillvaro såsom sådan han dessförinnan känt eller bort känna, utan att fornlämningen genom begagnandet ändras, rubbas, flyttas, överhöljes, skadas eller förstöres, bör vara underkastad straff, ligger i sakens natur och motiveras av den fara, för vilken fornlämningen genom begagnandet kan utsättas. Denna relativt lindriga förseelse bör emellertid enligt kommitténs uppfattning kunna, såsom framgår av 29 §-s avfattning, försonas med böter från och med fem till och med etthundrafemtio kronor. Enligt kommitténs förmenande är det ur effektivitetens synpunkt tillräckligt, att samma straff bestämmes för den som vid grävning eller annat arbete eller annorledes anträffat fast fornlämning av annan beskaffenhet än i 3 § sägs men underlåter att ofördröjligen, efter det han insett eller bort inse, att han upptäckt en sådan fornlämning, därom göra anmälan hos riksantikvarieämbetet.

Om en upphittare av fornfynd, vilket upphittaren inser eller bör inse vara av beskaffenhet, som i 9 § sägs, underlåter att i den ordning, som i nämnda paragraf stadgas, genom hembud bereda staten eller museum, varom i samma paragraf förmäles, tillfälle att förvärva fyndet, kan berörda underlåtenhet stundom vara ganska ursäktlig och torde ej i och för sig böra beläggas med högre straff än det i första stycket av förevarande 31 § angivna eller böter från och med fem till och med etthundrafemtio kronor, men har upphittaren tillika helt eller delvis dolt, omarbetat, förändrat eller avyttrat fyndet och således ådagalagt en brottslig vilja av högre intensitet, måste mot denna tydligen reageras på ett kraftigare sätt, och har straffet i dylikt fall av kommittén ansetts böra sättas till detsamma, som i 29 § bestämts för ofredande av fast fornlämning, eller således till böter från och med tjugu till och med ettusen kronor eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, till fängelse från och med en till och med sex månader. *31 §.*

För att ytterligare betaga upphittare av fornfynd lusten att sätta sig över hembudsbestämmelserna stadgas till sist i tredje stycket av förevarande paragraf, att upphittare, som gjort sig förfallen till straff efter samma paragraf, skall förpliktas att utan ersättning till staten avstå fyndet eller vad han därav äger kvar.

Då, enligt vad erfarenheten givit vid handen, den omständigheten att hembudsskyldigheten i fråga om fornfynd ofta eftersatts mestadels berott därpå, att upphittarna av kringresande uppköpare utav »antikviteter» lockats att till dem försälja de gjorda fynden, och då dylika uppköpare och med dem likställda personer uppenbarligen äro värda straff i lika mån som de pliktförgätna upphittarna, har kommittén ansett den, som, med vetskap om att beträffande fornfynd upphittare åliggande hembudsskyldighet ej fullgjorts, emottagit, dolt, köpt, omarbetat, förändrat eller avyttrat fyndet eller del därav, böra för sålunda med fyndet tagen brottslig befattning straffas med böter från och med tjugu till och med ett tusen kronor eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse från och med en till och med sex månader. Den, som med fyndet tagit sådan brottslig befattning, bör tydligen ock vara pliktig att utan ersättning till staten avstå vad han kan äga kvar av fyndet. *32 §.*

I förevarande paragraf hava intagits i enlighet med denna kommitténs uppfattning avfattade bestämmelser.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om straff för den, som underlåter att ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i 4 och 5 kapitlen av föreliggande lagförslag. Emot en förseelse, som består i underlåtenhet att full- *33 §.*

göra en i nämnda kapitel stadgad skyldighet att något utföra eller i brytande av ett däri meddelat förbud, bör tydligen reageras med ett straff, vars storlek i alldeles särskilt hög grad måste göras beroende av de i det speciella fallet föreliggande omständigheterna. Därför har strafflatituden, i vilken urbota bestraffning ej lämpligen torde böra förekomma, av kommittén ansetts böra göras relativt vid och i enlighet härmed bötesmaximum, t. ex. i överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i den danska lagstiftningen, satts till tio tusen kronor.

I fråga om underlåtenhet att ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i 5 kapitlet ligger det i sakens natur att, såsom förevarande paragraf ock innehåller, straffbarheten är beroende av att gärningsmannen har kännedom om att kulturminnesmärket i fråga är registrerat.

Beträffande åter minnesmärken, varom i 4 kapitlet förmäles, kan man med fullt skäl uppställa det kravet, att vederbörande i förekommande fall förvissar sig om minnesmärkets ställning i registreringsavseende.

34 och 35 §§. I fråga om tillämpning av gällande fornminnesförordning och särskilt dess bestämmelser rörande fasta fornlämningar och fornfynd har erfarenheten visat, att vederbörande allmänna åklagare ej sällan såsom förseelser mot förordningen åtalat gärningar, som i själva verket icke innefattat ingrepp å under förordningen fallande minnesmärken. För att för framtiden råda bot mot detta på de allmänna åklagarnas bristande sakkunskap beroende missförhållande, vilket givetvis varit till stor skada för minnesvården, har i lagförslaget intagits det stadgandet, att förseelse, som är straffbar enligt förslaget, ej må, där icke förseelsen består i gärning, som innebär brott, varom i 25 kapitlet allmänna strafflagen förmäles, åtalas av allmän åklagare, utan att riksantikvarieämbetet därom förordnat.

På det att riksantikvarieämbetet icke må sväva i okunnighet om mot den föreslagna lagen begångna förseelser, ålägger förslaget (34 §) vederbörande allmänna åklagare att med noggrannhet tillse efterlevnaden av lagen samt att, då anledning är att antaga, att förseelse emot densamma ägt rum, ofördröjligen anmäla förhållandet hos riksantikvarieämbetet.

36 §. Jämlikt 9 § i förslaget kan hembudsskyldighet beträffande fornfynd fullgöras ej blott å viss ort utan å någon av flera orter, belägna inom olika underrätters jurisdiktionsområden. För att vid sådant förhållande ovisshet ej må uppstå, i fråga om vilken underrätt det bör tillkomma att till prövning upptaga mål angående förseelse, varom i 31 § av förslaget förmäles, och då den nödiga utredningen i dylika mål i allmänhet lättast torde kunna åvägabringas vid den allmänna underrätten i den ort, där fyndet anträffats, har

kommittén funnit sig böra föreslå det i förevarande paragraf upptagna stadgandet, att förseelse av nyssnämnd beskaffenhet skall åtalas vid allmän underrätt i den ort, där fyndet anträffats.

Att giva allmän åklagare och angivare del i böter har kommittén funnit icke böra för något fall ifrågakomma. Det skulle visserligen kunna sägas, att en dylik föreskrift såsom ägnad att befordra den brottsliges sakförande vore lämplig. Emellertid torde man, särskilt i betraktande därav, att riksantikvarieämbetets ombud i orterna få antagas komma att med nit och intresse följa företeelserna i orterna och lämna riksantikvarieämbetet rapporter om dem, med ganska stor visshet kunna förutsätta, att, där ett ingripande verkligen är av nöden, brottet även dessförutan varder beivrat. 37 §.

MOTIVER TILL FÖRSLAG TILL LAG,

INNEFATTANDE VISSA BESTÄMMELSER ANGÅENDE JORDFYND MED MERA, VARTILL ÄGARE EJ FINNES.

För innehållet i detta lagförslag har i det föregående lämnats redogörelse under 9 § i förslaget till lag angående kulturminnesvård.

Andra stycket i förevarande lagförslag, som motsvarar andra stycket i 1873 års förordning, hänför sig till lagen den 2 april 1918 med vissa bestämmelser om sjöfynd.

MOTIVER TILL FÖRSLAG TILL LAG

ANG. FREDANDE AV SÅDANA OMRÅDEN OCH TILL FASTIGHET HÖRANDE NATURFÖREMÅL, VID VILKA MÄRKLIGA ÅLDRIGA SÄGNER OCH BRUK ÄRO FÄSTADE.

Minnesvårdsintresset knyter sig, såsom uti motiveringen till kommitténs förslag till lag ang. kulturminnesvård utvecklats, i egentlig mening endast till sådana föremål, som utgöra ett resultat av mänskligt arbete, och ur vilka följaktligen utvecklingen hos den tid, från vilken de härstamma, kan utläsas. Ett undantag härifrån bilda emellertid vissa naturföremål, vid vilka sedan gammalt åldriga sägner och bruk hava fästats, såsom t. ex. så kallade vårdträd, offerkällor, offerlundar och dylikt. Dessa föremål hava ur minnesvårdssynpunkt sitt stora intresse därigenom, att vid desamma fästats traditioner av oftast religiös art, som gå tillbaka till länge sedan svunna tidsepoker. Att lämna dem utan varje skydd har därför synts kommittén icke överensstämmande med ett rätt tillvaratagande av landets kulturhistoriska minnesmärken.

Då ifrågavarande föremål äro av samma art som de naturminnesmärken, som jämlikt lagen den 25 juni 1909 blivit föremål för skydd, har det synts kommittén lämpligt, att det önskvärda skyddet för dem bereddes på så sätt, att de bestämmelser, som gälla för i nämnda lag avsedda naturminnesmärken, utsträcktes jämväl till nu ifrågavarande föremål, givetvis dock med de ändringar, som betingas av det olika intresse, som i ena eller andra fallet föranlett skyddet. Dessa ändringar sammanhänga närmast med frågan om den myndighet, som beträffande nu ifrågavarande minnesmärken skall utöva den befogenhet, som rörande de naturhistoriska minnesmärkena tillkommer vetenskapsakademien.

I detta hänseende har kommittén ansett, att riksantikvarieämbetet genom sin ställning såsom centrum i minnesvården är närmast att övertaga ifrågavarande funktioner.

Då hos de kulturminnesvårdande myndigheterna någon motsvarighet till vetenskapsakademiens naturskyddskassa icke finnes, har kommittén föreslagit, att böter, som utdömas för förseelser mot bestämmelserna rörande minnesmärken, varom nu är fråga, skola uppdelas mellan kronan och allmänne åklagaren samt, där angivare finnes, även denne.

MOTIVER TILL FÖRSLAG TILL LAG

OM ÄNDRAD LYDELSE AV I OCH 75 §§ I LAGEN DEN 12 MAJ 1917 OM EXPROPRIATION.

Uti gällande lag om expropriation föreskrives, att expropriation skall kunna äga rum i fråga om synnerligen märkligt naturföremål för dess avsättande som naturminnesmärke.

Med hänsyn till, att kommittén genom sitt förslag till lag ang. fredande av vissa naturföremål, vid vilka åldriga sägner och bruk äro fästade, jämställt berörda föremål med märkligare naturbildningar, har kommittén ansett att jämväl uti expropriationsavseende en motsvarande överensstämmelse bör finnas, i anledning varav kommittén föreslagit, att ovanberörda bestämmelse uti expropriationslagen borde utsträckas att omfatta jämväl föremål, vid vilka åldriga sägner och bruk äro fästade.

Ytterligare är att observera, att den befogenhet, som enligt gällande författning tillkommer vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien med avseende å expropriation av fasta fornlämningar, av kommittén föreslagits skola överflyttas å riksantikvarieämbetet, som, enligt kommitténs förslag till organisation av kulturminnesvården, skall intaga den centrala ställningen inom berörda organisation. I överensstämmelse härmed har kommittén jämväl föreslagit, att de funktioner, som i fråga om märkliga naturbildningar nu tillkomma vetenskapsakademien, böra beträffande sådana naturföremål, vid vilka åldriga sägner och bruk äro fästade, övertagas av riksantikvarieämbetet.

BESTÄMMELSER RÖRANDE VÅRDEN AV STATEN TILLHÖRIGA KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA MINNESMÄRKEN.

Det av kommittén framlagda förslaget till lag ang. kulturminnesvård omfattar förutom fasta fornlämningar och fornfynd jämväl andra minnesmärken, fasta som lösa, i den mån dessa tillhöra kommuner och enskilda. Däremot inbegripas icke i stadgandena i lagen staten tillhöriga minnesmärken, som icke äro att hänföra till fasta fornlämningar och fornfynd. Anledningen härtill har givetvis icke varit, att kommittén ansett dessa minnesmärken icke vara i behov av skydd, utan har kommittén funnit bestämmelserna till skydd för statens egendom böra tillkomma i annan ordning än som för kommuners och enskildas egendom föreslagits. Kommittén har nämligen utgått ifrån, att de statliga minnesmärkenas vård borde regleras genom bestämmelser nti en av Kungl Maj:t utfärdad kungörelse. Uti ifrågavarande bestämmelser torde, enligt kommitténs förmenande, samma principer böra komma till uttryck, som av kommittén beträffande enskildas och kommuners minnesmärken föreslagits, med den ändring, som betingas därav, att i fråga om staten tillhöriga minnesmärken förfogandet för minnesvårdsändamål icke behöver taga hänsyn till något vid minnesmärkena bundet enskilt intresse och att därför något hinder för utvidgning av bestämmelserna till ett i alla avseenden tillfredsställande kulturhistoriskt skydd icke kan anses föreligga.

I detta sammanhang må framhållas, att under begreppet »staten tillhöriga minnesmärken», sådant kommittén fattat detsamma, böra ingå icke allenast sådana föremål, till vilka staten såväl reellt som formellt är ägare, utan jämväl sådana, som disponeras av statliga institutioner, och för vilka dessa institutioner ensamma stå som de synliga representanterna. Då nämligen institutionerna såsom sådana icke kunna vara bärare av en självständig rätt, utan hävda sin ställning uteslutande genom det bemyndigande, som lämnats dem av staten, är det i nu omförmälda fall staten, som är den verkliga

ägaren, även om institutionerna tillåtits att med en viss självständighet utöva en ägares funktioner.

Även i fråga om statens minnesmärken har man att taga hänsyn till uppdelningen i fasta och lösa med därav följande behov av sins emellan olika bestämmelser för de två ifrågavarande föremålsgrupperna.

Staten tillhöriga fasta minnesmärken.

Då det gällt att utforma bestämmelser till skyddande av det kulturhistoriska värdet hos statens fasta minnesmärken, har kommittén haft att taga hänsyn till det förhållandet, att bestämmelser, vilka syfta åt samma håll, redan finnas givna uti kungl. kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet, nämligen i den avdelning av samma kungörelse, som handlar om byggnadsminnesmärken.

Då innehållet uti denna kungörelse synts kommittén, i stort sett, ansluta sig till de principer, som, enligt kommitténs lagförslag, böra komma till uttryck vid monumentvården, har kommittén i fråga om skyddet av statens fasta minnesmärken inskränkt sig till att föreslå sådana ändringar uti kungörelsen, som erfordras för att bringa densamma i överensstämmelse med den ståndpunkt, kommittén principiellt intagit till minnesvården i dess helhet.

I sådant hänseende är att märka, att i kungörelsen under beteckningen »byggnadsminnesmärken» sammanförts och gjorts till föremål för, i stort sett, likartad behandling byggnadsverk av sins emellan artskild natur, nämligen, å ena sidan, sådana, vilkas betydelse väsentligen ligger uti deras estetiska beskaffenhet, och, å andra sidan, sådana, som hava ett huvudsakligen kulturhistoriskt värde. I fråga om bägge grupperna av minnesmärken har i kungörelsen föreskrivits, att uppkommande ärenden skola handläggas av byggnadsstyrelsen, beträffande den senare gruppen dock i samråd med den kulturvårdande centralmyndigheten, d. v. s. för närvarande riksantikvarien. Mot denna anordning i och för sig har kommittén, som jämväl i fråga om vården av kyrkor och fasta kulturminnesmärken förutsatt samverkan mellan det kulturvårdande centralorganet och byggnadsstyrelsen, ingenting att erinra. Emellertid har kommittén uti lagförslaget utgått ifrån, att samtliga hänvändelser från allmänhetens sida rörande kulturhistoriska minnesmärken i första hand böra ske till riksantikvarieämbetet, så att allmänheten vänjes vid att i denna myndighet se det centrala uttrycket för landets minnesvård. De synpunkter, som i detta hänseende i fråga om enskildas och kommuners minnesmärken betingat bestämmelserna uti lagförslaget, synas kommittén äga giltighet jämväl beträffande statens monument. I överensstämmelse härmed hemställer kommittén om sådan ändring uti merberörda kungörelse, att samtliga anmälningar och ansökningar rörande kulturhistoriskt betydelsefulla

staten tillhöriga byggnadsverk i första hand skola göras hos riksantikvarieämbetet. Detta torde emellertid i sin ordning förutsätta, att Kungl. Maj:t redan vid sitt förordnande, att ett visst byggnadsverk skall bliva föremål för särskild efter dess egenskap av byggnadsminnesmärke lämpad vård, angiver, huruvida förordnandet meddelats på grund av minnesmärkets kulturhistoriska eller enbart dess allmänt konstnärliga egenskaper, vilket med andra ord innebär, att en uppdelning av minnesmärkena måste företagas. Självfallet bör förteckningen över de kulturhistoriska minnesmärkena föras av riksantikvarieämbetet, liksom initiativet till åvägabringande av skyddet för dylika minnesmärken bör utgå från samma arbete.

För att bereda den kulturhistoriska sakkunskapen nödigt inflytande vid utseendet av slottsarkitekt för ett kulturhistoriskt fast minnesmärke, föreslår kommittén vidare, att bestämmelserna i kungörelsen rörande utnämning av slottsarkitekt ändras därhän, att sådan arkitekt utnämnes av Kungl. Maj:t efter förslag av byggnadsstyrelsen och efter inhämtande av yttrande förutom ifrån den myndighet, under vilken byggnaden sorterar, jämväl från riksantikvarieämbetet. Kommittén har yttermera velat föreslå, att i kungörelsen måtte införas bestämmelser om skyldighet för statsmyndighet, som har förvaltning av staten tillhöriga byggnader åt sig anförtrodd, att till riksantikvarieämbetet anmäla varje nyförvärv av byggnad, som kan antagas vara av kulturhistoriskt värde.

Staten tillhöriga lösa minnesmärken.

För vården av statens lösa minnesmärken böra, enligt kommitténs förmenande, givetvis med de ändringar, som betingas av skillnaden mellan fast och lös egendom, samma principer komma till uttryck, som i det föregående angivits beträffande skyddet av de fasta monumenten. Då emellertid med avseende på de lösa föremålen någon motsvarighet till ovannämnda kungl. kungörelse av den 26 november 1920 icke förefinnes, hemställer kommittén om utfärdande av en dylik kungörelse med föreskrifter rörande staten tillhöriga lösa föremål av kulturhistorisk betydelse. Med hänsyn till att i detta fall kungörelsen icke är avsedd att omfatta annan statsegendom än sådan, vars betydelse ligger på det kulturhistoriska området, och då dessutom riksantikvarieämbetet för vården av de lösa föremålen icke är i behov av biträde från annan myndighets sida, har kommittén ansett någon uppdelning av vårdnaden på två myndigheter i detta fall icke böra komma i fråga, utan att densamma kan helt förläggas hos riksantikvarieämbetet.

Meromnämnda kungl. kungörelse rörande statens byggnadsverk innehåller en bestämmelse, att byggnadsstyrelsen skall öva inseende däröver, att allmänna byggnadsverk av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde lämpligen

underhållas och vårdas. Då denna bestämmelse sammanhänger med den allmänna inspektion, byggnadsstyrelsen skall utöva över statens samtliga byggnader och då kommitténs förslag rörande de kulturhistoriska byggnadsminnesmärkena utgått ifrån, att riksantikvarieämbetets befattningstagande med dem skall börja först i och med avlåtande till Kungl. Maj:t av förslag till förordnande, att ett visst byggnadsverk skall åtnjuta särskilt skydd, har kommittén, ehuruväl anledning att tillerkänna jämväl riksantikvarieämbetet en motsvarande allmän inspektionsrätt över byggnadsminnesmärkena icke saknats, icke ifrågasatt någon ändring uti berörda bestämmelse. Vidkommande de lösa minnesmärkena åter har det synts befogat, att uti den förutsatta kungörelsen åt riksantikvarieämbetet inrymmes en ställning med avseende å det allmänna inseendet över dem, som motsvarar byggnadsstyrelsens i fråga om fasta minnesmärken.

Vid utformandet av bestämmelser rörande vården av lösa minnesmärken bör, enligt kommitténs förmenande, hänsyn tagas till det förhållandet, att en stor del av dem ofta ingå uti sådan statssamling, t. ex. ett museum, där de redan äro föremål för sakkunnig omvårdnad. Att för dylika fall föreskriva, att vissa föremål skola genom särskilt förordnande från Kungl. Maj:ts sida ställas under omedelbar uppsikt av riksantikvarieämbetet, så att alltså den myndighet, som har den närmaste vården av dem sig anförtrodd, icke skall kunna utan nämnda ämbetes medgivande vidtaga någon som helst åtgärd med dem, har synts kommittén innefatta en onödig omgång, enär berörda föremål, enligt kommitténs förmenande, äro tillräckligt skyddade genom den sakkunniga vård, som är dem beredd, samt den allmänna inspektionsrätt, som, på sätt ovan anmärkts, tillerkänts den kulturvårdande centralmyndigheten.

På anförda grunder hemställer kommittén därför om utfärdande av en kungl. kungörelse *med föreskrifter rörande vården av i offentlig ägo befintliga lösa kulturminnesmärken* av följande innehåll:

1 §.

Riksantikvarieämbetet skall äga inseende däröver, att staten tillhöriga eller under statsmyndighets eller statsinstitutions omedelbara inseende stående lösa föremål av kulturhistorisk betydelse lämpligen underhållas och vårdas.

2 §.

Kungl. Maj:t bestämmer på förslag av riksantikvarieämbetet och efter vederbörande myndigheters hörande, vilka i 1 § omförmälda föremål skola åt-

njuta särskild efter deras egenskap av kulturminnesmärken lämpad omvårdnad.

Riksantikvarieämbetet skall föra fullständig förteckning över ifrågavarande föremål.

3 §.

Å i 2 § omförmäld förteckning upptaget föremål får icke utan riksantikvarieämbetets tillstånd förändras, restaureras, repareras, avyttras, flyttas från byggnad, dit det hör, eller användas för ändamål, som kan medföra fara för beståndet av dess kulturhistoriska värde.

Vad sålunda stadgats må dock icke utgöra hinder för verkställandet av obetydlig eller brådskande reparationsåtgärd; men skall anmälan om sådan åtgärd ofördröjligen göras hos riksantikvarieämbetet.

4 §.

Förvärvas för statens eller statsinstitutions räkning löst föremål, som kan antagas vara av kulturhistoriskt intresse, åligger det den myndighet, åt vilken det omedelbara inseendet över berörda föremål är anförtrott, att ofördröjligen till riksantikvarieämbetet göra anmälan om förvärvet.

DE MINNESVÅRDANDE ORGANEN.

De utav kommittén i det föregående framställda förslagen till förändrad och utvidgad lagstiftning med avseende på landets minnesmärken åsyfta att utgöra grundvalen för en mera omfattande och effektiv minnesvård. Huruvida de sålunda föreslagna lagbestämmelserna skola medföra de för våra minnesmärkens vård och bevarande avsedda fördelarna, måste emellertid bliva i högsta grad beroende på organisationen av de institutioner, som skola handhava och utöva den kulturminnesvårdande verksamheten.

De föreslagna bestämmelserna hava, såsom flerstädes vid behandlingen av dem anmärkts, en dubbelsidig natur, i det att de

dels avse att förhindra skadliga angrepp på minnesmärkena och

dels inriktats på att skapa rättsliga möjligheter för positivt ingripande från det allmännas sida till minnesmärkenas upprätthållande.

Däremot lär det ligga utanför lagbestämmelsens ram att reglera den inre beskaffenheten och kulturhistoriska lödigheten uti det ingripande, för vilket lagstiftningen, på sätt anmärkts, avser att bereda möjlighet.

I detta hänseende kommer det i stället an på de *kvalitativa* egenskaperna hos de organ, åt vilka den kulturhistoriska vården kommer att anförtros.

Men för såväl den negativa (prohibitiva) som den positiva minnesvården är det av vikt, att de institutioner, som handhava densamma, genom själva sin organisationsform äro skickade att på ett fullt praktiskt och effektivt sätt fullgöra sina åligganden och kunna fungera med den *snabbhet* och *i den utsträckning*, som måste krävas av en för landets nuvarande allmänna utveckling anpassad minnesvård.

De nuvarande minnesvårdande institutionerna.

För bedömandet av, huru den ifrågasatta minnesvårdsorganisationen bör anordnas för att kunna fylla de krav, som, enligt vad ovan angivits, komma att och måste ställas på densamma, är det nödvändigt att såsom grund för omdömet utgå ifrån det sätt, på vilket minnesvården här i landet fungerat.

Den nuvarande minnesvårdens uppdel-

Därvid faller så gott som omedelbart i ögonen det förhållandet, att, då man för närvarande talar om vården av de svenska minnesmärkena, man

ning uti officiell och enskild vård.

icke har att göra med ett enhetligt begrepp, utan med två slag av minnesvård, den ena av officiell natur, utövad av staten, och den andra av enskild karaktär, tillkommen på enskilt initiativ och fungerande huvudsakligen till följd av de ansträngningar, som från enskildas och delvis även från kommunala myndigheters, landstings och stadsfullmäktiges sida göras till förmån för densamma.

Anledningen till denna uppdelning kan tillskrivas det förhållandet, att den statliga minnesvården såväl i fråga om lagstiftning som beträffande den omedelbart vårdande verksamheten varit begränsad till vissa grupper av minnesmärken, nämligen de rena fornminnena, fasta fornlämningar och fornfynd, samt kyrkorna med deras lösa gods, en begränsning, som givetvis betingats därav, att vid den tid, då den officiella minnesvården erhöll sin nuvarande gestaltning, de ifrågavarande föremålsgrupperna, i stort sett, voro de enda, som omfattades av något verkligt minnesvårdsintresse.

En fördjupad insikt om minnesvårdens väsen har emellertid fört med sig, att själva minnesvårdsintresset vidgats och inom sin sfär dragit in en mångfald nya arter av föremål. Med den återhållsamhet, som självfallet måste prägla all statlig verksamhet, har den officiella minnesvården icke kunnat omedelbart upptaga de nya grupper av minnesmärken, på vilka intresset riktats, utan dessa hava i stället omhändertagits från enskilt eller kommunalt håll.

Det är på denna väg, den nuvarande uppdelningen av minnesvården tillkommit.

Det vore emellertid oriktigt att påstå, att staten förhållit sig helt passiv inför den angivna utvecklingen av minnesvårdsintresset. Tvärtom har staten i flera fall sökt träda hjälpande emellan till förmån för genom enskilt initiativ tillkomna minnesvårdande institutioner, i den mån dessa själva visat sig äga inre växtkraft. Sålunda lämnar staten årligen understöd med högst väsentliga belopp till såväl Nordiska museet i Stockholm som Kulturhistoriska museet i Lund och har dessutom utanordnat tillfälliga understöd till vissa mindre museer.

Denna statens understödjande verksamhet har emellertid ägt rum från fall till fall och ingår följaktligen icke såsom ett led uti den planmässiga minnesvård, som från statens sida utövas. I följd härav har den icke heller upphävt den ovan omförmälda uppdelningen av minnesvården, även om den skulle kunna betecknas såsom ett övergångsstadium till större enhetlighet.

Samverkan mellan de statliga och

I alla fall bör det fasthållas, att redan nu en icke oväsentlig samverkan mellan de minnesvårdande statsmyndigheterna och de enskilda kulturhisto-

riska organisationerna består. Denna har, bl. a., kommit till uttryck däruti, att det åt vissa enskilda museer medgivits rätt att såsom depositioner emottaga och förvara kyrkliga föremål, över vilka staten haft bestämmanderätt, samt att åt vissa föreståndare för enskilda museer lämnats befogenhet att i egenskap av riksantikvariens ombud utföra statsmyndigheten påvilande funktioner.

enskilda minnesvårdande organen.

Ännu livligare har emellertid det i sak betydelsefulla men på uteslutande konventionella grunder vilande samarbete varit, som på grund av den inre gemensamheten i intressen åvägabragts mellan de enskilda funktionärerna inom de två stora grupperna av minnesvårdande institutioner, den statliga och den enskilda.

Emellertid bör man allt fortfarande i och för bedömandet av, huru en blivande minnesvårdande organisation bör anordnas, utgå ifrån, att, sådana förhållandena nu en gång gestaltat sig, berörda uppdelning uti statliga och enskilda institutioner, från varandra administrativt åtskilda, för närvarande är konstitutiv för den svenska minnesvården.

De statliga organen.

Av den historiska redogörelsen har framgått, att representanterna för den statliga minnesvården varit vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien samt riksantikvarien med det till dessa anknutna statens historiska museum och dess tjänstemän ävensom i viss mån, om också mera medelbart, den myndighet, som förvaltat de under staten hörande byggnaderna, nämligen överintendentsämbetet eller, såsom denna myndighet numera benämnes, byggnadsstyrelsen. Åt dessa institutioner har varit anförtrott det begränsade område av minnesvården, som hittills omfattats av den statliga verksamheten och vilket markeras av de tre grupperna minnesmärken, fasta fornlämningar, fynd och kyrkor med deras lösa gods.

Det torde vara befogat att före övergåendet till framställande av förslag till ny organisationsform för minnesvården undersöka, huru den hittillsvarande fungerat inom det begränsade område, som varit åt densamma anvisat. I sådant hänseende giver den av kommittén förut lämnade historiska redogörelsen vid handen, att tid efter annan olägenheter uti organisationen gjort sig märkbara och krav på dess förändring framkommit.

Bristerna hos den nuvarande statsorganisationen i fråga om fyllandet av de f. n. densamma på-

De allmännast påklagade bristerna uti den hittillsvarande statliga minnesvården torde, utöver dess nu antydda begränsning, vara å ena sidan den tidsutdräkt, ett ärendes behandling hos myndigheterna vållat, och å andra sidan bristande effektivitet i övervakandet av minnesmärkena och otillfredsställande resultat vid deras vård. Detta beror dels på otillräckliga arbetskrafter hos vederbörande myndigheter samt dels på formerna för ärendenas

vilande funktionerna.

behandling och avgörande, dels ock slutligen på bristande kompetens hos dem, som satts att handhava själva det praktiska utförandet av myndigheternas beslut eller verkställa de praktiska undersökningar, som skola ligga till grund för samma beslut.

De på organisationsformerna beroende bristerna och olägenheterna te sig väsentligen olika, allt efter som de hänföra sig till olika områden av minnesvården. Dessa områden förete nämligen sins emellan så stora olikheter, att deras behöriga beaktande krävt särskilda former för verksamheten från de minnesvårdande organens sida. Man har sålunda att vid fixerandet av sitt omdöme taga hänsyn å ena sidan till de fasta fornlämningarna och fornfynden i egentlig mening, rörande vilka vården helt och hållet ålegat vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och riksantikvarien, och å andra sidan till kyrkorna med deras inventarier, i fråga om vilka vården ankommit bådep å de nyssnämnda myndigheterna och på överintendentsämbetet, numera byggnadsstyrelsen.

Bristerna med avseende å vården av fornminnena i egentlig mening.

Olägenheterna av de hittillsvarande formerna för ärendenas behandling hava i fråga om rena fornminnen icke framträtt på något mera markerat sätt, men en viss långsamhet och tyngd är dock ofrånkomlig med dessa former, vilket förhållande icke kunnat undgå att hos allmänheten alstra obenägenhet att underställa ett ärende myndigheternas prövning. Ärendena skola nämligen enligt gällande bestämmelser avgöras av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, som har ordinarie sammanträde endast en gång i månaden, i juli eller augusti vanligen intet. (Mindre viktiga ärenden av brådskande natur kunna undantagsvis avgöras per capsulam.) Enligt de av Kungl. Maj:t stadfästade stadgarna för akademien har visserligen den akademien tillkommande myndigheten beträffande fornlämningarnas vård delegerats åt akademiens förvaltningsutskott, som består av akademiens præses, sekreteraren (riksantikvarien), äldste antikvarien samt två av akademien valda ledamöter. Denna anordning har givetvis tillkommit för att underlätta ärendenas behandling, men, då förvaltningsutskottet i regel endast sammanträder omedelbart före varje akademisammanträde, har någon tidsbesparing knappast därigenom ernåtts. Realprövningen av ett dylikt ärende ligger självfallet i den förberedande undersökning av frågan, som på riksantikvariens föranstaltande utföres av någon bland akademiens (historiska museets) tjänstemän samt i riksantikvariens bearbetning av denna.

Att riksantikvarien sedermera åter måste såsom föredragande upptaga hela frågan till behandling i utskottet, eventuellt i vissa fall även i akademien in pleno, ökar hans arbetsbörda högst betydligt och förorsakar tidsförlust för honom.

Även om den angivna ordningen för ärendenas behandling varit till gagn för dessas slutliga avgörande genom den grundliga och mångsidiga prövning, som dels av utskottet och dels åtminstone i vissa fall av akademien in pleno ägnas fornminnesfrågorna, medför densamma en för minnesvården i dess helhet och allmänhetens uppfattning om densamma ödesdiger långsamhet. Det är nämligen icke fråga om annat än att beträffande vissa grupper av ärenden, exempelvis rörande tillfälligt under arbete påträffade fornlämningar, fynd o. d., behandlingen förorsakar större tidsutdräkt och är mera omständig, än som kan vara nödigt och lämpligt. Det ovan anförda dubbelarbetet vid frågornas beredning måste i de flesta fall anses såsom en onödig tunga i synnerhet för den av en stor arbetsbörda belastade riksantikvarien. För en effektiv minnesvård är det givetvis i dess förhållande till andra allmänna eller enskilda intressen, som beröras av densamma, av största betydelse, att den kan fungera snabbt och utan att vara underkastad tyngre former, än som är alldeles oundgängligt.

Detta förhållande har också beaktats av akademien själv, såsom framgår utav dess i den historiska redogörelsen anförda underdåniga skrivelse av den 3 september 1912 (del I, sid. 101).

Det är emellertid icke endast i fråga om formen för ett minnesvårdsärendes avgörande, som önskningar om förändring framställts. De svårigheter, som under nuvarande förhållanden yppat sig för en effektiv vård av de fasta fornminnena och kontroll över deras beskaffenhet samt över fullgörandet av nu gällande hembudsskyldighet rörande vissa fynd, hava sin grund i bristen på tillräckliga och lämpligt fördelade organ för den minnesvårdande myndigheten. Till akademiens och riksantikvariens förfogande stå endast ett fåtal tjänstemän vid statens historiska museum. I ett så vidsträckt land som vårt är det omöjligt att med dessa arbetskrafter ens tillnärmelsevis utöva en effektiv vård av de vitt spridda fornlämningarna eller att hålla kontroll över gjorda fynd. Enligt gällande förordning skall visserligen kronobetjäningen biträda vid minnesvården, särskilt vid kontrollen över fullgörandet av hembudsskyldigheten. Det är emellertid icke att vänta, att kronobetjäningen skall kunna på ett verkligt sakkunnigt sätt företräda minnesvården, då ju varje förutsättning för dennas utövande i allmänhet saknas hos dessa av andra plikter överhopade tjänstemän. Krav har därför framställts på en viss decentralisering av minnesvårdsorganisationen. För åstadkommande härav har föreslagits dels införande av fast anställda ombud för riksantikvarien i olika landsdelar, dels ock tilldelande av vissa minnesvårdande funktioner åt landsortsmuseerna, vilka då särskilt skulle komma att

uppsamla fynden inom sina olika områden och genom sina tjänstemän utföra undersökningar och inspektioner av fornlämningar o. dyl. Införande av riksantikvariens ombud såsom auktoriserade led i fornminnesvårdens organisation föreslås av akademiens ovannämnda kommitterade i deras skrivelse av april 1912 (del I, sid. 86 och 101). Såväl i den förut nämnda av Kulturhistoriska museet i Lund m. fl. landsortsmuseer ingivna ansökningen av den 28 juni 1911 om understöd genom anordnande av ett lotteri för museiändamål som i Svenska museimannaföreningens framställning av den 26 september 1911 om direkt statsunderstöd till vissa landsortsmuseer framhålles den uppgift, dessa landsortsmuseer skulle komma att fylla i den statliga minnesvården därigenom, att de skulle bliva kompetenta och pliktiga att, vart och ett inom sitt område, utföra de uppdrag, som den minnesvårdande centralmyndigheten överlämnade till dem. I samband härmed står givetvis också det krav, som från olika håll framställts, bl. a. också i de av herrar Fahlbeck och Widén vid 1911 års riksdag väckta motioner (del I, sid. 84), vilka föranlett riksdagens förutnämnda skrivelse av den 20 maj 1911 (del I, sid. 84), nämligen att de hembudspliktiga fynden skulle få stanna i de landsortsmuseer, inom vilkas verksamhetsområde de påträffats, för såvida icke fynden vore av särskild vetenskaplig betydelse för centralmuseet.

Önskemålen rörande minnesvårdens organisation, i vad den berör skötseln av fasta fornlämningar, grävningar och fynd, synas sålunda gå ut på dels ett överflyttande av den avgörande myndigheten i vissa större grupper av ärenden till ett med nödiga direkta arbetskrafter försett under väl anpassade former arbetande centralorgan med riksantikvarien i spetsen dels ock nyskapandet av lokala organ för övertagande av vissa fornminnesvårdande uppgifter under centralmyndighetens överinseende.

Byggnadsminnen, kyrka och dess lösa gods.

I fråga om vården av de kulturhistoriskt värdefulla *byggnaderna* ligga förhållandena annorledes till. Såsom redan nämnts, inrymmas för närvarande — utom ett antal ruiner av i allmänhet medeltida byggnadsverk — under denna vård i huvudsak endast kyrkorna.

Sedan gammalt hava hithörande ärenden varit föremål för handläggning av icke endast den kulturvårdande specialmyndigheten utan, och detta t. o. m. i mera väsentlig grad, den myndighet, åt vilken skötseln av statens byggnadsverk anförtrotts, nämligen förutvarande överintendentsämbetet, nuvarande byggnadsstyrelsen. Själva beslutanderätten uti ärendena har förbehållits Kungl. Maj:t, som fattat sitt beslut efter hörande av de båda ifrågavarande

myndigheterna och, efter det att ärendet jämväl passerat de olika lokala institutioner, som hava intresse uti beslutet.

Den administrativa behandling, ett ärende angående sökt stadsfästelse av ett av församling uppgiort förslag, avseende t. ex. ändring eller restaurering å en kyrka, intill för helt kort tid sedan fått undergå, visas av följande redogörelse. Ansökningen jämte alla för dess bedömande nödiga handlingar skulle först inlämnas till Kungl. Maj:ts befallningshavande, som, efter att hava tillsett, att föreskrivna handlingar och uppgifter funnes bilagda samt att besluten vunnit laga kraft, överlämnade ansökningshandlingarna till vederbörande domkapitel. Domkapitlet granskade förslaget ur rent kyrklig synpunkt och överlämnade i sin ordning handlingarna med eget yttrande till Kungl. Maj:t i ecklesiastikdepartementet. Därifrån remitterades ärendet till överintendentsämbetet, som hade att utföra den verkliga realgranskningen av byggnadsförslaget. Inom överintendentsämbetet bereddes och föredrogs ärendet av chefen å vederbörande byrå, som antingen själv prövade förslaget eller också överlämnade det till en av ämbetets arkitekter utom stat. Ofta visade det sig då nödvändigt för denne att genom besök på orten skaffa sig personlig och ingående kännedom om kyrkobyggnaden och de krav och önskemål, som församlingen velat tillgodose genom sitt ändringsförslag. Detta visade sig merendels tarva betydliga omarbetningar för att ur såväl konstnärlig och kulturhistorisk som praktiskt-ekonomisk synpunkt kunna anses fylla rimliga anspråk. Sådan omarbetning utfördes av överintendentsämbetets arkitekt. Dennes egentliga kompetens låg naturligtvis på det konstnärliga och praktiskt-ekonomiska området. Det var också dessa sidor av förslaget, som ämbetets granskning egentligen avsåg att tillgodose. Voro de föreslagna ändringarna i förslaget av mera omfattande art, var överintendentsämbetet enligt § 12 i sin instruktion skyldigt att lämna församlingen tillfälle att yttra sig över de påyrkade ändringarna. Detta skedde under den formen, att ämbetet genom skrivelse till vederbörande domkapitel anhöll, att detta ville infordra församlingens yttrande över de av ämbetet föreslagna ändringarna. Sedan församlingen vederbörligen behandlat frågan, vilket brukade draga en icke obetydlig tid och ofta förorsakade mindre önskvärda slitningar, sändes ärendet jämte församlingens yttrande till domkapitlet, som självt ånyo hade att yttra sig i frågan från kyrklig synpunkt och därefter återsände ärendet till överintendentsämbetet. Visade det sig därvid, att enighet mellan församlingen och ämbetet blivit uppnådd, blev ärendet inom ämbetet vid föredragning slutbehandlat. I motsatt fall kunde ytterligare remiss till den granskande arkitekten för modifikation och därefter återsändande till

domkapitel och församling, på sätt nyss omtalats, föranledas, innan ärendet kunde av ämbetet slutbehandlas och insändas till ecklesiastikdepartementet.

Från ecklesiastikdepartementet remitterades sedan ärendet till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, som hade att underkasta detsamma granskning ur kulturhistoriskt-antikvarisk synpunkt. Sådan granskning har blivit vanlig först på de senaste decennierna och var förut icke direkt föreskriven, för så vida icke § 9 i 1867 års förordning skulle kunna tolkas såsom en sådan föreskrift av inskränkt omfattning. I varje fall hade det icke varit praxis, och det framgår tydligt av riksantikvariens förutnämnda P. M. av den 30 maj 1903 med anledning av konstakademiens skrivelse i restaureringsfrågan (del I, sid. 75 o. ff.), att vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien i fråga om restaureringen av en del mera betydande kyrkobyggnader icke haft tillfälle att yttra sig. Det var först genom dåvarande riksantikvariens direkta initiativ, som bruket att infordra akademiens yttrande om ändrings- eller rivningsförslag beträffande kyrkobyggnader infördes. Denna granskning överlämnades i allmänhet av akademien till en av dess (statens historiska museums) tjänstemän. Denne måste ofta i sin ordning besöka kyrkan för att skaffa sig närmare kännedom om densamma. Han hade sedan att för riksantikvarien redogöra för resultatet av sin granskning, varefter riksantikvarien föredrog ärendet i akademiens förvaltningsutskott, som på grundval av föredragningen fattade ståndpunkt i ärendet och uppsatte förslag till akademiens utlåtande. Sedermera skulle ärendet ånyo föredragas av riksantikvarien vid akademiens sammanträde, där alltså det slutliga avgörandet från den fornminnesvårdande myndighetens sida träffades. Ofta — isynnerhet på senare år — har akademiens granskning kunnat utmynna i ett instämmande i den byggnadssakkunniga myndighetens yttrande med vissa tillägg rörande rent kulturhistoriska önskemål. Men stundom hava naturligtvis avvikande åsikter av akademien gjorts gällande, vilket återigen haft till följd, att ärendet av Kungl. Maj:t måst återremitteras till den byggnadssakkunniga myndigheten, eventuellt även till församlingen.

Sedan såväl överintendentsämbetet som vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien avgivit slutliga yttranden, avgjordes ärendet av Kungl. Maj:t. Beslutet meddelades i Kungl. brev till överintendentsämbetet samt genom påskrift på ritningarna. Kungl. brevet och ritningarna m. fl. handlingar sändes till överintendentsämbetet, som hade att meddela vederbörande om Kungl. Maj:ts beslut, vilket skedde genom avsändande till domkapitlet av avskrift av Kungl. brevet jämte ritningar och beskrivningar. Domkapitlet överlämnade handlingarna till församlingen.

Därmed var den ganska invecklade och tidsödande proceduren för ett kyrkobyggnadsärendes författningsenliga behandling avslutad.

Själva restaureringsarbetets utförande ålåg emellertid helt och hållet församlingen, och någon egentlig kontroll över detta under utförandet plägade endast i alldeles särskilda undantagsfall förekomma. Visserligen lämnades i de Kungl. breven ofta föreskrift, att under arbetets gång gjorda upptäckter av kulturhistoriskt intresse skulle anmälas för riksantikvarien, för att denne måtte få tillfälle med anledning därav meddela särskilda föreskrifter. I fråga om restaurering av målningar och vissa inventarier hava stundom verkliga kontrollanter tillsatts för övervakande av arbetena.

På grund av sin instruktions § 16 ägde överintendentsämbetet utöva kontroll över, att fastställda ritningar blivit efterföljda. För sådan kontrolls utförande plägade ämbetet årligen förordna några av sina arkitekter att förrätta inspektion över utförda kyrkobyggnadsarbeten. Med anledning av från dessa arkitekter lämnade inspektionsrapporter hade överintendentsämbetet stundom anledning att tillskriva församlingarna för att infordra förklaring rörande iakttagna felaktigheter vid arbetenas utförande. Samma inspektionsrätt tillkom även riksantikvarien, ehuru han på grund av otillräckliga arbetskrafter och för små reseanslag icke kunnat utöva densamma i sådan utsträckning, som varit önskvärt. — Såväl riksantikvarien som överintendentsämbetet ägde enligt sina instruktioner att anmäla vederbörande till åtal på grund av begångna felaktigheter.

Att den ovan beskrivna ordningen för utövande av vården över de byggnadsminnen, vilka hittills varit föremål för kulturhistorisk omvårdnad, nämligen landets kyrkor, givit anledning till berättigade anmärkningar, torde utan vidare vara förståeligt. Att en så tungrodd och omständig procedur måste vålla en alldeles ovanligt stor tidsutdräkt, var också givet. Häröver har naturligtvis ofta klagats från vederbörande församlingar, och det vill synas, som om dessa klagomål haft mycket fog för sig. Men det är icke endast tidsutdräkten, som påklagats. Väsentligt allvarligare äro de anmärkningar, som riktats mot själva de praktiska resultaten av denna organisations verksamhet. Det är förnämligast mot dessa, som den förut citerade skrivelsen från akademien för de fria konsterna (del I, sid. 67 o. ff.) riktat sig. Däri framhålles, hurusom många värdefulla monument blivit förstörda just genom de restaureringsarbeten, för vilka förslag i förut nämnd ordning blivit prövade. Såsom ovan nämnts, synes det likväl, som om varken vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien eller riksantikvarien fått tillfälle yttra sig i flera av de fall, som i akademiens för de fria konsterna skrivelse omnämnas.

Det är visserligen sant, att åtskilligt av, vad därvid anmärktes, gällde frågor, varom olika principiella uppfattningar kunde göra sig gällande. Det var särskilt de »stilrena» restaureringarna, som voro utsatta för bemälda akademis kritik. Under den tid, som förflutit, sedan den nämnda framställningen avgavs, har uppfattningen om principerna för behandling av äldre byggnadsverk väsentligt stadgats, och myndigheternas principiella utgångspunkter för restaureringsförslagens prövande giva numera knappast anledning till anmärkningar av nämnd art. Men det oaktat visar det sig, att resultaten av den kyrkliga byggnadsvården icke alltid varit av den beskaffenhet, som man ur kulturminnesvårdens synpunkt måste fordra. Detta har framhållits vid alla de många diskussioner och överläggningar i den s. k. restaureringsfrågan, vilka under de senaste decennierna förekommit offentligt och enskilt. Bevismaterial för de förekommande påståendena är alltför lättillgängligt och allmänt känt för att här behöva åberopas. Alltför många kyrkor hava sålunda i ovist nit och i bästa välmening blivit ur kulturhistorisk synpunkt misshandlade trots myndigheternas ansträngningar i motsatt riktning. Och skälen därtill äro icke att söka i bristande skyddslagstiftning utan i olämpliga former för skyddets utövande, i bristfällig organisation och utrustning av de sakkunniga myndigheterna och i förhållandet dem emellan. Byggnadsminnesvårdens otillfredsställande resultat torde sålunda haft sina orsaker, dels däruti att såväl den arkitektoniskt konstnärliga som den kulturhistoriska sakkunskapen *på ett för sent stadium* fått tillfälle att göra sig gällande i en restaureringsfråga, dels i sättet för tillförande av den kulturhistoriska sakkunskapen, dels ock slutligen i otillräcklig specialkunskap hos myndigheterna inom vissa områden. Därtill kommer såsom den icke minsta orsaken bristen på sakkunskap hos dem, som i praktiken haft att utföra arbetena å monumenten.

För erhållandet av en snabb och effektiv behandling av dessa ärenden torde det i första rummet vara av vikt att åstadkomma en anordning, varigenom den arkitektoniska och kulturhistoriska sakkunskapen redan på ett tidigt stadium finge tillfälle att gemensamt handlägga ärendena, varigenom vunnes, att *dels* till församlingarnas båtnad dessa sluppe att nedlägga avsevärda kostnader på förslag, som icke hade utsikt att vinna myndigheternas godkännande, *dels ock* redan från början de olika arterna av sakkunskap bereddes tillfälle till positiva insatser vid lösandet av en byggnadsfråga och icke behövde inskränka sig till endast en negativ i och för sig nog så behövlig, men under alla förhållanden ärendena synnerligen försenande kritik.

Kommittén har i denna del samarbetat med av Kungl. Maj:t på sin tid

tillkallade sakkunniga inom finansdepartementet för avgivande av förslag till omorganisation av överintendentsämbetet. Vid dessa sammanträden fastställdes vissa riktlinjer för den ifrågasatta samverkan mellan den kulturhistoriska och den byggnadssakkunniga myndigheten med avseende på vården av kulturhistoriskt märkliga byggnader, vilka riktlinjer finnas nedlagda uti bilagda över sammanträdena mellan kommittén och de sakkunniga förda protokoll. (Se bil. I.) Av anledningar, som i det följande närmare angivas, har kommittén emellertid ansett sig böra i vissa avseenden göra mindre avvikelser från berörda riktlinjer.

För de synpunkter, som i fråga om ärendenas behandling med avseende å tidpunkten för myndigheternas ingripande legat till grund för fastställandet av ifrågavarande riktlinjer, hava de sakkunniga uti sitt den 1 november 1915 avgivna underdåniga betänkande lämnat följande redogörelse:

Sakkunnigas inom finansdepartementet redogörelse.

»Bör sålunda redan nu en icke oväsentlig utvidgning till det yttre omfånget av statens kulturhistoriska byggnadsvård äga rum, är, om bästa möjliga resultat skall kunna uppnås, av behovet ej mindre påkallat, att samma vård får, i olika avseenden, växa ut jämväl på djupet, och detta beträffande såväl kyrkliga som profana föremål.

När för närvarande förslag uppgöres till någon åtgärd beträffande en byggnad, som är underkastad kontroll av statens speciella byggnadsminnesvårdande organ — det vill under nuvarande förhållanden säga någon kyrklig byggnad — sker detta i regel utan samarbete med nämnda organ enbart på föranstaltande av byggnadens innehavare och med anlitande av någon, vanligen å orten arbetande, yrkesman, som därvid i de flesta fall, med åsidosättande av de kulturhistoriska synpunkterna, vilka han ofta ej ens har förmåga att bedöma, endast har åtgärdens praktiska ändamål för ögonen. När förslaget så kommer in till överintendentsämbetet för granskning, skärskådas det bland annat ur kulturhistorisk synpunkt, vilket i regel leder till mer eller mindre genomgripande omarbetningar av förslaget med ty åtföljande tidsödande förhandlingar och ofta oangenäma konflikter med sökanden (i regel vederbörande församling), varförutom, då givetvis största möjliga hänsyn måste visas gentemot det förslag, som den av byggnaden närmast intresserade parten en gång bestämt sig för och ofta hårdnackat vidhåller, granskningens resultat stundom blir sämre än det på grund av enbart de föreliggande sakliga omständigheterna egentligen behövde bliva. Bleve däremot redan från början ett förslag av förevarande art handlagt av kompetenta personer och byggt på fackmässig och noggrann undersökning av byggnaden i fråga — en fordran som givetvis är av grundläggande betydelse för en god och effektiv byggnadsminnesvård — skulle nämnda olägenheter av det nuvarande systemet lättare kunna undvikas. För sådant ändamål vore lämpligt att, i den omfattning detta låter sig göra, omedelbart när fråga uppkommer om åtgärd beträffande någon i kulturhistoriskt avseende märklig byggnad och innan någon vederbörande intagit ståndpunkt till frågan, samverkan med statens byggnadsminnesvårdande

organ anordnas, så att dessa bleve i tillfälle att från början leda frågan i rätt riktning och genom sina funktionärer lämna vederbörande de råd och det biträde i övrigt, som må erfordras. Gången av t. ex. ett kyrkobyggnadsärende skulle sålunda i huvudsak bliva följande: Då i en församling fråga uppstått om vidtagande av någon åtgärd för kyrkans förändring eller dylikt, skulle anmälan därom göras till statens speciella byggnadsminnesvårdande organ, innan något definitivt beslut i frågan fattats av kyrkoråd eller kyrkostämma. Dylik anmälan skulle då, därest ej den ifrågasatta åtgärden vore av alltför underordnad betydelse, ifrån nämnda organs sida föranleda besök på ort och ställe av någon eller några av dess funktionärer, som, efter grundlig undersökning av kyrkan, i samråd med kyrkoråd eller delegerade skulle tillse, vad i varje fall borde göras och huru församlingens önskemål skulle kunna tillgodoses utan att kulturhistoriska och konstnärliga intressen träddes för nära. De skulle således — naturligen kostnadsfritt — upprätta ett program för byggnadsarbetet. Läte församlingen sedermera kompetent arkitekt utarbeta förslag med ledning av ett på dylikt sätt åstadkommet program, borde den största sannolikhet finnas för att förslaget, efter en förhållandevis hastigt verkställd granskning, kunde vinna gillande. De nu så tidsödande och för församlingarna många gånger så oangenäma omarbetningarna av förslagen samt de därmed följande tidsödande remisserna av ärendet mellan de olika vederbörande skulle på så vis inskränkas till det minsta möjliga. — I fråga om profana byggnadsminnen skulle ärendenas handläggning bliva i tillämpliga delar lika.»

Beträffande angelägenheten av, att statsmyndigheterna icke endast biträda vid beslut angående formen för ett byggnadsföretags utförande, utan också tillse, att detta blir utfört i enlighet med föreskrifterna, hava de sakkunniga anfört:

»På grund av den från statens sida utövade kulturhistoriska byggnadsvårdens nuvarande beskaffenhet händer ej sällan, att ett restaureringsförslag eller dylikt, som i sin av Kungl. Maj:t slutligen godkända form kan betecknas såsom efter förhållandena tillfredsställande, vid utförandet av en eller annan orsak — missförstånd, vårdslöshet, ofta okunnighet, någon gång t. o. m. tredska — mer eller mindre förvanskas. Med de nu för övervakandet av förslagens realiserande till buds stående möjligheterna upptäckas sådana förvanskningar i regel först efter, mången gång långt efter, arbetets fullbordande och kunna därför allt för ofta ej med framgång beivras. Enda fullt verksamma sättet att råda bot härför torde vara en effektiv kontroll från statens byggnadsminnesvårdande organs sida. Denna kontroll synes lämpligen böra utövas genom inspektioner på platsen, när helst behov därav finnes föreligga; och böra alltså inspektionerna efter omständigheterna kunna företagas såväl under pågående byggnadsarbete för att tillse, att fastställda bestämmelser noga följas och olämpliga åtgärder undvikas, samt för meddelande av sakkunniga råd och upplysningar av värde för arbetets fortsättning som ock vid andra lägliga tillfällen för inhämtande av kännedom om ifrågavarande byggnaders tillstånd och det sätt, varpå de underhållas. En

noggrann insikt i sistnämnda avseende är nämligen nödvändig för att kunna förekomma, att byggnaderna genom försumlighet eller vanvård från vederbörandes sida råka i sådant skick, att de vid en senare tidpunkt måhända ej alls eller endast genom mycket dyrbara åtgärder kunna återförsättas i gott stånd.»

I vad de sakkunniga sålunda anfört, anser sig kommittén kunna till fullo instämma, och kommittén har i sitt nedan avgivna organisationsförslag avsett, att för de kulturhistoriska intressenas bevakande ett organ skulle bildas, som med hänsyn till sitt arbetssätt och sin sammansättning vore lämpat att verka i de former för byggnadsminnesvården, som ovan skisserats.

Den ovan anmärkta olägenheten beträffande det sätt, varpå den kulturhistoriska sakkunskapen tillförts ett byggnadsärende, ligger, såsom förut anförts, däruti, att den kulturhistoriska sakkunskapen icke arbetat i det intima samband med den praktiskt-arkitektoniska, som är ett oeftergivligt villkor för ernående av bästa möjliga resultat. Såsom förhållandena tidigare varit, hava den praktiskt-arkitektoniska och den kulturhistoriska myndigheten utfört sin granskning och avgivit sitt yttrande var för sig utan något i organisationen förutsatt samarbete. Om dessa förhållanden hava de nyssnämnda sakkunniga yttrat sig på följande sätt:

»De nuvarande organen för statens byggnadsminnesvårdande verksamhet äro, som förut nämnts, överintendentsämbetet samt vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och riksantikvarien. Av dessa har överintendentsämbetet, alltsedan 1776 års förordning rörande publika byggnader utfärdades, utövat uppsikt och vård om såväl landets kyrkobyggnader som en del av statens profana byggnader, en uppsikt, varmed avsågs att garantera dessa byggnader den från det allmännas synpunkt lämpligaste och bästa vården. Att denna vård vid tidpunkten för den nämnda förordningens utfärdande uppfattades på annat sätt, än en senare tid uppfattar densamma, är givet. Sålunda ingick icke något speciellt hänsynstagande till kulturhistoriska synpunkter i vare sig 1700-talets eller det begynnande 1800-talets byggnadsvård. Kulturhistoriska synpunkter anlades då lika litet på byggnadsområdet som på andra områden. Dessa synpunkter hava först senare arbetat sig fram, så småningom och under växlande former. Den förut omförmälda under en viss tid florerande s. k. stilrena restaureringen var ett uttryck för vissa kulturhistoriska synpunkter, likaväl som den senare, mot denna restaureringsart uppträdande skarpa reaktionen. De utgöra olika faser av en allmän utveckling, som torde kunna sägas numera hava resulterat däruti, att de kulturhistoriska synpunkterna så genomträngt det allmänna medvetandet både inom och utom fackmännens krets, att en byggnadsvård, som icke tager de största hänsyn till de kulturhistoriska fordringarna, icke kan ur det allmännas synpunkt kallas lämplig och god. Innebörden av överintendentsämbetets byggnadsvårdande uppgift har sålunda under tidens lopp till sitt väsende undergått en förändring och utvidgning, som dock icke fått motsvarande uttryck i ämbetets organisation.

Denna förutsätter nämligen icke hos ämbetet sådana arbetskrafter, som äro lämpade att tillgodose de nya krav ur kulturhistorisk synpunkt, som nutidens förändrade fordringar på en god byggnadsvård ställa på denna vårds handhavande. Detta torde emellertid hava sin grund däruti, att man ansett sig kunna tillgodose detta krav på annat sätt, genom att söka vid vissa byggnadsärendens behandling tillföra kulturhistorisk sakkunskap från en annan institution: vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Till denna hava nämligen under de senaste decennierna av Kungl. Maj:t remitterats allt flera ärenden rörande äldre kyrkor så att det numera torde vara regel, att ärenden rörande historiskt intressanta äldre kyrkor överlämnas till akademiens granskning. Dessa ärenden hava då av akademien underkastats granskning ur kulturhistorisk synpunkt, en granskning, som naturligtvis även den vid olika tider utgått från olika ståndpunkter. För beredande av dylika ärenden hava anlitats vissa av akademiens tjänstemän, som samtidigt varit verksamma vid statens historiska museum. Härigenom har mycket gott vunnits, och mången åtgärd, som ur kulturhistorisk synpunkt skulle varit ödesdiger, har genom akademiens granskning blivit förhindrad. Särskilt under brytningsperioden mellan den gamla stilrenhetsrestaureringen och reaktionen däremot torde akademiens granskningsverksamhet hava haft stor betydelse.

Om detta system att tillföra byggnadsvården kulturhistorisk sakkunskap från annan myndighet alltså haft goda sidor, så hava dock även åtskilliga olägenheter därav allt tydligare framträtt. Sålunda kan — med bortseende från en del smärre rent förvaltningstekniska olägenheter, såsom en viss långsamhet och omgång vid ärendenas handläggning, förekomsten i viss grad av dubbelarbete m. m. — mot den nuvarande organisationen av statens historiska byggnadsvård särskilt en anmärkning av principiell betydelse framställas, nämligen mot den rådande dualismen beträffande ändamål och medel för den kulturhistoriska byggnadsvården. Den för en riktig uppfattning om ifrågavarande byggnadsvårds huvudsakliga ändamål, d. v. s. byggnadernas bibehållande i möjligaste oförändrade skick såsom fornminnen, erforderliga sakkunskapen är ju i princip förlagd till akademien och riksantikvarien, under det att den arkitektoniska kunskap, som tarvas för bedömandet av de för berörda ändamåls vinnande nödiga åtgärderna — såväl de av positiv innebörd som de i praktiken långt betydelsefullare, mera krävande och oftare förekommande av negativ innebörd d. v. s. modifieringar av tillämnade åtgärder för något, vanligen till grund för hela byggnadsfrågan liggande och för sig fullt legitimt byggnadsbehov — uteslutande är att söka hos överintendentsämbetet. En sådan organisation lägger givetvis stora hinder i vägen för åstadkommande av en fullt tillfredsställande byggnadsmonumentvård. Ty på ifrågavarande område är väl i särskilt hög grad en klar och levande insikt om ändamålet med och verkan av förekommande åtgärder ett oundgängligt villkor för uppnående av ett lyckligt och verkligt organiskt resultat. Ett förslag i en restaureringsfråga måste uppenbarligen, för att kunna bliva gott, framspringa ur en omedelbar och redan från början helst så att säga inom en och samma hjärna men i alla händelser synnerligen intimt skeende samverkan till en högre enhet mellan insikten om det ändamål, som bör eftersträvas, och kunskapen om medlen att nå detsamma. Att detta endast med utomordentlig

svårighet kan ske, då de olika synpunkterna, såsom enligt den nuvarande organisationen av byggnadsminnesvården är fallet, skola tillgodoses av olika myndigheter, torde vara ganska klart. Även med den goda vilja till samarbete, som nu av allt att döma förefinnes mellan akademien och ämbetet, lägga redan enkla praktiska förhållanden stora svårigheter i vägen för ett sådant. Myndigheterna hava olika arbetslokaler, tjänstemännens mycket olikartade arbetsuppgifter göra det t. o. m. svårt att utan stor tidsutdräkt och väntan ordna gemensamma tjänsteresor, o. s. v. Det förhållandet, att byggnadsmonumentvården, oaktat nu berörda brist i dess organisation, hittills blivit förhållandevis så väl tillgodosedd, som verkligen kan sägas hava varit fallet, torde i icke oväsentlig mån bero därpå, att överintendentsämbetet särskilt under de senare åren, då anspråken på den historiska byggnadsvården i hög grad skärpts, haft till sitt förfogande arkitekter med utpräglat intresse för de kulturhistoriska synpunkterna och, i vissa fall, gedigen kulturhistorisk bildning. Att så varit fallet torde emellertid få anses såsom en lycklig tillfällighet, och nämnda förhållande kan säkerligen ej utan vidare påräknas fortvara, därest ej särskilda anordningar vidtagas för att vid ämbetet binda krafter av ifrågavarande beskaffenhet.

Av det ovan sagda framgår, att statens byggnadsminnesvårdande verksamhet och organen därför för det närvarande äro behäftade med åtskilliga brister. Vid om- eller nydanandet av organ för samma verksamhet har man således att söka i möjligaste mån avlägsna dessa brister. Därvid torde givetvis den ojämförligt största svårigheten i organisatoriskt hänseende möta i ovananmärkta frånvaro av centralisation i avseende å byggnadsminnesvården, under det att bristerna beträffande själva den byggnadsminnesvårdande verksamhetens nuvarande omfång och kvalitativa beskaffenhet äro förhållandevis lätt undanröjda; härför torde, om organet för verksamheten är i och för sig lämpligt inrättat, egentligen endast erfordras att utrusta detsamma med tillräckliga och lämpliga arbetskrafter.

Det har ifrågasatts, att för uppnåendet av en fullt tillfredsställande byggnadsminnesvård från statens sida skulle inrättas ett alldeles nytt organ, en ny fullt fristående myndighet med erforderliga såväl kulturhistoriska som arkitektoniska kvalifikationer. Ehuru visserligen åtskilligt torde kunna ingiva sympatier för en sådan tanke, synas, utom de svårigheter av olika slag, som alltid äro förknippade med inrättandet av nya ämbetsverk, vägande skäl, åtminstone för närvarande, kunna anföras mot en dylik anordning. Med den förhållandevis inskränkta uppgift och verksamhet, en särskild, enbart byggnadsminnesvårdande myndighet skulle erhålla, vore det säkerligen icke möjligt att inom densamma alltid hålla vare sig den kulturhistoriska eller den arkitektoniska sakkunskapen å den för tiden högsta, vid en byggnadsminnesvård av önskvärd beskaffenhet oeftergivliga ståndpunkten; och bleve det nödigt att i någon väsentligare grad tillföra den ifrågasatta myndigheten sakkunskap och erfarenhet i nämnda avseenden utifrån, d. v. s. från de befintliga fackmyndigheterna å berörda områden i allmänhet: vitterhetsakademien och riksantikvarien resp. överintendentsämbetet, vore ju det egentliga målet med inrättandet av en särskild myndighet för ifrågavarande ändamål alldeles förfelat. Det synes därför vara ändamålsenligt att

omdana de nuvarande statsorganen, som hava byggnadsmonumentvården om hand, så att de kunna motsvara de större anspråk, som för framtiden måste ställas å samma vård.

Därvid måste strävandet inriktas på att undvika den ovan omförmälda principiella bristen i den nuvarande organisationen: att de vid så gott som varje byggnadsvårdande åtgärd samverkande kulturhistoriska och arkitektoniska insikterna äro i det hela förlagda till olika myndigheter, vilka i sin nuvarande form icke äro så inrättade, att ett verkligt samarbete alltid utan svårighet kan anordnas.

Det ligger då nära till hands att tänka sig den ifrågavarande olägenhetens avhjälpande därigenom, att antingen vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och riksantikvarien förses med tekniskt, konstnärligt eller överintendentsämbetet med kulturhistoriskt speciellt utbildade och erfarna arbetskrafter, så att byggnadsfrågor av förevarande slag kunna på ett enda håll få en tillfredsställande, allsidig och helgjuten behandling. På det senare sättet har också överintendentsämbetet i sin skrivelse av den 7 april 1914 i huvudsak tänkt sig saken ordnad. Enligt dess förslag skulle i överintendentsämbetet anställas tvenne kulturhistoriskt utbildade tjänstemän, vilka hade att helt ansvara för de kulturhistoriska intressenas tillgodoseende vid behandlingen av de historiska byggnadsmonumenten. Emellertid hava vi under de gemensamma överläggningarna med fornminneskommittén vunnit enighet med kommittén om den ståndpunkten, att en tillfredsställande garanti för en effektiv byggnadsminnesvård kan skapas genom ett i lämpliga former ordnat intimt samarbete mellan de tvenne redan bestående myndigheterna.»

Sedan i anledning av sakkunnigas förslag en omorganisation av överintendentsämbetet genomförts, genom vilken detta förändrats till den nuvarande byggnadsstyrelsen, har behandlingen av byggnadsärenden, med vilka denna styrelse f. n. har befattning, i vad den praktiskt arkitektoniska sidan angår, ordnats i överensstämmelse med uti sakkunnigas ifrågavarande utlåtande fastslagna grundlinjer.

Jämväl i fråga om samarbetet mellan byggnadsstyrelsen och de kulturvårdande myndigheterna, riksantikvarien och vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, har man försökt att träffa en provisorisk anordning, avseende att i möjligaste mån garantera ett intimt samarbete redan från ett ärendes början mellan den arkitektoniska och den kulturvårdande sakkunskapen. Till annat än ett synnerligen relativt resultat har givetvis detta samarbete icke kunnat nå, beroende framför allt därpå, att de kulturhistoriska organen icke äro utrustade med det antal arbetskrafter, som är en oundgänglig förutsättning för, att den av såväl kommittén som de sakkunniga såsom absolut erforderlig ansedda expeditionsförmågan och slagkraften skola kunna ernås.

Framhållas bör jämväl, att, i den mån trots detta dock vissa resultat ernåtts, detta skett icke på grund av rådande organisatoriska förhållanden inom de kulturvårdande myndigheterna, utan emedan de handläggande myndigheterna själva, av praktiska skäl och med tanke på att i avbidan på en förutsedd omdaning skapa ett åtminstone i viss mån de ovannämnda intentionerna befordrande provisorium, sprängt formerna för den nuvarande organisationen.

Slutligen har även beträffande sättet att utöva den stadgade vården av kyrkornas kulturhistoriskt intressanta inventarier en del önskemål uttalats. Enligt § 11 i 1867 års förordning äger vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien rätt att genom riksantikvarien eller annan utsedd person inspektera kyrkornas lösa egendom, som enligt samma § av vederbörande skall skyddas från vanvård o. dyl. Denna inspektionsrätt har emellertid endast i mindre omfattning kunnat begagnas, beroende på bristande arbetskrafter hos centralmyndigheten. Det har därför varit ett ofta uttalat önskemål, att myndigheterna måtte sättas i stånd att utöva en verkligt effektiv inspektion rörande kyrkornas äldre inventarier. Hade sådan i allmänhet kunnat utövas, skulle man kunnat förebygga en stor del av de förluster med avseende på intressanta kyrkliga föremål, som drabbat vårt land år efter år. Ty dessa förluster äro i de flesta fall förorsakade av bristande kunskap om föremålens värde eller också av ovist nit vid föremålens behandling.

Önskemålen med avseende på den kyrkliga minnesvården synas sålunda gå ut på dels en grundlig omgestaltning av de kulturhistoriska centralmyndigheterna både med avseende på deras sammansättning och deras arbetssätt dels ock möjliggörandet av en skärpt kontroll över vården av de kulturrikedomar, som representeras av kyrkorna själva och deras lösa gods.

Innan redogörelsen för den nuvarande organisationen av statens kulturminnesvård kan avslutas, måste även en annan för densamma synnerligen viktig fråga beröras, nämligen riksantikvariens ställning till statens historiska museum och de med detta förenade statssamlingarna. För närvarande är riksantikvarien dessa samlingars direkta chef och utövar alla de med ett dylikt chefskap förenade funktionerna. Enligt instruktionen åligger honom i denna egenskap:

att sörja för samlingarnas tillväxt;

att efter en bestämd plan leda och kontrollera arbetet för samlingarnas förtecknande, ordnande och vård;

att tillse, att samlingarna i så vidsträckt mån, som omständigheterna medgiva, göras tillgängliga för allmänheten;

att verka därför, att kunskap om dem sprides genom tryckta arbeten och avbildningar;

samt att verkställa de beslut, som rörande samlingarna av akademien eller dess förvaltningsutskott fattas.

Det bör anmärkas, att denna anordning tillkom på en tid, då Statens historiska museum var centrum i landets minnesvård och den gren av vården, som numera betecknas såsom den viktigaste eller åtminstone fullt likställd med den museala verksamheten, nämligen arbetet i fältet d. v. s. skyddandet och upprätthållandet av de i landets olika delar påträffade minnesmärkena samt den vetenskapliga undersökningen av desamma i deras ursprungliga miljö, erhöll sin betydelse för minnesvården huvudsakligen ur synpunkten av, att densamma vore en källa, ur vilken förvärv till museet kunde hämtas.

I detta avseende har emellertid minnesvården till sitt innehåll undergått en radikal omvärdering, så att den statliga verksamheten allt mera och redan inom ramen av nu gällande författningar blivit utåtvänd i stället för att förut hava haft tyngdpunkten förlagd till museivården och den rent vetenskapliga bearbetningen av det material, som samlats i statsmuseerna.

Men därmed hava också anspråken på de myndigheter, åt vilka minnesvården anförtrotts, blivit andra än förut och olägenheten av riksantikvariens omedelbara chefskap för statsmuseet kommit att allt mera träda i dagen.

Detta har även tagit sig uttryck uti de förut (Del I, sid. 84) omnämnda riksdagsmotionerna av herrar Fahlbeck och Widén, vari, bl. a., säges följande:

> »Slutligen kan med skäl ifrågasättas, huruvida riksantikvariatets förening med chefskapet för Statens historiska museum fortfarande är tidsenlig och lämplig. Den oavlåtliga vaksamhet, de ständiga resor och inspektioner, som en rationell fornminnesvård i vårt land numera måste kräva, uppsikten över de museer, vilka redan åtnjuta eller komma att åtnjuta statsunderstöd, samt sekretariatet i Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien synas tillsammans bilda en mer än tillräcklig arbetsbörda för en man. Även den ställning, riksantikvarien bör intaga till de olika museerna, gör det önskligt, att han icke såsom chef för ett av dem kan bliva i samma sak på en gång domare och part.»

Riksdagen har i sin härav föranledda skrivelse funnit sig icke böra inlåta sig på något som helst bedömande av frågan, utan har ansett den böra bero på närmare undersökning genom Kungl. Maj:ts försorg.

Sammanfattning av kritiken utav de minnesvårdande statsinstitutionernas

Den kritik, som i det föregående framlagts beträffande den minnesvårdande statsorganisationen, har tagit hänsyn så gott som uteslutande till den hittillsvarande omfattningen av den statliga minnesvården.

Sammanfattningsvis kan resultatet av den verkställda undersökningen

angivas sålunda, att, ju mera minnesvårdsintresset inriktats på att ute i landet bevara och upprätthålla minnesmärkena, dess svårare har organisationen haft att anpassa sig efter de krav, man är berättigad att ställa på en effektiv minnesvård. De nuvarande institutionerna erhöllo sin prägel vid en tidpunkt, då, såsom ovan framhållits, inordnandet i statens samlingar av det runt omkring i landet påträffade materialet och det vetenskapliga bearbetandet av detsamma därstädes var det dominerande inom minnesvården. I överensstämmelse härmed har man vid konstituerandet av de nuvarande myndigheterna framför allt lagt an på att tillförsäkra dem vetenskapliga kvalifikationer, i det att icke endast den omedelbart minnesvårdande myndigheten, riksantikvarien och historiska museets tjänstemannastab, såväl med avseende på sin organisation som sin rekrytering sammansatts uteslutande med tanke på dess förmåga att prestera ett gediget vetenskapligt arbete, utan jämväl denna strävan efter vetenskapliga garantier ytterligare understrukits genom att överuppsikten över minnesvården anförtrotts åt en myndighet, vars hela ändamål och arbetssätt måste avskilja densamma för begränsad vetenskaplig verksamhet, nämligen vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.

sätt att funktionera med hänsyn till minnesvårdens omfattning hittills.

Det lider intet tvivel, att denna anordning synnerligen effektivt fyllt det med densamma avsedda ändamålet att uppkalla och befordra en högt stående kulturhistorisk vetenskap inom landet, som, uppbyggande sin forskning på det materiel, landet självt kunnat erbjuda, med detta såsom sin kärna så småningom kommit att omfatta hela det indoeuropeiska kulturområdet.

Själva denna forskning har emellertid genom utvecklingen av sina metoder medfört den ändring uti minnesvården, som i det föregående anmärkts, i det den i allt större omfattning jämsides med det museala arbetet inriktat sig på undersökningar i fältet. Samtidigt har densamma på ett lyckligt sätt populariserats, varvid dess resultat blivit en egendom för vidare kretsar inom folket och icke endast förbehållits de därmed sysselsatta vetenskapsmännen. Det är endast en psykologisk nödvändighet, att detta allmänhetens intresse i väsentlig grad kommit att koncentrera sig på de konkreta föremål, genom vilkas undersökning de vetenskapliga resultaten vunnits, nämligen minnesmärkena och deras omgivning. Att omhändertaga och befordra detta intresse har, vid sidan av tillgodoseendet av den vetenskapliga forskningen, blivit minnesvårdens stora uppgift. Därigenom har densamma emellertid på ett helt annat och mera intensivt sätt än förut måst komma i kontakt med andra samhälleliga intressen. Samtidigt som minnesvården icke endast som förut mera tillfälligt, utan på ett bestående sätt flyttat sina gränspålar

Minnesvårdens utveckling till ett intresse utanför vetenskapsmännens krets nödvändiggör en ny organisation.

utanför museimurarna, har den icke längre kunnat betrakta sin verksamhet isolerat, utan måst taga hänsyn till alla de andra intressen, med vilka den icke kan undgå att komma i beröring. Förutsättningen för en jämnt fortlöpande utveckling av minnesvården är just, att de konflikter, som av denna beröring uppkomma, erhålla sin lösning på ett mjukt och väl avvägt sätt, så att å ena sidan det kulturhistoriska arbetet icke utan tvingande skäl hindras, men å andra sidan minnesvården icke genom ett olämpligt åsidosättande av andra intressen uppkallar mot sig fientlighet från målsmännen för dessa andra intressen.

Det är just lösandet av dylika konflikter, som, allt eftersom minnesvården utvecklats, blivit en av dess viktigaste uppgifter. Men det är också på detta område, som bristerna uti den nuvarande organisationen trätt i dagen. De med minnesvården kolliderande intressena äro nämligen merendels av praktisk art och en lösning av en uppkommande konflikt, som skall taga hänsyn till dem, måste därför även vara en *snabb* lösning, enär den annars i många fall icke blir någon lösning alls. Den måste samtidigt jämväl vara en *praktisk* lösning. Sålunda måste av den myndighet, som skall handlägga ärendena, krävas *expeditionell* förmåga. Det torde icke kunna förnekas, att just i detta hänseende brister hos den nuvarande organisationen gjort sig märkbara, vilka brister finna sin naturliga förklaring *dels* uti den ringa tillgången på arbetskrafter, *dels ock* uti det förhållandet, att vid organisationens tillkomst helt andra synpunkter än önskvärdheten av expeditionsförmåga hos densamma gjorde sig märkbara och gåvo densamma sin prägel.

Betydelsen för organisationen av den föreslagna lagstiftningen.

I detta sammanhang bör jämväl framhållas, att genomförandet av den utav kommittén föreslagna nya lagstiftningen innebär, att kravet på administrativ kompetens hos myndigheterna ytterligare skärpes. Lagförslaget karaktäriseras ju nämligen framför allt därav, att det avser att utsträcka den statliga minnesvården till grupper av föremål, vilka stå i en väsentligt närmare kontakt med det levande livet än de hittills av minnesvårdslagstiftningen berörda föremålen. Inordnandet av dessa föremål under lagstiftningens tvångsmakt förutsätter, att handhavandet av minnesvården anförtros åt myndigheter, som, samtidigt med att de besitta vetenskaplig insikt, äga administrativ skolning och organisation.

Den utvidgade minnesvården förutsätter decentralisering.

Till de nu anförda skälen för ett särskiljande av den administrativa minnesvården från statens vetenskapliga och museala verksamhet i minnesvårdande syfte komma emellertid även andra av organisatorisk och diskretionär art.

Den ifrågasatta lagstiftningen avser, såsom flerstädes anförts, att inom statens intressesfär draga samtliga de olika grupper av föremål, som omfattas

av minnesvårdsintresset i dess nuvarande utveckling, under det att hittills endast fornminnen i egentlig mening blivit föremål för statlig vård. Lagstiftningen betecknar i detta hänseende egentligen icke annat än ett erkännande av principer, som sedan årtionden tillbaka vunnit burskap i det allmänna medvetandet.

Visserligen innebär icke kommitténs lagförslag, att varje enskilt föremål inom de nytillkomna grupperna av minnesmärken tvångsvis skall kunna dragas in under den statliga vården, utan endast sådana, som efter särskild prövning befunnits utöver sitt allmänt kulturhistoriska intresse besitta ett s. a. s. individuellt kulturvärde, men lagförslaget förutsätter i allt fall en utvidgning av statens intressesfär till samtliga grupper av yngre minnesmärken.

Dessa grupper hava emellertid icke heller hittills varit i total avsaknad av vård. Tvärtom har till dem knutits ett betydligt intresse från allmänhetens sida, varigenom, på sätt uti den historiska redogörelsen påvisats (Del I, sid. 136 o. ff.), bredvid den begränsade statliga minnesvården uppkommit en synnerligen blomstrande enskild och halvenskild, vilken omfattat just ifrågavarande grupper av föremål.

Denna vård har numera tagit sådan omfattning, att staten icke längre kan eller bör förhålla sig likgiltig gent emot densamma. Genom det föreliggande lagförslaget har man velat skapa garantier för, att i extrema fall staten med lagens tvångsmakt skall kunna ingripa till skydd för ett minnesmärke utan att detta därför skall behöva hava karaktären av fornminne, men givetvis är statens intresse för dessa föremålsgrupper icke härmed uttömt. Vad som icke kan genom lagstiftningen nås, måste därför ersättas genom organisation.

Staten har för övrigt icke heller under den föregående tiden med likgiltighet förbigått de nya områdena inom minnesvården, även om dess verksamhet i sådant hänseende icke framstått såsom och väl knappast utgjort led uti en enhetlig plan för minnesvården, utan dess ingripande i de särskilda fallen mera haft karaktären av från varandra och från minnesvården i dess helhet isolerade företeelser.

Det bör sålunda erinras om tillvaron av sådana rent statliga företag som livrustkammaren, artillerimuseum, marinmuseum och postmuseet. Husgerådskammaren kan också räknas till denna grupp, även om densamma i administrativt avseende intager en särställning. Viktigast av alla företag på detta område är emellertid nordiska museet med skansen, vilket väl icke är en statlig men med fullt fog kan betecknas såsom åtminstone en officiell institution, som

för sin tillvaro i hög grad är beroende av det bidrag, staten avser åt detsamma.

En enhetlig statlig minnesvård kräver, att samliga de uppräknade institutionerna ingå såsom led, mer eller mindre fast anknutna, uti en gemensam organisation, samtidigt som staten för att kunna fylla sina kulturvårdande uppgifter behöver tillgång till den sakkunskap, som representeras av berörda institutioner.

Att emellertid de nuvarande minnesvårdande myndigheterna icke lämpa sig såsom medelpunkt uti en dylik organisation, torde framgå av vad förut anförts. Till den del de äro förbundna med statens historiska museum, representera de dessutom ett med övriga museer i viss mån konkurrerande intresse. Enda vägen till ernående av målet, ett för de nya förhållandena inrättat kulturvårdande centralorgan, har därför synts kommittén vara att åt statens historiska museum såsom självständig institution bevara dess vetenskapliga kapacitet, och att vid sidan därav skapa en myndighet, som genom sin sammansättning och organisation är inrättad för administrativ verksamhet.

Den minnesvårdande verksamheten i landsorten och organen för dess upprätthållande.

Nödvändigheten av en sådan anordning blir ännu mera uppenbar, om man undersökar förhållandena ute i landet. Där har ett stort antal lokala museer tagit hand om den del av minnesvården, som av staten hittills lämnats obeaktad. Då emellertid även denna sida av minnesvården numera till stor del dragits inom statens intressesfär, uppstår frågan, hur staten bör förhålla sig gent emot berörda lokala museer.

Centralmuseer och landsortsmuseer.

I sådant hänseende blir det nödvändigt att intaga en principiell ståndpunkt till ett problem, som mer än en gång varit föremål för överläggningar mellan museimän och kulturforskare såväl här hemma som i andra länder, problemet »Centralmuseer och landsortsmuseer», såsom det vanligen, ehuru icke fullt tillfredsställande, formulerats.

Önskvärdheten av ett närmare samarbete mellan framför allt huvudstadens museer, å ena sidan, och landsortens, å den andra, har redan för länge sedan insetts. De svårigheter, som för åstadkommande av ett dylikt samarbete måste övervinnas, hava varit från landsortshåll en stundom överdriven misstro mot de i dess ögon alltför privilegierade huvudstadsmuseerna och från dessa senares sida en viss obenägenhet att släppa efter för mycket av de privilegier, som de genom sin högre ålder och sina samlingars betydenhet erhållit. För vårt lands vidkommande skärpes denna konflikt genom det förhållandet, att de centrala museerna antingen helt och hållet såsom t. ex. statens historiska museum eller till väsentlig del såsom nordiska mu-

seet äro led i den statliga minnesvården, under det att museerna i landsorten merendels tillkommit på enskilt initiativ och upprätthållas genom det arbete, som av enskilda nedlägges för deras utveckling.

Härmed sammanhänger, att landsortsmuseerna äro i huvudsak hänvisade till den del av det kulturhistoriska materialet, som icke inbegripes uti statens verksamhet, under det att de grupper av minnesmärken, till vilka den statliga vården hittills begränsats, förbehållits de statliga museerna.

I det föregående har framhållits, hurusom numera allt flera grupper av minnesmärken dragits inom statens intressesfär. Ett belysande exempel härpå är den uppmärksamhet, som från statens sida ägnats nordiska museet, ehuru dettas insamlingsområde ligger utanför den gräns, som markeras av nu gällande fornminneslagstiftning.

I samma mån detta statens intresse vidgats, har det inriktats jämväl på museerna i landsorten, vilka företrätt de av staten hittills icke beaktade sidorna av minnesvården.

Dessa museer äro emellertid även på annan grund förtjänta av intresse från den statliga minnesvårdens sida. Med den allt bestämdare tendens till verksamhet ute i fältet, denna, på sätt i det föregående utvecklats (del II, sid. 97), erhållit, har nämligen ett motsvarande behov gjort sig gällande att i de skilda landsdelarna erhålla sakkunniga organ för utförandet av de minnesvårdande funktioner, vilka icke kunna medhinnas av den centrala organisationen eller för vilka krävas friare former än de, uti vilka statsmyndigheterna måste utföra sitt arbete. Helt naturligt har därvid uppmärksamheten i första hand riktats på landsortsmuseerna.

För utrönande av deras lämplighet för berörda uppgift har det varit påkallat att närmare undersöka, vilken betydelse berörda museer, de större såväl som de mindre och minsta, ur nationell eller vetenskaplig synpunkt, populärvetenskaplig och allmänbildande såväl som fackvetenskaplig, kunna äga.

Den nationella och allmänbildande betydelsen torde icke kräva många ord, utöver vad som redan i samband med översikten över landsortsföreningarnas verksamhet yttrats (del I, sid. 136 o. ff.). Ett närmare belysande tarvar emellertid frågan om museernas betydelse för den vetenskapliga forskningen.

Man kan urskilja tre kategorier av minnesmärken, kring vilka den museala verksamheten samlar sig, nämligen dels sådana, som härstamma från de högre samhällsklasserna och som äga ett mera internationellt konstvärde, dels etnografiska, dels ock slutligen arkeologiska föremål. Av dessa kunna de förra ofta genom sin form och sitt utförande sägas rädda sig själva. Visserligen behövs också för dem musealt ingripande, men skulle detta underlåtas,

gå föremålen ändå icke under av en sådan anledning. Helt annorlunda ställer sig frågan för de senare, de etnografiska och de arkeologiska föremålen. Det blir därför ur synpunkten av det bästa sättet för tillvaratagandet och skyddandet av dylika minnesmärken, som skärskådandet av den lokala museiverksamhetens betydelse bör äga rum.

Förhållandet mellan centralmuseer och landsortsmuseer med avseende på de etnografiska minnesmärkena.

Vad först beträffar de etnografiska minnesmärkena, kan man konstatera, att uti en stor del av landsortsmuseerna samlats under en tidrymd av endast tio år ett synnerligen rikt material till belysande av den egna bygdens kulturhistoria. Genom studiet av dessa museiskatter erhålles en överblick över landskapets lokala kultur, som aldrig kan uppnås vid ett centralt museum, vilken har och måste hava till uppgift att giva en totalbild av hela landets kulturutveckling. På grund av denna sin uppgift måste ett centralmuseum nämligen koncentrera sin verksamhet på insamlandet av typer, enär redan utrymmesskäl förbjuda förläggandet till ett sådant museum av det oerhört rika statistiska materialet. Att dessutom, därest även det statistiska materialet förlägges till centralmuseerna, överskådligheten över desamma och därmed användandet av dem för vetenskapliga ändamål skulle omöjliggöras, torde vara uppenbart.

För den vetenskapliga forskningen räcker det emellertid icke att enbart konstatera typerna, man måste även fastställa deras frekvens och geografiska utbredning samt dokumentera den med statistiskt material. Det är här, som de centrala museernas möjligheter först svika. Men även för att erhålla en jämn överblick över materialet och få detta allsidigt representerat räcka dessa museers krafter icke till, utan materialet erhåller gärna en, så att säga, klumpvis förtätning från vissa trakter på andra etnografiskt lika intressanta trakters bekostnad. Detta kan belysas med ett enda exempel. Från Västbo härad i Småland äger nordiska museet synnerligen rika samlingar av den grund, att en av museets tjänstemän intresserade sig för trakten och under flera år gjorde insamlingsresor därstädes. Däremot äger museet från det i etnografiskt hänseende synnerligen intressanta Vadsbo härad av Västergötland endast ett fåtal föremål.

De centrala museerna, uti vilkas uppgift ingår att giva en riktig framställning av vårt lands etnografi, äro nödsakade att bygga på det arbete, som vid de mindre museerna uträttas, ty det är inom dessas mera begränsade insamlingsområden, som de olika etnografiska avtoningarna klarast komma till synes.

Detsamma gäller på sitt sätt byggnadskulturen. De byggnader, som sammanförts till skansen, räcka möjligen att ge de stora riktlinjerna för den

svenska allmogearkitekturens utveckling. Men detta hindrar icke, att i nästan vartenda hus, som sammanförts i de s. k. gammelgårdarna runt om i landet, påträffas nya intressanta detaljer. Då det gäller räddandet åt eftervärlden av just nu svinnande odling, kan aldrig för mycket tillvaratagas. Men för detta vetenskapligt nödvändiga, obegränsade samlande lägga just lokalfrågorna de största hindren i vägen. Skulle alla de till gammelgårdarna och friluftsavdelningarna vid våra större museer flyttade byggnaderna sammanföras till ett ställe, skulle man behöva en areal motsvarande en hel stad. Det är just lokalsamlingarna, som göra det möjligt att vidga räddningsarbetet av den folkliga kulturen till dess rätta dimensioner. Genom centralisation i detta ords vedertagna betydelse skulle här ifrågavarande samlingsarbete kväva sig självt.

Centralisationen har framhållits såsom nödvändig för erhållande av en vetenskaplig överblick över materialet. Det har med rätta betonats, att den skandinaviska arkeologien blivit, vad den är, just emedan man här av ålder ägde stora centralmuseer, där jämförelser av olika typer och föremålsgrupper kunde anställas. För den skull borde, har man menat, centraliseringen även för framtiden upprätthållas. Det förefaller, som om man därvid förbisett, att förhållandena under den tid, då den skandinaviska fornforskningen arbetade sig upp till sin europeiska ledareställning. voro helt andra än nu. Genom den utveckling, framför allt avbildningstekniken erhållit på de sista 50 åren i huvudsak på grund av, att teckningen ersatts av fotografien, har en väsentlig del av de gamla svårigheterna bortfallit. Ävenledes äro trafikmedlen helt andra nu än förr.

Men, även om man genom avbildningar kan med största lätthet förskaffa sig en översikt över typförrådet, hindrar detta å andra sidan icke, att även rent visuella jämförelser måste anställas åtminstone för vissa föremålsgrupper. För grövre saker, tröskslagor, plogar, bärmesar o. s. v., torde en typregistrering medelst fotografiska avbildningar mången gång kunna anses för det vetenskapliga behovet tillfyllestgörande. Annorlunda ställer sig frågan beträffande de mera individuella produkterna. Särskilt gäller detta allmogekonsten.

För att erhålla en överblick över hithörande material måste man hava tillfälle till direkt studium av föremålen själva. Men härför är centralisationen, i och för sig omöjlig att genomföra, icke en oundgänglig förutsättning. Andra vägar att ernå målet hava erbjudit sig, såsom t. ex. att följa de förebilder, som skapats av hemslöjdsutställningarna och de senare årens landskapsutsällningar av kyrklig konst. Genom att vid lantbruks- och hant-

verksmöten eller andra tillfällen samla allt det rika material, som av lokalmuseerna sammanbragts, till större tillfälliga utställningar av folkligt träsnideri, allmogemålningar, landskapsdräkter liksom av enklare etnografica, av textila verktyg, jordbruksredskap o. s. v., kommer helt visst överblicken över typförråd och typspridningar att stärkas i långt högre grad än, om det mer eller mindre fragmentariska material, som hamnar i ett centralmuseum, vore permanent utställt på ett ställe.

Det sagda visar hän på lämpligheten, att vid det museala arbetet i fråga om etnografica bredvid de centrala museerna även livskraftiga lokala samlingar få tillkomma och utveckla sig.

Skulle ett önskemål för det etnografiska insamlandet uppställas, vore detta att erhålla så stora och representativa provinssamlingar som möjligt. Men över dessa skulle finnas ett eller flera centralmuseer, där de stora dragen i ett större landområdes kulturella skaplynne kunde avläsas. I varje fall måste det centrala museet vara så beskaffat, att det giver en representativ bild av hela folkets kulturutveckling.

Förhållandet mellan centralmuseer och landsortsmuseer med avseende å de förhistoriska samlingarna.

Den föregående undersökningen rörande förhållandet mellan centralmuseer och landsortsmuseer samt de senares betydelse för den kulturhistoriska vetenskapen har huvudsakligen tagit sikte på det etnografiska material, vårt land kan erbjuda, samt bästa sättet att tillvarataga detta material och bereda forskningen möjlighet att tillgodogöra sig detsamma. De synpunkter, som därvid anförts, torde emellertid, i stort sett, äga giltighet även i fråga om de förhistoriska föremålen, ehuru på grund av dessa föremåls numerära underlägsenhet och blygsamma anspråk på utrymme i jämförelse med det etnografiska materialet den vid behandlingen av detta senare material uttryckta önskvärdheten av samlingarnas fördelning på flera händer ävensom deras uppdelande i typsamlingar och samlingar av huvudsakligen statistisk betydelse icke lika skarpt gör sig gällande i fråga om berörda föremål. Emellertid ligger det i sakens natur, att även på det förhistoriska området det icke längre är tillräckligt att känna typen enbart, utan man måste även skaffa sig kunskap om dennas geografiska spridning.

Vid sidan av vad man skulle kunna kalla ett herbarium över arterna, måste man äga största möjliga statistiska material över arternas förekomst ävensom — och detta särskilt för att kunna bygga den förhistoriska kronologien riktigt fast och pålitlig — rörande de fyndkombinationer, uti vilka ett föremål på olika orter uppträtt. Detta statistiska material har sin naturliga plats icke uti den centrala samlingen utan i ortsmuseerna.

Landsortsmuseernas ställning till arbetet i fältet.

Såsom flerstädes framhållits, betecknar emellertid den museala verksam-

heten endast en sida av minnesvården; den andra, och icke minst viktiga, utgöres av arbetet i fältet. Dessa bägge sidor av minnesvården betinga varandra ömsesidigt, varför den museala verksamheten för sin utveckling behöver den näring, arbetet i fältet bereder densamma, under det att åter detta arbete icke kan riktigt utföras utan den kulturhistoriska insikt, som enbart verksamheten uti ett museum förmår skapa. I och med att landsortsmuseerna skulle anses fylla en minnesvården i dess helhet befordrande museal uppgift, måste dess representanter, för att kunna på ett riktigt sätt fullgöra denna, beredas möjlighet till minnesvårdande verksamhet även utanför museet.

Här mötes för övrigt landsortsmuseernas eget intresse av ett motsvarande från statens sida, i det att de nya uppgifter, som den utvidgade minnesvården, enligt kommitténs förslag, skulle uppställa för de statliga myndigheterna, förutsätta, att nya organ skapas för att tillhandagå centralmyndigheten vid handläggandet av den mångfald nya ärenden, som komma att medfölja utvidgningen av minnesvården. Dessa uppgifter bliva av flera slag, men i detta sammanhang torde endast böra beröras befattningstagandet med ärenden angående förhistoriska minnesmärken.

Uppgifterna för vården av landets forntida minnesmärken skulle i korthet kunna uttryckas så, att de dels avse att *övervaka,* att dessa icke förstöras, och i samband därmed, att kännedomen om och ansvaret inför dem sprides i största möjliga utsträckning bland folket, dels äro av *exekutiv beskaffenhet,* bestående däri att undersökningar av sådana lämningar i tillräckligt antal utföras och att nödiga konserveringar å fornminnen vidtagas.

För den första uppgiften, fornlämningarnas övervakande och spridandet av kännedom om dem, äger riksantikvarien för närvarande i någon mån organ i sina ombud i orterna. Utan att på något vis vilja frånkänna dem kompetens att fylla dessa åligganden, torde det dock med fog kunna påstås, att i detta avseende en fastare organisation än den hittillsvarande ovillkorligen är av nöden, vilket å andra sidan icke därför innebär den nuvarande ombudsorganisationens slopande. Frågan om *uppsikten* över fornminnena beröres framdeles. Vad däremot angår *spridandet* av kännedomen om dem och vår tids ansvar inför minnesmärkena av våra fäders gärning torde den föregående historiska redogörelsen hava ådagalagt, att landet i fornminnes- och hembygdsföreningarna samt i de med dessa förbundna museerna äger en institution, som har de största förutsättningar för att fullgöra ett sådant värv.

Återstår så frågan om de *exekutiva* uppgifterna. Av dessa skall här en-

dast upptagas frågan om undersökningar och besiktningar. Dessa hinna för närvarande icke på långt när i den utsträckning, som önskligt vore, att verkställas från statens historiska museum. Att fornlämningars besiktigande kan fördelas mellan fackmän i Stockholm och landsortsmuseernas personal, torde utan vidare vara klart. Annorlunda ställer sig frågan om undersökningar, då dessa i regel medföra utbyte av fynd och därför en fördelning av de inhöstade fynden mellan huvudstadsmuseet och landsortsmuseerna samtidigt kunde ifrågasättas.

Kulturminnesvårdens fältuppgifter sönderfalla i två grupper, *dels* systematiska undersökningar, *dels ock* expeditionella grävningar, bägge lika viktiga för studiet av vår forntid. Till de senare räknas efterbesiktningar med därav föranledda undersökningar å platser, från vilka intressantare fynd inkommit, undersökningar å rubbade fornlämningar samt undersökning av sådan fornlämning, om vars undersökande eller borttagande jordägaren framställt begäran.

Att de systematiska undersökningarna framgent såsom hittills skola i huvudsak omhänderhavas av statens historiska museum såsom den institution, som representerar den högsta vetenskapliga kapaciteten på detta område, är utan vidare klart. Däremot skulle det för samma museum innebära en lättnad, om de expeditionella grävningarna kunde åtminstone till någon del avlyftas detsamma. Här erbjuda sig just landsortsmuseerna såsom lämpliga att övertaga dessa uppgifter, något som för övrigt ur allmän kulturminnesvårdande synpunkt enbart skulle vara till fördel, då man, på grund av att dessa museer genom sin närhet till fyndplatsen vore oförhindrade att snabbt ingripa, på detta sätt skulle ernå den snabbhet och effektivitet hos de minnesvårdande organen, vars frånvaro hittills varit en av dessas betänkligaste brister.

De expeditionella undersökningar, ett landsortsmuseum skulle utföra, skulle ske efter uppdrag av den minnesvårdande centralmyndigheten och på statens bekostnad. I första hand böra resultaten av undersökningarna stanna i museets ägo, men skulle ett fynd vara av sådant värde för statssamlingarna, att centralmyndigheten funne det hava en riktigare plats där, borde det utan vidare kunna förflyttas dit, allra helst som undersökningen utförts med statens medel.

Genom en sådan anordning skulle provinsmuseerna bliva likställda med statsmuseet i fråga om möjligheten till förvärvande av de tillfälligtvis anträffade jordfynden samt dessutom erhålla rätt att på statens bekostnad få utföra vissa grävningar och njuta frukterna av dem. Då det av kommittén

framlagda lagförslaget innebär, att alla jordfynd måste hembjudas till staten, är det ett privilegium, dessa museer erhålla, ett privilegium, som de i sin tur böra kompensera med att de skola vara skyldiga att till statens samling avstå sådana fynd, som centralmyndigheten anser rätteligen höra hemma där. Man bör icke blunda för, att det kan bliva en synnerligen svår uppgift för denna myndighet att avgöra, var ett fynd under sådana förhållanden rätteligen bör stanna, ty även ett fynd av unikt värde, efter vilket statsmuseet sträcker sina händer, kan tänkas fylla en lika stor vetenskaplig uppgift och många gånger även en viktigare mission, om det förblir i ett ortsmuseum, som kan bjuda betryggande garantier för dess framtida vård.

I varje fall kan man utgå ifrån, att provinsmuseerna i långt högre grad än hittills skulle komma i tillfälle att öka sina förhistoriska samlingar. Och skall ett sådant museum bliva, vad det bör vara, en krönika över bygdens kulturutveckling från äldsta tider, är det också alldeles nödvändigt, att det beredes större tillfälle till förvärvande av förhistoriskt material.

Sammanfattning av principerna för den statliga minnesvårdens organisation.

Den i det föregående verkställda undersökningen av, vilka principer böra ligga till grund för organiserandet av den statliga minnesvården, har sålunda givit följande resultat.

Utvecklingen av minnesvården har medfört, att under densamma lagts nya områden, som hittills varit, i stort sett, främmande för den statliga verksamheten. Denna utvidgning av själva intressesfären har emellertid numera blivit så stark, att staten icke längre kan och bör stå likgiltig inför densamma. Överlämnas den nämligen helt eller så gott som helt åt det enskilda initiativet, löper den fara att ledas in på oriktiga banor eller mynna ut i fullständig planlöshet, varigenom slutligen ett bakslag måste bliva oundvikligt. Ett dylikt blir emellertid så mycket betänkligare, som genom detsamma ett aldrig mera åtkomligt material samtidigt skulle hotas av förstörelse eller förskingring. Å andra sidan kan den enskilda minnesvården med den utveckling, den numera ernått, icke längre undvara statens stöd.

Det läge, vari minnesvården sålunda befinner sig, påkallar därför med nödvändighet, att bestämda och fasta grundlinjer för densammas vidare utveckling under statens medverkan uppdragas eller med andra ord, att en verklig planmässighet införes.

För kommittén har därvid i främsta rummet framstått angelägenheten att bevara de enstaka minnesmärken, vilka ingå såsom hörnstenar uti folkets kulturarv. Genom det framlagda lagförslaget har kommittén ansett, att detta mål borde kunna ernås, i den mån det med hänsynstagande till andra berättigade samhällsintressen är görligt.

Det ligger emellertid i karaktären hos varje lagstiftning av nu ifrågavarande slag, att densamma för att kunna fylla sin uppgift icke får utsträckas över områden, där den icke bäres av folkets allmänna rättsmedvetande.

Stora områden av minnesvården hava därför måst utsöndras från ingripande från statens sida i lagstiftningsväg. Detta innebär emellertid icke, att staten bör släppa kontakten med dessa områden. Vad som icke genom lagstiftningen kan nås, torde staten nämligen i allt fall, åtminstone till största delen, genom sin minnesvårdande *organisation* kunna och böra draga under sitt inflytande.

Den ståndpunkt, kommittén sålunda intagit till frågan om den statliga minnesvårdens omfattning, betecknar en högst väsentlig utvidgning av densamma såväl på bredden som på djupet. Handhavandet av denna minnesvård kräver emellertid, för att den skall fylla sitt ändamål, *enhetlighet* och *planmässighet*. Detta återigen förutsätter, att såsom centrum uti minnesvården ställes en myndighet, vilken, just på grund av sin egenskap av representant för den statliga minnesvården i dess helhet, kan ernå den överblick över hela området, som är nödvändig för att kunna rättvist tillgodose de olika sidorna av vården, så att icke någon av dem otillbörligt skjutes åt sidan till förmån för de övriga. Av denna myndighet bör följaktligen krävas allsidig insikt över hela det område, som åt densamma överlämnats, men också, då dess uppgifter falla inom ramen för den statliga förvaltningen, ämbetsmannamässig färdighet i arbetet. Slutligen bör densamma jämväl intaga en fullt självständig ställning gent emot de olika intressen, som måste komma till uttryck inom den ur heterogena moment framgångna utvidgade minnesvården.

Hemställan. Kommittén har därför på anförda grunder funnit sig böra föreslå inrättandet av en särskild fristående centralmyndighet, hos vilken de olika grenarna av minnesvården kunna förenas och som bör vara organiserad efter vedertagna administrativa principer för att kunna effektivt omhänderhava det område av statsförvaltningen, som betecknas av minnesvården i dess utvidgade gestalt. I sådant hänseende föreslår kommittén också, att den nya myndigheten skall erhålla formen av en styrelse med en chef såsom i normala fall beslutande och med ledamöter såsom föredragande och samtidigt föreståndare för de olika avdelningarna inom ämbetsverket. Dessutom skola i avgörandet av vissa ärenden deltaga, förutom chefen, en eller flera av ledamöterna, liksom också i en del fall beslut böra kunna fattas enbart av den ledamot, till vars avdelning ett visst ärende hör. Reglerna i detta hänseende

torde framgå av motsvarande bestämmelser rörande andra redan befintliga efter analoga principer organiserade ämbetsverk.

Chefsämbetet.

I det föregående har framhållits, att den föreslagna kulturhistoriska centralmyndigheten hos sig skulle samla alla de särskilda grenarna av den statliga minnesvården, liksom att av denna myndighet måste krävas överblick över hela det stora arbetsområdet. Även om detta i så måtto är ensartat, att det innefattar skyddandet och utforskandet av föremål, som äro ägnade att belysa kulturens utveckling, är det å andra sidan oförnekligt, att de olika grupperna av minnesmärken inbördes äro nog så heterogena och följaktligen förutsätta insikt hos den förvaltande myndigheten på olika områden av sins emellan skiftande slag. Då det anförda kravet på förmåga hos centralmyndigheten att överblicka hela det vida området av minnesvården får sin yttersta tillämpning uti en motsvarande fordran på den ifrågasatta myndighetens chef, är det givetvis av högsta vikt, att denne rent organisatoriskt försättes i en sådan ställning, att han kan, oberörd av biinflytelser, bibehålla överblicken över hela verksamhetsområdet samt förmågan att taga initiativ och angiva de stora riktlinjerna för myndighetens verksamhet. Detta innebär, att han icke skall behöva sysselsätta sig med detaljerna vid de löpande ärendenas förberedande behandling, utan hava att pröva de särskilda frågorna, först sedan dessa kommit i ett sådant skick, att samtliga de fakta förebragts, som krävas för att ett upplyst omdöme skall kunna efter de stora principer, som fastslagits att vara normerande för minnesvården, fatta sitt avgörande. En dylik ställning torde visserligen redan ämbetsverkets organisation i form av en styrelse i och för sig bereda åt chefen, men det har trots detta synts kommittén angeläget att ännu yttermera understryka det ifrågavarande kravet, enär en av de mera väsentliga anmärkningarna mot den nuvarande minnesvårdsorganisationen just riktat sig mot, att densamma tvingat riksantikvarien att lägga hand även vid det förberedande detaljarbetet.

Special- samt ortsfunktionärer.

Den väsentliga utvidgning, den statliga minnesvården, sådan kommittén tänkt sig densamma, skulle erhålla, torde emellertid göra det omöjligt för centralmyndigheten med den omfattning, kommittén här nedan föreslår för densamma, att i ett flertal fall direkt lägga hand vid själva det minnesvårdande arbetet i fältet. Myndighetens uppgift måste i stort sett bliva begränsad till att planlägga, leda och fördela detta arbete samt öva kontroll över, att det blir utfört efter de av staten antagna principerna. Däremot torde praktiska skäl, framför allt landets stora geografiska utsträckning, för-

bjuda en central förvaltningsmyndighet att själv annat än i form av kontroll lägga hand vid själva utförandet av de föreskrivna åtgärderna.

En genomförd minnesvårdsorganisation kräver därför, att i densamma ingå såsom delar, förutom själva centralmyndigheten, jämväl en del mera periferiska organ, som kunna tillhandagå centralmyndigheten vid verkställandet av utredningar samt vid utförandet av dess beslut.

Detta förhållande har kommittén givetvis icke kunnat undgå att taga hänsyn till. Att föreslå skapandet av särskilda nya organ för de ifrågavarande uppgifterna och därigenom befrämja uppkomsten av en vitt utgrenad och dyrbar minnesvårdshierarki har man, så långt möjligt varit, velat undvika. Kommittén har också i allmänhet gått en annan väg, nämligen att söka tillföra den statliga minnesvården medverkan från redan befintliga institutioner. Dessa äro av sins emellan vitt skilda slag, nämligen *statliga* såsom statens historiska museum, nationalmuseum, livrustkammaren, de två universitetsmuseerna i Uppsala och Lund, Kungl. husgerådskammaren m. fl., mellan vilka för övrigt även inbördes råder stor olikhet med avseende på deras ställning i organisatoriskt avseende, *kommunala* såsom Malmö museum och *enskilda* såsom nordiska museet i Stockholm, flertalet landsortsmuseer och de s. k. riksantikvariens landsortsombud. Kommittén har strävat att, med bibehållande av dessa institutioner uti deras nuvarande ställning, något som för övrigt varit betingat redan av rättsliga och ekonomiska skäl och dessutom merendels torde vara till gagn för minnesvården, som framför allt behöver intim kontakt med den stora allmänheten, inordna dem uti organisationen, väl icke helt men till viss del och för fyllande av vissa med vars och ens egenart samhörande uppgifter inom denna. Det ligger i sakens natur, att någon allmän formel för detta inordnande icke kunnat följas, utan att därvid måst tillgripas i det närmaste lika många olika former som antalet institutioner. Hur detta i de särskilda fallen skett, utvecklas i det följande.

I detta sammanhang må endast ytterligare framhållas, att kommittén icke kunnat undgå, att för nu ifrågavarande uppgifter föreslå inrättandet av en ny statsorganisation, nämligen landsantikvarierna, vilka skulle utgöra ett band av mera fast natur mellan centralmyndigheten och de olika landsdelarna.

Centralmyndighetens indelning. (Se bil. II).

Den statliga minnesvården särskilt i den utvidgade gestalt, densamma enligt kommitténs förslag skulle komma att erhålla, är i så måtto heterogen, att under densamma ingå minnesmärken av sins emellan olika natur, vilkas behöriga behandling med avseende å såväl deras undersökning samt veten-

skapliga beskrivning och klassificering som jämväl åtgärderna för deras skyddande och bevarande förutsätter olika metoder från den vårdandes sida.

Det ligger i sakens natur, att denna olikhet mellan minnesmärkena inbördes icke kan undgå att inverka på frågan om den kulturvårdande centralmyndighetens sammansättning. För att denna myndighet skall kunna på ett riktigt sätt fylla sina uppgifter, måste nämligen inom densamma de olika grupperna av minnesmärken erhålla sina speciellt sakkunniga representanter.

Den väsentligaste olikheten mellan de skilda grupperna av minnesmärken sammanhänger med att av dessa en del härröra från förhistorisk tid och en del från historisk tid. Det är nämligen två olika vetenskapliga discipliner, arkeologien och kulturhistorien i inskränkt bemärkelse, som tagit om hand var sin av berörda föremålsgrupper. På grund av de former, under vilka de till de särskilda grupperna hänförliga föremålen uppträda, betingar även deras skyddande och bevarande olika metoder.

Den angivna uppdelningen uti förhistoriska minnesmärken och minnesmärken från senare tider förutsätter, på sätt ovan framhållits, en motsvarande uppdelning av den kulturvårdande centralmyndigheten. En fullt genomförd uppdelning efter den angivna linjen har dock icke synts lämplig med hänsyn till, att vissa minnesmärken från senare tider förekomma under sådana former, att de kräva samma administrativa behandling och samma slags faktiska vård som de förhistoriska minnesmärkena, även om deras vetenskapliga undersökning och utforskande i viss mån måste bliva av annat slag. De åsyftade minnesmärkena utgöras av fasta fornlämningar och fornfynd från historisk tid. Deras anmärkta överensstämmelse med de förhistoriska föremålen har synts betinga, att de förläggas under den avdelning inom centralmyndigheten, som skulle få till uppgift att handlägga frågor rörande den förra gruppen minnesmärken, i följd varav denna avdelnings arbetsområde skulle komma att omfatta fasta fornlämningar och fornfynd i allmänhet.

Den andra stora gruppen av minnesmärken, nämligen föremål, som härstamma från historisk tid, är emellertid allt för omfattande, för att *en* avdelning inom centralmyndigheten skall kunna medhinna handläggningen av alla de ärenden, som röra till denna grupp hänförliga föremål. En uppdelning är följaktligen nödvändig och såsom grund för denna erbjuder sig osökt det traditionella förhållandet, att samtliga ärenden rörande kyrkor och deras lösa gods sedan gammalt varit föremål för en viss specialberedning och framstått såsom en grupp för sig. På grund härav har också i fråga om de kyrkliga föremålen, vilka dessutom jämväl uti äganderättsavseende in-

taga en särställning, en viss egenart vid uppkommande frågors behandling utvecklats, som gör ett avskiljande av dessa föremål och deras förläggande under en särskild avdelning inom centralmyndigheten väl motiverat. Dessutom förtjänar att i detta sammanhang framhållas, att de kyrkliga ärendenas antal med säkerhet kommer att bliva så stort, att det mer än väl förslår att lämna full sysselsättning åt en avdelning inom centralmyndigheten.

Under den andra avdelningen för historiska föremål, den tredje stora huvudavdelningen inom den ifrågasattta centralmyndigheten, skola samtliga ärenden rörande profana föremål från historisk tid — med ovan nämnt undantag för fasta fornlämningar och fornfynd från denna tid — förläggas. Denna avdelning kommer dessutom att på sin del få handläggningen av hela den mångfald frågor, som sammanhänger med inordnandet uti riksorganisationen av de olika enskilda eller kommunala minnesvårdande institutionerna, till den del dessa frågor icke äro av natur att direkt beröra några av de andra avdelningarnas arbetsområden.

Hemställan. På nu anförda grunder föreslår kommittén därför en indelning av centralmyndigheten uti tre huvudavdelningar, nämligen en för fasta fornlämningar och fornfynd, en för kyrkliga byggnader och lösa kyrkliga föremål samt en för profana byggnader och lösa profana föremål, den sistnämnda innefattande jämväl alla museiärenden, som icke tillhöra de två övriga.

Cheferna för de ifrågavarande tre huvudavdelningarna i styrelsen skola samtidigt vara ledamöter i densamma.

Utöver de nu upptagna tre avdelningarna uti centralmyndigheten tarvas emellertid ytterligare två nämligen dels en administrativt-kameral och dels en arkiv- och biblioteksavdelning, vilkas uppgifter, även om nog så betydelsefulla i och för sig, dock icke ansetts representera någon i egentlig mening självständig del av minnesvården, utan mera avse att utgöra en hjälp åt de övriga avdelningarna vid dessas fullgörande av sina respektive funktioner.

Av detta skäl hava cheferna för berörda avdelningar ansetts icke böra erhålla ställningen av ledamöter i styrelsen.

Centralmyndigheten såsom styrelse. Enligt den sålunda förutsatta organisationen av den tilltänkta centralmyndigheten skulle denna, organiserad i form av en styrelse, bestå av chefen för verket jämte, såsom ledamöter, cheferna för de tre ovan angivna huvudbyråerna. Enligt de principer, som i allmänhet tillämpas av statens övriga på motsvarande sätt organiserade myndigheter och från vilka det i förevarande fall icke funnits anledning att avvika, skulle ett visst slags pleni-

behandling, nämligen av chefen och minst två avdelningschefer, förekomma, dock endast vid avgörandet av vissa frågor såsom om författningars eller allmänna föreskrifters utfärdande eller om förklaring, ändring eller upphävande av redan befintliga, om tjänstetillsättningar, entlediganden, tjänstledighet, tjänstefel, avlöningsförhållanden m. m., om vissa anslag, om årsberättelsen samt om företagande av positiva åtgärder med ett minnesmärke av sådan ekonomisk räckvidd, att tillgängliga medel därigenom skulle komma att i hög grad anlitas till förfång för övriga verket påvilande uppgifter. I övriga fall skulle utom chefen och föredraganden endast den eller de ledamöter, vilkas arbetsområde på ett eller annat sätt berördes av förevarande ärenden, behöva vara närvarande, ämbetsverkets chef naturligtvis obetaget att tillkalla jämväl andra ledamöter att övervara särskilda ärendens behandling.

Anmärkas bör emellertid, att vid handläggningen av samtliga ärenden även chefen för den juridiskt-administrativa avdelningen, ehuru icke ledamot i styrelsen, skulle vara tillstädes för iakttagande av de formella synpunkterna vid ärendenas behandling.

Med den föreslagna formen för åvägabringande av beslut hos centralmyndigheten uppkommer även frågan, vem som vid förfall för verkets chef skulle övertaga utövningen av chefsbefattningen. Flera olika former torde i sådant hänseende vara antagliga, nämligen antingen anordningen med en viss, den för uppdraget lämpligaste, av byråernas chefer såsom ställföreträdare för ämbetsverkets chef, den kollegiala formen med utslagsröst för föredraganden eller slutligen med ancienniteten såsom utslagsgivande faktor. Kommittén har funnit den förstnämnda formen vara att föredraga, vadan alltså Kungl. Maj:t skulle hava att för viss tid förordna någon av styrelsens ledamöter att vara chefens ställföreträdare.

Byråns för fasta fornlämningar och fynd uppgifter.

Undantager man den befattning, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och riksantikvarien för närvarande på grund av bestämmelserna uti 1867 års förordning hava att taga med kyrkor och deras lösören samt med ärenden rörande statens historiska museum, skulle den ifrågasatta byråns för fasta fornlämningar och fynd arbetsområde ganska nära motsvara de uppgifter, som nu påvila riksantikvarien och akademien. Det skulle alltså, med tillägg av fynd utav yngre datum, bliva fornminnesvården i egentlig mening, som komme att utgöra föremålet för denna byrås verksamhet. Byrån skulle följaktligen hava att utöva tillsyn och vård över landets fasta fornlämningar, i vilken egenskap det skulle åligga densamma att företaga besiktningar och

verkställa undersökningar av dylika minnesmärken; att behandla ansökningar om tillstånd att undersöka, rubba eller borttaga fornlämningar, i den mån dylika ansökningar, enligt kommitténs lagförslag, skulle avgöras av centralmyndigheten och icke av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, ävensom att bereda samma ärenden, då de, enligt lagförslaget, skulle tillhöra akademiens avgörande; att bereda ärenden angående bibehållande av nyupptäckta okända fornlämningar; samt att handlägga frågor om expropriation av fasta fornlämningar och deras omgivning ävensom om vidtagande i övrigt av åtgärder till fasta fornlämningars skyddande och konserverande. Under byråns uppgifter i denna del skulle även ingå det praktiska handhavandet av exproprierade eller kronan eljest tillhöriga fornlämningar och ruiner, även om dessa icke skulle hava fast fornlämnings natur.

I fråga om fynd skulle byrån hava att upptaga ärenden angående inlösning av fynd samt undersökning av fyndorterna, i vilket avseende jämväl tillkomme uppgiften att handlägga frågor rörande fyndens placering. I den mån åtgärder för konservering av fynd komme i fråga, skulle givetvis även dylika ärenden behandlas av byrån.

Byrån skulle vidare hava att handlägga ärenden rörande inspektion över statens historiska museums vård av sina fornminnessamlingar.

Därutöver och då kommitténs organisationsplan inrymmer ett inordnande uti den statliga minnesvårdsorganisationen jämväl av vissa landsortsmuseer, vilken anordning betingar rätt och skyldighet för centralmyndigheten att utöva kontroll över dessa museers vård av sina samlingar, skulle byrån för fasta fornlämningar och fynd handhava även denna inspektion i fråga om museernas samlingar av fornminnen. De med anordningen förknippade frågorna om anslag till landsortsmuseerna skulle dessutom, i den mån dessa anslag sammanhängde med museernas funktioner såsom uppbevarare av fornminnen, handläggas av denna byrå.

Slutligen skulle byrån hava att ingripa för beivrande utav kränkningar av gällande lagbestämmelser till skydd för fasta fornlämningar och fynd.

Som en sammanfattning av byråns för fasta fornlämningar och fornfynd tillämnade uppgifter, sådana de i stort sett synas komma att framträda vid byråns löpande arbete, torde kunna meddelas följande översikt över byrån tillkommande ärenden:

utredningar i frågor angående undersökning, skyddande, rubbning, förändring eller borttagande av fasta fornlämningar;

tillsyn över åtgärder, som efter vederbörligt förordnande eller meddlade tillåtelse vidtagas med fasta fornlämningar;

beivrande av skadliga ingrepp å dylika fornlämningar, medelbart eller omedelbart;

handläggning av hembudsfrågor samt i samband därmed stående undersökningar av fyndplatser;

fördelning av fynd mellan de olika museerna;

beivrande av brott mot hembudsbestämmelserna;

inspektion av i minnesvårdsorganisationen ingående museer, till den del dessas samlingar falla inom byråns område;

författande av byråns årsredogörelse samt redigerande av meddelanden och berättelser;

bevakande av byråns intressen uti arkivet och biblioteket (se nedan).

Byråns för kyrkliga byggnader och lösa kyrkliga föremål uppgifter.

Byråns för kyrkliga byggnader och lösa kyrkliga föremål uppgift skulle vara att närmast handhava vården av de kyrkobyggnader med deras fasta inredningar ävensom de kyrkliga föremål, vilka efter undersökning befunnits vara av det värde, att deras bevarande utgör ett statligt intresse. Fastställandet av berörda värde hos kyrkorna och de lösa kyrkliga föremålen skulle, enligt kommitténs lagförslag, ske genom registreringen. Följaktligen skulle det tillkomma byrån att *dels* bereda förslag till Kungl. Maj:t om registrering av kulturhistoriskt märkliga kyrkor *dels ock* inom centralmyndigheten handlägga arbetet med registrering av de lösa kyrkliga minnesmärkena. Med dessa uppgifter skulle följa förandet av vederbörande register, beträffande kyrkor i överensstämmelse med en dubblettförteckning, som skulle handhavas av motsvarande byrå inom byggnadsstyrelsen.

Till dess registreringsarbetet för hela landet genomförts, skulle byrån med samtliga kyrkor och kyrkliga föremål taga den befattning, som i det följande i fråga om registrerade kyrkliga föremål förutsatts.

Beträffande därefter själva vården av de registrerade kyrkliga minnesmärkena torde en åtskillnad böra göras mellan de fasta och lösa.

I fråga om de förra innefattar nämligen kommitténs förslag, att de av den kulturvårdande centralmyndigheten skulle handläggas under möjligast intima samarbete med byggnadsstyrelsen. Av hänsyn till allmänhetens intresse har härvid förutsatts, att alla ansökningar av hithörande natur skulle ingivas till den kulturvårdande centralmyndigheten, som sedan hade att omedelbart an mäla dem hos byggnadsstyrelsen. Då den byrå inom byggnadsstyrelsen, som närmast skulle, i vad på byggnadsstyrelsen ankomme, handlägga dessa ärenden, redan nu har sig ålagt att, utan att avvakta, att från vederbörande sökande ett utarbetat förslag insändes för granskning, redan från början ingripa

i frågans gång och vidtaga de åtgärder (ortsbesök, upprättande av program m. m.), som kunna finnas erforderliga för att i tid försäkra de statliga synpunkterna vederbörligt beaktande, skulle den kyrkliga byrån inom det kulturvårdande centralorganet från början taga del uti detta arbete och därvid bevaka de minnesvårdande synpunkterna, så att icke, sedan t. ex. ett program uppgjorts inom byggnadsstyrelsen, detta helt eller till väsentliga delar måste omarbetas, emedan detsamma vid en efterföljande granskning inom den minnesvårdande myndigheten befunnits oantagligt. Vidare skulle den kyrkliga byrån, sedan vederbörande församling eventuellt beslutit arbetets utförande i enlighet med det av Kungl. Maj:t godkända förslaget, utöva en ingående och effektiv kontroll, att också vid utförandet förslaget, i vad det berörde de minnesvårdande detaljerna, följdes.

Byrån skulle givetvis också äga att i rent forskningssyfte och icke med nödvändighet på föranledande av utifrån under dess handläggning bragta frågor verkställa undersökningar av registrerade kyrkor samt författa och efter omständigheterna publicera berättelser därom ävensom upptaga ansökningar från enskilda forskare rörande statens medverkan till att bereda dem tillfälle till dylika undersökningar.

I fråga om de lösa kyrkliga minnesmärkena har icke såsom i fråga om kyrkobyggnaderna i allmänhet och i alla händelser icke såsom ett moment i själva organisationen förutsatts ett samarbete med annan myndighet. Dessa ärendens administrativa handläggning skulle vila ensamt hos den kulturvårdande centralmyndigheten och där handläggas av den kyrkliga byrån.

Kyrkobyggnadsbyråns befattning med lösa kyrkliga minnesmärken skulle icke inskränka sig till de registrerade utan avse jämväl minnesmärken av ifrågavarande slag, som vare sig såsom deposition eller i annan egenskap befunne sig i statens historiska museum, nationalmuseum, husgerådskammaren, livrustkammaren, nordiska museet eller något av de övriga museer, vilka på ett eller annat sätt ingå i den minnesvårdande riksorganisationen. Som regel torde väl byråns uppgift i fråga om dessa bliva begränsad till att framställa de synpunkter rörande deras vård, vilka efter av byrån verkställd inspektion funnits påkallade. Däremot skulle beträffande registrerade i museisamling deponerade föremål byrån erhålla samma uppgift, som i fråga om dylika föremål i församlings besittning.

I sammanfattning skulle alltså byråns för kyrkliga byggnader och lösa kyrkliga föremål uppgifter bliva

att upprätta förslag till registrering av kyrkor och lösa kyrkliga minnesmärken;

att upprätta och föra förteckning över registrerade kyrkor och lösa kyrkliga minnesmärken;

att bereda alla ärenden rörande registrerade kyrkliga minnesmärken;

att, sedan anmälan om ifrågasatt åtgärd med ett kyrkligt monument inkommit, uppgöra ett program för åtgärden, beträffande fasta monument i samarbete med vederbörande byrå i byggnadsstyrelsen, och, där sådant för programmets uppgörande funnes nödvändigt, föranstalta om besök å platsen;

att biträda församlingar med upplysningar och råd rörande vården av deras kyrkliga minnesmärken, fasta som lösa;

att övervaka, att fastställda förslag till ändringar eller reparationer å registrerade kyrkliga minnesmärken följas och att dylika arbeten ordnas och bedrivas på ett ur kulturhistorisk synpunkt tillfredsställande sätt, samt att, om så icke sker, låta vidtaga de åtgärder, som av omständigheterna påkallas;

att utöva inspektion över registrerade kyrkliga minnesmärken samt, där dylikt minnesmärke befinnes så vanvårdat, att fara för dess förstörande föreligger, föranstalta om vidtagande av sådana åtgärder, som äro oundgängligen nödvändiga för farans undanröjande;

att verkställa arkeologiska undersökningar rörande de registrerade kyrkliga minnesmärkena och handlägga ärenden rörande beredande av tillfälle för enskilda forskare till dylika undersökningar;

att utöva inspektion över i den minnesvårdande riksorganisationen ingående museer och samlingar, till den del dessa innehålla kyrkliga minnesmärken;

att beivra brott mot lagbestämmelserna rörande skyddet av kyrkliga minnesmärken;

att författa årsredogörelse samt redigera meddelanden och berättelser;

samt att bevaka byråns intressen i ämbetets arkiv och bibliotek.

Byrån för profana byggnader och lösa profana föremål.

Till den tredje av de i centralorganisationen ingående avdelningarna, byrån för profana byggnader och lösa profana föremål, skulle föras hela det stora område av minnesvården, som hittills icke alls eller endast till mindre del varit föremål för statligt ingripande. Uti den inledande redogörelsen för principerna för organisationsförslaget har anmärkts, att, ehuru det statliga intresset omfattade hela det ifrågavarande stora området av minnesvården, ett ingripande i lagstiftningsväg med hänsyn till de många andra intressen, som vore bundna vid minnesmärkena, ansetts böra äga rum allenast i fråga om en mindre del av dem eller sådana, vilka kunde befinnas vara av synnerligen stort värde för det allmänna. Medlet, varigenom dessa skulle inordnas under den statliga vården, skulle vara registreringen. Men om även

på denna väg endast ett mindre antal föremål komme in under statens kontroll, förutsattes, att rent administrativt-organisatoriskt denna kontroll skulle kunna utsträckas till en stor del av de övriga. I sådant hänseende skulle i första hand de staten själv tillhöriga minnesmärkena, fasta som lösa, vilkas vård genom en administrativ anordning kunde regleras, i minnesvårdsavseende förläggas under den kulturvårdande centralmyndigheten. Men hit skulle också föras det stora antal minnesmärken, som befinna sig uti sådana enskilda eller halvenskilda samlingar, vilkas inlemmande uti den minnesvårdande riksorganisationen förutsatts. Beträffande de registrerade fasta minnesmärkena ävensom de staten tillhöriga byggnadsverk, vilkas vård ur historisk synpunkt bleve förlagd till det kulturvårdande centralorganet, skulle liksom i fråga om kyrkor ett samarbete mellan den kulturvårdande centralmyndigheten och byggnadsstyrelsen äga rum. I fråga om statens egna byggnader skulle dessutom ett samarbete ske även med de specialmyndigheter, till vilkas omedelbara förvaltning i varje särskilt fall ett byggnadsminnesmärke hörde.

Beträffande de registrerade lösa minnesmärkena hänvisas till den redogörelse, som i det föregående lämnats om kyrkobyråns befattning med de kyrkliga inventarierna. Vården av de staten tillhöriga lösa föremål, som med avseende på sitt kulturhistoriska skydd förlagts under de minnesvårdande myndigheterna, måste, såsom ovan om de fasta monumenten i motsvarande ställning anmärkts, äga rum i samråd med vederbörande statsmyndighet, som närmast har hand om dem.

Emellertid skulle till byråns handläggning, på sätt ovan (del II sid. 112) anmärkts, höra jämväl alla de ärenden, som sammanhänga med landsortsmuseernas inordnande i riksorganisationen.

En sammanfattning av denna byrås verksamhetsområde, i likhet med vad i fråga om de övriga företagits, giver alltså till resultat, att det skulle åligga densamma

att upprätta förslag till registrering av profana minnesmärken, fasta som lösa,

att upprätta och föra förteckningar över registrerade profana minnesmärken;

att handhava den kulturhistoriska tillsynen över de registrerade profanmonumenten;

att, då fråga om företagande av åtgärd med ett registrerat profant minnesmärke uppkommer, handlägga detta ärende samt, då det ifrågavarande monumentet befinner sig i enskild ägo, till monumentets ägare göra de erinringar, som ur kulturhistorisk synpunkt äro påkallade;

att, därest ett registrerat profant minnesmärkes förvanskande, förstörande eller flyttande ur landet icke kunnat förhindras, dessförinnan låta verkställa en vetenskaplig undersökning, avbildning eller uppmätning samt beskrivning av detsamma;

att, därest överenskommelse med en monumentägare träffats rörande en viss åtgärd, tillse, att överenskommelsen respekteras;

att, då fråga uppkommer om vidtagande av åtgärd med ett dylikt minnesmärke, göra de kulturhistoriska synpunkterna gällande och tillse, att icke vid åtgärdens företagande monumentets kulturhistoriska värde äventyras;

att inspektera registrerade profana minnesmärken och beivra förseelser mot de rörande dessa gällande lagbestämmelser;

att upprätta förslag på de staten tillhöriga profana minnesmärken, i fråga om vilka särskild vård ur kulturhistorisk synpunkt finnes betingad, samt i tillämpliga delar, med avseende på dessa utöva motsvarande verksamhet, som tillkommer byrån i fråga om de registrerade profana minnesmärkena;

att inspektera i riksorganisationen ingående museer och samlingar och därvid tillse, att desamma handhavas och ordnas på ett för samlingarnas goda bestånd och för den vetenskapliga forskningen och den allmänna upplysningen ändamålsenligt sätt;

att för föredragning i plenum bereda frågor om statsanslag till museer samt ärenden rörande föreståndare och tjänstemän vid de olika museerna; ävensom

att författa årsredogörelse och redigera meddelanden och berättelser samt bevaka byråns intressen uti ämbetets arkiv och bibliotek.

Chefernas för byråerna kompetens och tjänstegrad.

Den minnesvårdande centralmyndigheten har, såsom också i det föregående anmärkts, till uppgift att utgöra det samlade uttrycket för hela landets minnesvård. Hos densamma koncentreras de administrativa funktionerna för denna vård. Givetvis är det ytterst hos myndighetens chef, de särskilda element, av vilka minnesvården består, löpa samman. Han å sin sida måste emellertid, vilka kvalifikationer i övrigt han än må besitta, vid utövningen av sin verksamhet förlita sig på den specialkompetens, som representeras av cheferna för ämbetsverkets byråer. Om alltså av chefen i främsta rummet bör krävas förmåga av överblick över hela det område, med vilket ämbetet har att taga befattning, är det hos avdelningscheferna, man har att söka det speciellt sakkunniga omdöme, som kräves för ett ståndpunktstagande till de olika frågorna. Det sätt, varpå dessa chefer mäkta fylla sina åligganden, blir därför uppenbarligen av största betydelse för ämbetets förmåga att fylla de åt densamma anförtrodda uppgifterna. Det ligger

alltså i sakens natur, att särskild uppmärksamhet bör riktas å frågan om den kompetens, cheferna för de olika byråerna böra innehava, och den tjänsteställning, de i överensstämmelse därmed böra tillerkännas. I sådant hänseende bör i främsta rummet framhållas, att deras verksamhet kräver av dem vetenskaplig utbildning och vetenskaplig auktoritet, enär uti så gott som varje fråga, som hänskjutes åt ämbetet till avgörande, ett vetenskapligt moment finnes inmängt. Samtidigt bör emellertid hållas för ögonen, att deras verksamhet jämväl har ett starkt praktiskt inslag, varför av dem måste krävas erfarenhet inom den praktiska minnesvården och förmåga av ändamålsenlig behandling och praktiskt ämbetsmannamässig expedition av förekommande ärenden. Förefintligheten av de ifrågavarande kompetenskraven lär i allmänhet kunna konstateras endast genom prövning i varje särskilt fall, enär det i främsta rummet kommer an på de individuella förutsättningarna. I överensstämmelse härmed har kommittén ansett, att vid tillsättandet av ifrågavarande befattningar hänsynen till *formella* kompetenskrav icke bör verka hindrande för utseendet av den i övrigt för tjänsten lämpligaste personen. Såväl för erhållande av jämförelsepunkter vid bedömandet av de egenskaper, man av tjänstens innehavare bör fordra, som även med hänsyn därtill, att, även om formell kompetens icke uppställts såsom uteslutande befordringsgrund, likväl i ett flertal fall konkurrensen måste komma att ligga på det rent formella området, har kommittén, med vidhållande av den ovan angivna principen, funnit sig böra bredvid densamma uppställa jämväl *formella* fordringar, nämligen att, där icke särskilt manifesterad duglighet föranleder undantag, för erhållande av anställning såsom avdelningschef skulle krävas *dels* avlagd filosofie licentiatsexamen, *dels ock* minst två års praktiskt arbete inom den del av minnesvården, med vilken den ifrågavarande avdelningen har att taga befattning. I fråga om den vetenskapliga delen av kompetensfordringarna torde böra uppställas, att chefen för avdelningen för fasta fornlämningar och fornfynd avlagt licentiatexamen i jämförande och nordisk fornkunskap (förhistorisk och medeltidsarkeologi) samt cheferna för de båda andra avdelningarna avlagt motsvarande examen i ämnet konsthistoria.

Beträffande avdelningschefernas tjänstegrad och löneförmåner torde böra märkas, att deras arbete kommer att motsvara byråchefernas inom de centrala ämbetsverken, varför de givetvis böra erhålla samma grad och övriga förmåner som dessa.

Avdelningens för fasta fornlämningar och fornfynd arbetsbörda.

Rörande den arbetsbörda, som skulle komma att påvila byrån för fasta fornlämningar och fornfynd, torde den av professor Lithberg utarbetade

kommittébetänkandet bilagda utredningen i så måtto lämna ledning, att densamma visar antalet ärenden rörande fasta fornlämningar och fornfynd, som under de senare åren handlagts av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och riksantikvarien, ävensom antalet fornlämningar, som stå under omedelbar vård av de kulturvårdande myndigheterna.

Emellertid är att märka, att genom de föreslagna lagbestämmelserna antalet av hithörande ärenden torde komma att mångdubblas.

Lagförslagets stadganden beträffande fasta fornlämningar måste nämligen medföra, att antalet ärenden rörande undersökning av dylika med nödvändighet komma att bliva väsentligt större än förut. Störst måste givetvis ökningen bliva i fråga om s. k. okända fasta fornlämningar, beträffande vilka jordägaren, enligt lagförslaget, skulle äga att framtvinga fornlämningens borttagande inom viss tid. På detta område saknas emellertid tillförlitlig beräkningsgrund för bedömande av arbetsbördans ökning. Så mycket kan dock fastställas, att med det intensivare arbete i fältet, som under de senare åren insatts, antalet nyupptäckta fornlämningar befunnit sig i stadig ökning liksom också dessa nyupptäckta minnesmärken lämnat forskningen ett betydelsefullt material, något som givetvis i sin ordning måste bidraga till att öka arbetsbördan hos den myndighet, hos vilken den administrativa behandlingen av hithörande ärenden skulle förläggas. I samma riktning verkar dessutom den större effektivitet, kommittéförslaget avser att bereda minnesvården därigenom, att ett stort antal nyanträffade fornlämningar, vilka hittills icke anmälts för den minnesvårdande myndigheten, emedan jordägaren, då fornlämningarna varit okända och alltså upptäckt i ett flertal fall icke behövt befaras, samt även på den grund att den nuvarande lagstiftningens bestämmelser i denna del varit otydliga, ansett sig kunna fritt förfoga över dem utan att därtill hava erhållit tillåtelse, numera komma att göras till föremål för undersökning.

En liknande följd av de nya bestämmelserna torde komma att göra sig märkbar i fråga om fynd. Härtill kommer, att området för den statliga minnesvården just i fråga om dessa erhållit en högst väsentlig utsträckning, i det att *dels* beträffande äldre fynd den hittillsvarande till fyndföremålens materia sig hänförande begränsningen i hembudsplikten borttagits, *dels ock* denna plikt utsträckts till vissa föremål av senare datum. Detta måste komma att medföra, att antalet hembud årligen mångdubblas. Även om i ett flertal fall anledning att inlösa de hembudna föremålen skulle saknas, måste dock i varje särskilt fall en undersökning föregå beslutet och alltså myndigheternas tid därmed upptagas. Enligt förslaget förutsättes visserligen

den omedelbara inlösningen av fynd som regel förlagd till de lokala organen, men *dels* torde av dessa ett icke ringa antal inlösningsfrågor komma att hänskjutas till centralmyndigheten, *dels* måste, även där fynd inlösts av de lokala organen omedelbart, ett ingripande från centralmyndigheten rörande fördelningen av de inlösta fynden mellan centralsamlingen och de lokala museerna förutsättas.

Den kyrkliga avdelningens arbetsbörda.

Enligt förslaget skulle den kyrkliga byrån hava att handlägga alla ärenden rörande registrerade kyrkor och deras lösa gods. En om också synnerligen ofullständig bild av den arbetsbörda, som i fråga om kyrkliga minnesmärken påvilat de hittillsvarande minnesvårdande myndigheterna, erhålles genom den kommittébetänkandet bilagda av professor Lithberg upprättade statistiken över av nämnda myndigheter under vissa närmare angivna år handlagda ärenden av hithörande slag. Statistiken, i och för sig ofullständig, är emellertid dessutom på grund av särskilda förhållanden endast i ringa mån ägnad att utgöra grundval för bedömandet av den arbetsbörda, som efter den ifrågasatta minnesvårdsorganisationens genomförande skulle komma att påvila den kyrkliga byrån. Orsaken härtill är i främsta rummet att söka uti de synnerligen oklara bestämmelserna i 1867 års förordning rörande frågan, med vilka kyrkliga ärenden de kulturvårdande myndigheterna äga att taga befattning. Förordningen angiver nämligen dessa ärenden endast med en hänvisning till, att de skola avse »äldre kyrkor, utmärkta genom ovanligt byggnadssätt eller åldriga arkitektoniska prydnader, eller vid vilka något historiskt minne är fästat eller som äro försedda med målningar och inskrifter å valv, tak och väggar», samt »rörligt gods, som tjänar att bevara minnet av forntidens bruk och konstfärdighet». Ehuru det är otvivelaktigt, att det är just dylika minnesmärken, som böra göras till föremål för ingripande av minnesvården, har den allmänna avfattningen uti beskrivningen medfört, att det varit beroende av de tillämpande myndigheternas större eller mindre intresse för kyrkliga minnesmärken, om författningen erhållit ett vidare eller snävare innehåll. Att i tider, då målsmännen för minnesvården i främsta rummet haft sin uppmärksamhet inriktad på den förhistoriska arkeologien, deras intresse endast i mindre grad kunnat räcka till för de kyrkliga minnesmärkena och alltså det antal fall, då tillämpning av förordningens bestämmelser för dylika minnesmärken påkallats, varit i motsvarande grad begränsat, är utan vidare klart. Väl har under det sista årtiondet en märkbar förskjutning uti intresset för kyrkobyggnaderna och kyrkornas lösa egendom inträtt, men de av världskriget framkallade abnorma förhållanden, som under större delen av denna tid varit härskande, hava givetvis icke heller underlåtit att göra sig påminta på nu ifrågavarande om-

råde, i det att församlingarna helt naturligt merendels uppskjutit med att vidtaga restaurerings- eller andra åtgärder med sina kyrkliga minnesmärken, till dess mera normala tider inträtt. Den ledning för bedömandet av antalet kyrkliga minnesvårdsärenden, som arbetet under det sista decenniet annars skulle kunnat bereda, har man följaktligen av anförda skäl måst undvara.

I fråga om den kyrkliga byråns arbetsbörda har man emellertid att taga hänsyn till det förhållandet, att kommitténs lagförslag förutsätter en undersökning av landets samtliga kyrkor för avgörande av, vilka utav dem som besitta det kulturhistoriska värde, att deras registrerande kan sättas i fråga. Då antalet kyrkor i landet uppgår till minst 2,600, medför redan arbetet med kyrkornas registrering en högst väsentlig arbetsbörda för den därmed sysselsatta byrån. I viss mån minskas givetvis denna börda av det förhållandet, att man rörande ett icke ringa antal kyrkor besitter en viss förhandskunskap och alltså på grundval av denna utan förnyad undersökning kan fastslå, att registrering är utesluten eller att registrering axiomatiskt bör ske. Särskilt i fråga om den förstnämnda gruppen blir emellertid minskningen icke så väsentlig, som det angivna förhållandet vid ett första betraktande synes giva vid handen. Registrering av kyrkliga byggnader skulle nämligen, enligt lagförslaget, omfatta icke endast själva kyrkan såsom sådan utan jämväl de s. k. kyrkans hus d. v. s. de byggnader, som uppförts i sammanhang med kyrkan för med denna samhörande ändamål och vilka oftast utgöra en lokal enhet med denna, såsom klockstapel och kyrklada m. fl. I ett icke ringa antal fall har en ny kyrka uppförts på samma plats, där den gamla kyrkan stått. Om i dylika fall med tämligen stor bestämdhet skulle kunna på förhand avgöras, att anledning till registrering av själva kyrkan icke förefunnes, skulle dock av kyrkans hus en del kunna finnas bevarade sedan den gamla kyrkobyggnadens tid och i hög grad vara förtjänta av registrering.

Vidkommande åter registreringen av de lösa kyrkliga minnesmärkena förutsätter lagförslaget, praktiskt taget, en fullständig inventarisering av landets samtliga kyrkor, enär det ingalunda är uteslutet, att de modernaste kyrkobyggnaderna skulle kunna innehålla av församlingarna bevarade skatter från deras övergivna kyrkor.[1]

[1] En stor del av arbetet med undersökning av kyrkornas lösa gods torde dock redan hava undangjorts genom den s. k. snabbinventeringen, vilken igångsatts på enskilt initiativ och genom vilken under de senaste åren i ett ganska stort antal kyrkor inventering av allt deras lösa gods ägt rum, varvid de kulturhistoriskt värdefulla delarna av detsamma särskilt anmärkts och i korthet beskrivits samt i regel även fotograferats eller antecknats, varefter för varje kyrka uppgifterna sammanförts till ett kulturhistoriskt inventarium över dess lösa gods. Emellertid återstår tillräckligt stor del av detta arbete för att lämna centralmyndigheten en högst väsentlig arbetsbörda.

Registreringsarbetet i och för sig är emellertid av huvudsakligen tillfällig art, även om, såsom kommitténs lagförslag visar, det förutsatts komma att på grund av sin vidlyftighet draga ut över ett ganska väsentligt antal år.

Den kyrkliga byråns huvuduppgift blir emellertid själva vården av de registrerade kyrkliga minnesmärkena. Att i siffror angiva omfattningen av denna arbetsbörda är givetvis på sakens nuvarande ståndpunkt icke möjligt. Att den icke blir obetydlig, torde få tagas för visst, då man betänker, att kyrkan varit vårt lands äldsta kulturhärd och att, i stort sett, varje kyrkobyggnad från även så sent datum som sextonhundratalet — och de äro icke få — är av den beskaffenhet och det intresse, att den kan påfordra kulturhistorisk vård, liksom också att kyrkorna genom århundradena samlat avsevärda skatter av konstnärligt och kulturhistoriskt värdefulla föremål.

Jämväl må ihågkommas, att det föreliggande förslaget till kulturminnesvård kräver ett väsentligt mera ingående ingripande från myndigheternas sida än hittills, då det förutsätter, att redan från ett ärendes början och sedan under hela dess gång positiv medverkan från deras sida lämnas och alltså deras verksamhet icke, som nu är förhållandet, inskränkes enbart till granskning och kritik av inkommande förslag.

I fråga om lösa minnesmärken skulle byrån därjämte handlägga frågor om deras deponerande i museer utanför församlingarna ävensom kontrollera vården av sålunda deponerade föremål.

Byråns för profana byggnader och föremål arbetsbörda.

Till byrån för profana byggnader och föremål skulle förläggas så gott som hela det stora nytillkomna området av den statliga minnesvården.

Densamma skulle sålunda hava att handlägga frågor om registrering av profana byggnader och profana lösa föremål ävensom upptagande å särskilda förteckningar av sådana staten tillhöriga byggnader och lösa föremål, vilka på grund av sin kulturhistoriska betydelse anses böra beredas särskild vård. Tillsynen över och vården av de sålunda registrerade eller på de särskilda förteckningarna upptagna minnesmärkena skulle givetvis jämväl påvila byrån. Beträffande de statliga minnesmärkena kunna dessa förväntas komma att utgöra ett ganska väsentligt antal och föranleda avdelningen att upprätthålla en konstant förbindelse med större delen av landets myndigheter av olika slag.

Den utomordentligt stora kulturhistoriska betydelse, som, enligt lagförslaget, skulle fordras av ett i enskild ägo befintligt föremål, för att registrering av detsamma skulle kunna förutsättas, torde väl däremot komma att medföra, att antalet av sålunda registrerade föremål blir tämligen begränsat. Å andra sidan kan förväntas, att dels själva registreringsarbetet kommer att bliva synnerligen vidlyftigt, dels ock de former, uti vilka vården

av berörda föremål måste utövas, komma att ställa alldeles särskilda fordringar på byråns förmåga att nedlägga arbete å varje särskilt ärende. Lagförslaget innebär nämligen, att de kulturvårdande myndigheterna som regel icke skulle erhålla möjlighet att med tvångsmakt genomföra sina intentioner i fråga om ifrågavarande minnesmärkens vård, utan skapar endast tillfälle för dem att på övertygelsens väg skaffa beaktande åt sina synpunkter. Skall över huvud genom den ifrågasatta organisationen några för minnesvården fruktbärande resultat på detta område kunna vinnas, måste från myndigheternas sida ett oförtröttat personligt arbete i varje fall nedläggas, något som givetvis för byrån komme att innebära en arbetsbörda av helt andra dimensioner än de nakna siffrorna för antalet handlagda ärenden av hithörande slag skulle giva vid handen.

Såsom i det föregående framhållits, har kommittén, ehuru den beaktat förefintligheten av ett statligt intresse vid hela den stora mängden av profana minnesmärken, likväl funnit hänsynen till andra vid dessa föremål knutna intressen böra föranleda, att endast sådana minnesmärken, som äro bärare av ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde, genom registreringen dragas in under statens tvångsmakt.

För en stor grupp av de sålunda uteslutna minnesmärkena har emellertid en annan väg för utövandet av statlig kontroll öppnat sig. Detta gäller nämligen minnesmärken, som befinna sig i vissa museers ägo. Innebörden av denna kontroll liksom vilka museers föremål, som omfattas av densamma, behandlas i det följande. I detta sammanhang skall endast framhållas, att ärenden av hithörande slag så gott som undantagslöst skola handläggas av byrån för profana minnesmärken. Omfattningen av den arbetsbörda, byrån på detta område skulle erhålla, belyses av det förhållandet, att till dess handläggning skulle höra ärenden angående de centrala museerna och åtminstone ett trettiotal museer i landsorten. Härtill kommer, att hela den administrativa behandlingen av ärenden rörande landsortsmuseernas inordnande uti den minnesvårdande riksorganisationen tillkommer nu ifrågavarande avdelning.

Biträdande tjänstemän å de olika byråerna.

Den föregående redogörelsen har visat omöjligheten att i siffror eller eljest mera exakt angiva omfattningen av den arbetsbörda, som skulle komma att påvila de särskilda byråerna. Att denna blir högst väsentlig, är emellertid uppenbart. Med hänsyn till den anmärkta svårigheten att överse det blivande arbetsfältet är det givetvis icke möjligt att exakt beräkna antalet av de arbetskrafter, som skola visa sig nödvändiga för arbetet å byråerna. Såsom i det följande utvecklas, torde emellertid en väsentlig lättnad i arbetet

kunna förväntas därigenom, att den omedelbara lokala utredningen av flertalet ärenden merendels skulle kunna överlämnas åt institutioner eller tjänstemän vid institutioner, som i ett eller annat avseende bleve inordnade uti den ifrågasatta minnesvårdande statsorganisationen. Trots detta måste givetvis även inom själva den centrala myndigheten vissa biträdande arbetskrafter stå till den föredragande avdelningschefens förfogande för verkställande av utredningar eller bearbetning av från anlitade lokala arbetskrafter inkomna utredningar. Organisationen förutsätter jämväl ett antal inspektionsresor från centralmyndighetens sida, även om en del mindre viktiga dylika inspektioner icke skulle behöva företagas av avdelningschefen personligen utan kunna anförtros åt de biträdande arbetskrafterna.

Kommittén har ansett, att till var och en av avdelningschefernas förfogande måste stå en dylik biträdande ordinarie arbetskraft. För att icke binda organisationen i allt för stela former skulle emellertid dessa arbetskrafter icke direkt knytas vid någon av de särskilda byråerna, utan anställas i ämbetet för tjänstgöring, där behov för tillfället framträdde. Härigenom vunnes också, att ifrågavarande tjänstemän erhölle en administrativ skolning inom minnesvårdens olika delar och en därmed följande översikt över hela det vidsträckta området. Befattningarna skulle, enligt kommitténs förmenande, besättas med yngre personer, tillgängliga för den utbildning, det ifrågavarande arbetet kunde bibringa dem. För att de icke skulle förledas att betrakta befattningarna såsom slutmål för sin strävan, borde med tjänsterna icke följa högre grad och förmåner än för första gradens befattningar i de centrala ämbetsverken, något som f. ö. torde stå väl tillsammans med det förhållandet, att deras arbete skulle ske under avdelningschefens överinseende och på hans ansvar. För befattningarnas erhållande skulle krävas, att aspiranten avlagt filosofie kandidatexamen uti ämnena nordisk och jämförande fornkunskap (förhistorisk och medeltidsarkeologi) samt konsthistoria ävensom erhållit utbildning i praktisk minnesvård. Befattningarna skulle tillsättas av centralmyndigheten och äro i kommitténs förslag till stat upptagna till ett antal av tre, nämligen en för varje avdelning.

Icke självständiga avdelningar inom centralmyndigheten.

Utöver de arbetsuppgifter, som, på sätt i det föregående utvecklats, skulle komma att påvila de tre byråerna inom centralmyndigheten, föreligga även andra vilka emellertid i förhållande till de övriga icke te sig såsom självständiga utan närmast äro att betrakta såsom understödjande och underlättande dessas arbete. I överensstämmelse härmed har heller icke ifrågasatts, att representanterna för dessa arbetsområden skulle erhålla självständig ställning

såsom ledamöter i centralmyndigheten, utan att de skulle förestå sina avdelningar under chefskap av ämbetet såsom sådant.

De avdelningar av detta slag, som skulle komma i fråga, skulle vara *dels* en administrativt-kameral *och dels* en biblioteks- och arkivavdelning.

Den administrativt-kamerala avdelningen.

Åt den administrativt-kamerala avdelningen skulle anförtros de inom ämbetet förekommande kansligöromålen ävensom verkets kamerala göromål.

Vid fixerandet av det arbetsområde, som skulle tillkomma denna avdelning, torde det vara nödvändigt att erinra därom, att chefen och tjänstemännen å de särskilda byråerna på grund av hela sin utbildning måste förutsättas vara mera främmande för den rent formella sidan av påkommande ärendens behandling. För denna sida av verksamheten skulle följaktligen den administrativt-kamerala avdelningen hava att taga ansvaret. Detta innebär, att chefen för denna avdelning eller ställföreträdare för honom måste deltaga i handläggningen av varje till ämbetsverkets handläggning hörande ärende och därvid tillse, att de formella sidorna vunne nödigt beaktande. Konsekvensen härav blir, att varje ämbetets beslut måste kontrasigneras, förutom av den föredragande byråchefen, jämväl av chefen för den administrativa avdelningen. Med hänsyn till hans åligganden i detta hänseende ligger det makt uppå, att hans ställning inom verket noga preciseras.

Denna torde närmast vara jämförlig med den, som intages av vissa tjänstemän uti andra centrala ämbetsverk, vilka tjänstemän utan att utöva någon uti verkets egentliga verksamhet ingående funktion tillhandahålla verket en sakkunskap, av vilken detsamma för fyllande av sina uppgifter har behov. Exempel på dylika tjänster erbjuda ombudsmannabefattningarna inom kommunikationsverken. I likhet med vad i fråga om dessa tjänsters innehavare är fallet föreslår kommittén, att föreståndaren för den administrativa avdelningen inom den minnesvårdande myndigheten till sin tjänsteställning och övriga förmåner likställes med befattningshavare av andra graden samt tillsättes av Kungl. Maj:t efter styrelsens förslag.

Hans uppgifter skulle bliva av två slag nämligen *dels* att ansvara för den formella behandlingen av utav ämbetet handlagda ärenden *dels ock* att förestå den avdelning inom ämbetet, till vilken dettas expeditionella och kamerala funktioner skulle hänskjutas.

I den förstnämnda egenskapen skulle han, såsom ovan anmärktes, närvara vid samtliga föredragningar inom ämbetet och iakttaga, att en formellt riktig behandling därvid ägnades förekommande ärenden liksom också att ämbetets beslut bleve i sådant avseende oantastliga.

Åt den administrativt-kamerala avdelningen såsom sådan skulle dessutom överlämnas

att förrätta de för ämbetsverket gemensamma sekreterargöromålen såsom uppsättande av alla från verket utgående expeditioner, ombesörjande av deras utskrift och expediering m. m.;

att biträda vid handläggningen av ärenden rörande beivrande av förseelser mot bestämmelserna i lagen angående kulturminnesvård (vara antikvitetsfiskal);

att mottaga, diarieföra och biträda vid fördelningen mellan de olika byråerna av inkommande ärenden, d. v. s. förrätta de för ämbetet gemensamma registratorsgöromålen;

samt att verkställa inom verket förekommande in- och utbetalningar och i övrigt handhava medelsförvaltningen ävensom ombesörja den därmed sammanhängande bokföringen.

För utförandet av angivna arbete skulle, enligt kommitténs förmenande, på avdelningen tarvas, utom chefen, en av ämbetsverket tillsatt tjänsteman av första graden, nämligen en notarie, samt två kvinnliga skrivbiträden av tredje graden, av vilka det ena skulle omhänderhava de på avdelningen belöpande kassörs- och bokförargöromålen.

För de två ordinarie tjänstemännen, sekreteraren och notarien, skulle med avseende på deras kompetens uppställas kravet, att de avlagt juris kandidatexamen. Arbetsbördans storlek torde göra det nödvändigt att uppdela de inom ämbetet förekommande göromålen av juridisk natur på två tjänstemän. Härigenom erhölles dessutom den förmånen, att den äldste eller i alla händelser till tjänstegraden överordnade av de två ifrågavarande tjänstemännen, sekreteraren, kunde befrias från den mera slentrianmässiga delen av det juridiska arbetet, protokollsföringen och uppsättandet av beslut eller utlåtande uti det flertal likartade ärenden, som alltid förekomma inom ett ämbetsverk, och finge mera odelat ägna sig åt det mera kvalificerade arbetet att stå ämbetet till tjänst vid handläggningen av frågor, uti vilka mera komplicerade juridiska problem inmängts, samt vid uppsättandet av beslut och utlåtande i mera sällsynta och ömtåliga frågor.

I fråga om den kamerala delen av avdelningens verksamhet har kommittén haft under övervägande lämpligheten att för det omedelbara handhavandet härav under sekreterarens överinseende inrätta en särskild tjänstemannabefattning av första lönegraden. Med hänsyn därtill, att de medel, som komme att av ämbetet förvaltas, dock vore relativt begränsade samt att sekreteraren, sedan han för de rent juridiska göromålen erhållit en ordinarie tjänsteman till sitt biträde, borde få tillräcklig tid att utan avbrott följa och

kontrollera bokföringen även i detaljer samt själv omhänderhava själva medelsförvaltningen, har det synts kommittén tillräckligt, om han för avdelningens verksamhet i berörda del till sitt biträde erhölle ett kvalificerat kvinnligt biträde.

Beträffande slutligen det andra av de föreslagna skrivbiträdena torde någon mera ingående argumentering för dess behövlighet näppeligen tarvas.

Biblioteks- och arkivavdelningen.

Den andra av de till ämbetet hörande avdelningarna, vilken, utan att handlägga ärenden, som kunde hänföras till själva kärnan av ämbetets åliganden, skulle utgöra ett instrument åt ämbetet vid fyllandet av dess uppgifter, skulle vara arkivet och biblioteket.

Vid bedömandet av den lämpligaste och ändamålsenligaste formen för organisationen av denna avdelning har man haft att taga hänsyn till nu rådande förhållanden med avseende på det arkiv och bibliotek, som står till de minnesvårdande myndigheternas förfogande. Inom vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien har sedan mitten av förra århundradet från olika platser i landet insamlats uppgifter rörande förekomsten därstädes av kulturhistoriskt intressanta föremål (fornlämningar, kyrkor och profana byggnader), ävensom avbildningar av sådana föremål, vilka uppgifter och avbildningar därefter inordnats uti det s. k. antikvariskt-topografiska arkivet. Det ligger i sakens natur, att en minnesvårdande myndighet uti detta arkiv skulle erhålla en icke endast i hög grad värdefull utan nästan oumbärlig hjälp vid lösandet av sina uppgifter. Emellertid har arkivet därutöver även uppgiften att tillhandahålla såväl akademien som statens historiska museum ett viktigt material för deras verksamhet. Så länge såväl riksantikvarien och hans tjänstemän som historiska museet stå i intimt samband icke endast med varandra inbördes utan dessutom med akademien, torde någon konflikt dem emellan rörande dispositionen av arkivet icke behöva befaras. Då emellertid kommittén nu föreslagit ett upplösande, åtminstone i allt väsentligt, av sambandet mellan den minnesvårdande centralmyndigheten, å ena, samt akademien och historiska museet, å andra sidan, men samtliga, om också icke i lika hög grad, för fullföljande av sina uppgifter behöva tillgång till arkivet, medför ett inslående på den av kommittén anvisade vägen nödvändigheten att träffa en sådan anordning med avseende på organisationen av arkivet, att icke någon av de ifrågavarande tre institutionerna berövas möjligheten att tillgodogöra sig detsamma.

I ännu högre grad gäller detta om det bibliotek, som f. n. disponeras av akademien, riksantikvarien och museet gemensamt. Äganderätten till detta är i hög grad tvistig, i det att i detsamma ingå till akademien donerade

boksamlingar, av akademien särskilt i äldre tider förvärvade verk, vetenskapliga arbeten, tillkomna efter anslag åt författaren från akademien och därför tillhörande denna, samt efter utbyte mot dylika från andra in- och utländska samfund överlämnade verk, men också litteratur, som inköpts med för sådant ändamål av Kungl. Maj:t åt riksantikvarien och statens historiska museum anslagna medel. Att verkställa en uppdelning av biblioteket efter äganderätten till de olika avdelningarna av detsamma torde vara praktiskt omöjligt.

Vid uppgörandet av sitt förslag till ordnande av arkivets och bibliotekets organisation har kommittén utgått ifrån *dels* att de nuvarande minnesvårdande centralmyndigheterna, akademien, riksantikvarien och museet, ehuru de, enligt kommitténs förslag, skulle komma att administrativt skiljas från varandra, i framtiden såsom hittills komme att hava sina lokaler förlagda i samma fastighet, även om denna bleve en annan än den nuvarande, *dels ock* att akademien, med insikt om den stora betydelsen för landets minnesvård av, att biblioteket bevarades som en enhet, och omöjligheten att åstadkomma en uppdelning, skulle giva sitt understöd åt ett förslag, att såväl arkivet som biblioteket ställdes till gemensamt förfogande åt både den kulturvårdande centralmyndigheten och akademien samt historiska museet.

Med hänsynstagande till de nu anförda förhållandena har kommittén därför föreslagit, att arkivet och biblioteket skulle upptagas såsom en särskild avdelning inom den minnesvårdande centralmyndigheten, men att åt akademien och historiska museet skulle inrymmas inflytande i vissa avseenden på förvaltningen av det material, som komme att ställas till denna avdelnings förfogande.

Rent organisatoriskt sett skulle denna avdelning bestå av chefen, vilken skulle vara tjänsteman av andra lönegraden med titel förste bibliotekarie och arkivarie, samt av en andre bibliotekarie, vilken senare befattning skulle innehavas av en tjänsteman i första lönegraden. Till jämförelse kan nämnas, att skötseln av antikvariskt-topografiska arkivet och biblioteket inom akademien f. n. omhänderhaves av tre kvinnliga arbetskrafter, vilka, utan att vara tjänstemän, dock innehava väsentligt högre kompetens än som erfordras av kvinnliga skrivbiträden i högsta lönegraden. De lokala förhållanden, under vilka akademien, riksantikvarien och museet hittills arbetat, hava emellertid omöjliggiort ett rationellt utnyttjande av det värdefulla material, som finnes bevarat i arkivet och biblioteket. Den ifrågasatta omorganisationen av minnesvården måste även på detta område, om det med densamma avsedda ändamålet skall ernås, komma att medföra en ändring. Arkivet och biblioteket få icke längre vara endast en f. ö. aldrig så värdefull samling i skåp och på hyllor begravna arkivalier och vetenskapliga

verk, utan måste utgöra ett levande organiskt inslag uti den statliga minnesvården. Men skall detta bliva fallet, måste fullt kvalificerad arbetskraft för hithörande uppgifter finnas att tillgå.

Ur denna synpunkt bör, enligt kommitténs förmenande, på förste bibliotekarien ställas kravet på avlagd fil. lic. examen i jämförande och nordisk fornkunskap (förhistorisk och medeltidsarkeologi) eller konsthistoria eller på annat likvärdigt sätt dokumenterad teoretisk utbildning ävensom praktisk färdighet i handhavandet av arkivalier samt på andre bibliotekarien kravet på det kunskapsmått, som erfordras för avläggande av fil. kand. examen i nämnda ämnen.

Beträffande omfattningen av det arbete, som skulle komma att påvila biblioteks- och arkivavdelningen må anföras, att densamma skulle hava till åliggande:

att uppställa, ordna och katalogisera det arkiv- och biblioteksmaterial, som redan finnes;

att från de olika institutionerna, under vilka den lyder, nämligen centralmyndigheten, akademien och historiska museet, insamla och i avdelningen inordna inkommande material av arkivalisk art, bland vilket särskilt må framhållas ej mindre de avbildningar och beskrivningar på kyrkor, deras lösa gods, registrerade byggnader och lösa minnesmärken, som i anledning av ifrågasatta ändringar eller andra åtgärder med dylika minnesmärken kunna förutsättas tillkomma, än även de lappkataloger från landsortsmuseer, som i anledning av dessas upptagande i den minnesvårdande organisationen böra insändas till centralmyndigheten;

att uppmärksamt följa den vetenskapliga litteraturen och anmäla till förvärv de nya verk, som kunna vara av intresse för det minnesvårdande arbetet;

att upprätthålla förbindelsen med de f. n. till ett antal av 700—800 uppgående vetenskapliga samfund och akademier i in- och utlandet, med vilka utbyte av litteratur pågår;

att tillhandagå de minnesvårdande statsfunktionärerna och jämväl utanför statsinstitutionerna stående vetenskapsidkare vid utväljandet av det litteratur- eller arkivmaterial, dessa för sitt arbete kunna behöva tillgå;

samt att vissa dagar i veckan hålla biblioteket och arkivet tillgängligt för allmänheten.

Rent administrativa frågor liksom personfrågor rörande arkiv- och biblioteksavdelningen skulle avgöras av chefen för centralmyndigheten efter anmälan av förste bibliotekarien, varemot tekniska frågor, framför allt sådana, som avse accessionen till biblioteket, skulle avgöras av en särskild nämnd,

bestående av de tre byråcheferna i centralstyrelsen, samt chefen för historiska museet ävensom en av akademien utsedd ledamot, vilken sistnämnda jämväl skulle vara nämndens ordförande. Inom nämnden skulle rösträtten vara individuell. Förste bibliotekarien skulle som regel vara föredragande inom nämnden, men samtidigt skulle var och en av dennas ledamöter beredas tillfälle att framföra sina eller den av honom företrädda institutionens petita.

Övriga befattningshavare.

Utöver den i det föregående upptagna personalen torde bland de ordinarie befattningshavarna i centralstyrelsen böra medtagas tre kvinnliga skrivbiträden, en förste vaktmästare och en vaktmästare.

Avlöningarna vid befattningarna å stat.

I det föregående hava de särskilda befattningarna inom centralstyrelsen karaktäriserats genom hänvisning till och jämförelse med befattningar inom de centrala ämbetsverken. Någon anledning att i fråga om avlöningarna frångå de uti berörda verk genomförda principerna förefinnes givetvis icke. Då sålunda centralstyrelsens chef skulle vara likställd med chefen för centralt ämbetsverk och hava generaldirektörs tjänsteställning, skulle i överensstämmelse härmed hans avlöning utgå med 11,000 kronor om året.

Vad byråchefsbefattningarna vidkommer, skulle desamma uppföras med avlöning i tredje normalgraden. Sekreterare- och förste bibliotekarie- (arkivarie-) tjänsterna skulle medföra avlöning i andra samt intendents-, notarie- och bibliotekariebefattningarna i första lönegraden.

De kvinnliga skrivbiträdes-, förste vaktmästare- och vaktmästarebefattningarna skulle medföra avlöningsförmåner i överensstämmelse med motsvarande befattningar i andra verk.

Å den föreslagna kulturvårdande centralstyrelsens stat skulle följaktligen upptagas följande avlöningar till ordinarie personal, nämligen till chefen, till tre befattningar i tredje, två i andra och fem i första lönegraden, till två kvinnliga skrivbiträdesbefattningar i tredje, en i andra och tre i första lönegraden, en förste vaktmästartjänst och en vaktmästarbefattning.

Anslag till vikariatsersättningar samt arvoden till extra personal.

De arbetskrafter, för vilka kommittén ovan ifrågasatt avlöningar å centralstyrelsens stat, skulle utgöra ämbetets fasta personal. Emellertid äro dessa arbetskrafter icke tillräckliga för utförandet av det styrelsen påvilande arbetet, utan styrelsen måste liksom andra statens verk i viss omfattning tillgripa även extra arbetskrafter. Då behovet av dylika till såväl antal som art betydligt växlar, låter det sig naturligtvis ej göra att exakt beräkna och i staten specificera medel för deras avlönande.

Dessutom tarvas medel för ersättningar till vikarier samt för allmänna omkostnader.

Kommittén föreslår därför, att å ämbetets stat uppföres ett anslag av

16,000 kronor till vikariatsersättningar, arvoden till extra personal samt renskrivningskostnad o. d.

Av detta anslag skulle i första hand utgå ersättningar för vikariatstjänstgöring. De fall, vid vilka sådan ersättning kan komma i fråga, äro befattningshavares ledigheter för semester och bortovaro för förrättningar utom huvudstaden t. ex. inspektionsresor o. d. Under förutsättning av semesterterminer av vanlig längd d. v. s. för chef, ledamot och andra gradens tjänsteman en och en halv månad, för första gradens tjänsteman och kvinnligt biträde en månad och för vaktmästare 15 dagar, skulle för vikariatsersättning under semester för den av kommittén ifrågasatta fasta personalen erfordras ett årligt belopp av knappt 2,000 kronor. Då emellertid, med avseende å vad kommittén ifrågasatt angående styrelsens form vid förfall för chefen, åtminstone under kortare perioder av chefens frånvaro särskild vikarie för honom sannolikt ej kommer att förordnas, torde ifrågavarande belopp få anses tillräckligt icke endast till vikariatarvoden under semestertjänstgöring utan jämväl för dylika arvoden vid annan form av ordinarie befattningshavares frånvaro. Dylika arvoden torde nämligen endast mera sällsynt behöva utanordnas. Sålunda torde, vad ämbetsverkets chef angår, med avseende å nyssberörda förhållande vikariatsersättning av förevarande anledning knappast behöva förekomma. Icke heller i fråga om byråcheferna, sekreteraren eller förste arkivarien har man anledning att i regel räkna med dylik vikariatsersättning. En genomgående princip uti det av kommittén framlagda förslaget är ju nämligen, att å varje avdelning finnes en biträdande tjänsteman, som i chefens frånvaro skulle hava att svara för de löpande ärendenas gång och, utan att behöva förordnas å chefstjänsten, i erforderlig omfattning fullgöra avdelningens föredragningsskyldighet.

Största utgiftsposten å anslaget torde bliva arvodena till extra personal. Såsom flerstädes i det föregående anmärkts, har kommittén vid bedömande av behovet utav personal för ämbetet icke haft någon mera djupgående erfarenhet av arbetsbördans storlek att bygga på, enär hela kommitteförslaget avser att uppkalla en statlig orientering inom minnesvården av helt andra mått än den nuvarande, varför de siffror, som angiva omfattningen av statens hittillsvarande minnesvårdande verksamhet, endast i mycket ringa mån äro ägnade att tjäna till underlag för omdömet rörande de arbetskrafter, den nya minnesvårdsorganisationen skulle behöva erhålla till sitt förfogande. Kommitténs förslag i fråga om antalet fast anställda tjänstemän bygger därför till väsentlig del på den erfarenhet om storleken av det kulturhistoriska material, som inom landet finnes att taga vara på, som av kommitténs leda-

möter vunnits. Med denna utgångspunkt har det synts kommittén angeläget att vid fixerandet av antalet ordinarie arbetskrafter inom styrelsen icke gå utöver det minimum, som med visshet kan beräknas bliva på grund av arbetsbördan behövligt. Detta återigen medför, att ett behov av extra arbetskrafter med säkerhet torde komma att göra sig kännbart. Kommittén har i sådant hänseende ansett sig böra räkna med, att en amanuens å varje byrå med samma kompetens som den å byrån anställde tjänstemannen av första graden torde komma att visa sig erforderlig. För dessa amanuenser har beräknats samma arvode som för personer i motsvarande tjänsteställning inom de centrala ämbetsverken eller 3,000 kronor till vardera, vilket alltså skulle betyda, att av anslaget 9,000 kronor måste reserveras för amanuensarvoden.

Yttermera torde erfordras 1,000 kronor till extra skrivhjälp, 1,000 kronor till en extra vaktmästare och 3,000 kronor till expenser.

Det av kommittén föreslagna anslaget å styrelsens stat till vikariatsersättningar, arvoden till extra personal och expenser skulle alltså fördelas sålunda:

för semestervikariatsersättning och vikariatsersättning vid annan ledighet för ordinarie befattningshavare	kr.	2,000
för arvoden till amanuenser	»	9,000
» » » extra skrivbiträden	»	1,000
» » » en extra vaktmästare	»	1,000
till expenser	»	3,000
eller tillsammans	kr.	16,000

Ämbetsverkets och tjänsternas benämningar.

Den centralmyndighet för den statliga minnesvården, vars inrättande kommittén i det föregående föreslagit, skulle till sina grundlinjer erhålla formen av en styrelse, organiserad efter de principer, som numera äro vedertagna för flertalet centrala ämbetsverk inom den svenska statsförvaltningen. Det skulle givetvis med hänsyn härtill kunna ifrågasättas att åt densamma giva en benämning, som avspeglade arten av dess organisation.

Kommittén har emellertid ansett ett annat förhållande förtjänt av ännu större beaktande, nämligen att ämbetsverket är avsett att taga i arv och fortsätta den verksamhet, som hittills varit förkroppsligad uti den långa raden av riksantikvarier ända från sextonhundratalets början till våra dagar, vilket förhållande särskilt för ett ämbetsverk, som har till huvuduppgift att vårda den historiska traditionen, borde komma till uttryck även i dess namn.

Med hänsyn härtill föreslår kommittén, att det nya ämbetsverkets benämning måtte bliva *Riksantikvarieämbetet.*

I överensstämmelse härmed föreslås, att verkets chef erhåller benämning *riksantikvarie.*

I fråga om de benämningar, varunder de övriga tjänsterna böra upptagas i ämbetets stat, föreslås:

att byråchefstjänsterna upptagas under benämningen *antikvitetsråd:*

att chefen för den juridiskt-administrativa avdelningen benämnes *sekreterare;*

att chefen för antikvariskt-topografiska arkivet och biblioteket benämnes *förste arkivarie;*

att tjänsterna av första graden upptagas, de å byråerna under benämningen *intendenter*, den å juridiskt-administrativa avdelningen under benämningen *notarie* och den å antikvariskt-topografiska arkivet och biblioteket under benämningen *bibliotekarie;*

att de vetenskapligt bildade extra biträdena å byråerna benämnas *amanuenser;*

att skrivbiträdena upptagas under benämningen *kvinnliga skrivbiträden;*

samt att vaktmästarna benämnas *förste vaktmästare* och *vaktmästare.*

Under åberopande av vad i det föregående anförts framlägger kommittén härmed följande förslag till *Stat.*

Stat för Riksantikvarieämbetet.

Riksantikvarien	kr.	11,000
1 antikvitetsråd	»	8,100
2 antikvitetsråd	»	16,200
1 intendent	»	4,000
2 intendenter	»	8,000
1 förste arkivarie	»	5,800
1 bibliotekarie	»	4,000
1 sekreterare	»	5,800
1 notarie	»	4,000
1 kvinnligt biträde (3:dje graden) kassörska	»	2,000
2 » » » (en på den administrativt-kamerala avdelningen och en på arkivet)	»	4,000
1 » » (2:dra graden) arkivet	»	1,600
Transport	kr.	74,500

Transport	kr. 74,500
1 kvinnligt biträde (1:sta graden)	» 1,200
1 förste vaktmästare	» 1,500
1 vaktmästare	» 1,200
Till vikariatsersättningar och arvoden åt extra biträden	» 16,000
Summa	kr. 94,400

De minnesvårdande organen utanför centralmyndigheten.

I den föregående redogörelsen för kommitténs förslag till organisation av den minnesvårdande centralmyndigheten har flerstädes framhållits, att med den omfattning, den statliga minnesvården, enligt kommitténs förslag, skulle komma att erhålla, det icke kunde förväntas, att centralmyndigheten som regel skulle kunna räcka till att omedelbart taga befattning med hela den del utav utredningen av uppkommande ärenden, som består uti undersökning på platsen av minnesmärkena, eller över huvud anskaffa alla de första hands uppgifter, på vilka centralstyrelsen sedermera skulle grunda sitt omdöme. Kommitténs förslag förutsätter därför inrättandet av en hela landet omfattande och till samtliga områden för minnesvården även i detalj sig utgrenande organisation, vars spets utgöres av den centrala myndigheten.

Då det gällt att utforma denna organisation, har det stått klart för kommittén, att det icke så mycket komme an på att skapa nya institutioner, som fastmera att för den statliga minnesvårdens uppgifter uppkalla medverkan av redan förefintliga, huvudsakligen ur intresset för minnesvårdens egna syften tillkomma företag och alltså tillgodogöra minnesvården det enskilda organisatoriska arbete, som redan finnes nedlagt för densamma.

Vid sammanförandet av dessa redan befintliga institutioner uti en organisk enhet har man haft att taga hänsyn till den särkaraktär, var och en av desamma redan erhållit, i synnerhet som avsikten icke varit att i fråga om deras väsentliga verksamhet beröva dem deras nuvarande självständiga ställning, utan endast att utöva sådan kontroll över dem, att garanti vinnes för, att de stora principerna inom minnesvården komma till uttryck uti deras minnesvårdande arbete, så att detta följer samma vägar som och dymedelst kan utgöra en del av den gemensamma minnesvården inom riket.

Med en dylik organisation följer, att vid inordnandet av de olika institutionerna hänsyn måste tagas till vars och ens egenart och alltså någon allmängiltig regel rörande formerna för de särskilda institutionernas deltagande uti det statliga arbetet icke kan uppställas. I det följande utvecklas, efter

vilka linjer den önskade medverkan, enligt kommitténs förmenande, bör ernås.

I detta sammanhang må endast anmärkas att, ehuru på den anvisade vägen tvivelsutan synnerligen varaktiga och gynnsamma resultat för den statliga minnesvården skola vinnas, anordningen i allt fall icke kan vara till fyllest. Kommittén har därför ansett, att vid skapandet av den nya riksorganisationen denna för utövandet av sina viktiga uppgifter ute i landet icke bör vara helt hänvisad till den dock i viss mån oberäkneliga tillgång på arbetskrafter, som de på ett oftast ganska lösligt sätt inordnade och i övrigt självständiga institutionerna kunna lämna, utan att bredvid dessa borde finnas jämväl andra arbetskrafter, som centralstyrelsen med bestämdhet kunde påräkna för det minnesvårdande arbetet i landsorten.

Den nya organisationen förutsätter i många fall möjlighet till ett hastigt ingripande från myndigheternas sida för att avsikten med densamma skall vinnas. Denna förmåga av snabbhet torde, såsom jämväl i det föregående framhållits, böra betecknas såsom ett av de viktigaste kraven på organisationen. Men densamma kan icke vinnas, därest icke i de olika landsdelarna arbetskrafter, som helt stå till centralmyndigheternas förfogande, finnas tillgängliga.

Yttermera bör framhållas, att, ehuru givetvis ett stort steg i riktning mot en förbättrad minnesvård tagits genom tillgodoseendet av allmänhetens berättigade anspråk på snabbhet uti behandlingen av uppkommande ärenden, den viktigaste förutsättningen för, att myndigheternas arbete skall krönas med framgång, allt fortfarande liksom förut är, att allmänhetens medverkan vid detta arbete uppkallas. Härför erfordras emellertid, att hos allmänheten ingjutes och upprätthålles insikt om och känsla för minnesvårdens betydelse för landet och folket. Givetvis bidraga de i landsorten förefintliga museerna till att väcka och underhålla denna känsla, men det ligger i sakens natur att deras verksamhet uti detta avseende måste först och främst koncentreras till den del av minnesvården, som museet företräder. Den allsidiga och objektiva belysningen över minnesvården kan endast lämnas av den, som företräder verksamheten i dess helhet. Detta gör givetvis i första hand riksantikvarieämbetet, men detta behöver i de olika landsdelarna fasta organ, som kunna utgöra centrum för ortens minnesvård och som genom denna sin ställning kunna icke endast verka till upprätthållande av ett redan förefintligt minnesvårdsintresse i orten utan samtidigt bliva medel till väckande av ytterligare intresse.

Landsantikvarierna.

Att antalet av dessa arbetskrafter just på grund av tillvaron av de övriga i organisationen inordnade institutionerna kan i hög grad begränsas, är en

särskild sak; kvar står dock nödvändigheten att i landsorten komplettera centralstyrelsen med ett antal fasta tjänster, vilkas innehavare var inom sitt område kunna i styrelsens ställe utföra vissa utredningar, gå styrelsen till handa med yttranden i minnesvårdsfrågor och hålla densamma underrättad om vad som på kulturminnesvårdens stora arbetsfält tilldrager sig inom de olika orterna.

Innehavarna av dessa fristående tjänster torde lämpligen benämnas landsantikvarier.

Vid inrättandet av landsantikvariebefattningarna har man i första hand att taga hänsyn till, att dessa förläggas till de centralaste delarna av vårt lands kulturminnesområden.

Såsom av professor Lithbergs betänkandet bilagda utredning framgår, fördela sig landets kulturminnesområden ur arkeologisk synpunkt ungefär sålunda:

A. Skåne med angränsande delar av Blekinge, Halland och Småland, av sistnämnda landskap närmast Värend och Finnveden.
B. Norra Halland, Bohuslän och Dalsland.
C. Skaraborgs län.
D. Mellersta Östergötland.
E. Närkesslätten, Västmanland med södra Dalarna, Uppland och Södermanland.
F. Norrland.
G. Öland.
H. Gottland.

Av dessa företer A. även en rik etnografi, särskilt i Skåne. Detsamma är förhållandet med B. särskilt i de inre delarna av Bohuslän och Dalsland. Av C. hava särskilt de nordliga delarna, Vadsbo härad, att uppvisa ett rikt etnografiskt material. Det mellanliggande området mellan B. och C., Älvsborgs län, har ett övervägande etnografiskt intresse. Till E. ansluta sig som i alldeles särskilt hög grad etnografiskt intressanta områden Värmland och Dalarna och till G. den i såväl etnografiskt som arkeologiskt avseende betydande Smålandskusten.

De anförda områdena med deras här ovan angivna utvidgningar torde alla utom E. och F. lämpligen motsvara ett landsantikvarieområde, även med hänsyn till det antal museer, som finnas inom dem. För E. och F. måste däremot en vidare uppdelning göras. Denna uppdelning torde lämp-

ligen ses mot bakgrunden av den andra faktor, till vilken man här måste taga hänsyn, nämligen kommunikationerna, lättheten att från en viss ort beresa distriktet.

Det är då klart, att de sistnämnda områdena äro alldeles för stora. Under det att Götaland är delat i 6 distrikt, omfattar E. hela Svealand och F. hela Norrland. Det förra torde därför lämpligast böra delas i trenne, ett omfattande Bergslagen, Örebro län och Värmland, ett omfattande i huvudsak Västerås stift samt ett tredje omfattande de två landskapen närmast Stockholm, Uppland och Södermanland. Med hänsyn till befintliga och blivande kommunikationer torde Norrland lämpligast kunna delas i två distrikt, ett för det inre Norrland utefter Inlandsbanan och ett för kustnorrland med norra stambanan och ostkustbanan som förmedlare.

Ännu en synpunkt, som i detta sammanhang förtjänar framhållas, även om den skulle uppfattas såsom fallande utanför den här föreliggande framställningens ram, är önskvärdheten av att här och där i landsorten erhålla s. a. s. kulturcentraler. Den uppgift, de gamla gymnasierna härutinnan fyllde, hava läroverken icke förmått i samma grad uppehålla. Frånräknas högskolestäderna, kan man icke värja sig för intrycket, att hela den svenska landsorten är kulturellt blodfattig. Det har gjorts och göres ofantligt mycket för spridande av populärvetenskap och allmänbildning, och det vore otvivelaktigt en mycket stor uppgift att här och där skapa härdar även för humanistisk vetenskap och djupare bildning. Uppgiften är icke lätt, men den borde helt säkert kunna förverkligas, om man en gång tagit sikte på den. Goda ansatser finnas exempelvis i Linköping med dess gamla läroverk, dess stiftsbibliotek och det eventuellt snart dit förflyttade landsarkivet liksom också i Östersund, Härnösand och Västerås.

Med hänsyn till de olika uppgifter, som sålunda skulle åligga landsantikvarierna, och de olika synpunkter, som ovan gjorts gällande, skulle med några smärre modifikationer i gränserna, som betingas av inbördes storleksförhållanden och arbetsbördor, landsantikvariedistrikten förslagsvis bliva följande:

I. Skåne och Blekinge, med landsantikvarie i Lund.
II. Kronobergs och Kalmar län, med landsantikvarie i Kalmar.
III. Halland jämte Finnveden av Småland, Göteborgs och Bohus län samt Dalsland, med landsantikvarie i Göteborg.
IV. Västergötland, utom Göteborgsdelen, med landsantikvarie i Skara.
V. Östergötland och Jönköpings län, utom Finnveden, med landsantikvarie i Linköping.

VI. Södermanland och Uppland, på grund av närheten till Stockholm utan egen landsantikvarie.
VII. Västmanlands län, Dalarna och Gästrikland, med landsantikvarie i Falun eller Västerås.
VIII. Örebro län och Värmland, med landsantikvarie i Örebro eller Karlstad.
IX. Härjedalen, Jämtland och Lappland, med landsantikvarie i Östersund.
X. Hälsingland, Medelpad, Ångermanland och Västerbotten, med landsantikvarie i Härnösand.
XI. Gottland, med landsantikvarie i Visby.

Gränserna för landsantikvariedistrikten böra icke vara fasta, utan skola kunna av centralstyrelsen vid behov regleras.

Den för IX och X föreslagna fördelningen är byggd på inlandsbanans fullbordande och ostkustbanan som förutsättningar. Med ännu rådande kommunikationsförhållanden torde tillsvidare böra tillämpas en fördelning mellan nedre och övre Norrland, vadan IX tillsvidare skulle komma att omfatta Hälsingland, Medelpad, Härjedalen och Jämtland samt X Ångermanland, Västerbotten och Lappland.

Av de här föreslagna landsantikvariebefattningarna torde endast en kunna förbindas med anställning vid ett museum, nämligen befattningen i Visby. Med den fornminnesrikedom, Gottland företer, torde, efter den i annat sammanhang föreslagna överflyttningen till provinsmuseerna av stora delar av de expeditionella grävningarna, en persons krafter icke räcka till för arbetet i och vid museet. Hellre än att då inrätta två museitjänster och dessutom en landsantikvarietjänst, kunde alla behov bliva vederbörligt tillgodosedda, om landsantikvarietjänsten i Visby förbundes med föreståndarebefattningen för Gottlands fornsal, allrahelst som distriktet är av så ringa geografisk omfattning, att landsantikvarietjänsten ensam knappast torde kräva sin innehavares hela tid. I alla övriga fall skulle landsantikvariebefattningen vara fristående från museerna, och man torde till och med kunna ifrågasätta lämpligheten av, att landsantikvarien tillhörde någon av dessa museers styrelse.

Landsantikvariernas arbetsområde.

Landsantikvarierna skulle, var och en inom sitt distrikt, hava uppsikten över landsdelens fornlämningar samt fullgöra av riksantikvarieämbetet dem ålagda uppdrag. De böra bliva de auktoritativa företrädarna inåt och utåt för den centrala minnesvården och för de olika fornminnes- och hembygdsorganen inom distriktet och på samma gång bliva den samlande medelpunkten för allt det arbete på ifrågavarande område, som inom de särskilda distrikten bedrives. Även

vid utgivandet av de olika fornminnestidskrifterna, vid föreläsningar i hembygdsvård och föredrag vid hembygdsfester torde landsantikvariernas krafter kunna i stor utsträckning tagas i anspråk. I övrigt skulle det åligga landsantikvarierna

1:o *att* årligen förrätta inspektioner av sådana museisamlingar, som åtnjuta anslag av staten eller eljest erhållit rättighet att mottaga fynd eller depositioner av kyrkliga eller staten tillhöriga föremål eller på annan grund inordnats uti den minnesvårdande riksorganisationen;

2:o *att* tillhandagå museer med råd och upplysningar beträffande handhavandet och vården av deras samlingar samt vid planläggning av nya insamlingsuppgifter och uppläggning av nya museisamlingar;

3:o *att* förrätta inspektioner av staten tillhöriga byggnader av kulturhistoriskt värde;

4:o *att* öva tillsyn över alla kända fornlämningar inom distriktet samt att upprätta förteckning över dem;

5:o *att* deltaga i arbetet med registrering av kyrkor och kyrkliga inventarier ävensom med registrering av fasta och lösa profana minnesmärken;

6:o *att* deltaga i vården av registrerade kyrkliga och profana minnesmärken;

7:o *att* i samråd med byggnadssakkunnig tillhandagå med råd och upplysningar beträffande vården av byggnader och andra fasta minnesmärken av kulturhistoriskt värde;

8:o *att* tillhandagå riksantikvarieämbetet med yttranden — grundade, om så finnes nödigt, på iakttagelse å platsen — i frågor rörande kulturminnesvården i riket, såsom om kulturminnens rubbande eller vanvård, kulturminnens borttagande för odlings- eller byggnadsarbeten o. s. v.;

9:o *att* verka för anskaffandet av såsom riksantikvarieämbetets ombud lämpliga personer, samt

10:o *att* i övrigt främja hembygdsvård och hembygdsforskning inom orterna.

Landsantikvarierna skulle däremot icke vara någon mellaninstans för ärendenas befordring mellan riksantikvarieämbetet och vare sig allmänheten eller de särskilda landsortsmuseerna.

Riksantikvarieämbetets ombud.

Med den här föreslagna organisationen avses icke, att de gamla riksantikvariens ombud skola upphöra. Tvärtom skulle det vara önskvärt, att deras antal väsentligt ökades, då en vittgrenad organisation av ortsombud, utrustade med den auktoritet, innehavet av en riksantikvariens fullmakt torde medföra, enbart kunde vara till nytta för minnesvården. Även för anskaffandet av sådana ombud torde landsantikvarien vara närmast till hands.

I fråga om den kompetens, som borde fordras av landsantikvarierna, har kommittén med hänsyn till det krav på förmåga av självständigt initiativ och på därav betingad mognad i omdömet, som måste ställas på dem, ansett, att de borde hava avlagt fil. lic. examen samt förvärvat minst ett års praktik i museiarbete och under lika lång tid tjänstgjort i riksantikvarieämbetet, varjämte de borde äga dokumenterad insikt uti uppmätning och undersökning av byggnadsverk.

I avseende på lön, tjänsteställning och övriga förmåner böra, enligt kommitténs förmenande, landsantikvariebefattningarna jämställas med andra grads tjänster inom de centrala ämbetsverken.

Landsantikvarierna skola utnämnas av konungen efter förslag av riksantikvarieämbetet samt vara skyldiga att tjänstgöra i det distrikt, som av riksantikvarieämbetet bestämmes. Kommittén har i detta hänseende ifrågasatt, att landsantikvarierna skulle vara skyldiga underkasta sig av riksantikvarieämbetet anbefalld förflyttning från ett distrikt till ett annat, varjämte kommittén utgått ifrån, att landsantikvarie skall vara skyldig att åtaga sig förordnande såsom ledamot i riksantikvarieämbetet vid ordinarie ledamots semester eller tjänsledighet.

Staten för landsantikvarierna skulle, enligt kommitténs förslag, erhålla följande utseende:

1 landsantikvarie	5,800: — kr.
9 landsantikvarier	52,200: — »
Vikariats- och expensersättningar	12,500: — »
eller alltså tillsammans	70,500: — kr.

Den ytterligare utgreningen av den minnesvårdande centralorganisationen.

Nödvändigheten för den minnesvårdande centralstyrelsen att för utförande av det styrelsen påvilande utredningsarbetet, undersökningar och konserveringar, i de olika orterna äga tillgång till arbetskrafter utanför styrelsen själv har förut påvisats liksom för detta ändamål föreslagits en särskild kår av tjänstemän, som regelbundet skulle stå till förfogande, landsantikvarierna.

Av landsantikvarierna kan väl förväntas, att de skola verkställa större delen av de arbeten, som erfordra hastigt ingripande, varemot deras tid knappast torde tillåta dem att befatta sig med mera långvariga vetenskapliga undersökningar. Man bör nämligen räkna med det förhållandet, att landsantikvarierna skulle bliva upptagna med ett stort antal ärenden av närmast expeditionell karaktär, varför deras medverkan för de systematiska arbeten, som inom deras respektive områden komme i fråga, mindre ofta kunde på-

räknas. För detta ändamål måste följaktligen arbetskrafter från annat håll anskaffas. Därvid kan man emellertid utgå ifrån, att, under det att de smärre och tillfälliga ärendena som regel kräva möjligast snabba ingripande från myndigheternas sida och därför förutsätta tillgång till städse disponibla arbetskrafter, en motsvarande snabbhet för de större arbetena icke vare sig påfordras eller på grund av arbetenas egen natur kan ifrågasättas. Vad det i dessa fall kommer an på är alltså att bereda centralorganisationen tillgång till arbetskrafter, som, utan att i varje ögonblick behöva stå till förfogande, likväl skulle kunna avse större eller mindre del av sin arbetstid för de minnesvårdande statsuppgifterna.

Till de nu angivna synpunkterna komma dessutom, att för en icke ringa del av här avsedda uppgifter tarvas personer med utpräglad specialinsikt inom det ena eller andra av minnesvårdens olika områden. Visserligen har nämligen förutsetts, att för de särskilda byråerna inom centralstyrelsen skulle förvärvas tjänstemän med specialkännedom uti de till vederbörande byråhörande ärendena, men det område, var och en av dessa byråer fått åt sig anvisat, är i och för sig allt för vidsträckt, för att en intim kännedom om samtliga dess olika grenar skulle kunna av byråns tjänstemän påräknas.

För att kunna tillföra den minnesvårdande riksorganisationen de arbetskrafter, av vilka densamma, på sätt här ovan utvecklats, har behov, har kommittén föreslagit, att redan här i landet befintliga, men i allmänhet för den statliga minnesvården såsom sådan om också icke för dess uppgifter främmande institutioner, nämligen de kulturhistoriska museerna av olika slag, skulle, ehuru på ett mera lösligt sätt, inordnas i riksorganisationen. Arten av detta inordnande måste givetvis skifta, allt efter den ställning varje museum för närvarande intager. Såsom gemensamma kännetecken för samtliga fall kan emellertid angivas, att staten skulle tillförsäkras tillgång för sina olika uppgifter till de arbetskrafter, över vilka museet förfogade, samt dessutom beredas tillfälle till kontroll rörande vården av det i museerna befintliga material, som, ehuru givetvis med den omfattning, den statliga minnesvården enligt kommitténs förslag skulle erhålla, av stort intresse för denna, ansetts icke lämpligen kunna i lagstiftningsväg dragas in under statens kontroll, under det att åt museerna skulle inrymmas icke endast i flertalet fall vissa ekonomiska fördelar än även förmånen att för fullständigande av sina samlingar få uppbevara sådant material, över vilket staten enligt kommitténs lagförslag skulle äga att ensam bestämma. Det bör jämväl bemärkas, att själva deltagandet uti det statliga minnesvårdsarbetet i och för sig utgör

en förmån för museerna, i det att dessa annars, hänvisade uteslutande till sina samlingar, skulle löpa fara att försjunka i sterilitet.

För att fixera formerna för de olika museernas upptagande i riksorganisationen är det nödvändigt att taga hänsyn till deras nuvarande ställning gent emot staten. Härvid torde i främsta rummet de samlingar, som med äganderätt disponeras av staten böra komma i betraktande, nämligen framför allt statens historiska museum, men jämväl nationalmuseum, livrustkammaren, husgerådskammaren, artillerimuseum, marinmuseum, postmuseet och de båda universitetsmuseerna i Uppsala och Lund. Mellan det förstnämnda och de övriga råder emellertid den olikheten, att, under det historiska museet sedan sin uppkomst utgjort en integrerande del av själva den minnesvårdande organisationen, de övriga i förvaltningsavseende underordnats olika myndigheter nämligen nationalmuseum och livrustkammaren Kungl. Maj:t omedelbart, husgerådskammaren riksmarskalksämbetet, artillerimuseum armé- och marinmuseum marinförvaltningen, postmuseet generalpoststyrelsen samt universitetsmuseerna vederbörande akademiska myndigheter. Vid fixerande av den medverkan till minnesvården, vart och ett av berörda museer skulle komma att lämna, har man alltså haft att taga hänsyn till dess ställning i förhållande till den myndighet, under vilken detsamma närmast sorterar.

Statens historiska museum. (Se bil. III.)

En särställning intager, såsom anmärkts, i så måtto statens historiska museum jämte myntkabinettet, att detsamma icke endast är en ren statsinstitution, utan dessutom hittills arbetat i intimt samband med den minnesvårdande centralorganisationen och utgjort en avdelning av denna. Skäl, för vilka i det föregående redogjorts, hava betingat, att ett upplösande av detta samband synts nödvändigt. I överensstämmelse härmed föreslår kommittén, att statens historiska museum upptages såsom en självständig institution, visserligen underordnad riksantikvarieämbetet, på samma sätt som ett lokalt ämbetsverk subordinerar under vederbörande centralstyrelse, men dock fullföljande egna från det centrala ämbetsverket självständiga uppgifter.

Museet såsom institution.

Beslutanderätten i museets angelägenheter skulle utövas av dess chef. Han skulle alltså hava att fördela arbetet inom museet, bestämma om verksamhetens uppdelning på olika avdelningar, angiva riktlinjerna för föremålens vård och uppställning ävensom den vetenskapliga behandling av museets material, som kunde komma att genom dess tjänstemän företagas. Vidare skulle han efter anmälan utav vederbörande avdelningsföreståndare besluta om nyförvärv till museet inom ramen för tillgängliga anslag. Yttermera

skulle uti hans befogenhet såsom ledare för museets verksamhet inrymmas att, då centralstyrelsen anmält behovet av arbetskraft från museet till utförande av det ena eller andra uppdraget, utse den härför lämpliga personen. Slutligen skulle han vara självskriven ledamot uti den nämnd, som hade att handlägga det för riksantikvarieämbetet, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och museet gemensamma arkivets och bibliotekets angelägenheter.

Mucieshefen.

Med den stora betydelse för minnesvården, statens historiska museum haft och även i framtiden kommer att hava, ligger det stor makt uppå, att till dess chef utses den lämpligaste personen. Av detta skäl har det synts kommittén riktigt att icke genom uppställande av några absoluta kompetensfordringar av formell natur begränsa området för dem, som kunna komma ifråga till erhållande av befattningen. För att emellertid en antydning skulle givas om den nivå, i höjd med vilken museichefens kvalifikationer skulle ligga, borde, enligt kommitténs förmenande, uti instruktionen för museet angivas, att till chef för detsamma skulle utses person, som gjort sig allmänneligen känd för framstående insikt å det arkeologiska området samt kunde förete prövad erfarenhet såsom museiman.

I fråga om museichefens tjänsteställning har denna synts kommittén närmast jämförlig med den som nu intages av chefen för nationalmuseum, med vilken han sålunda med avseende å grundavlöning och övriga förmåner borde bliva jämnställd. I överensstämmelse med vad fallet är inom nationalmuseum skulle museichefens titel bliva överintendent. Han skulle givetvis utses av Kungl. Maj:t.

Avdelningsföreståndarna.

Statens historiska museum är för närvarande, såsom av den historiska redogörelsen framgår, (del I sid. 62), uppdelat på fyra särskilda avdelningar, nämligen två för de förhistoriska samlingarna, en för medeltiden och en för myntkabinettet. Ehuru, enligt kommitténs uppfattning, museets omfattning och olikheten mellan dess nyssberörda samlingsområden med nödvändighet förutsätter, att det praktiska arbetet inom detsamma fortfarande uppdelas på olika avdelningar, har kommittén emellertid icke funnit det lämpligt att från början bestämt fixera linjerna för denna uppdelning, utan förmenat, att åt museichefen borde överlåtas att med hänsyn till vid varje tidpunkt rådande förhållanden bestämma gränserna för de olika avdelningarna. Kommittén har emellertid i allmänna drag velat angiva sin uppfattning om, vilka avdelningar som borde komma i fråga, särskilt som en dylik uppdelning är nödvändig för bestämmandet av de för museet nödiga arbetskrafterna. I sådant hänseende har kommittén utgått ifrån, att de två nu be-

fintliga avdelningarna för de förhistoriska samlingarna böra bibehållas och att alltså även i nyorganisationen en avdelning för sten- och bronsåldern samt en för järnåldern böra ingå. Beträffande den nuvarande avdelningen för de medeltida samlingarna har kommittén ansett det böra tagas i betraktande, att genom det av kommittén framställda lagförslaget en väsentlig utvidgning av denna avdelning kommer att äga rum, i det att genom de nya fyndbestämmelserna fynd ifrån medeltiden i stor omfattning kunna förväntas bliva hembjudna. Därjämte måste hänsyn jämväl tagas till det förhållandet, att Riksantikvarieämbetet för den synnerligen omfattande vården av de kyrkliga minnesmärkena till väsentlig del måste tillita den sakkunskap, som finnes representerad på denna avdelning inom museet.

Enligt lagförslaget skulle den statliga minnesvården, med avseende på kyrkor och deras gods, jämväl omfatta dylika minnesmärken från senare tid än medeltiden. Även för denna vård torde sakkunskapen komma att sökas närmast inom historiska museet och dess nu ifrågavarande avdelning.

Yttermera handlägger denna avdelning för närvarande jämväl ärenden rörande profana föremål från medeltiden, uti vilka ärenden genom de nya lagbestämmelserna en stark ökning av arbetsbördan torde komma att föranledas. Jämte denna mångsidiga och krävande verksamhet vilar emellertid på avdelningen även betydelsefulla uppgifter av väsentligen avvikande beskaffenhet. Företrädesvis i ruinerat tillstånd varande byggnader av skilda slag — kloster och profana hus, fortifikatoriska anläggningar m. m. — utgöra en talrik grupp minnesmärken, som belysa en väsentlig del av vår medeltida kultur. I likhet med de talrika ruinerna av äldre kyrkor och kapell kräva de också i vissa avseenden en helt annan metod för sitt utforskande än den som företrädesvis kommer i fråga vid studiet och vården av de fortfarande använda, huvudsakligen kyrkliga medeltidsbyggnaderna.

Intresset för utforskandet och skyddandet av sådana minnesmärken har under de senaste årtiondena i hög grad stegrats. Av statens historiska museum hava verkställts omfattande undersökningar av flera ruiner i Sigtuna och Visby, av Visby stadsmur, av byggnadslämningar vid Alvastra ävensom av denna trakts medeltida topografi i dess helhet, av borgar vid Ringstaholm och Bosholmen, vid Framnäs och på Adelsön. De sista årens talrika grävningar av detta slag äro i övervägande grad möjliggjorda tack vare storartad enskild offervillighet. Fornminnesföreningar i skilda landskap såsom Bohuslän och Skåne hava på eget initiativ och genom egna krafter utfört liknande undersökningar. Mer än en gång har statens historiska museum nödgats av brist på tillgängliga krafter avslå erbjudna medel till liknande företag.

Det rika fyndmaterial, som genom dessa undersökningar tillförts museet, har ej kunnat bearbetas och i önskvärd grad göras tillgängligt för forskningen både på grund av bristande utställningsutrymmen och avsaknad av en tjänsteman, som odelat kunnat ägna sig häråt.

Detsamma gäller beträffande det stora i huvudsak likartade material av lösa föremål från medeltiden, som museet redan äger och som genom de nya fyndbestämmelserna kan väntas framdeles bliva i större omfattning hembjudet.

Museets material av ifrågavarande slag skulle redan nu vid exponering upptaga ett lika stort område som det nu exponerade bronsåldersmaterialet.

Museets livligt kända svårigheter att i tillräcklig grad tillgodose denna betydelsefulla sida av den medeltida forskningen och minnesvården hava under de senaste åren avsevärt ökats. Intill år 1915 ägde museet nämligen tvänne vid medeltidsavdelningen arbetande antikvarier, ehuru museets stat endast upptager en dylik tjänsteman. Anordningen hade emellertid möjliggjorts därigenom, att den del av avkastningen av den s. k. Hjertbergska fonden, som enligt donators bestämmelser skulle användas till avlöning åt en antikvarie för myntkabinettet, fått användas för en på medeltidsavdelningen placerad antikvarie. Men då nämnda år den Hjertbergska antikvariebefattningen blev ledig ansåg sig akademien av skyldig hänsyn till testators uttalade önskan böra hänvisa befattningens blivande innehavare till att övertaga vården av myntkabinettet, som förut saknat med antikvarierna jämställd föreståndare.

Museet har därför varit nödsakat att för de senaste årens medeltidsgrävningar så gott som uteslutande anlita tjänstemän från andra avdelningar eller personer utan anställning vid museet.

Med hänsyn till storleken av den arbetsbörda, som, på sätt i det föregående utvecklats, redan nu påvilar museets medeltidsavdelning, och i betraktande av att denna arbetsbörda kan förväntas komma att efter den nya organisationens genomförande avsevärt växa, har kommittén måst taga under övervägande lämpligheten att uppdela avdelningen på två. Till en dylik uppdelning inbjuder även den omständigheten, att avdelningens nuvarande och blivande samlingsområden naturligt uppdela sig i två grupper, mellan vilka såväl beträffande forskningsarbetet som den tekniska vården av samlingarna en väsentlig olikhet består, nämligen en grupp avseende kyrkliga och en annan omfattande profana föremål.

Kommittén föreslår således en uppdelning av den nuvarande avdelningen för medeltida föremål uti en för kyrkliga föremål från medeltiden och nyare tiden samt en för profana föremål från medeltiden.

Beträffande slutligen den fjärde av de nu existerande avdelningarna, nämligen myntkabinettet, har det synts kommittén lämpligt, att denna bibehölles såsom en självständig avdelning, emedan den numismatiska forskningen med det innehåll, den moderna vetenskapen lagt i densamma, mer än väl torde behöva en självständig representant här i landet. Dessutom skulle genom avdelningens bibehållande såsom självständig ernås, att det för närvarande till avlöning åt myntkabinettets föreståndare ur den Hjertbergska fonden utgående anslaget fortfarande finge bibehållas.

För var och en av de fem avdelningar, på vilka museet sålunda skulle uppdelas, skulle enligt kommitténs förmenande tillsättas en föreståndare, som hade att, efter de av museets chef angiva riktlinjerna, handhava ordnandet av samlingarna inom avdelningen, verkställa uppställning av desamma för förevisning, sörja för deras konservering och vård, själv, i den mån hans tid det medgåve, bedriva vetenskaplig forskning, bearbeta avdelningens samlingsmaterial och handleda andra forskare inom detsamma samt framställa förslag om förvärv till avdelningen och i övrigt utföra inom avdelningen förekommande arbeten.

Avdelningsföreståndarnas kompetens

I den föregående redogörelsen har flerstädes betonats, att statens historiska museum, enligt kommitténs förslag, skulle bliva en institution av uteslutande musealt vetenskaplig karaktär. Inom det område, som tilldelats museet, skulle detsamma representera den speciella sakkunskap, till vilken centralmyndigheten skulle för utredning kunna hänskjuta sådana frågor, för vilkas behandling en ingående specialinsikt tarvades.

Då museets chef utan tvivel skulle komma att få ägna huvuddelen av sin verksamhet åt de organisatoriska förhållandena och det inre arbetet inom museet, skulle på avdelningsföreståndarna komma att vila huvuddelen av arbetet med berörda utredningar. I sakens natur ligger dessutom, att, då museichefen i väsentlig mån komme att fördela sitt intresse tämligen likformigt mellan samtliga avdelningar inom museet, det bleve avdelningsföreståndarna, som var för sin avdelning bleve bärare av den vetenskapliga specialinsikt, vars utveckling inom museet föreslaget avser att befordra.

Med hänsyn härtill skulle å innehavarna av ifrågavarande tjänster uppställas kravet, att de kunde förete en relativt hög vetenskaplig formalkompetens, i vilket hänseende kommittén förutsatt, att till avdelningsföreståndare icke skulle kunna utses annan än den, som avlagt filosofie licentiatexamen, beträffande de två förhistoriska avdelningarna och myntkabinettet i nordisk och jämförande fornkunskap (förhistorisk och medeltidsarkeologi) samt ifråga om de två återstående avdelningarna i konsthistoria.

Dessutom måste givetvis av samtliga krävas en längre tids väl vitsordad tjänstgöring antingen i statens historiska museum, i något större statskontrollerat landsortsmuseum eller såsom landsantikvarie. Avdelningsföreståndarnas utbildning skulle närmast motsvara lektorernas vid de allmänna läroverken. De skulle också erhålla en med dessas motsvarande tjänsteställning och förty med avseende på grad, lön och övriga tjänsteförhållanden likställas med tjänstemän av 2:dra graden inom de centrala ämbetsverken. De skulle utnämnas av Kungl. Maj:t på förslag av museets chef.

Deras benämning kunde lämpligen bliva förste intendent.

Övriga arbetskrafter å de olika avdelningarna.

Ehuru, enligt kommitténs förslag, de hittillsvarande avdelningarna inom museet skulle tillökas med en ny, kan med säkerhet förutses, att efter genomförandet av den nya organisationen av minnesvården arbetsuppgifterna inom museet skulle komma att så väsentligt ökas, att avdelningsföreståndarna icke skulle räcka till för desamma. Det bör nämligen uppmärksammas, att museet hittills på grund av trångboddhet icke varit i tillfälle att arbeta efter moderna museala metoder med avseende på samlingarnas ordnande och utställande. Museets egna uppgifter äro nu så stora, att tjänstemännen ej haft tillräcklig tid att ägna sig åt det administrativa arbete, som påvilar dem. Genomförandet av den av kommittén föreslagna organisationen skulle visserligen befria museet från detta senare arbete, men samtidigt härmed och framför allt, sedan museets lokalfråga ordnats, kan med skäl från museets sida förväntas en verksamhet, som fullt tillgodogör åt minnesvården dess sällsynt rika och värdefulla samlingar. Därmed inställer sig också en mångfald arbetsuppgifter, som höra tillsammans med ett stort museum, men vilka, på sätt ovan anmärkts, för närvarande måste ligga obeaktade. Kommittén har med hänsyn härtill funnit sig böra taga under övervägande, i vilken omfattning ytterligare arbetskrafter måste tillföras de särskilda avdelningarna. Därvid har kommittén kommit till det resultat, att med den starka ökning uti antalet till centralmyndighetens kännedom bragta ärenden angående nyupptäckta fasta fornlämningar och angående borttagande av fasta fornlämningar med därav följande undersökningar, angående hembjudna fynd samt undersökning av desamma, angående undersökning av kyrkor för avgörande av frågor om deras registrering eller vidtagande av åtgärder med dem ävensom angående inventering och undersökning av kyrkornas lösa gods för motsvarande ändamål, som den nya lagstiftningen kan förväntas medföra, en biträdande arbetskraft å var och en av de förhistoriska avdelningarna och två å den kyrkliga avdelningen skulle komma att erfordras.

Kommittén har därför i sitt förslag medtagit inrättandet av fyra befattnin-

gar för biträdande tjänstemän å berörda avdelningar, därvid emellertid förutsatts, att, även om som regel placeringen av ifrågavarande arbetskrafter skulle bliva den ovannämnda, någon instruktiv bestämmelse i sådant hänseende icke lämpligen borde givas, utan att det skulle ankomma på museets chef att med hänsyn till det tillfälliga behovet träffa dispositioner rörande de biträdande tjänstemännens fördelning på avdelningarna.

Dessa tjänstemän skulle hava till uppgift att tillhandagå vederbörande avdelningsföreståndare vid utförande av det på avdelningen ankommande arbetet. Då deras verksamhet alltså icke skulle hava självständig karaktär, har det synts tillräckligt att av dem i kompetenshänseende fordra filosofie kandidatexamen. I överensstämmelse härmed skulle de i avseende på grad, lön och övriga tjänstgöringsförhållanden vara jämställda med tjänstemän av första lönegraden vid de centrala ämbetsverken. Deras benämning skulle i konsekvens med beteckningen å övriga befattningar inom museet bliva intendent. De skulle tillsättas av Kungl Maj:t efter förslag av museichefen.

Inom museet skulle givetvis krävas utöver de nu nämnda ytterligare arbetskrafter. Sålunda skulle museichefen till sitt förfogande vid utförandet av den administrativa delen av sin verksamhet samt för handhavandet av ekonomien behöva ett biträde. Med hänsyn till det kvalificerade arbete, som skulle komma att av detta biträde krävas, har det synts lämpligt att för berörda ändamål inrätta en kvinnlig biträdesbefattning av tredje lönegraden.

För olika arter av museiarbeten, etikettering o. d., torde behövas två kvinnliga biträden av 2:dra lönegraden samt för renskrivning ett kvinnligt biträde av första lönegraden.

Dessutom skulle bland den ordinarie personalen ingå en förste vaktmästare och två vaktmästare.

Samtliga dessa skulle tillsättas av museichefen.

Konservator. Med den omfattning, minnesvården enligt kommitténs förslag skulle erhålla, och med den större uppmärksamhet å särskilt de i landsorten befintliga minnesmärkenas vård, den nya organisationen kan förväntas medföra, följer, att ett stort antal konserveringar av fynd och andra minnesmärken årligen skulle komma att äga rum. I den mån de till konservering ifrågasatta minnesmärkena utgöras av hembjudna fynd ävensom i viss mån av registrerade föremål, får enligt lagförslaget konservering äga rum endast i enlighet med de bestämmelser, som av den minnesvårdande centralmyndigheten meddelas. Men därjämte komma även andra föremål, tillhörande statsunderstödda museer, att underkastas motsvarande kontroll, liksom även enskilda ägare av registrerade minnesmärken kunna förväntas att, även om de icke skulle

vara skyldiga därtill, frivilligt underställa konserveringsfrågor rörande dessa minnesmärken den kulturhistoriska myndighetens kontroll, något som ju dessutom för dem själva skulle medföra förmånen att kunna tillförsäkra sin värdefulla egendom en fullt sakkunnig behandling.

Kommittén har haft under övervägande lämpligheten och möjligheten, att för berörda ändamål en fullständig statlig konserveringsanstalt inrättades, men därvid kommit till det resultat, att, huru önskvärd en dylik anstalt än i och för sig kunde vara, praktiska skäl, nämligen *dels* svårigheten att utan erfarenhet om verkningarna av den ifrågasatta minnesvårdsorganisationen redan nu träffa dispositioner om anstaltens omfattning *dels ock* de väsentliga kostnader, inrättandet av densamma skulle medföra, ställde sig hindrande i vägen för realiserandet av denna tanke inom sådan tid, att en utredning från kommitténs sida rörande anstaltens lämpliga organiserande skulle få någon betydelse.

Samtidigt har kommittén emellertid ansett sig böra framhålla, att, därest en nybyggnad för statens historiska museum kommer till stånd, man givetvis icke kan underlåta att i denna inrätta en modern konserveringsanstalt för museets eget behov. Därvid uppkommer emellertid frågan, om icke en dylik anstalt redan från början bör anläggas efter en plan, som sätter den i stånd att tjänstgöra som rikskonserveringsanstalt åtminstone för förhistoriska föremål. Detta låter sig emellertid endast i sammanhang med själva byggnadsfrågan bedömas.

Däremot är det av vikt, att de kulturhistoriska myndigheterna vid utövandet av den dem, på sätt ovan anmärkts, åliggande kontrollen över konserveringar äga tillgång till nödig sakkunskap.

Med hänsyn till, att statens historiska museum för sina egna konserveringar måste äga tillgång till sakkunnig person, och då inrättandet inom museet av en, om också huvudsakligen för dess eget behov avsedd konserveringsanstalt endast är en tidsfråga, har det synts lämpligt, att den för den statliga minnesvården i dess helhet nödvändiga konserveringssakkunskapen förlades till detta museum. I anslutning härtill har kommittén föreslagit inrättandet inom museet av en konservatorsbefattning. Då för fyllandet av de med denna befattning förenade uppgifterna av befattningens innehavare måste fordras såväl allmän teoretisk insikt på det kulturhistoriska området som ej mindre museal skolning utan jämväl skicklighet och erfarenhet uti det praktiska konserveringsarbetet, torde det, enligt kommitténs förmenande, för erhållande av en för denna viktiga uppgift fullt kvalificerad person vara nödvändigt, att konservatorsbefattningen likställes med förste intendentstjänsterna.

Till biträde åt konservatorn torde dessutom, särskilt sedan konserverings-

avdelningen trätt i full verksamhet, erfordras ett ordinarie kvinnligt biträde samt två manliga extra biträden för handhavandet av det praktiska arbete, som sammanhänger med konserveringen.

Anslag till vikariatsarvoden, extra biträden m. m.

Även i fråga om historiska museet kommer i betraktande, vad kommittén i det föregående beträffande riksantikvarieämbetet anfört, eller att någon tillförlitlig utredning rörande museets arbetsbörda icke kunnat presteras, emedan det stora genom kommitténs lagförslag nytillkomna arbetsområdet är i allt väsentligt okänt och kunnat av kommittén bedömas endast på grund av den personliga erfarenhet, kommitténs ledamöter själva erhållit om de uppgifter, som vänta en blivande statsorganisation. Kommittén har därför jämväl i fråga om statens historiska museum begränsat sitt förslag angående ordinarie tjänster till det antal, som måste betecknas såsom ofrånkomligt, om institutionen över huvud skall kunna fylla sina uppgifter.

Med denna utgångspunkt följer emellertid, att ett visst anslag måste upptagas på museets stat för att bereda detsamma tillgång till nödig extra hjälp vid tillfälle av behov. Kommittén har därvid räknat med, att å var och en av museets olika avdelningar med undantag för myntkabinettet en vetenskapligt skolad extra ordinarie kraft skulle komma att visa sig påkallad, och att förty uti anslaget till extra biträden borde uppföras 12,000: — kr. om året till 4 amanuenser med 3,000: — kr. till dem vardera.

Därjämte har kommittén ansett, att till extra skrivhjälp och för samlingarnas etikettering ett anslag av 3,000: — kr. om året måste anses väl grundat. Därutöver behöver museet tillgång till en tecknare och en fotograf.

Då museet vidare måste kunna disponera ett icke oväsentligt antal extra vaktmästare för bevakning av samlingarna vid dessas förevisande, har det icke kunnat undgås att i museets stat, i likhet med vad som nu utgår, upptaga jämväl ett årligt anslag till extra bevakningspersonal med 4,000: — kr.

Efter samma grunder, som beräknats för riksantikvarieämbetet, skulle dessutom för vikariatsersättningar tarvas ett anslag å museets stat av 2,800: — kr. om året.

På nu anförda grunder föreslår kommittén därför fastställande av följande stat för museet.

Stat för statens historiska museum.

Chefen (överintendenten)	9,000: — kr.
1 intendent, förste	5,800: — »
Transport	14,800: — kr.

Transport	14,800: — kr.	
3 intendenter, förste	17,400: — »	
1 intendent, förste (Hjertbergska)	5,800: — »	
1 intendent	4,000: — »	
3 intendenter	12,000: — »	
1 konservator	5,800: — »	
1 kvinnligt biträde, 3:dje graden (kassörska och sekreterare.)	2,000: — »	
1 kvinnligt biträde, 2:dra graden (hos konservatorn)	1,600: — »	
2 kvinnliga biträden » » (museiarbeten)	3,200: — »	
1 kvinnligt biträde 1:a graden (renskrivn.)	1,200: — »	
1 förste vaktmästare	1,500: — »	
1 vaktmästare	1,200: — »	
1 vaktmästare	1,200: — »	71,700: — kr.
Extra biträden.		
1 tecknare	4,000: — »	
1 fotograf (kvinnligt biträde)	2,000: — »	
2 konservatorsbiträden à 3,000: —	6,000: — »	12,000: — »
Amanuenser och extra kvinnliga biträden		15,000: — »
Extra vaktpersonal	4,000: — »	
Vikariatsersättningar	2,800: — »	6,800: — »
	Summa	105,500: — kr

I fråga om ovanstående förslag till stat bör uppmärksammas, att i detsamma upptagits jämväl avlöning till den förste intendent, som skall vara föreståndare för myntkabinettet. Såsom uti den historiska redogörelsen framhållits, torde emellertid för denna avlöning en del av avkastningen ur den s. k. Hjertbergska fonden få användas, varför vid beräkningen av de anspråk, genomförandet utav den av kommittén föreslagna organisationen ställer på statskassan, ovanstående slutsumma rätteligen bör minskas med det belopp, som utgör lönen till en förste intendent.

De centrala statssamlingarna utanför statens historiska museum.

Bland de centrala kultursamlingar, som, enligt kommitténs förmenande, borde inordnas uti den föreslagna minnesvårdande riksorganisationen, ingår jämväl *Kungl. husgerådskammaren.*

Husgerådskammaren.

Såsom i den historiska inledningen framhållits, utgör väl denna icke ett museum i egentlig bemärkelse, så till vida att däri ingående föremål äro avsedda i främsta rummet för bruk och icke till utställningsföremål. Det utomordentligt höga värde, berörda föremål besitta — beträffande minnesmärken från de högre ståndens kultur står husgerådskammaren i fråga om föremålens såväl halt som mängd utan jämförelse med någon annan inom vårt land existerande samling — har emellertid synts kommittén föranleda, att, då nu en enhetlig och sakkunnig vård av samtliga staten tillhöriga minnesmärken är åsyftad, även husgerådskammaren borde i viss mån indragas under densamma.

Kommittén har emellertid samtidigt hållit före, att, då föremålen i husgerådskammaren upplåtits till bruk åt den regerande monarken och hans hus, ett ingripande från minnesvårdande håll borde ske endast i de fall, då ett kulturhistoriskt värdefullt minnesmärke, tillhörande husgerådskammaren, löpte fara att förstöras eller berövas sitt kulturhistoriska värde genom bristfällig vård eller felaktiga åtgärder från den persons sida, som av konungen satts att vårda de till husgerådskammaren hörande föremålen.

Kommittén föreslår därför, att åt riksantikvarieämbetet genom ändring eller tillägg uti de bestämmelser, som gälla för konungens handhavande av husgerådskammaren, inrymmes en rätt att genom inspektion förvissa sig om arten av den vård, som beretts berörda föremål, ävensom att genom rapporter till riksmarskalksämbetet och till Kungl. Maj:t lämna dessa del av resultatet av den inspektion, som av riksantikvarieämbetet företagits.

Däremot har kommittén icke funnit sig böra, i likhet med vad i fråga om övriga statliga centralsamlingar skett, föreslå, att riksantikvarieämbetet skulle kunna åt husgerådskammarens chef uppdraga att verkställa de inom hans område fallande utredningar, av vilka ämbetet kunde hava behov.

Nationalmuseum.

Nationalmusei egentliga uppgift ligger mindre på det rent kulturhistoriska än på det konstnärliga och konstvetenskapliga området. Dessa båda stå emellertid, vad äldre konst beträffar, med varandra uti ett så intimt sammanhang, att någon bestämd gräns mellan de ifrågavarande momenten uti ett minnesmärke icke kan uppvisas.

Med den läggning, nationalmuseum redan från början erhållit, och med de därur härflytande principerna för rekryteringen av museets personal är det emellertid endast helt naturligt, att de rent konstnärliga sidorna hos ett

åt museets vård anförtrott minnesmärke erhålla beaktande i vida högre grad än de kulturhistoriska.

Utgångspunkten för hela det föreliggande förslaget är emellertid att skapa en betryggande garanti för, att landets samtliga kulturhistoriskt högt värdefulla minnesmärken erhålla en vård, som bevarar just deras historiska värde. I den mån detta kan ske med tillgodoseende av jämväl de rent konstnärliga synpunkter, som beträffande ett konsthistoriskt monument komma i betraktande, bör givetvis all hänsyn till ifrågavarande synpunkter tagas. Skulle åter t. ex. en ur konstsnärlig synvinkel såsom önskvärd befunnen restaurering av ett minnesmärke gå ut över dettas egenskaper av kulturhistoriskt dokument, torde emellertid, enligt kommitténs förmenande, vid det förhållandet att, sedan en gång det kulturhistoriska värdet hos ett konstföremål avlägsnats, detsamma aldrig mera kan ersättas, de kulturhistoriska synpunkterna böra tillerkännas företräde.

På grund av vad nu utvecklats och då, enligt kommitténs förslag, åt riksantikvarieämbetet skulle inrymmas överuppsikten över landets samtliga kulturhistoriska minnesmärken, i den mån de genom lagstiftning eller på annat sätt äro för dylik uppsikt åtkomliga, föreslår kommittén, att riksantikvarieämbetet skall erhålla inspektionsrätt rörande vården av de historiskt värdefulla minnesmärken, som befinna sig under nationalmusei vård.

Riksantikvarieämbetet skulle vara pliktigt att giva chefen för nationalmuseum del av det resultat, till vilket ämbetet kommit vid sin inspektion rörande tillgodoseendet av de kulturhistoriska synpunkterna vid vården av de åt nationalmuseum anförtrodda minnesmärkena. I den mån ämbetet funne sina synpunkter icke vinna beaktande, skulle ämbetet hava möjlighet att underställa de uppkomna meningsskiljaktigheterna Kungl. Maj:ts avgörande.

Slutligen skulle ämbetet kunna till nationalmuseum för utredning rörande de rent konstnärliga sidorna i fråga om ett till ämbetet inkommet monumentärende hänskjuta samma ärende, liksom chefen för nationalmuseum borde erhålla samma rätt att begära riksantikvarieämbetets utlåtande rörande det kulturhistoriska momentet uti de konstverk, i fråga om vilka nationalmuseichefen hade att träffa ett avgörande.

Kungl. livrustkammaren och trofésamlingen.

Av den historiska redogörelsen framgår, att livrustkammaren och trofésamlingen äro av rent statlig natur. Historiska omständigheter hava emellertid medfört, att de i organisatoriskt avseende kommit i ett egendomligt mellanläge, i det att å ena sidan livrustkammaren står under överinseende av nordiska museets nämnd, under det att trofésamlingen administrativt skilts från livrustkammaren och lyder under arméförvaltningen. Båda institutionerna

hava samtidigt lokalt sammanförts uti nordiska museet, som härför åtnjuter visst statsbidrag.

Kommittén håller emellertid före, att, sedan en minnesvårdande centralstyrelse införts, livrustkammaren jämte trofésamlingen borde, på samma sätt som statens historiska museum, med vilket den i fråga om sin statliga ställning närmast är att förlikna, som en självständig institution inordnas under denna.

Detta skulle i första hand innebära ett upphävande av trofésamlingens nuvarande särställning såsom sorterande under arméförvaltningen och dess fullständiga sammanslående med livrustkammaren, med vilken den historiskt och även med hänsyn till samlingarnas art logiskt hör samman. Det för närvarande för trofésamlingen utgående anslaget skulle följaktligen gå direkt till livrustkammaren.

Anordningen skulle jämväl medföra, att det överuppseende över livrustkammaren, som hittills utövats av nordiska museets nämnd, komme att upphöra och livrustkammaren liksom statens historiska museum ställas omedelbart under riksantikvarieämbetets överinseende. Ämbetet skulle följaktligen äga inspektionsrätt över samlingarnas vård samt till livrustkammarens föreståndare framställa de erinringar, vartill inspektionen föranlett. Yttermera skulle ämbetet kunna åt livrustkammaren uppdraga att verkställa utredningar rörande till ämbetet hänskjutna ärenden inom det område, livrustkammarens verksamhet omfattade.

De sålunda föreslagna ändringarna skulle icke behöva medföra någon mera väsentlig omläggning uti livrustkammarens ekonomi. I den mån det till nordiska museet såsom ersättning för dess omhändertagande av livrustkammaren utgående anslaget utgjorde kompensation för de till livrustkammaren upplåtna lokalerna, utgifter för dessa såsom till uppvärmning, belysning och bevakningspersonal, skulle nordiska museet fortfarande och så länge det ifrågavarande sambandet med avseende på lokaler och därmed sammanhörande förhållanden ägde bestånd äga uppbära samma belopp dock med den skillnaden, att en självständig stat upprättades för livrustkammaren för ifrågavarande ändamål. I den mån åter nordiska museet för närvarande uppbure anslag för andra livrustkammarens behov, skulle dessa liksom de förra för framtiden upptagas på livrustkammarens egen stat och av dess föreståndare disponeras för ändamål motsvarande dem, för vilka de hittills av nordiska museets nämnd använts.

Artillerimuseum.

I fråga om den inre organisationen av artillerimuseum har kommittén ansett tiden ännu icke mogen för några förändringar. Sålunda bör museet

fortfarande liksom hittills sortera under arméförvaltningen samt dess anslag upptagas på dennas stat.

Då museet emellertid förvaltar ett dyrbart material, vars värde övervägande ligger på det kulturhistoriska området, har det synts betingat, att överinseendet över vården av detta material förlägges hos den minnesvårdande centralmyndigheten. Denna skulle sålunda äga att genom inspektion av museet förvissa sig om, att ifrågavarande material på ett riktigt sätt omhänderhaves och till museets föreståndare samt arméförvaltningen framställa de erinringar rörande vården, vartill inspektionen givit anledning. I den mån ändring i anledning av berörda erinringar icke företoges, skulle ämbetet äga att fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet å förhållandet.

Yttermera skulle ämbetet liksom i fråga om de övriga centrala museerna kunna åt museets föreståndare uppdraga att verkställa sådana utredningar, som fölle inom museets verksamhetsområde.

Statens sjökrigshistoriska samlingar.

I fråga om statens sjökrigshistoriska samlingar, som det offentliga namnet å det s. k. statens marinmuseum lyder, komma samma synpunkter i betraktande som ovan om artillerimuseum anförts.

Enligt kommitténs förmenande böra alltså dessa samlingar fortfarande stå under marinförvaltningens överinseende och anslagen till desamma gå på dess stat, under det att åt riksantikvarieämbetet bör inrymmas inspektionsrätt över samlingarnas vård ävensom rätt att hänskjuta till samlingarnas föreståndare vissa utredningar.

För att en verklig grund för ett blivande marinmuseum skall kunna läggas, torde emellertid redan nu för vinnande av nödig enhet de i Karlskrona befintliga staten tillhöriga sjökrigshistoriska samlingarna böra läggas under samma föreståndare som motsvarande samlingar i Stockholm.

Postmuseum.

För postmuseum gäller vad ovan anförts om artillerimuseum och de sjökrigshistoriska samlingarna eller alltså att någon ändring i dess hittillsvarande inre organisation icke för närvarande är påkallad, men att museet bör vara underkastat inspektion av riksantikvarieämbetet och vara pliktigt ställa sin föreståndare till förfogande för sådana utredningar, som ligga inom museets ram.

Gemensamma anmärkningar till kommitténs förslag rörande livrustkammaren, artillerimuseum, statens sjökrigshistoriska samlingar och postmuseum.

De av kommittén i det föregående framställda förslagen rörande livrustkammaren med trofésamlingen, artillerimuseum, statens sjökrigshistoriska samlingar och postmuseum hava en helt och hållet provisorisk karaktär. Kommittén har varit väl medveten om, att ett konsekvent tillämpande av de linjer, kommittén uppdragit för sitt förevarande förslag, bort föra med sig, att de ifrågavarande institutionerna frigjorts från deras nuvarande sam-

band med andra förvaltningsgrenar och som självständiga institutioner på samma sätt som statens historiska museum inordnats under riksantikvarieämbetet. Med undantag för livrustkammaren har emellertid ingen av de ifrågavarande institutionerna ansetts ännu hava ernått den stadga uti sin utveckling, att en omorganisation med ett konsekvent tillämpande av de ifrågavarande principerna synts böra föreslås. Detta gäller i så måtto jämväl livrustkammaren, att beträffande densamma väl en ännu mera genomgripande inre omorganisation än den här ovan av kommittén föreslagna kunnat ifrågasättas, men detta synts böra anstå, enär förutsättningarna för en sådan ännu icke äro för handen.

Kommittén har därför i samtliga fall stannat vid sådana förändringar, som möjliggjort den nödiga kontrollen över institutionernas handhavande av det åt dem anförtrodda kulturhistoriska materialet ävensom, om också i grova drag, skapat själva den yttre formen för deras inordnande uti den minnesvårdande riksorganisationen. Sedan linjerna för denna organisation en gång uppdragits, får det sedan bero på särskild prövning för var och en av de olika institutionernas vidkommande att skapa förutsättningar för ett fortsatt framgående på den sålunda inslagna vägen och en ännu intimare anslutning till det minnesvårdande centralorganet med därav följande upplösande av det administrativa sambandet med de olika förvaltningsmyndigheter, under vilka institutionerna för närvarande sortera.

Nordiska museet.

Bland de centrala museerna intager vid sidan av statens historiska museum nordiska museet främsta rummet. I administrativt hänseende skiljer det sig emellertid så till vida från de här ovan upptagna centralmuseerna, att det icke tillhör staten, utan som en självständig stiftelse överlämnats till svenska folket. I detta förhållande ligger emellertid icke något hinder för museets inordnande uti den minnesvårdande riksorganisationen. Detta inordnande skulle, enligt kommitténs förmenande, ske i ungefärlig överensstämmelse med vad ovan i fråga om övriga centralmuseer föreslagits, d. v. s. att åt riksantikvarieämbetet skulle inrymmas rätt att ej mindre genom inspektion förvissa sig om, att de samlingar, som av museet förvaltas, erhålla en ur minnesvårdande synpunkt tillfredsställande vård, än även till museet för utredning hänskjuta till riksantikvarieämbetet inkomna inom museets verksamhetsområde fallande ärenden. Då staten genom sitt årliga anslag i väsentlig mån bidrager till museets verksamhet, torde det synas fullt befogat, om staten härför uppställer som villkor, att museet skall ställa sig till efterrättelse de anvisningar för föremålens vård, riksantikvarieämbetet vid inspektion lämnar, samt i mån av tillgängliga arbetskrafter lämna medverkan vid utred-

ningen av till detsamma hänskjutna ärenden. Kommittén har rörande denna sak dessutom inhämtat utlåtande från museets nämnd och har anledning antaga, att nämnden icke skall ställa sig avvisande till den ovan föreslagna anordningen.

Musikhistoriska museet.

Bland de staten icke tillhörande centralmuseerna ingår jämväl musikhistoriska museet i Stockholm. Då emellertid detsamma, i likhet med vad fallet är med nordiska museet, uppbär statsunderstöd, föreslår kommittén, att museet efter samma linjer som nordiska museet inordnas uti den minnesvårdande riksorganisationen.

Landsortsmuseerna.

Den tredje gruppen av institutioner, vilkas medverkan vid den statliga minnesvården, kommitteförslaget avser att uppkalla, utgöres av landsortsmuseerna. Såsom i det föregående flerstädes framhållits, består mellan den centrala minnesvården och berörda museer ett reciprokt förhållande, så att de ömsesidigt betinga och hava behov av varandra. För museernas vidkommande hänger detta därpå, att museerna genom att indragas i den statliga vården skulle erhålla en fruktbärande förnyelse uti sin verksamhet, i det att detta inordnande i den statliga organisationen skulle komma att medföra, att museerna bleve i tillfälle att uppbevara minnesmärken tillhörande de olika grupper, som hittills på grund av gällande lagstiftning huvudsakligen varit förbehållna statens museer ensamt, nämligen lösa fornfynd och lösa kyrkliga inventarier, liksom också landsortsmuseerna av samma grund skulle bliva deltagare uti det arbete för minnesvårdens utveckling, som genom grävning och andra undersökningar av minnesmärken runt omkring i landsorten från statens sida bedrives. Att allt detta för landsortsmuseerna innebär en ny livalstrande kraftkälla, torde utan vidare vara uppenbart.

För statens vidkommande åter är det, såsom förut framhållits, av icke mindre vikt att runt omkring i landsorten hava lämpliga organ för utförande av sådana uppdrag, för vilka de i riksantikvarieämbetet tillgängliga arbetskrafterna eller landsantikvarierna icke själva räcka till.

Likaså bör beaktas, att ur den utvidgade minnesvårdens synpunkt ett stort intresse för staten såsom den främsta representanten för denna minnesvård uppkommit att under sin kontroll draga de stora tillgångar av under den statliga vården hittills icke ingående minnesmärken, som befinna sig i landsortsmuseernas besittning.

Innebörden av landsortsmuseernas inordnande i den statliga vården.

Ty — och härmed är man inne på frågan om landsortsmuseernas inordnande under den statliga vården — ett upptagande av landsortsmuseerna uti den minnesvårdande riksorganisationen förutsätter kontroll ifrån statens

sida icke endast över de grupper av minnesmärken, som hittills omfattats av den statliga vården, utan över museernas samtliga samlingar.

Innebörden av landsortsmuseernas inordnande i den statliga organisationen kan med hänvisning till det ovan sagda i sammanfattning angivas sålunda, att landsortsmuseerna erhålla rätt att efter riksantikvarieämbetets prövning för varje särskilt fall inlösa och förvara lösa fornfynd samt i deposition mottaga kyrkliga föremål, under det att de i gengäld för de förmåner, detta skulle tillföra dem, skulle vara skyldiga att *dels* underkasta sin verksamhet inspektion från riksantikvarieämbetets sida, *dels ock* utföra de grävningar och övriga undersökningar, som kunna komma att av riksantikvarieämbetet åt dem uppdragas. Denna sistnämnda skyldighet torde f. ö. med lika fog kunna betecknas såsom en rättighet, enär varje museal verksamhet, som är avskuren från arbetet i fältet, förr eller senare måste förtvina.

Förutsättningarna för ett landsortsmuseums upptagande i den statliga organisationen.

Det ligger i sakens natur, att icke alla museerna i landsorten äro ägnade att efter de ovan angivna grundlinjerna upptagas i den statliga organisationen. Dels bör nämligen museet självt med avseende på sin organisation, omfattningen av sina samlingar, medlen för dessas förvarande etc. hava ernått en viss utveckling, dels kan den statliga verksamheten icke utan att helt och hållet urvattnas uppdelas mellan allt för många organ.

Vad man vill främja är en naturlig uppdelning av den museala verksamheten inom museer av två grupper, nämligen å ena sidan centrala museer, i förevarande fall huvudsakligen statens historiska museum och nordiska museet, vilka äro i tillfälle att lämna en representativ bild av landets kulturhistoriska utveckling i dess helhet, samt å andra sidan landsortsmuseer, som äro ägnade att giva ett motsvarande uttryck för utvecklingen inom den del av landet, där de äro belägna. Inom den förstnämnda gruppen av museer böra därför, så vitt möjligt, landets alla föremålstyper vara företrädda, under det att inom den senare hela det statistiska materialet företrädesvis bör förvaras. Skola landsortsmuseerna vara i stånd att fylla en dylik uppgift, får deras intressesfär icke vara av alltför snäv lokal karaktär, utan de måste vart och ett för sig företräda hela det kulturområde, inom vilket de äro belägna. Detta innebär alltså, att genom den nya organisationen tillkomsten och fortvaron av starka provinsmuseer vart och ett företrädande i sitt samlingsområde en i kulturhistoriskt avseende enhetlig landsdel i hela dennas utsträckning, kommer att befordras, under det att de mindre museerna och »gammelgårdarna», som giva inblick endast uti en viss lokal kultur inom en dylik landsdel, icke kunna upptagas i den statliga organisationen. Detta utesluter givetvis icke, att i de mera sällsynta fall, då ett visst distrikts kultur

på det sättet representeras av flera museer, att dessa var för sig väl geografiskt omfatta hela distriktet, men däremot sins emellan uppdelat detta efter minnesmärkenas art, så att ett huvudsakligen samlar förhistoriska föremål och ett annat föremål från senare tider, samtliga kunna ingå i den statliga organisationen.

Genom den nu antydda anordningen skulle en naturlig klassificering av landets samtliga museer uti centralmuseer, provinsmuseer och lokalmuseer föranledas. De sistnämndas arbetsuppgifter skulle huvudsakligast förläggas till det etnografiska området, där de skulle hava till uppgift att vart i sin ort hopbringa så representativa och mångsidiga samlingar som möjligt, avsedda att belysa de rena ortsvarianterna i den folkliga kulturen. Ehuru denna deras verksamhet väl är förtjänt av intresse, har densamma dock en annan uppgift än den, som den statliga minnesvården är avsedd att fylla.

De större landsortsmuseerna åter — provinsmuseerna — skulle bliva de egentliga insamlingsställena för tillfälligtvis anträffade förhistoriska fynd samt för senare tiders kulturföremål från olika samhällsklasser, därvid önskemålet borde vara att giva en så representativ bild som möjligt av de för landskapet säregna kulturformerna. Genom att giva sin verksamhet en dylik omfattning skulle provinsmuseerna bliva väl skickade att inom sitt område företräda den statliga minnesvården och tillhandagå de centrala organen vid denna.

Slutligen skulle statens historiska museum och nordiska museet jämte de övriga centralmuseerna genom denna anordning sättas i tillfälle att s. a. s. renodla sin huvuduppgift, nämligen att vara centrala specialmuseer, de två största för de två huvudgrupperna av minnesmärken, statens historiska museum för den förhistoriska och medeltida ävensom senare kyrkliga kulturen samt nordiska museet för såväl allmogekulturen som de borgerliga och de högre samhällsklassernas odling. Uti dessa centralmuseer skulle huvuddragen av landets kulturhistoriska fysionomi kunna avläsas. Men dessa museers tillväxt skulle mindre bygga på de tillfälligt anträffade eller utbjudna fynden än på sådana föremål, som tillfördes museerna genom systematiskt planlagda vetenskapliga undersökningar. Härigenom komme också dessa museer att erhålla en fasthet och planmässighet i sitt arbete, som på ett mera betonat sätt än hitintills skulle göra dem till vetenskapliga centralhärdar för det kulturhistoriska forskningsarbetet. Ty det mera ostörda sysslandet med rent vetenskapliga uppgifter väcker oupphörligt nya problem, och de centrala museerna skulle sålunda bliva en ständigt livgivande källa till pånyttfödelse av det kulturhistoriska forskningsarbetet.

Såsom nyss nämndes, skulle denna centrala ställning i första hand intagas

av de tvänne huvudstadsmuseerna, vilkas verksamhet omfattar landet i dess helhet. Bredvid dem och i samma ställning som dem skulle dessutom de övriga centrala samlingarna, husgerådskammaren, livrustkammaren, artillerimuseet, statens sjökrigshistoriska samlingar, postmuseet och musikhistoriska museet, stå, men, då dessas verksamhet är av mera speciell natur, tarvar densamma icke någon särskild plats i denna allmänna plan för den museala organisationen. Emellertid får icke centralmuseernas ställning förhindra, att även provinsmuseer, där förutsättningar härför finnas, skola kunna utvecklas till centraler för större områden än ett visst landskap. En utveckling i denna riktning är för övrigt redan sedan många år inledd genom museerna i Göteborg och Lund. På sistnämnda plats har man också genom de bägge parallellt arbetande museerna, universitetets historiska museum och kulturhistoriska museet, en nära motsvarighet till de två stora stockholmsmuseerna.

Därest, på sätt i det föregående anförts, redan omfattningen av museernas verksamhetsområden måste medföra en viss begränsning av antalet utav dem, som kunna förutsättas bliva inordnade i den statliga organisationen, torde en ytterligare begränsning komma att föranledas av de anspråk, som måste ställas på museerna för deras upptagande i organisationen. Dessa anspråk kunna sammanfattas sålunda, att, då museerna i och med berörda upptagande skulle bliva berättigade att mottaga och förvara fynd och depositioner, de måste kunna erbjuda garantier för, att dessa minnesmärken erhålla en betryggande vård och museal behandling samt på ett lämpligt sätt göras tillgängliga för allmänheten. Slutligen och då en av anledningarna till inordnandet av museerna i statsorganisationen är, att de skulle på centralmyndighetens uppdrag utföra påkommande undersökningar och övriga minnesvårdande uppgifter, vart inom sitt distrikt, måste såsom en av förutsättningarna för deras upptagande uppställas, att de kunna ställa kompetent person till förfogande i sådant hänseende.

Lokaler. Vad först beträffar de nödiga garantierna för föremålens skydd, sammanhänga dessa intimt med beskaffenheten av de lokaler, som för föremålens bevarande stå museerna till buds. Även om i detta hänseende icke såsom ofrånkomligt villkor bör uppställas, att endast sådana museer, som disponera lokaler i brandsäkert stenhus, böra tillåtas mottaga fynd och kyrkliga depositioner, måste dock ganska långt gående fordringar på trygghet mot eldfara samt mot föremålens förstörande genom fukt o. d. uppställas. Prövningen, i vad mån dylika garantier förefinnas, måste givetvis ske för varje särskilt fall.

Den andra förutsättningen för ett museums upptagande i den statliga organisationen hänförde sig till dess förmåga att musealt handhava det material,

som därigenom bleve ställt till dess förfogande. I detta hänseende måste av museerna fordras, att de med avseende å föremålens registrering och märkning, konservering och underhåll, vetenskapliga registrering och beskrivning samt exponering fylla de krav, som uppställts för en modern minnesvård. Skola de här uppställda anspråken fyllas, torde det vara nödvändigt att såsom förutsättning för ett museums upptagande i statsorganisationen uppställa kravet, att i detsamma finnes en musealt och vetenskapligt skolad kraft, som ägnar hela sin tid åt museet. Detta krav understrykes ytterligare av den tredje uppgiften, som skulle komma att påvila museerna, nämligen att utföra de minnesvårdande uppdrag, som från centralmyndigheten kunde åt desamma överlåtas.

Formen för ett museums upptagande i statsorganisationen.

Kommittén har utgått ifrån, att avgörandet av, vilka museer, som skulle komma att inordnas i statsorganisationen, skulle träffas av Kungl. Maj:t efter riksantikvarieämbetets hörande. Ansökning om upptagandet skulle kunna göras såväl av museet självt som av riksantikvarieämbetet, vilket i senare fallet vid sin ansökning skulle bilägga medgivande från museet. Beslutet om upptagande skulle avse obestämd tid och kunna vid varje särskild tidpunkt återkallas, därest museet icke fyllde de krav, som betingat dess upptagande. Då ett museum bleve i organisationen inordnat, skulle detsamma till staten avgiva en särskild förbindelse att vårda de minnesmärken, som på grund av upptagandet bleve åt detsamma anförtrodda, i enlighet med de anvisningar, som komme att av riksantikvarieämbetet meddelas, att utföra de uppdrag, som centralmyndigheten komme att anförtro museet, samt slutligen att, därest museet icke längre uppfyllde fordringarna för ett i riksorganisationen upptaget museum, underkasta sig de avgöranden från centralmyndighetens sida beträffande samlingarna, för vilkas innebörd i fortsättningen redogöres.

Innebörden av ett museums upptagande i organisationen.

Innebörden av ett museums upptagande i den statliga organisationen skulle, såsom i det föregående antytts, bliva, att museet bleve berättigat att inlösa och förvara fynd samt att mottaga depositioner från kyrkor, att museet bleve förpliktat utföra de minnesvårdande uppdrag, som av riksantikvarieämbetet komme att överlåtas åt detsamma, samt att museet bleve underkastat inspektion från riksantikvarieämbetets sida.

Innebörden av rätten att inlösa fynd.

Enligt de av kommittén föreslagna bestämmelserna rörande hembud av fynd skulle dylikt hembud ske till staten, som emellertid i detta hänsende skulle representeras av förutom riksantikvarieämbetet och detta ämbetes statliga organ i landsorten, landsantikvarierna, jämväl av vissa s. a. s. tillfälliga organ, nämligen dels riksantikvarieämbetets ombud dels också sådana

museer, åt vilka rätten att mottaga hembud upplåtits, d. v. s. de uti den minnesvårdande riksorganisationen upptagna museerna. Då ett fynd blivit till ett sådant museum hembjudet, skulle museet hava att avgöra, huruvida detsamma önskade inlösa fyndet för sina egna samlingar. Där så icke vore förhållandet, skulle det åligga museet att ofördröjligen till riksantikvarieämbetet göra anmälan om hembudet för utrönande av, huruvida ämbetet för statens historiska museums eller annat museums räkning önskade förvärva fyndet.

För de fynd, museet självt efter hembud önskade inlösa, skulle museet erlägga lösenbeloppet, varvid emellertid är att märka, att museet härigenom icke komme att erhålla äganderätt till fyndet. Denna rätt är nämligen lagligen förbehållen staten. Den rätt, museet genom inlösandet förvärvat, skulle endast innefatta befogenhet för museet att med sina samlingar införliva den statsegendom, fyndet representerar. Men även denna rätt måste av hänsyn till hela minnesvårdens bästa i vissa avseenden givas en villkorlig karaktär. Sålunda skulle museet vara pliktigt att varje år till riksantikvarieämbetet avlämna redovisning för av detsamma under året inlösta fynd. Därest ämbetet vid granskning av denna förteckning funne, att ett eller flera av de förvärvade fynden med hänsyn till det verksamhetsområde, till vilket museet enligt de ovan uppdragna riktlinjerna för museiverksamheten i riket vore hänvisat, rätteligen borde placeras i något av centralmuseerna eller eventuellt något annat landsortsmuseum, skulle museet vara pliktigt att för sådant ändamål avstå från fyndet. I detta fall skulle givetvis det förvärvande museet, vare sig detta vore ett av centralmuseerna eller ett landsortsmuseum, till vars område fyndet rätteligen hörde och som förklarat sig villigt inlösa detsamma, till det avstående museet utgiva lösen för fyndet. Sådan lösen skulle utgå med samma belopp som museet betalt för fyndet, så vida icke undantagsvis museet överbetalt detsamma. Lösesumman för ett fynd utgår nämligen enligt kommitteförslaget med det värde, till vilket fyndet vid objektiv värdering uppskattats. Därest ett museum, som vid hembudet använt sig av sin rätt att inlösa ett fynd, uppenbarligen mot bättre insikt överbetalat detta, måste museet självt taga konsekvenserna härav. En motsatt princip skulle nämligen förrycka hela tanken med hembudsmöjligheten, i det att ett ekonomiskt bättre ställt landsortsmuseum skulle kunna draga till sig hembud från orter, som låge utanför museets naturliga verksamhetsområde, och dessutom i viss mån kunna tilltvinga sig rätten att få behålla dem på grund av, att de museer, där fyndet rätteligen bort förvaras, av motvilja för att överbetala fyndet eller, vilket väl oftast bleve förhållandet, av ekonomisk omöjlighet skulle förhindras att övertaga fyndet. Därmed vore hela den

tanke, som ligger bakom kommitténs förslag till hembudsbestämmelser, fullkomligt illuderad.

Emellertid skulle museets rätt till ett efter hembud inlöst fynd, även sedan riksantikvarieämbetet genomgått och godkänt dess årsredovisning för inlösta fynd, icke därmed vara för all framtid garanterad, utan endast så länge museet bibehölle sin ställning inom den statliga organisationen. Återtoges på grund av vanvård denna förmån, skulle museet vara pliktigt att låta staten taga vård om den statens egendom i form av fynd, museet på grund av sin dittillsvarande ställning uti organisationen haft förmånen att hava inordnad uti sina samlingar. Det har synts kommittén nödvändigt, att detta avstående skulle ske utan rätt för museet att tillgodoräkna sig lösen för de överlåtna fynden, enär i annat fall ett museum för att skaffa sig medel för andra ändamål kunde genom att vanvårda de åt detsamma anförtrodda fornsakerna ställa staten inför alternativet att antingen ikläda sig en ofta ekonomiskt högst betydande inlösningsskyldighet eller låta betydande kulturhistoriska värden, till vilka staten dock vore den egentliga ägaren, förspillas. Hänsynen till museerna har emellertid synts kommittén bjuda, att ett museum, som, på sätt ovan sagts, måst överlåta åt staten att taga vård om dess samlingar, bör äga rättighet att inom 10 år åter få på sig överlåtet förfogandet över samma samlingar, därest museet styrker, att det är i tillfälle att bereda föremålen en betryggande skötsel, samt dessutom återgäldar staten de kostnader, denna måst nedlägga å föremålens omvårdnad under mellantiden. I förbigående må i detta sammanhang anmärkas, att staten givetvis är oförhindrad att under berörda mellantid placera de övertagna samlingarna i annat därför lämpligt landsortsmuseum.

Innebörden av rätten att mottaga kyrkliga depositioner.

Uti de av kommittén föreslagna lagbestämmelserna rörande vården av kyrkornas lösa gods har inrymts, att riksantikvarieämbetet skulle äga att under vissa förhållanden ej mindre fråntaga en församling sådana minnesmärken, som av församlingen vanvårdades, än även meddela tillstånd till deposition utom kyrkan och dess hus av kyrkliga minnesmärken även i de fall, då dessa icke vore utsatta för vanvård från församlingarnas sida. I bägge fallen har förutsatts, att dylika minnesmärken skulle kunna deponeras bl. a. hos något av de i statsorganisationen upptagna landsortsmuseerna.

Att dessa museer med avseende å vården av de deponerade minnesmärkena bliva underkastade de av riksantikvarieämbetet meddelade föreskrifterna, torde icke behöva särskilt utvecklas. Däremot torde det finnas anledning att ingå på det fall, då en församling av nyvaknat intresse begär att återfå ett deponerat föremål och riksantikvarieämbetet finner sig böra lämna

bifall till en dylik anhållan. Det lär nämligen få betraktas såsom regel, att museet under den tid, depositionen varat, nedlagt ofta icke oväsentliga kostnader på det deponerade minnesmärkets vård och konservering. I dylikt fall har kommittén utgått ifrån, att museet icke skulle vara skyldigt lämna ifrån sig föremålet utan ersättning från församlingen för sådana å föremålet nedlagda kostnader, som icke överskridit ett förnuftigt handhavande av minnesmärket.

Innebörden av landsortsmuseernas skyldighet att utföra vissa riksantikvarieämbetets uppdrag.

Såsom en av förutsättningarna för ett landsortsmuseums upptagande i den minnesvårdande riksorganisationen har jämväl föreskrivits, att museet skulle vara pliktigt att, i den mån lämpliga arbetskrafter funnes tillgängliga inom museet, utföra de minnesvårdande uppdrag, som av riksantikvarieämbetet komme att anförtros åt detsamma. För en art av dessa uppdrag, nämligen medverkan vid mottagandet av hembud, och de regler, som i sådant hänseende skulle komma till tillämpning, har förut redogjorts. Uppdragen skulle emellertid bliva även av annat och skiftande slag. Sålunda skulle åt museet kunna anförtros undersökning, även om merendels endast tillfällig sådan, av fasta fornlämningar i anledning av ansökning om en dyliks borttagande eller ändring av densamma eller av upptäckten av sådan fornlämning, undersökning och inspektion av kyrka eller löst kyrkligt gods på grund av ifrågasatta åtgärder med desamma samt motsvarande undersökning och inspektion i fråga om profana fasta och lösa minnesmärken.

I den mån dylika uppdrag skulle utföras å annan ort än den, där museet vore beläget, skulle till museet utgå reseersättning och dagtraktamenten för den tjänsteman i museet, som utförde uppdraget, ävensom ersättning för utlägg i anledning av uppdraget, men i övrigt skulle museet vara tillförbundet att kostnadsfritt för staten tillhandagå vid utredningar av ifrågavarande slag.

Riksantikvarieämbetets inspektion å landsortsmuseerna.

Fortvaron av ett landsortsmuseums ställning såsom ett led i den minnesvårdande riksorganisationen skulle, såsom förut anmärkts, vara beroende på, att de ovan angivna vid dess upptagande i organisationen befintliga förutsättningarna allt framgent komme att föreligga. Det skulle åligga den minnesvårdande centralmyndigheten att genom regelbundet återkommande inspektioner av museet skaffa sig kännedom härom. Dessa inspektioner skulle omfatta såväl museets inre skötsel, vården av dess samlingar och dessas vederbörliga katalogisering, som även, att museet fortfarande kunde ställa till förfogande kompetenta arbetskrafter för utförandet av de uppdrag, som riksantikvarieämbetet komme att tilldela museet.

I förstnämnda avseendet skulle icke endast de minnesmärken, fynd och kyrkliga depositioner, som museet på grund av sin ställning i riksorganisa-

tionen beretts tillfälle införliva med sina samlingar, utan museets kulturhistoriska samlingar över huvudtaget bliva föremål för inspektion. Det vore nämligen museets förmåga att i allmänhet kunna hävda sin ställning såsom centrum i kulturhistoriskt avseende inom sitt verksamhetsområde, som genom inspektionen skulle klarläggas, och icke endast dess möjligheter att bereda ovannämnda två grupper av minnesmärken en betryggande vård. Det bör för övrigt i detta sammanhang anmärkas, att någon musealt tillfredsställande vård icke kan anses hava beretts ens berörda två grupper av minnesmärken, därest de förekomma i en miljö av i övrigt vanvårdade eller felaktigt ordnade samlingar.

Av de anmärkningar, riksantikvarieämbetet vid sin inspektion funnit anledning framställa, bör ämbetet lämna museet del. Skulle det befinnas vid en följande inspektion, att trots detta ändringar icke företagits, och hade de anmärkta missförhållandena varit av grundläggande art, skulle det åligga riksantikvarieämbetet att anmäla förhållandet hos Kungl. Maj:t med hemställan, att museets rättigheter såsom ett led i riksorganisationen måtte indragas. Dylik framställning skulle för övrigt kunna göras redan efter en första inspektion, därest de därvid konstaterade missförhållandena vore av så allvarlig natur, att de i museet förvarade fynden och kyrkliga depositionerna vore utsatta för överhängande fara att förstöras.

Påföljderna av indragningen utav ett museums rättigheter beträffande förvaring av fynd och kyrkliga depositioner hava förut angivits. I sakens natur ligger, att även rätten och skyldigheten att utföra riksantikvarieämbetets uppdrag samtidigt komme att upphöra liksom också att museet, i enlighet med vad nedan utvecklas, eventuellt tilldelat statsunderstöd komme att indragas.

Museitjänstemännens kompetens.

På sätt i det föregående visats, kommer å landsortsmuseerna i och med deras upptagande uti riksorganisationen att ställas krav av synnerligen mångskiftande art. Dessa museer skola nämligen utföra undersökningar i fältet av såväl arkeologisk som kulturhistorisk art, mottaga fynd samt i övrigt musealt handhava samlingar av skiftande slag och från olika tider, för vilka det enda gemensamma är, att de samtliga äro av kulturhistorisk betydelse. Med hänsyn till omfattningen av det arbete, som kommer att påvila ett i statsorganisationen inordnat landsortsmuseum, torde det vara väl motiverat att uppställa kravet, att museet bör äga tillgång på en musealt skolad arbetskraft, som kan ägna hela sin tid åt museets angelägenheter. Den mångskiftande beskaffenheten av den verksamhet, museet kommer att utöva, gör det emellertid även nödvändigt, att ifrågavarande tjänsteman kan förete en synnerligen allsidig utbildning.

Granskade man i detalj de nuvarande museitjänstemännens universitetsmeriter, skulle man i deras examensbetyg finna en mängd ämnen hopsatta i de mest olika kombinationer. För den blivande forskaren bör naturligtvis full frihet vara medgiven att studera just de ämnen, för vilka han intresserar sig. Av den blivande ämbetsmannen åter fordrar man en allmänbildning inom hans speciella fack, som ernås först genom studier, lagda efter vissa för uppgiften lämpade ämneskombinationer.

En filosofie kandidat med ämnena arkeologi, geologi och nordiska språk kan bliva en synnerligen skicklig förhistoriker, men han kommer icke genom studier i enbart dessa ämnen i besittning av det vidare synfält över sitt material, som kännedom i den äldre konstens historia öppnar. En konsthistoriker utan arkeologisk bildning erhåller icke ett fördjupat perspektiv på exempelvis den äldre ornamentikens historia. Så länge kulturforskningen begränsar sig till studiet av föremål, når den i regel endast till kunskap om föremålens yttre beskaffenhet och lämnar endast begränsad inblick uti forna tiders levnadsformer, trosföreställningar, bruk och seder. Men endast genom kunskap på detta område kunna föremålen inpassas i sin riktiga ram och erhålla ett mera levande innehåll. Arkeologien, etnologien och konsthistorien måste därför arbeta hand i hand för att nå fram till det resultat, som är all kulturhistorias mål, nämligen den ingående kännedom om förfädernas liv och verksamhet. Inom de tre varandra inbördes kompletterande forskningsområden, som representeras av ifrågavarande ämnen, faller också, i stort sett, det svenska kulturhistoriska materialet. Huvudparten av detta torde beträffande landsortsmuseerna vara att söka inom etnologiens eller, för att använda ett motsvarande svenskt ord, folklivsforskningens område, eftersom föremål, som belysa senare tiders levnadssätt och smak, såväl hos allmogeklassen som hos övriga samhällsklasser erbjuda ett ständigt och för alla tillgängligt insamlingsstoff. Såsom av den ovan lämnade översikten av museernas nuvarande och kommande arbetsuppgifter framgått, faller en betydande del av materialet även inom den förhistoriska tiden. Vidare finnas i de flesta större landsortsmuseer goda samlingar, i ett par fall till och med verkliga rangsamlingar, av kyrklig konst.

Men härav följer, att ett i riksorganisationen ingående museums föreståndare eller vetenskapligt skolade tjänsteman bör vara etnologiskt, arkeologiskt och konsthistoriskt bildad samt även äga praktisk erfarenhet rörande den museala vården av de motsvarande föremålen. De ämnen, som böra i första hand ifrågakomma i den kulturhistoriska museimannens teoretiska utbildning, bliva sålunda nordisk och jämförande folklivsforskning, nordisk

och jämförande fornkunskap (förhistorisk och medeltidsarkeologi) samt konsthistoria.

För de två senare disciplinerna finnas redan lärostolar, för den förra i Uppsala och Lund samt en docentur vid Stockholms högskola, och för den senare vid alla våra högskolor. För det förstnämnda ämnet ställer sig saken svårare, då detta icke kan sägas tillhöra de officiella vetenskapernas krets. Ett steg i denna riktning är emellertid taget genom den år 1919 vid nordiska museet inrättade professuren i nordisk och jämförande folklivsforskning. Denna avser visserligen i första hand fristående vetenskaplig forskning utan undervisningsskyldighet, men uti professorns åligganden ingår även att »i den mån hans tid medgiver, själv eller genom biträde av assistent meddela undervisning i ämnet», varjämte är stadgat att i den årliga arbetsplan, han har skyldighet att framlägga för nordiska museets nämnd, skola upptagas »stundande forskningsuppgifter ävensom föreläsningar, seminarieövningar eller annan handledning vid studiet av nordiska museets samlingar, i och för dels utbildning till vetenskaplig verksamhet inom nordisk folklivsforskning, dels praktisk museal verksamhet eller undervisning inom samma område». Härigenom är sålunda den eventualiteten förutsedd, att undervisning i ämnet kan härifrån upprätthållas åtminstone till dess undervisningsmöjligheter vid högskolorna i en framtid kunna erhållas, vadan sålunda icke heller för studium av ämnet folklivsforskning något direkt hinder torde föreligga.

Utom dessa de egentliga fackämnena är det emellertid nödvändigt, att en svensk kulturforskare äger sådan kulturhistorisk allmänbildning, att han kan förstå det språk, på vilket vår äldre litteratur är avfattad. Detta förutsätter godkända kunskaper i latin i studentexamen samt universitetsstudier i ämnet nordiska språk.

Att en svensk kulturforskare bör kunna åtminstone nödtorftigt förstå det språk, på vilket våra medeltidslagar och våra runskrifter äro avfattade, torde få anses självfallet. Härtill kommer ytterligare den omständigheten, att ämnet nordiska språk, om dess studium lägges mera efter filologiska än efter lingvistiska linjer, förlänar en icke oväsentligt allmänbildning även rörande våra äldre kulturförhållanden, vår litteraturs historia, vår topografiska historia genom ortsnamnsforskningen, vår forntida religion genom mytologien, våra landsmål o. s. v. samt yttermera ger någon kunskap i paleografien. På flera punkter ligger detta ämne arkeologien och etnologien så nära, att dessa tre ämnen inbördes betinga varandra. Slutligen må även framhållas den uppfostrande betydelse, studiet av nordiska språk har, genom att kännedom er-

hålles om den vetenskapliga metodik, som den moderna språkforskningen besitter.

Den teoretiska utbildning, ett i riksorganisationen ingående museums föreståndare eller vetenskapliga tjänsteman bör äga, skulle alltså utgöra dels studentexamen med godkända kunskaper i latin, dels ock filosofie kandidatexamen uti ämnena nordisk och jämförande folklivsforskning, nordisk och jämförande fornkunskap (förhistorisk och medeltidsarkeologi), konsthistoria och nordiska språk.

Utöver de teoretiska förkunskaperna måste en museiman emellertid även äga praktisk utbildning, förvärvad genom tjänstgöring vid museum. Då exempelvis jordfunnet järn, allmogetextilier och oljemålningar kräva en sinsemellan helt olika museal skötsel, måste den praktiska utbildningen omfatta provtjänstgöring vid alla våra tre främsta museer, statens historiska museum, nordiska museet och nationalmuseum, samt därutöver jämväl en något mera ingående tjänstgöring vid något av dessa museer eller ännu hellre vid något större landsortsmuseum med dettas mera sammansatta material, avsedd att giva den museala erfarenhet, som vunnits under de första tjänstgöringsmånaderna, avrundning och mognad. Under tjänstgöringen vid nationalmuseum bör provkandidaten även sättas i tillfälle att studera dettas gravyrsamling på grund av den säkrare kännedom om senare tiders ornamentik och stilhistoria, ett sådant studium medför.

De fordringar, som böra uppställas för anställning vid ett i riksorganisationen inordnat landsortsmuseum, skulle följaktligen kunna sammanfattas sålunda:

1) Teoretisk utbildning:

a) Studentexamen med godkända kunskaper i latin eller därmed jämförlig kompetens.

b) Filosofie kandidatexamen eller därmed jämförlig kompetens i ämnena nordisk och jämförande fornkunskap, konsthistoria och nordiska språk samt, i den mån tillfälle till avläggande av examen i nordisk och jämförande folklivsforskning finnes, jämväl i detta ämne.

2) Praktisk utbildning:

Ett års museitjänstgöring, fördelad med minst tre månader vid statens historiska museum, minst tre månader vid nordiska museet och minst två månader vid nationalmuseei konstavdelning.

Då det givetvis även för föreståndare eller annan personal vid de mindre landsortsmuseerna vore önskvärt, att åt dessa bereddes tillfälle att under någon tid göra sig underrättade om, huru de större museerna fungerade, och på

samma gång studera deras rikare och ur jämförelsesynpunkt ovärderliga material, borde för detta ändamål årligen återkommande instruktionskurser lämpligen kunna anordnas i Stockholm eller vid något av de större landsortsmuseerna.

Statsunderstöd åt vissa museer.

Genom det av kommittén här ovan framlagda förslaget till inordnande uti den statliga minnesvårdsorganisationen av vissa landsortsmuseer skulle, enligt kommitténs förmenande, ernås, att en hela riket omfattande organisation för minnesvården skapades. Samtidigt skulle det för de särskilda museerna utan tvivel vara till utomordentligt gagn för hela deras utveckling, om dem bereddes tillfälle att aktivt deltaga uti minnesvårdsarbetet.

Emellertid lär det icke kunna förnekas, att ett upptagande i organisationen för ett flertal av dessa museer skulle komma att skapa merutgifter, som de med sin redan hårt ansträngda ekonomi icke skulle kunna bestrida och som därför skulle förhindra deras möjlighet att inträda i organisationen, även om detta i övrigt vore aldrig så befogat.

Vid sådant förhållande har det synts kommittén angeläget att framhålla, att museerna enligt förslaget skulle komma att delvis fullgöra en verksamhet för statens räkning och att på grund härav starka skäl för statens mellankomst till ekonomiskt understödjande av de i organisationen upptagna landsortsmuseerna, i den mån dessas ekonomi gör ett dylikt understödjande nödvändigt, torde föreligga, samtidigt som emellertid bör betonas, att museerna i främsta rummet representera ett lokalt intresse och därför böra hämta sitt huvudsakliga understöd liksom hittills från de orter, inom vilka de äro belägna.

Den väsentligaste kostnaden, som museernas upptagande i den statliga organisationen skulle komma att medföra för dem, sammanhänger med nödvändigheten att anställa en sakkunnig tjänsteman dels för utförande av de statsuppdrag, som komme att lämnas, dels ock för ordnande av samlingarna på ett sådant sätt, att museet kunde fylla de av dess nya ställning i sådant hänseende betingade kraven.

Flertalet av våra landsortsmuseer förestås f. n. av intresserade personer, som vid sidan av sin borgerliga näring utan arvode vårda och förkovra museets samlingar. Av dessa föreståndare äga givetvis icke på långt när alla den vetenskapliga skolningen. Det måste därför åt de museer, som skola upptagas i riksorganisationen och icke redan besitta fullt skolade museimän, som ägna hela sin tid åt museiarbetet, beredas möjlighet att anställa sådana.

Detta får givetvis icke innebära, att de hittillsvarande föreståndarna, till den del de icke besitta den nyss angivna vetenskapliga och museala kompetensen,

skola vika för nya krafter. För föreståndarna ligger nämligen, även om en del av de statliga uppgifterna måste utföras av andra, ett tillräckligt stort verksamhetsfält öppet.

I ett flertal fall medför därför kravet på en teoretiskt utbildad tjänsteman vid museerna, att en dylik måste anställas vid sidan av föreståndaren. Då de uppgifter, för vilkas utförande den sålunda behövliga tjänstemannen skulle anställas, ingå i den statliga minnesvården, torde det vara ett berättigat krav, att staten åtminstone till viss del drager försorg om ifrågavarande tjänstemans avlöning.

På detta område mötas dessutom de av museernas inordnande i riksorganisationen uppkommande kraven av ett motsvarande behov hos provinsmuseerna av ökad personal. T. o. m. vid eljest väl skötta landsortsmuseer kan man iakttaga, att redan registreringen och märkningen av de nyinkomna föremålen, denna den första och viktigaste museala åtgärden, genom föreståndarens brist på tid ligga betänkligt efter. Då detta är fallet nu, frågar man sig med rätta, hur saken skall gestalta sig under trycket av den större arbetsbörda, som i framtiden skulle tynga museet.

Det är därför en lika tvingande nödvändighet, att museerna erhålla de förut nämnda sakkunniga tjänstemännen, som det är en skyldighet från det allmännas sida gentemot dessa för vårt kulturella liv så viktiga anstalter att, där så erfordras, bidraga till deras inrättande. Att staten skulle helt avlöna dessa tjänster, synes dock icke rimligt. Då de fullgöra en för orten i hög grad betydelsefull gärning, borde de lokala organen vara medansvariga för tjänsteinnehavarens avlöning. Den riktigaste lösningen torde därför vara den, att staten åtager sig att intill ett visst belopp bidraga till avlönande av en fackbildad tjänsteman vid museet, under förutsättning att detta av kommunen kan erhålla motsvarande belopp.

Då avsikten är att erhålla ett antal tjänstemän vid museerna, som kunna ägna hela sin tid åt det museala arbetet, måste deras avlöning vara så tillmätt, att de kunna helt hava sin bärgning av densamma. Staten skulle sålunda under ovan givna förutsättningar åtaga sig att för anställande av fackkunnig tjänsteman vid museet bidraga till dennes avlöning med en årlig summa motsvarande kommunens bidrag för samma ändamål. Dock torde statens bidrag icke lämpligen böra överstiga 4,000 kronor. Härigenom skulle en lön av 8,000 kronor kunna uppnås. Är museet av den omfattning, att ett högre lönebelopp kan synas betingat, torde det vara rimligt, att kommunen själv bidrager med det överskjutande beloppet.

För bedömandet av, vilka anspråk en dylik anordning skulle komma att

ställa på staten, torde här böra anmärkas, att enligt kommitténs undersökningar f. n. omkring 30 landsortsmuseer med hänsyn till sin nuvarande utveckling och lämplighet såsom provinscentraler kunna förutsättas bliva upptagna uti den statliga organisationen. Av dessa torde åtminstone åtta vara i stånd att utan ekonomiskt understöd från statens sida för ovannämnda ändamål åtaga sig de uppgifter, som skulle bliva förenade med deras upptagande. Anslag till avlöning åt sakkunnig tjänsteman skulle därför behöva ifrågakomma endast för omkring tjugutvå museer. Med utgångspunkt från ett medelbidrag till varje av 3,500 kronor per år, skulle den ifrågasatta anordningen för staten medföra en årlig utgift av 77,000 kronor.

Kommittén har givetvis icke varit omedveten om, att för ett museum många andra och nog så betungande utgifter än avlöning till musealt och vetenskapligt skolade arbetskrafter förekomma, liksom också att icke få av landsortsmuseerna befinna sig i det läge, att de för närvarande icke förmå bestrida ifrågavarande utgifter utan till och med till huvudsakligaste delen måst inskränka sin verksamhet av brist på medel. Vid skilda tillfällen hava också såväl från enskilda museer som från deras gemensamma sammanslutning svenska museimannaföreningen framställningar gjorts, att staten skulle träda stödjande emellan, varvid bland annat föreslagits inrättande av ett lotteri med en beräknad behållning av sjuhundratusen kronor att efter en viss närmare angiven plan mellan museerna fördelas.

Hur behjärtansvärda dessa framställningar än i och för sig äro, hava de emellertid, enligt kommitténs förmenande, endast ett ganska ytligt samband med frågan om den statliga minnesvårdens ställning till landsortsmuseerna. Det är ur den jord, varur dessa spirat, de i främsta rummet hava att suga näring och växtkraft. Först då i den egna bygden, representerad av frivilligt understödjande sammanslutningar eller offentliga korporationer såsom landsting, stadsfullmäktige eller hushållningssällskap, tillräckligt intresse förefinnes för att kunna befordra ett museums utveckling till den punkt, att detta blir i stånd att fylla en gärning inom den statliga vården, uppkommer för staten en verklig skyldighet att även ekonomiskt biträda. Men statens hjälp bör, såsom ovan framhållits, lämnas endast såsom ett bidrag för det gagn, museerna bereda staten i dess verksamhet. Det bör framför allt icke utsträckas till den punkt, att museerna själva förlora känslan av beroendet av den trakt och den befolkning, till vilken deras verksamhet är knuten. Därmed skulle nämligen ett viktigt incitament till fortsatt strävan för dem försvinna, liksom också, vilket vore av icke mindre betydelse, ortsbefolkningens intresse för museet dö bort.

Härvid bortses icke ifrån, att även sådana museer, som upptagits uti den

statliga organisationen, kunna befinna sig i sådant läge, att de, även om statshjälp till de museala arbetskrafterna lämnas, icke kunna fortsätta sin verksamhet på grund av brist på medel till övriga nödvändiga utgifter, bränsle, vakttjänst m. m. I dylika fall kan givetvis anledning för staten att hjälpande träda emellan förefinnas. Men detta måste då ske efter prövning av varje särskilt fall. Att angiva en plan för meddelandet av dylika understöd är i och för sig omöjligt och torde för övrigt ligga utanför det åt kommittén lämnade uppdraget liksom också en planmässig understödsverksamhet av detta slag knappast kan anses ingå i statens uppgift.

Riksantikvarieämbetets förhållande till byggnadsstyrelsen.

Såsom i det föregående flerstädes framhållits, förutsätter den av kommittén föreslagna anordningen i fråga om vården av fasta byggnadsminnesmärken ett intimt samarbete mellan riksantikvarieämbetet och byggnadsstyrelsen, därvid det förstnämnda ämbetsverket skulle hava att bevaka de vid ett byggnadsärende bundna kulturhistoriska intressena, under det att byggnadsstyrelsen skulle tillse, att de byggnadstekniska och konstnärliga synpunkterna vinna tillbörligt beaktande. Av skäl, som förut (del. II, sid. 92 o. ff.) utvecklats, har förutsatts, att berörda samarbete skulle vidtaga redan från början av varje ärendes behandling för att därefter fortsättas, intill dess ett gemensamt förslag från båda institutionerna hunnit utarbetas eller, i den mån undantagsvis synpunkterna icke kunnat sammanjämkas, ett slutgiltigt utlåtande från båda kan överlämnas till Kungl. Maj:ts bedömande.

Av detta betänkande bilagt (bilaga I) protokoll från de gemensamma sammanträden i denna fråga, kommittén på sin tid avhållit med inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga för avgivande av förslag till omorganisation och lönereglering av överintendentsämbetet m. m., kunna de därvid fastslagna principerna för ärendenas behandling utläsas. Därvid bör emellertid bemärkas, att kommittén uti ett visserligen mindre betydande avseende funnit sig böra uti sitt nu framlagda förslag till bestämmelser rörande vården av fasta monument göra avvikelser från de riktlinjer, som vid förenämnda sammanträden uppdrogos av de sakkunnige och kommittén gemensamt. Enligt dessa riktlinjer skulle nämligen den rent expeditionella behandlingen av ifrågavarande ärenden påvila överintendentsämbetet eller, som denna myndighet numera efter sin omorganisation benämnes, byggnadsstyrelsen. Denna anordning skulle innebära, att samtliga från församlingar eller andra representanter för kulturhistoriskt märkliga byggnader inkommande ansökningar skulle ingivas till byggnadsstyrelsen, som därefter, sedan ett ärende vederbörligen registrerats skulle hava att om detsamma

underrätta riksantikvarieämbetet, så att detta ämbete kunde omedelbart och i samarbete med byggnadsstyrelsen upptaga ärendet till behandling. För detta samarbete hade därvid förutsatts, att de båda ämbetsverken upprätthölle en intim kontakt med varandra och hölle varandra underkunniga om fortskridandet av varderas arbete. Sedan beredningen av ärendet avslutats, skulle byggnadsstyrelsen hava att till Kungl. Maj:t expediera de båda ämbetsverkens gemensamma eller särskilda utlåtanden. Begäran om upplysningar vare sig från sökanden eller andra myndigheter, antingen dessa upplysningar tarvades för byggnadsstyrelsens utredning eller av riksantikvarieämbetet påkallades, skulle, vardera myndigheten dock obetaget att även direkt införskaffa den utredning, densamma för sitt utlåtande funne nödig, som regel inhämtas genom byggnadsstyrelsen, vilken jämväl skulle hava att, sedan Kungl. Maj:t genom slutligt beslut avgjort ärendet, till sökanden expediera detta beslut.

Skälet till, att kommittén och de sakkunniga på sin tid föreslogo den ifrågavarande anordningen med byggnadsstyrelsen såsom ensam expedierande myndighet, var, att, då expeditionen för att undvika onödig omgång för allmänheten måste förläggas hos endera myndigheten, byggnadsstyrelsen såsom den instans, på vilken det kvantitativt mest omfattande arbetet med byggnadsärendena komme att vila och som dessutom hade att handlägga hela det stora antalet ärenden rörande icke kulturhistoriskt märkliga byggnader, syntes närmast skickad att handhava den rent expeditionella behandlingen av samtliga byggnadsärenden.

Medverkande till beslutet var givetvis jämväl, att kommittén vid den tidpunkt, då densamma med hänsyn till fortskridandet av de sakkunnigas arbete måste taga ståndpunkt i frågan, ännu endast i stora drag behandlat sitt förslag till lagstiftning rörande minnesvården och blott ytligt berört frågan om minnesvårdsorganisationen.

Vid den fördjupade behandling, kommittén därefter ägnat hela det åt densamma för utredning hänskjutna området, har det emellertid visat sig nödvändigt att beträffande en del frågor avseende fasta och samtliga frågor rörande lösa minnesmärken göra riksantikvarieämbetet till den enda handläggande och delvis också beslutande myndigheten. Då det synts kommittén oegentligt att ärenden, som uteslutande rörde riksantikvarieämbetet, skulle inlämnas till och expedieras genom byggnadsstyrelsen och då en uppdelning av ärendena på olika myndigheter, alltefter som de avsåge fasta eller lösa minnesmärken, på förut anförda grunder vore till olägenhet för allmänheten, och särskilt i betraktande av, att det för lekmannen ofta skulle ställa sig hart när omöjligt att avgöra, om ett föremål enligt lagen vore att hänföra

till fast eller löst minnesmärke, har kommittén föreslagit, att samtliga ärenden rörande registrerade kyrkor och registrerat kyrkligt löst gods, registrerade profana minnesmärken, fasta som lösa, samt statens på särskild förteckning upptagna såväl fasta som lösa egendom av kulturhistorisk betydelse skulle anhängiggöras hos och expedieras genom riksantikvarieämbetet.

Denna anordning avser givetvis icke att medföra någon som helst förändring uti den av överintendentsämbetets sakkunniga och kommittén gemensamt föreslagna anordningen rörande ärendenas realbehandling. Däremot skulle den innebära den i allmänhetens intresse önskvärda enhetligheten i expeditionsavseende med avseende på samtliga kulturhistoriska minnesmärken, en enhetlighet, som med den förut ifrågasatta anordningen icke skulle kunnat vinnas, då det utan tvivel skulle visat sig ogenomförbart att till byggnadsstyrelsen överlåta den expeditionella handläggningen av ärenden rörande lösa föremål, med vilka ämbetet i övrigt icke hade att taga någon som helst befattning.

Hemställan. Kommittén föreslår följaktligen, att i byggnadsstyrelsens och riksantikvarieämbetets instruktioner införas bestämmelser om handläggning i samråd av samtliga ärenden rörande åtgärder med byggnadsmonument samt att expeditionen av dylika ärenden helt förlägges till riksantikvarieämbetet, allt i överensstämmelse med de ovan uppdragna riktlinjerna. En dylik anordning torde tarva ändring uti 7 och 8 §§ av gällande instruktion för byggnadsstyrelsen ävensom uti den den 26 november 1920 utfärdade Kungl. kungörelsen med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet, i vad denna kungörelse har avseende å byggnadsminnesmärken. För de sistnämnda ändringarna redogöres närmare vid behandlingen av kommitténs förslag till bestämmelser för statens minnesmärken av kulturhistoriskt intresse (del II, sid. 74 o. ff).

Riksantikvarieämbetets förhållande till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.

Genom kommitténs förslag till omorganisation av minnesvården i riket har vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien i allt väsentligt lösts från den befattning, akademien för närvarande har att taga med denna vård. I fråga om den expeditionella sidan av vården kvarstår akademien, praktiskt taget, såsom medverkande endast vid frågor rörande borttagande av fasta fornlämningar. Det bör i detta sammanhang anmärkas, att själva mottagandet och expedierandet av dylika ärenden, enligt kommitténs förmenande, borde gå genom riksantikvarieämbet, då akademien icke besitter några organ för detta ändamål. Det skulle följaktligen jämväl åligga ämbetet att införskaffa de yttranden och utlåtanden från utomstående håll, som vederbörande föredragande inom akademien kunde finna erforderliga för verkställande av

den nödiga utredningen rörande de ärenden, som, på sätt ovan anmärkts, fortfarande komme att handläggas av akademien.

Kommittén har emellertid ansett sig böra särskilt betona, att, även om akademiens befattning med den rent yttre sidan av minnesvården i stort sett skulle komma att upphöra, det för det inre arbetet inom minnesvården är av största vikt, att akademiens medverkan vid densamma fortfarande bibehålles. Akademien har sålunda hittills, sin uppgift likmätigt, utövat en synnerligen fruktbärande verksamhet till befordrande av det vetenskapliga arbetet inom arkeologien. Genom bidrag ur sina fonder har akademien yttermera medverkat till företagande av grävningar, utgivande av vetenskapliga arbeten m. m. I detta hänseende hänvisas till nedanstående utredning rörande akademiens fonder och deras användning under åren 1919 och 1920:

Akademiens fonder.

Fondens namn, belopp och ändamål, ävensom bestämmelser ang. dess användning.		*Fondens användning under år*	*1919*	*1920*
Akademiens Enskilda Fond	12,500: —	För tillfälliga utgifter	862: 99	900: —
Fonden står till akademiens fria disposition.				
Götiska Förbundets Fond	2,500: —	Till klichéer	600: —	—
Fonden är avsedd för antikvariska ändamål. Räntan kapitaliseras och användes när akademien så finner lämpligt.				
Beskowska Fonden	10,000: —	Till pris	—	1,000: —
Donationen är avsedd för understöd åt yngre obemedlade och förtjänte forskare inom de vetenskaper, som tillhöra akademiens verksamhetsområde. Avkastningen utdelas vartannat år.				
Bergerska fonden	290,000: —	Föreläsningar	1,131: 32	1,619: 18
Donationen är avsedd för historiska och arkeologiska ändamål. Av fondens avkastning äro 1,000 kr. avsedda att användas för arkeologiska föreläsningar, det övriga för historiska och antikvariska ändamål, efter utgiftsstat, som vart år bestämmes.		Arkeologiska undersökningar	670: 40	317: 40
		Studieresor	1,555: —	1,250: —
		Fotografier och teckningar	934: 15	2,163: 79
		Diverse	4,493: 75	2,480: 44
		Hist. och antikvariska nämnderna	4,557: 25	7,249: 17

Fondens namn, belopp och ändamål, ävensom bestämmelser ang. dess anvvändning.	*Fondens användning år*	*1919*	*1920*
Hjertbergska fonden ..... 254,000: — Donationen är avsedd för Statens historiska museum och K. Myntkabinettet. Avkastningen användes varje år.	Livräntor	1,200: —	1,200: —
	Antikvarien	11,215: 97	7,122: —
	Fotografier.....	—	1,128: 74
Loubatska fonden ..... 20,000: — Donationen är avsedd för bästa under den senaste 5-årsperioden utkomna, på svenska, norska eller danska författade arbete över Amerikas arkeologi, etnografi, historia eller myntkunskap. Avkastningen utdelas vart 5:te år.	Pris	—	—
Antellska fonden..... 100,000: — Fonden är avsedd för antikvariska och numismatiska ändamål. Avkastningen disponeras varje år.	Arkeologiska undersökningar	1,646: —	314: —
	Författ.- och redakt.-arvoden	1,764: 74	2,143: 96
	Diverse	1,994: 83	2,971: 17
Scharpska fonden ..... 100,000: — Fonden är avsedd för den historiska vetenskapens främjande. Avkastningen disponeras varje år.	Livränta	3,000: —	3,000: —
	Publicer. av Visbymuren m. fl. arbeten	2,871: —	2,062: 52
Björnstjernska fonden ..... 10,000: — Fonden är avsedd till prisutdelning åt författare inom kunskapsgrenar, som utgöra föremål för akademiens verksamhet. Avkastningen utdelas vart tredje år.	Pris	1,600: —	—
Blaire-Bruceska fonden..... 20,000: — Donationen är avsedd för arkeologiska forskningar och grävningar på Gottland, särskilt i Visby och trakten däromkring. Avkastningen disponeras varje år.	Utgrävningar i Visby	1,000: —	1,000: —
Oscar Montelius' fond ..... 50,000: — Donationen är avsedd till understöd eller pension åt e. o. tjänstemän vid akademien samt till tryckning av arkeologiska arbeten. Avkastningen disponeras varje år, varjämte vart 5:te år ett pris utdelas för förtjänstfullt arkeologiskt arbete.	Livränta	2,400: —	2,390: —
	Pris	2,000: —	—

Det ligger i sakens natur, att bibehållandet av akademiens medverkan vid den inre minnesvården är av största vikt för denna. Kommittén har också förutsatt, att en intim kontakt mellan akademien och riksantikvarieämbetet komme att äga rum, varför det, enligt kommitténs förmenande, vore synnerligen önskvärt att bibehålla riksantikvariens hittillsvarande självskrivenhet som ledamot i akademien. Däremot kan ifrågasättas lämpligheten, att riksantikvarien med den stora arbetsbörda, hans ställning inom ämbetet komme att pålägga honom, fortfarande bleve självskriven sekreterare i akademien. Kontakten mellan riksantikvarieämbetet och akademien blir så mycket nödvändigare som, enligt kommitténs förslag, arkivet och biblioteket skulle vara gemensamt för akademien, ämbetet, och statens historiska museum. Även i fråga om avlöningen till en av tjänstemännen i historiska museet, nämligen föreståndaren för myntkabinettet, har förutsatts, att anslag från den under akademiens vård ställda hjertbergska fonden fortfarande finge för ändamålet disponeras.

Anslag till minnesvården.

Kommitténs i det föregående framställda förslag ställa givetvis krav på statskassan icke endast för upprätthållandet av riksantikvarieämbetets, landsantikvariernas, statens historiska museums och de i riksorganisationen ingående landsortsmuseernas reguliära verksamhet utan även för vissa andra i sammanhang med denna verksamhet stående ändamål.

Bortsett från de anslag, som för närvarande utgå till nordiska museet, musikhistoriska museet, kulturhistoriska museet i Lund, och vid enstaka tillfällen utgått till vissa landsortsmuseer och vilka anslag kommittén icke haft anledning att i sitt förevarande betänkande beröra, utgå för närvarande från staten följande anslag till den minnesvårdande verksamhetens befrämjande, nämligen:

Ordinarie anslag:

Till underhåll och förökande av de under vitterhets- historie- och antikvitetsakademiens inseende ställda statssamlingar	18,000: —
För tryckningkostnader samt utgivande av planschverk över fornsaker och andra märkvärdiga föremål i statens historiska museum m. m.	18,000: —
För rese- och transportkostnader, fornlämningars vård, lyshållning m. m.	7,000: —
För underhåll och fortsättning av inredningen i statens historiska museum och myntkabinettet	1,000: —

Till undersökning och beskrivning av fäderneslandets fornlämningar m. m. ..... 6,000: —
För Visby ruiners vård och underhåll ..... 1,000: —

Extra anslag: (Förslagsanslag, högst.)

Ökade medel till akademiens utgifter för resekostnader för fornminnesvården ..... 16,000: —

Tilläggsstaten:

Ökade medel till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens utgifter för resekostnader för fornminnesvården (reservationsanslag) 2,000: —
Konservering av S:t Lars och S:t Nicolai ruiner i Visby ..... 3,500: —
» » Sverkerskapellet vid Alvastra ..... 4,500: —
» » Kronobergs slottsruin ..... 11,000: —
» » Hemmesjö ödekyrka ..... 4,000: —
» » Svenneby » ..... 1,000: —
» » Sjösås » ..... 1,200: —
» » Drevs kyrka » ..... 2,500: —
För diverse omändringsarbeten i statens historiska museum 1,841: 40
För reparation av det s. k. apotekshuset i Visby ..... 1,935: —
Till golvboning och fönsterputsning i vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens lokaler ..... 675: —

Med den utvidgning minnesvården, enligt kommitténs förslag, skulle erhålla, måste givetvis en höjning av vissa utav ovannämnda anslag ifrågasättas liksom en del nya bliva nödvändiga. Sålunda kan det förväntas, att de nya bestämmelserna rörande omfattningen av hembudsinstitutet komma att medföra, att ett väsentligt större antal fynd än hittills bliva hembjudna. Visserligen kan en avsevärd inskränkning uti den enskilda handeln med fynd och en därav följande nedsättning uti de priser, de betinga, antagas bliva en följd av de nya stadgandena, men det större antalet hembud torde trots detta föra med sig, att större krav på statskassan av medel att användas för berörda ändamål komma att ställas.

Samtidigt förutsätter indragandet av de kulturhistoriska minnesmärkena under minnesvården, att ett ganska stort antal undersökningar för vetenskapligt ändamål av berörda föremål bliva igångsatta.

Givetvis är det icke möjligt att fixera några exakta belopp för de medel, den nya organisationen kan behöva för att kunna fylla sitt ändamål. Men

de hittillsvarande förhållandena erbjuda dock i detta hänseende en viss ledning. Därest man utgår från dessa, torde emellertid hänsyn böra tagas därtill, att de hittills utgående anslagen till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien numera komma att uppdelas på riksantikvarieämbetet och statens historiska museum. Från berörda utgångspunkt och med hänsynstagande till de anspråk, den utvidgade minnesvården skäligen kan antagas komma att ställa på statskassan, hemställer kommittén om anvisande av följande ordinarie reservationsanslag, nämligen

Till riksantikvarieämbetet:

a) för ökning av biblioteket och antikvarisk-topografiska arkivet... 10,000: —
b) för tryckning av årsredogörelse samt utgivande av publikationer över landets minnesmärken m. m. ..... 12,000: —
c) för undersökning, beskrivning och vård av fornlämningar (expeditionella grävningar, efterbesiktning vid fyndplatser) ..... 30,000: —
d) för undersökning och beskrivning av kyrkor, lösa kyrkliga minnesmärken och profana minnesmärken, fasta som lösa ..... 20,000: —
e) för vård av vissa ödekyrkor samt under riksantikvarieämbetets vård ställda staten tillhöriga byggnadsminnesmärken (däribland Visbyruiner) ..... 25,000: —

Till statens historiska museum:

a) till samlingarnas ökande, däri innefattat förvärv av fornfynd ... 30,000: —
b) till systematiska undersökningar av fornlämningar ..... 10,000: —
c) till samlingarnas vård och utställning..... 8,000: —
d) till uppvärmning, lyse och renhållning av museet..... 5,000: —

De minnesvårdande institutionernas lokalfrågor.

Vid den beräkning, som i det föregående verkställts rörande kostnaderna för genomförandet av den utav kommittén föreslagna organisationen, har avseende endast fästats vid de kontanta statsutgifterna. Emellertid bör icke lämnas obeaktat, att organisationen måste för statsverket medföra uppoffringar jämväl i form av lokalupplåtelser. För flera av de i organisationen ingående institutionerna är lokalfrågan aktuell. Detta gäller särskilt statens sjökrigshistoriska samlingar, vilkas utomordentligt viktiga material under nuvarande förhållanden löper fara att förstöras. Då emellertid det av kommittén framlagda organisationsförslaget endast medelbart beröres av berörda lokalfrågor och då var och en av dem dessutom är av natur att kräva sin

egen särskilda vittutseende utredning, har kommittén icke ansett sig böra närmare ingå på ifrågavarande spörsmål.

Av en väsentligt annan betydelse för det föreliggande förslaget är däremot den viktigaste och mest brännande av de lokalfrågor, som för närvarande stå på dagordningen, nämligen frågan om lokal för statens historiska museum. Givetvis tarvar även denna sin särskilda utanför kommitténs uppdrag liggande utredning, men kommittén har ansett sig böra i detta sammanhang med en hänvisning till det intima samband, som, enligt kommitténs förslag, skulle råda mellan den ifrågasatta centralmyndigheten och statens historiska museum, betona, att en väsentlig förutsättning för att den nya organisationen skall komma att fungera på ett sådant sätt, att ändamålet med densamma vinnes, är, att historiska museets och i sammanhang därmed riksantikvarieämbetets och vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens lokalfråga vinner sin slutgiltiga lösning. Ty för dessa tre institutioner är det en oundgänglig nödvändighet, att de inrymmas i samma byggnad och organisationen torde endast för kort tid och provisoriskt kunna utan detta samboende funktionera. Ehuru icke i samma grad ovillkorligt skulle dock inhysandet av byggnadsstyrelsen uti den nya lokalen väsentligt befordra ett gott resultat av den statliga minnesvården, sådan densamma av kommittén i föreliggande betänkande utformas.

Bilaga I.

Protokoll, hållet vid gemensamma sammanträden med Fornminnesvårdskommittén samt de sakkunniga för avgivande av förslag till omorganisation och löneregleringen av överintendentsämbetet.

1914 den 17 februari.

Närvarande: samtliga sakkunniga ävensom kommitténs samliga ledamöter. Till ordförande vid de gemensamma sammanträdena utsågs herr Swartz.

§ 1.

Till behandling företogs frågan om *sättet för beredande av vård utav i kulturhistoriskt hänseende märkliga byggnader.*

Som under överläggningen härom yppades vissa i principiellt avseende skiljaktiga meningar, beslöts att uppskjuta ärendets avgörande till ett senare sammanträde, varförinnan målsmännen för de olika uppfattningarna kunde få tillfälle närmare precisera sin ståndpunkt i frågan.

1914 den 6 maj.

Närvarande: samtliga sakkunniga ävensom kommitténs samtliga ledamöter.

§ 2.

Då nu till förnyad behandling skulle företagas frågan om *sättet för beredande av vård utav i kulturhistoriskt hänseende märkliga byggnader,* anmälde herr ordföranden, att de sakkunniga sammanfattat sin åsikt i ämnet uti det förslag, som angives i en kommitténs ledamöter på förhand tillställd så lydande:

P. M.

Ruiner av kulturhistoriskt intresse handhavas och vårdas av riksantikvarieämbetet ensamt.

Över andra byggnader av kultur- och konsthistoriskt intresse, såväl kyrkor som profanbyggnader, upprättas en förteckning. Av profanbyggnader skulle denna

förteckning till en början blott omfatta sådana, som befinna sig i statens ägo. Till dessa skulle sedermera komma sådana av andra offentliga institutioner än staten samt av enskilda ägda byggnader, vilka komma att åtnjuta lagligt skydd enligt det under utarbetande inom fornminnesvårdskommittén varande nya lagförslaget. Dessa sålunda »registrerade» byggnader indelas i tvenne klasser, A och B. Klassen A omfattar sådana byggnader, som anses vara av ett ur kulturhistorisk synpunkt alldeles särskilt högt värde, klassen B övriga såsom kulturhistoriska monument registrerade byggnader.

Såväl förteckningens upprättande som indelningen i klasser utföres av riksantikvarieämbetet och överintendentsämbetet gemensamt. Förteckning och klassindelning stadfästas av Kungl. Maj:t. Förslag till förändring av vare sig förteckningen eller klassindelningen kan väckas av ettdera av ämbetena samt prövas och avgöras av Kungl. Maj:t.

Samtliga ärenden rörande vården av de å den ovannämnda förteckningen upptagna byggnaderna mottagas och handläggas av överintendentsämbetet antingen ensamt eller i vissa här nedan angivna fall gemensamt med riksantikvarieämbetet.

För omhänderhavande av de göromål, som tillkomma överintendentsämbetet med särskilt avseende på den kulturhistoriska vården av byggnader, inrättas inom ämbetet en *kulturhistorisk avdelning.*

Den kulturhistoriska avdelningens uppgifter skulle i sammanfattning bliva: *att handlägga.*

1) alla ärenden rörande *kyrkobyggnader;*

2) ärenden rörande *konst- och kulturhistoriskt värdefulla profanbyggnader* och monument, upptagna å den förutnämnda förteckningen;

3) i samråd med ämbetets stadsplanebyrå ärenden rörande *stadsplaner, som beröra konst- eller kulturhistoriskt värdefulla städer eller stadsdelar;*

4) ärenden rörande ämbetets *bibliotek och huvudsamlingar* av ritningar och fotografier samt dess samling av anteckningar och beskrivningar över historiskt märkliga byggnader; samt

5) övriga ärenden rörande *konst- och kulturhistoriska frågor av allmän art,* vilka kunna komma att hänskjutas till ämbetet.

Den kulturhistoriska avdelningen skulle bestå av:

A. Fast anställd personal:
en byråchef och föredragande,
en biträdande tjänsteman (= kulturhistoriker, »antikvarie»), föredragandens ställföreträdare,
ett ritbiträde.

B. Vid ämbetet attacherad personal:
arkitekter utom stat,
kulturhistoriker utom stat.

Byråchefen skall vara en arkitekt, som genomgått kungl. konsthögskolans arkitekturavdelning eller som kan förete behörigt intyg om motsvarande insikter. Dessutom skall han äga en ingående kännedom om landets historiska byggnader och därmed sammanhängande kulturhistoriska frågor samt äga praktisk duglighet i dylika byggnaders konservering.

Till *biträdande tjänsteman* eller *antikvarie* må endast den antagas, som avlagt filosofie licentiatexamen med konsthistoria såsom huvudämne eller som kan förete behörigt intyg om motsvarande insikter samt dessutom genom deltagande i praktiskt undersöknings- och restaureringsarbete förvärvat erfarenhet rörande praktiska byggnadsfrågor. — Antikvarie bör hava specialiserat sina studier på byggnadshistoria och därmed sammanhängande kulturhistoriska områden.

Antikvarie utnämnes av Kungl. Maj:t på förslag av överintendentsämbetet, som dessförinnan skall hava inhämtat riksantikvarieämbetets yttrande i frågan.

Byråchefen är en tredje gradens tjänsteman, antikvarien en andra gradens.

Byråchefen och antikvarien hava att gemensamt handlägga de ärenden, som tillkomma den kulturhistoriska byrån, varvid antikvarien särskilt har att tillse, att de konst- och kulturhistoriska intressena bliva på ett tillfredsställande sätt tillgodosedda.

Själva föredragningen inför överintendenten sker genom byråchefen, men antikvarien skall därvid vara närvarande och äga rätt att framlägga sina synpunkter på de ifrågavarande ärendena.

Byråchefen och antikvarien komma genom det intima samarbete, som de kulturhistoriska ärendenas behandling kräver, att hava i stort sett samma tjänsteåligganden, ehuru var och en av dem har att taga hänsyn till sin speciella sida av åliggandet.

Dem åligger det sålunda:

att granska och föredraga (resp. närvara vid föredragning av) alla ärenden rörande kyrkobyggnader;

att, sedan anmälan om ifrågasatt kyrkoreparation till ämbetet inkommit, antingen själva besöka platsen eller ställa andra sakkunniga till vederbörandes förfogande för uppgörande av program för reparationen;

att biträda församlingar med upplysningar och råd rörande anskaffande av ritningar till och utförandet av reparationer å kyrkobyggnader med därtill hörande fasta inredningsföremål;

att under vissa omständigheter uppgöra förslag till reparationer av kyrkor;

att, där så befinnes nödigt, omarbeta förslag rörande kyrkobyggnader;

att övervaka, att fastställda ritningar och av Kungl. Maj:t eller ämbetet givna bestämmelser rörande kyrkobyggnads- eller reparationsarbeten följas, och att dylika arbeten ordnas och bedrivas på ett ur alla synpunkter tillfredsställande sätt, ävensom att, om ej så sker, härom göra anmälan hos ämbetet;

att, där kyrkobyggnader eller kyrkoreparationer skola helt eller delvis bekostas av statsmedel, uppgöra förslag till arbetets ordnande och kontrollerande samt närmast ansvara för, att beviljade statsmedel rätt användas;

att upprätta förslag till förut nämnda förteckning över sådana kyrkor och profanbyggnader, som hava ett konst- och kulturhistoriskt värde;

att granska och föredraga (resp. närvara vid föredragning av) alla ärenden rörande å denna förteckning upptagna byggnader, vilka icke stå under ämbetets vård;

att granska och avgiva utlåtande om samt närvara vid föredragning av ärenden rörande under ämbetets vård ställda byggnader, som äro upptagna på nämnda förteckning;

att med avseende på byggnader, upptagna å nämnda förteckning, i tillämpliga delar utöva samma verksamhet, som ovan föreskrivits beträffande kyrkor;

att ordna och leda arkitektoniskt och arkeologiskt fullständiga undersökningar, där sådana befinnas nödvändiga för bedömande av ett ärende rörande kyrka eller annan kulturhistoriskt värdefull byggnad eller för komplettering av arkivet;

att granska och avgiva utlåtande över samt närvara vid föredragning av ärenden rörande stadsplaner, som beröra konst- eller kulturhistoriskt värdefulla städer eller stadsdelar;

att handhava vården om ämbetets under byrån ställda huvudsamlingar av ritningar, fotografier och skriftliga uppgifter rörande kyrkor och historiska profanbyggnader samt tillse, att dessa samlingar systematiskt kompletteras;

att handhava vården om ämbetets bibliotek;

att med uppmärksamhet följa utvecklingen av den historiska byggnadsvården och restaureringskonsten samt i samband därmed stående lagar och författningar i andra länder; samt

att avgiva årsredogörelse för byråns verksamhet.

Antikvarien åligger dessutom att avgiva efter omständigheterna motiverat tjänstemorial i de på avdelningen ankommande ärendena, om och i den mån ett kulturhistoriskt intresse däri beröres.

I alla ärenden, som skola inom ämbetet ensamt avgöras, äger överintendenten ensam besluta. Vid föredragning av ärenden inom den kulturhistoriska avdelningen skall utom överintendenten och byråchefen även antikvarien vara närvarande.

Om överintendenten därvid icke anser sig kunna besluta i enlighet med antikvariens i memorialet uttalade mening, skall ärendet före avgörandet underkastas gemensam beredning av överintendenten och riksantikvarien. Om riksantikvarien och överintendenten därvid enas, är det gemensamma beslutet avgörande för ärendet i fråga. Skulle riksantikvarien och överintendenten stanna vid olika beslut, skall ärendet underställas Kungl. Maj:ts prövning.

På sätt här ovan nämnts handläggas alla ärenden rörande å förteckningen upptagna historiska byggnader, som tillhöra klassen B.

Ärenden, som röra byggnader tillhörande klassen A, skola alltid undergå gemensam beredning av överintendentsämbetet och riksantikvarien samt alltid slutligt avgöras av Kungl. Maj:t, även om ingen meningsskiljaktighet förefinnes mellan överintendentsämbetet och riksantikvarien. Dessa skola sålunda rörande A-klassens byggnader alltid avgiva gemensamt underdånigt utlåtande.

Ärenden angående kyrkor, som icke äro upptagna å den nämnda förteckningen, behandlas å ämbetets kulturhistoriska avdelning och avgöras av överintendenten ensam i samma ordning, som stadgas rörande andra byggnadsärenden utan kulturhistoriskt intresse.

Ritningar till ny kyrka underställas därvid Kungl. Maj:ts prövning. Andra ärenden rörande å förteckningen ej upptagna kyrkor avgöras slutgiltigt av överintendentsämbetet.

Fornminneskommitténs ordförande herr Salin meddelade, att kommitténs majoritet i vissa hänsenden hyste en emot de sakkunnigas förslag stridande

principiell uppfattning, på sätt framginge av följande sammanställning utav, å ena sidan, huvudpunkterna i de sakkunnigas förslag samt, å andra sidan, kommittémajoritetens åskådning:

De sakkunnigas förslag.	*Kommittémajoritetens åskådning.*
1. Ruiner vårdas av riksantikvarieämbetet ensamt.	1. Lika med de sakkunniga.
2. Andra kulturhistoriskt märkliga byggnader skola registreras. På särskilda lagbestämmelser, vilka kommittén har för avsikt att föreslå, kommer att bero, i vad mån registrering kan ske av andra byggnader än de staten tillhöriga. Registrering bestämmes av Kungl. Maj:t efter förslag av riksantikvarieämbetet och överintendentsämbetet.	2. Lika med de sakkunniga.
3. Registrerade byggnader indelas i två klasser, A och B. Klassen A omfattar byggnader av särsilt högt kulturhistoriskt värde; till klass B hänföras övriga registrerade byggnader. Kungl. Maj:t bestämmer, efter förslag av riksantikvarieämbetet och öfverintendentsämbetet, vilken klass en registrerad byggnad skall tillhöra.	3. Klassindelning bör ej förekomma.
4. Alla frågor angående vård av till klass A hörande byggnader avgöras av Kungl. Maj:t, sedan riksantikvarieämbetet och överintendentsämbetet däri avgivit gemensamt utlåtande. I frågor beträffande vård av under klass B hänförliga byggnader sker avgörandet, alltefter olika förutsättningar, på tre olika sätt: a) Överintendentsämbetet avgör frågan, därest beslutet överensstämmer	4. Alla frågor angående vård av registrerade byggnader skola enhetligt behandlas efter följande principer: a) Överintendentsämbetet bär ansvaret för tillgodoseende av de praktiskt-arkitektoniska synpunkterna, medan riksantikvarieämbetet ansvarar för bevakandet av de kulturhistoriska intressena. b) Beredning av ifrågavarande ärenden verkställes inom vartdera ämbets-

De sakkunnigas förslag.

med den inom överintendentsämbetets kulturhistoriska avdelning anställda antikvariens mening.

b) Är så ej fallet, skall riksantikvarien tillkallas att i ärendets avgörande deltaga. Bliva riksantikvarien och överintendenten därvid ense, gäller deras mening såsom avgörande beslut.

c) Kan ej enighet mellan riksantikvarien och överintendenten uppnås, hänskjutes frågan till Kungl. Maj:ts avgörande.

5. För handhavandet av den kulturhistoriska vård, som enligt mom. 4 här ovan är avsedd att påvila överintendentsämbetet, inrättas inom nämnda ämbete en kulturhistorisk avdelning, där, förutom föredragande och övrig behövlig arbetspersonal, skall finnas anställd minst en i byggnadshistoria och därmed sammanhängande kulturhistoriska områden speciellt utbildad antikvarie.

Kommittémajoritetens åskådning.

verket för sig, dock under intimast möjliga samarbete redan från början.

c) För besluts fattande i frågor av nämnda art sammanträda överintendentsämbetet och riksantikvarieämbetet till regelbundet återkommande gemensamma sessioner, exempelvis en gång i veckan.

Bliva överintendenten och riksantikvarien därvid ense, gäller deras mening såsom avgörande beslut; i motsatt fall hänskjutes frågan till Kungl. Maj:ts avgörande.

5. Inom överintendentsämbetet böra ej anställas enbart kulturhistoriskt utbildade arbetskrafter.

Härefter vidtog överläggning i den under behandling varande frågan, och enades slutligen de sakkunniga och kommittén, med jämkning av förut intagna ståndpunkter, om följande riktlinjer för utövandet av vårdnaden över i kulturhistoriskt hänseende märkliga byggnader:

1. Alla byggnader av så stor kulturhistorisk betydelse, att vården av desamma kan anses beteckna ett statsintresse, och vilka icke äro att anse såsom ruiner, böra registreras.

I vad mån registrering må kunna ske av andra byggnader än kyrkor och

sådana profana byggnader, som tillhöra staten, kommer att bero av särskilda lagbestämmelser, varom kommittén har för avsikt att framlägga förslag.

Förslag till registrering upprättas av den forn- och kulturminnesvårdande centralmyndigheten — närmast tänkt under form av ett med nödiga arbetskrafter utrustat riksantikvarieämbete — och fastställes av Kungl. Maj:t.

2. Alla frågor angående registrerade byggnader avgöras av Kungl. Maj:t, sedan desamma blivit av överintendentsämbetet och riksantikvarieämbetet behörigen beredda. Överintendentsämbetet har därvid särskilt att ansvara för tillgodoseendet av de praktiskt-arkitektoniska synpunkterna, medan riksantikvarieämbetets ansvar avser bevakandet av de kulturhistoriska intressena.

Beredningen av nämnda ärenden sker, i regel, inom de båda ämbetsverken vart för sig, dock under iakttagande därav, att vid beredning inom vartdera ämbetsverket intimast möjliga samarbete äger rum med vederbörande inom det andra ämbetsverket.

Såsom regel bör alltså gälla, att de båda ämbetsverken avgiva särskilda utlåtanden till Kungl. Maj:t.

Skulle emellertid i särskilt fall överintendenten eller riksantikvarien finna sådant nödigt, äger han påkalla ärendets slutliga beredning i gemensam session emellan ämbetsverken; och skola i dylikt fall ämbetsverken i ärendet avgiva gemensamt utlåtande.

3. Ärende angående registrerad byggnad skall ingivas till överintendentsämbetet, som, innan ämbetet underkastar ärendet saklig bearbetning, har att delgiva detsamma åt riksantikvarieämbetet.

Varje åtgärd, som härefter av någondera myndigheten vidtages för ärendets beredning, bör, i den mån utredningen av ärendet därigenom kan gagnas, efter omständigheterna vidtagas i samförstånd med den andra myndigheten eller åtminstone meddelas denna, så att å ena sidan fullständigaste och allsidigaste utredning med vederbörligt beaktande redan å ärendets tidigaste stadier av alla behöriga synpunkter åstadkommes men å andra sidan dubbelarbete undvikes.

Sedan ärendet undergått slutlig beredning, expedieras detsamma till Kungl. Maj:t av överintendentsämbetet, som sålunda har att till Kungl. Maj:t översända, i de fall, då ärendet varit föremål för behandling i gemensam session, ämbetsverkens gemensamma utlåtande samt i andra fall, jämte sitt eget yttrande, även riksantikvarieämbetets i ärendet avgivna utlåtande.

STATENS HISTORISKA MUSEUM

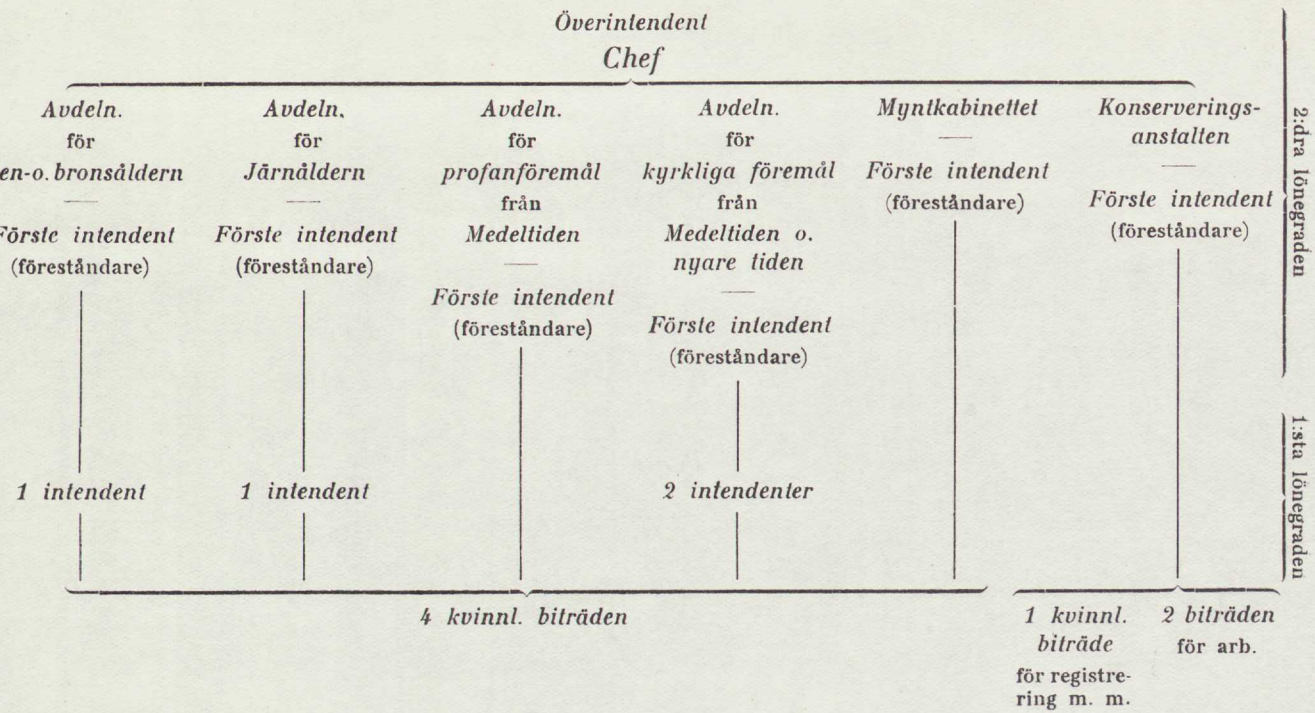

STATENS HISTORISKA MUSEUM

Särskilt yttrande av S. Curman.

I motiveringen till 25 och 28 §§ i den föreslagna lagen om kulturminnesvård har kommittén förklarat sig icke vilja ifrågasätta införande av ett expropriationsförfarande beträffande enskilda tillhöriga kulturminnesmärken, vilkas bevarande icke genom godvillig överenskommelse med ägaren kan ernås. Kommittén anser visserligen, att en dylik bestämmelse icke skulle stå i motsättning mot det allmänna rättsmedvetandet i vårt land, men vill dock av rent praktiska skäl icke upptaga den i sitt förslag. Dessa praktiska skäl angivas vara svårigheten att åstadkomma en objektiv värdesättning av ett minnesmärke, vilket förhållande lätt skulle leda till övervärdering, samt slutligen faran för att enskild ägare av ett minnesmärke skulle söka i eget intresse frampressa ett expropriationsförfarande med därav följande tvångsinlösen genom att hota med vidtagande av för minnesmärket skadliga åtgärder.

Jag har icke kunnat ansluta mig till denna av kommitténs majoritet omfattade åsikt. De av kommittémajoriteten befarade olägenheterna synas mig vara av den art, att de vidlåda varje slag av expropriation och sålunda icke äro i särskild grad utmärkande just för expropriation av minnesmärken. Expropriationsförfarandet är ju till sin egentliga natur en sista nödfallsutväg, som tillgripes, då varje godvillig uppgörelse med den enskilde ägaren visat sig omöjlig i och för tillgodoseendet av ett allmänt intresse. En dylik samhällets nödvärnsrätt anser jag böra tillerkännas även kulturminnesvården, som torde hava lika stort behov därav som många andra av de allmänna intressen, för vilkas tillgodoseende expropriationsförfarandet är tillåtet. Det är ett så pass dyrbart vapen, som därmed sättes i vederbörandes händer, att ett missbruk därav förbjuder sig självt. Men det kan dock finnas tillfällen, då även ett i och för sig högt pris icke är för högt för räddande av ett monument, som löper fara att på ett rent oförnuftigt sätt förstöras genom enskild persons oresonlighet. Enligt min uppfattning kan kulturminnesvården icke undvara detta vapen för ytterligtgående fall.

Då sålunda kommittémajoritetens förebragta skäl mot expropriationsför-

farandets användande med avseende på kulturminnesmärken icke synas mig vara övertygande, hyser jag i stället den åsikten, att bland de i expropriationslagen angivna expropriationsanledningarna måtte upptagas jämväl att i Kronans eller kommuns, inom vilken registrerat fast kulturminnesmärke är beläget, ägo överföra dylikt minnesmärke, vars bevarande icke kan på annat sätt tryggas.

Då minnesmärkets egenskap av att vara registrerat i och för sig innefattar tillräcklig anledning att bevara detsamma, skulle Kungl. Maj:ts prövning av expropriationsanledningarna i förevarande fall komma att avse frågan, huruvida minnesmärkets bevarande icke kan på annat sätt tryggas. Givetvis kan befarandet, att minnesmärkets existens äventyras, härleda sig ur olika grunder. Sålunda kan ägaren själv uttryckligen hava tillkännagivit sin avsikt att helt eller delvis nedriva detsamma. Vidare kan han hava deklarerat en önskan att vidtaga ändringar eller reparationer å detsamma och därvid icke tagit hänsyn till de av den kulturhistoriska centralmyndigheten framställda erinringarna i fråga om arten av dessa åtgärder. Icke minsta frekvensen torde väl det fall komma att erhålla, att ägaren icke vill eller icke kan vederbörligen underhålla monumentet.

En expropriationsbestämmelse tarvar emellertid, för att det med densamma avsedda ändamålet skall ernås, såsom nödvändigt komplement ett stadgande, att, så snart ansökning om expropriation till Kungl. Maj:t ingivits och intill dess ärendet avgjorts, ägaren icke får med monumentet vidtaga andra åtgärder än sådana, som äro oundgängligen nödvändiga för undanrödjande av överhängande fara för dess förstörande eller skadande, och även dylika åtgärder endast efter anvisning av den kulturvårdande centralmyndigheten samt på sätt denna bestämmer.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Lagtext.

Förslag till lag angående kulturminnesvård III

Inledning 1

Motiver till

Förslag till lag angående kulturminnesvård 3

Förslag till lag innefattande vissa bestämmelser angående jordfynd med mera, vartill ägare ej finnes 70

Förslag till lag angående fredande av sådana områden och till fastighet hörande naturföremål, vid vilka märkliga åldriga sägner och bruk äro fästade 71

Förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ i lagen den 12 maj 1917 om expropriation 73

Bestämmelser rörande vården av staten tillhöriga kulturhistoriskt värdefulla minnesmärken 74

De minnesvårdande organen 79

Bil. I. Protokoll, hållet vid gemensamma sammanträden med fornminnesvårdskommittén samt de sakkunniga för avgivande av förslag till omorganisation och löneregler av överintendentsämbetet 181

Bil. II. Tablå över riksantikvarieämbetet 191

Bil. III. Tablå över statens historiska museum 193

Särskilt yttrande av professor Curman 195

Statens offentliga utredningar 1922.

Systematisk förteckning.

(Siffrorna inom parentes hänvisa till den kronologiska förteckningen för januari—mars 1922. Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen från och med april 1922.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förberedande utkast till strafflag. Förmögenhetsbrotten. 2. (17)
Lekmannaelementets användande inom civilprocessen. (25)
Betänkande rörande internering av återfallsförbrytare. (26)

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1921 års pensionskommittés betänkande. 1. (10)
Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmannaval. [1]

Kommunalförvaltning.

Städernas skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten. (3)
Kommunalförfattningssakkunnigas betänkande. 3. (15) Bilaga till d:o. (16)

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande angående tillverkning och beskattning av maltdrycker. (11)
Utlåtande angående kontrollen över sockertillverkningen. (13)
Tull- o. traktatkommitténs utredningar o. betänkanden. 8. Valutafrågan. (19) 9. Järnvägsfrakternas reglering. (21) 10. Åtgärder till skydd mot s. k. valutadumpning. (34)
Utredning angående ett svenskt statslotteri. (24)

Politi.

Socialpolitik.

Utredning och förslag ang. vården av blinda. (30)
Byggnadsarbetarsakkunnigas bet. 2. Arbetsstatistisk undersökning rörande husbyggnadsverksamheten. [2]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med förslag till livsmedelslag. (4) Bihang 1 till d:o. (5) Bihang 2 till d:o. (6)
Patentlagstiftningskommitténs betänkande. 7. Förslag till lag om rätt till tidnings eller tidskrifts titel m. m. [9]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande angående förvaltningen av kronans jordbruksdomäner. (2)
Jordkommissionens betänkande. 1. Förslag till lag ang. rätt att förvärva och besitta fast egendom. (8)
Betänkande rörande fiskerinäringens främjande. [7]
Om lappskattelandsinstitutet. [10]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. statens övertagande av förädlingsverksamheten betr. avkastningen från statens skogar. (28)

Industri.

Klimatets inverkan på byggnader vid västkusten. (4)

Handel och sjöfart.

Betänkande rör. lönereglering vid lots- och fyrstaten. (20)

Kommunikationsväsen.

Betänkande om ostkustbanan. (18)
Järnvägsstyrelsens yttrande över d:o. (23)
Ostkustbanekommitténs promemoria med anl. av järnvägsstyrelsens yttrande. (27)
Järnvägsstyrelsens erinringar med anl. av Ostkustbanekommitténs promemoria. (31)
Järnvägsstyrelsens skrivelser till Kungl. Maj:t den 28 april och 5 maj 1922. [3]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Skolkommissionens betänkande. 1: 1—2. Grunder för en ny läroverksorganisation. (33) 2. Historiska översikter m. m. (29) 3. Statistiska utredningar. (32) 4. Det högre skolväsendet i utlandet. (1)
Förslag till om- och tillbyggnad av Kungl. biblioteket. (7)
Betänkande ang. Chalmerska institutets omorganisation. (12)
Ortnamnen i Värmlands län. 7. (22)
Betänkande med förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation i Skåne. [5]
Utredning ang. statsunderstöd för idrottens främjande. [8]
Betänkande med förslag till lag ang. kulturminnesvård. 1. Historik etc. samt bilagor. [11] 2. Förslag och motiv. [12]

Försvarsväsen.

Utredning rörande understöd åt änkor efter manskap vid armén och marinen. (9)
Betänkande angående officerskårens vid flottan rekrytering och utbildning. (14)
Tillägg till bet. betr. förrådsverksamheten vid marinen. [6]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

850-23/3

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1922.